

Molnár H. Lajos

Levelek a hazából a honba

Szolnok Térségi Szövetség, Szolnok, 1993

ÁTKELÉS SŰRŰ CSÖNDBEN

Egyszál komám, Árpai,

talán el sem hiszed, hogy ennyi időnek kellett eltelnie, míg végre leülhetek és írhatok többet, mint a képeslapokra. Azok az üdvözletek tényleg melegek meg forróak meg ilyesmik voltak, de mit érthetél te ebből? Netán azt, hogy itt is „melegem van”, akárcsak odahaza volt?... Hát hőség van, Árpád, de másféle, mint amilyenben együtt izzadtunk, ezt próbálok majd elmagyarázni, ha sikerül...

Bizony, csaknem másfél esztendeje, hogy a nejemmel éppen csomagoltunk - mi az, hogy csomagoltunk? -, kapkodtunk, gyűrtük a ruhát, a kevésbé gyanús holmikat a két bőröndbe, mintha árvíz elől menekülnénk, amikor váratlanul ránkcsengettél. Nem tudhattad, hogy a sorozatos visszautasítás ellenére, nagy nehezen megkaptuk a turistaútleveleket. És micsoda csellel, minő szerencsével!... Éppen negyedik éve kézbesítették az értesítést: ezúttal sem utazhatom. Akkori idegállapotomban, végső elkeseredésemben ahhoz az orvosismerőshöz fordultam, akinek a belügyisek és más elvtársak „le voltak kötelezve”, mert pontosan a nejeiknek, lányaiknak, szeretőiknek végezte el a szigorú büntetéssel járó tiltott magzatelhajtást. Kieszközöltek számomra egy találkozót a megyei parancsnokkal, egy jól kiszemelt napon. Elmentem, elmondtam: nem értem, a helyi szerveknek miért nincs bizalmuk bennem, miközben a főszervezőnek és a lapgazdának, a KISZ KB első titkárának - és itt bementem a diktátorgyerek nevét - van, ők elengedtek. (Megjegyzem, Nicu ötletszerűen húzott ki a listáról hat nevet, maradt három, véletlenül az enyém is.) Azt mondja erre a parancsnok, ő sem érti, majd utánanéz. Rögtön intézkedett (ez volt a legnagyobb mázlim), mint megtudtam, bement az útlevélosztályra, és megkérdezte, hogy ennek az embernek miért nem adnak útlevelet. A kérdést parancsként értették a tisztviselők, és mivel nem volt ott az osztályvezető (aki felvilágosítást adhatott volna arról, hogy szerepelek azoknak a listáján, akiknek külföldre utazniuk tilos), végrehajtották. Másfél óra múlva kerestek a lakásomon, hogy minden rendben. De aki elintézte az útiokmányokat, figyelmeztetett: huszonnégy órán belül tűnés, mert csak egy napra utazott a fővárosba az útlevélosztály vezetője, ha visszajön, kiderülhet a turpisság.

Nem tudhattál erről, és én sem szólhattam, mert az árnyékomtól is félttem. Mondhatnád, attól joggal retteghetek, de tőled nem volt miért tartanom. Bizonyára igazad van, de megesküdtem, anyámnak sem említem, hogy útra - és milyen útra! - készülök. Szegény anyám a nagy megérzéseivel... Mindig, minden utamra aggódva, könnyel a szemében engedett el, „vigyázz magadra nagyon, kislányom, valami rosszat érzek”..., és ezek az érzései a legtöbb esetben be is igazolódtak. Most, közel másfél éve, mikor legutóbb (vagy utoljára?), kemény galuskákat nyelve próbáltam úgy elbúcsúzni tőle, hogy ne vegye észre („na puszi, anyu, megyünk egy csöppet kirándulni”), ő mosolygott, nem érzett semmit!... Vagy mégis érezte, s azért?...

Te meg értetlenül nézted, miért vigyorgok, miközben egy százast adok ötvenes helyett. Sejttem, nem újdonság számodra, de csak leírom: azért vigyorogtam, pajtás, mert akkor én már nagyon reméltem, hogy ezt a kölcsönt te sosem fogod visszaadni! Vagy legalábbis jó ideig nem. A Marosnak az a vize, amelyikben még együtt horgásztunk, már réges-rég belefolyt a Tiszába, onnan a Dunába, s így szépen, újra átlépve a határt visszatért az országba. Én nem. Én már errefele folydogálva döntöttem, illetve eldöntették velem jóval azelőtt: önszántamból vissza soha, csak bilincsben vagy koporsóban. Te érted, hogy miért... A Maros vize vagy nem érti, vagy azt érti, hogy - törvény ide, elnöki rendelet oda - végül is kijut a tengerekre. No de az embernek nem adatott meg, hogy víz lehessen.

Az otthon maradt okos kislányom, az igen, az megsejtett valamit. Lehet, emlékezett még arra, ami megfutamodásom előtt vagy három évvel, félrészegen csúszott ki a számon, hogy tudniillik, nekem a szervek csak egyszer fognak útlevelet adni. Elég az hozzá, a „búcsúzáskor” kissé rekedten és nyilvánvaló remegéssel a hangjában kérdezte: és vissza mikor jössz, táti?... Szerinted mit válaszolhattam volna? Nyomtam a fejére egy barackot.

Úgy ültünk a Kicsi Ügyesben (ha nem emlékeznél, ez a Trabantom magyarosított neve), mintha loptuk volna. Hátam mögött a nejem s másfél éves fiam a tőlük szokatlan szótlanlansággal lapultak. Az öcskös egyszer odacsínált, az biztos; lehet, a kománéd is, csak éppen nem merte bevallani, és egy bűdösséggel elintézte mind a kettőt. Amikor bebizonyosodott, hogy senki sem telefonált miattunk a határátkelőhelyre, és hogy nem kell visszafordulnunk, még sűrűbb lett a csönd a kocsiban. Aztán a magyar határőr további jó utat kívánt, erre a legénykénk elaludt, s Éviből nem törhetett ki elemi erővel a sírás, csak visszafogottan, kínlódva zokogott vagy fél órát, én meg azokkal a bizonyos galuskákkal voltam elfoglalva, hallgattam, mintha ezúttal én csináltam volna oda.

Még Budapesten sem hittem el, hogy sikerült. Képzeld el, Árpi (ha tudod): iszom, és képtelen vagyok berúgni. A haverok heteken keresztül öntik belém a piát, és nem tudok kilazítani! A feszültség, a zaklatottság, makacs görcseim és szorongásaim ordítanak ábrázatomról, hónapok múlva jegyzi meg valaki: mintha simulnának a ráncaid... Annyiszor megálmodtam, hogy itt vagyok, sétálok Pest és Buda utcáin, könyveket és folyóiratokat vásárolok, színházba járok, barátokkal beszélgetek, és beszélhetek nyugodtan, nem kell állandóan forgolódnom, senkit sem zavar ez a nyelv, sem a mondókám..., szóval annyit álmodtam erről, hogy valóság ez már soha nem lesz. Barátok, ismerősök nem értik, többnyire én sem, de ugye, Árpi, te tudod, hogy miért?...

Valami tréfásat is kellene írnom..., ja, megvan, velem történt: megyek a benzinkúthoz tankolni. Ez már önmagában vidám dolog (te érted, miért): mert van benzin (még), bár egyre drágább. Tehát kérdem a benzinkutas hölgyet: hova húzzak a Trabanttal? Hát ahova kell! - jön a válasz. Fogalmam sincs, hova kell. Hát ahhoz a kúthoz, amelyiken K betű van! - kapom a felvilágosítást -, ez mindenhol így van. Mondom, elnézést, külföldi vagyok, nálunk nincs K. Csak most nézi meg a kocsim rendszámát, s felkiált: hát olyan jól beszél magyarul, nem is gondoltam, hogy onnan jött!... Ez olyasmi, mint amikor a Kolozsvárról áttelepült egyetemi tanár ismerősöm költözött be az itteni lakásába, egyszer csak a szomszéd gyerek ezzel a csatakiáltással fut haza: jó, anyu, ezek tudnak magyarul!... (Érdekes képzeitek lehetnek rólunk.) Komám, feltételezted volna, hogy itt rengetegen nem tudják, hogy ott kétfélemilliónak ez az anyanyelve?

Mint látod, ennek a történetnek sem vicces a vége, úgy tűnik, a humorommal is bajok vannak. Legközelebb majd jobban igyekszem, írás előtt bedobok egy-két decit, úgysem segít, de hátha árt...

1988. október 23.

A FOGADTATÁS SZÍVÉLYESSÉGÉRŐL

A nagy átkelés napján, este nyolc óra felé úgy közelítettem meg Budapestet, hogy fogalmam sem volt, hol tudunk majd lepihenni, aludni vagy legalább kinyújtózkodni. Mi ketten a kománéddal – a nyújtózzkodást leszámítva – meglettünk volna a Trabantban, de az otthoni kényelmes gyerekágyhoz szokott keresztfiadnak szűkös volt a „szappantartó”. A sietség, a bizonytalanság és főleg a biztonságunk miatt nem üzenhettem esetleges érkezésünkről annak az egy-két távoli rokonnak meg a néhány közeli barátnak. Az itteni rádióban sugárzott hangjátékom és egy megjelenés előtt álló regényem jóvoltából számíthattam némi kezdőtökére, de hát az egyelőre nem volt a zsebemben, otthon meg egy huncut forintot sem adtak az útlevél mellé, mindegy... Anyám unos-untalan ismételt közmondásaival biztattam magam (úgy még sosem volt, hogy valahogy ne lett volna; lesz még így se, fiam, s jobb lesz; örvendj, hogy lyuk van a fenekeden stb.) úgy este kilenc óra felé, amikor az Üllői útról rákanyarodtam a körútra. Né! - kiált fel a nejem többéves emlékképet azonosítva - pontosan itt lakik valami hatodik unokatestvérem. Léven szombat este és nyár, találtam egy parkolóhelyet a körúton, épp akkorácskát, hogy a Kicsi Ügyes pofozkodás nélkül befért. Pofátlanság ide - a kocsiban maradtam -, pofátlanság oda - a kománéd kiszállt és belibegett a kapun. Az ember a rokonait nem válogathatja meg, egy éjszakára befogadtak.

Másnap reggel rohantam ahhoz az ismerősömhöz, akinek az anyósánál szálltam meg öt esztendeje, akkor volt egy kiadó szobája. Csak volt, mert közben a néni elköltözött ebből a világból; én ostoba, hát persze hogy itt is halnak az emberek, nemcsak mifelénk. Kissé reményvesztve indultam annak a barátomnak a lakására, akitől ugyan szálláshelyet nem várhattam, de ő tudta, hova dugták a honoráriumomat, legalább pénzem legyen. A hontalanságban is kell a mázli (különösképp itt), a haver családja nyaraláshoz készülődött, mit gondolsz, hova? Erdélybe. Számszerű hiányunk így semlegesítődött, mi hárman jöttünk, ők hárman mentek, a mérleg nyelve helyreállt néhány hétre... Erre az időre felkínálták a lakást, az ember a barátait megválogathatja.

Kusza hetek-hónapok következtek, talán egyszer majd megírom, miért. Tíz hónap alatt nyolc helyen laktunk. Mire a legénykénk megszokott egy ágyat, egy szobát, már költöztünk is tovább. Azt hiszem, annyira beléivódott a változatosság, hogy mostanában hiányérzete kezd lenni, mert három és fél hónapja nem változik körülötte a környezet...

Visszakanyarodva pesti kalandjainkhoz: bár nehezen eszméltem a szorításból való szabadulás után (talán most sem vagyok magamnál), csak-csak megragadt rajtam egy s más. Az első hetekben szoktatgattuk a gyereket és magunkat az itteni levegőhöz. Akkori sétáink benyomásaiból: békésebb, nyugodtabb emberek - nem döfnek a tekintetek, mint általában odahaza; jól ápoltak, tiszták, illatosak, és nem úgy „illatoznak”, mint azok, akik egyre sokasodtak ott körülöttünk; itt sokan túráznak, kocognak, labdáznak stb. a parkokban, a zöldövezetekben - míg otthon a tömegsportot lényegében a sorbanállás és a rohangászás jelentette egyik üres üzlettől a másikig.

Valamelyest zavarta az ábrát, hogy rengeteg mozgássérülttel találkoztam, kérdeztem is a pesti barátomat: errefelé ennyi a nyomorék? Hát van bőven, mondta mosolyogva (az átvitt értelemre gondolhatott), aztán komolyra fordítva hozzátette: azért látsz ezen a környéken többet az elviselhetőnél, mert itt van valami intézetük. Átmenetileg vetődtünk a fővárosnak egy olyan részére, ahol feltételezhetően a gyengénlátóknak lehetett bizonyos gyülekezőhelyük. Nem sokkal később kerültünk értelmileg nem teljesen beszámítható (talán így kell finoman mondani) állampolgárok közé, például a szomszéd nénink minden este hosszasan és keservesen elsíratta az éppen akkor megboldogult kutyáját (áthallatszott a falon, a keresztfiad eleinte nagyon csodálkozott, de néhány nap alatt belejött, szürkületkor már kérdezte, mikor sír a néni), másnap vidáman mentek együtt a kutyussal sétálni; a másik szomszédunk meg szorgalmasan csalta a feleségét, ez önmagában még nem tűnt furcsának, de minden alkalommal

be is vallotta (?), s kitárulkozásának befejező aktusaként alaposan elagyabugyálta szomorú hitvesét. Szóval van itt is búbánat elég...

Érkezésemkor igencsak el-elmarasztaltak gyávaságom miatt. És tudod-e, Árpádom, hogy legfőképp kicsodák? Akik szintén onnan jöttek át vagy tíz-tizenöt esztendővel ezelőtt, amikor még nem is volt ennyire bűdös a helyzet. De azok is tettek elgondolkoztató megjegyzéseket és kérdeztek okos dolgokat, akik még kíváncsiságból sem jártak azon a vidéken, amelyik évszázados hódoltságok idején maradt egyként magyarnak.

Szóval azt kérdi az egyik (amelyik értelmiséginek nézett): mi lesz a nyájjal, ha a pásztorok eljönnek? Mondom, a hasonlat annyiban jó, hogy a nyáj stimmel, én viszont már régóta nem számítok ott pásztornak, hisz négy éve tartó közlési tilalmam legalább azt jelenti, mintha az asztalostól elveszik a gyalupadját, a sebésztől a szikét-műtőasztalt, vagy - hogy a példánál maradjunk - a pásztortól a botját-furulyáját. Különben is, a pásztornak ott jó ideje csobán a neve, s ha a magamfajtaból valaki mégis pásztornak kiáltja (vagy kiáltatja) ki magát, az nem legelni viszi a nyáját, hanem - a munkaadó elvárása szerint - a vágóhídra, netán éppen a farkasok szája felé terelgeti. Ilyen csodálatos szimbólumokban csevegünk, illetve csevegtünk még akkor...

A másik meg - ötperces értekezésem után (címe: Indoklás a maradásra) - kijelentette: mindez még nem ok arra, hogy ne térjek vissza. Válaszolhattam volna neki, hogy bár fél évet próbálna meg ott magyarként élni, de nem mondtam semmit, már csak azért sem, mert a sorsunk nem tőle függött. Akitől függött, az másként vélekedett. Akkor, tavaly júliusban még nem tudta, mihez kezdjen velünk, de egy dologról biztosított: nem kell visszamennünk. Aztán szerencsénkre (szerencsétlenségünkre) sok ezren utánoztak, özőnlöttek a menekülők ezrei, és az itteni legilletékesebb döntött: ha már így esett, ki máshoz fordulhatnánk?... Az úgynevezett társadalom az „ügy” mellé állt, az egyes emberek többsége ugyanúgy, mint a különböző egyesületek, csoportok, társulások... Tudod, komám, itt vannak ilyesmik, hogy „másként gondolkodók”, „egészen másként gondolkodók”, „ugyanúgy nem gondolkodók” satöbbik. (Erről csak ennyit, mert megfogadtam, nem politizálok; máris bánom.) Nos, ebben a kérdésben majd’ mindenki kezdett - ha nem is gondolkodni, de legalább - nyilatkozni: egye fene, befogadunk, egyelőre...

De tavaly augusztusban a közértes nénink például még egész másként gondolkodott. Tudta, honnan jöttünk (mert ügyetlenül kezeltük a pénzt; ne félj, most már nem keverjük össze az egyforintost az ötössel), azt is, hogy turistaként maximum harminc napot tartózkodhatunk itt, s vagy másfél hónap múlva rápirított a kománédra: mikor mennek már haza, meddig ülnek még a nyakunkon?!...

No de aztán, a hivatalos állásfoglalás után a tömegkommunikáció is felkarolta a kérdést (vajon miért nem azelőtt, évekkel ezelőtt? - kérdik itt többen; hát mi megértjük, miért), röviden: divatba jöttünk. Felszólítások, tüntetések és kiadványok (nem merem könyveknek nevezni): Erdélyből jöttek, Most jöttek Erdélyből, Így jöttek Erdélyből, Mért jöttek Erdélyből?... Kiaggatták a székely himnuszoként ismert műdal egy-egy sorát: Ki tudja, merre, Porlik, mint a szikla, Ne hagyd elveszni... Mivel az itteni magyarnak is van bőven baja (anyagi főképp, de egyéb is: most kezdik fektetni a demokráciát, és balhék vannak valami vízlépcső körül is, de ebbe nem ildomos beleavatkoznom), hát egykettőre kezdett alábbhagyni az irántunk fellobbant együttérzés és segítőkészség lángja. Majd csak pislákol. És rövidesen egészen másfajta tüzek gyúltak.

Egy fővárosi szerkesztőségben dolgozó, több éve (ingóságaival együtt) hivatalosan áttelepült barátom hív, igyunk meg egy üveg sört, invitálja tősgyökeres pesti kollégáit is. Egyikük megjegyzi: mi nem engedhetjük meg magunknak, mert nem vagyunk erdélyi menekültek. Mosolyogva mondta, talán viccnek szánta, de mint oly sok tréfának, ennek is megvan az éle. Vág is rendesen. Keserűbb a sör a szokásosnál...

Itt van ez az átkos magyarországi lakáshelyzet. Most képzelj el, komám, özönlik ide az a sok szerencsétlen Erdélyből... A menekülthullám tetőzésekor egy okos kislány, aki riporternek készül, meg is kérdezte a rádióban a hivataltól: és most ki fog hamarabb lakást kapni, az az ősmagyar állampolgár, aki tíz éve vár rá, vagy pedig a jövevények? A válasza már nem figyelhettem, mert leragadtam a felismerésnél: nini, már szembeállítanak minket! A nagy rokonszenv-nyilvánítások és a tettekben is megmutatkozó segítőkészség mellett csak nem születik meg az ellenérzés, az ellenszenv, az ellentét, netán az utálat? Bizony, hamarosan megszületett... De már nem ért meglepetésként az útbaigazítás, hogy menjek abba a jó büdös erdélyi..., és már nem csodálkoztam az olyan kijelentésen, amely másfél évvel ezelőtt igencsak elszomorított, amikor egy illető a fülem hallatára mondta az erdélyiekről (nem sejtette érdekeltségemet): meggyőződésből utálom szegényeket! Ugyan miért? - lepődtem meg akkor, később aztán kezdtem rájönni.

Tehát igazán szívélyesen fogadtak, egy szavam nem lehetett. A jó szón kívül a menekültek kaptak még tanácsot, anyagi elsősegélyt, lelki másodsegélyt süteménnyel és teával a templomban, használt ruhát-bútort, háztartási gépet s egyebeket, ki-ki markolt belőle, amennyit nem szégyellt. Nekünk elsősorban nem erre volt szükségünk, hanem két állásra, egy helyre a bölcsődében s a fejünk fölötti fedélre. (Úgy képzeltük, nem koldulunk, inkább dolgoznánk.) Több helyen próbálkoztunk, vidéken is, mert azt mondták, ott könnyebb, „ne ragaszkodjon már mindenki a fővároshoz”. Nem ragaszkodtunk, nekünk bárhol jó lett volna, ahol összejönnek munkánkhoz az alapfeltételek. Kínos keresgélés volt. Úgy nézett ki, Szolnokon összejön minden, ide költöztünk. Talán egyszer majd ecsetelgetem, miként. És azt is, hogy miért nem jött össze...

1988. november 6.

NYELVI NEHÉZSÉGEKRŐL

Mindenféle megpróbáltatásra számítottam, komám, de arra, hogy itt nyelvi nehézségeim is lesznek, biz' isten, nem. Ha valamelyik vadnyugati országba megyek, természetes lett volna, hogy meg kell tanulnom becsületesen a nyelvet. No, itt is! Az anyanyelvemet... Eleinte mit sem sejtve, nagy önbizalommal eresztettem el a beszélőkemet, aztán egyre jobban elbizonytalanodtam, végül rájöttem, legjobb csak akkor megszólalnom, ha muszáj, és akkor is nagyon figyelnem kell, hogy érthető legyek. Felsorolnék néhány esetet, okulj belőle te is.

Elküld a kománéd az üzletbe, hozzak valami zöldséget a húsleveshez. Mondom az eladónak (hivatalosan: a kereskedelmi alkalmazottnak; amúgy, általában elfogadott megnevezéssel: a csajnak...; még ha idős is, legfennebb: az öreg csajnak), kérnék egy kiló murkot s egy kiló petrezselymet. Gondolkodás nélkül intéz el: nincs. Mondom, hogy-hogy nincs, hisz ott a háta mögött, a ládában. Ja, gyökeret kér - fordítja le magyarra, amit én rosszul fejeztem ki, akkor azt mondja!... A csajjal nem vitattam meg, hogy szerintem gyökere több növénynek is lehet. Kísérleteztem máshol is, murek helyett a sárgarépa változattal is, az eredmény ugyanaz: ha nem gyökeret mondok, nem értik. A piacon egy korosabb vidéki néni azonnal tudta, mi a sárgarépa, de azt is, hogy én biztos erdélyi vagyok. Így árulja el magát az ember már zöldségvásárlás közben.

Egyszer úgy adódott, hogy nem a kéglinkben (értsd: a lakhelyünkön) kajoltunk (ettünk, étkeztünk), a barátom invitálására betértünk egy csehóba (elegáns étterem, és nem rossz hírű italmérés vagy lebúj, ahogyan az értelmező szótárban szerepel; igen, vásároltam egy értelmező szótárt). Pechemre flekkent kértem szalmakrumplival. Sertéssültet tudok hozni - sajnálkozott a pincér - hasábburgonyával. Nem baj, jó lesz az is, mondom, s aztán - ha hiszed, komám, ha nem - azt hozott, amit kértem! Tudtam én, hogy a flekken nem más, mint roston sült sertéshús (csak így is kell ám mondani), a hasábburgonyáról viszont azt hittem, hogy azok a bizonyos krumpliszletek inkább hasonlítanak majd a hasábhöz (lásd: hasábfa), mint a szalmához - hát erről szó sincs. Láthatod, ha az ember nem igyekszik, lépten-nyomon elárulja magáról, hogy idegen.

Tágabbra nyitottam a szemem, jobban hegyeztem a fülem bepótlandó a hiányosságokat. Közértnek hívják itt azt, ami nálunk az élelmiszerüzlet. Egy hasonlóság van a kettő között: az elnevezés nem pontosan fedí a tartalmat. Míg odaát az élelmiszerboltban a fogpiszkálótól a mosófazékig szinte minden vásárolható, csak éppen elemózsia a legkevésbé, addig itt a közértben bár tényleg mindenféle van, mi szem-szájnak ingere, csakhogy olyan áron, mintha nem a közért, hanem a kereskedőért lenne az egész. Nos, a közért kirakatának üvegén a felirat: jamok. Bemegyek, megnézem, mi az. A többes szám zavart meg, mert ha csak annyi lett volna, jam, rögvest tudom, hogy dzsem (többes szám: dzsemek) - de jamok?

Találd ki, komám, mi a butik! Nem kicsinyítőképzős értelmi fogyatékosok gyülekezete, hanem valami egészen más: az a hely, ahol nagyon is elmés egyének szerzik a millióikat úgy, hogy mindenfélét (itteni megnevezéssel: cuccot) adnak (vesznek).

A trafikban (dohány- és ajándékboltban) fiatalember kérde sejtelmesen mosolyogva a csajtól: szopi van? Ne gondolj semmi pikáns dologra, Sopianae nevű cigarettát kért, s miután tapasztaltam, hogy ezt mindenki így kéri, már rájöttem, miért nem értették sokszor, amikor én rendesen (rendellenesen) a teljes nevet kimondva kértem. Elkezdtem én is „szopizni”, mindjárt nem lógtam ki a sorból.

Fincsi a hamcsi - hallom a hátam mögül, megfordulok, nem tüsszentés volt. Két hölgy gügyörészett egymásnak, egyikük élvezettel habzsolta eddelét - világos: ízlik neki a hamburger!

Emlékszel, mennyit hadakoztunk odahaza, hogy kiirtsuk az írásokból az idegen szavakat, főleg a romános kifejezéseket, illetve azokat, amelyeket nem a legszerencsésebben szaporítottak

a nyelvünkben? Mi a csodának kellett? - kértem most kiábrándultan, amikor hallom, hogy itt, Magyarországon, a Magyar (?) Rádióban színes előjegyzési naptár helyett kolór agendákat reklámoznak! Én „speciel” értettem, hogy miket, hisz majdnem pontosan így mondják románul, de hogy magyarul is így hívják, ez meglepett.

A társadalmi-gazdasági élet fejlettségének különbözősége is okozhat nyelvi galibákat. Például a szakosodás következtében olyan szavak honosodtak itt meg, melyeket - talán bocsánatos mód - nem értettem rögtön. Eldugult a mosogatókagyló lefolyócsöve, a telefon és a telefonkönyv segítségével vadásztam - én balga - vízszereleire. A huszon-valahányadik véletlenül otthon volt, mondom neki, mi a baj. Ez nem az ő dolga. Hanem kié? - kértem nagyon óvatosan. A duguláselhárítóé. Minek tagadnám, nekem a duguláselhárítóról először a hashajtó jutott az eszembe, amit itt „vény”-re adnak (és nem receptre), mint a legtöbb gyógyszert (itt: bogyót).

Szókincsem ilyenén bővülését elsősorban pesti tartózkodásomnak köszönhetem, de Szolnokon is kupálódtam (okosodtam, eszesedtem), fogózz meg, komám, mit tanultam: koma. Hosszasan mesél egy ismerősöm valamit, hirtelen odafigyelek, mert ez üti meg a fülem: a koma ott állt a sarkon holtrészegen, folyt belőle a lé alul, felül... Csak magamban csodálkoztam valamelyest: miért hagyta ott, miért nem segített rajta, ha egyszer a komája? Aztán kiderült: itt nemcsak az a koma, aki a gyerekeket (itt közkedvelten: utódomat) keresztezte, vagy aki a keresztfiam apja (őse), még, csak nem is a jó barát vagy a pajtás, hanem mindenki; olyan értelme van, mint: illető, ipse, pasas, pacák, öcsi s a többi.

Ne lankadj, még van, íme: heló, Árpi boy! Hogy tetszik? Ezt is itt tanultam, most ez a módi járja, mindenhol helóznak, élvezettel használják a divatjamúlt köszönésformák helyett, így a legegyszerűbb: heló. Mint tapasztaltam, jelentheti azt is, hogy szervusz, jó reggelt kívánok, nyugodalmas jó éjszakát, kezét csókolom, a viszontlátásra, jó szerencsét, áldás, békesség, a dolgozó népet szolgálom, dicsértessék... Már a sz'asztok meg a szia is kihálóban van, ez utóbbinak csak egy igen érdekes, becézett formája tartja magát valamelyest, a szíóka (inkább komoly, meglett felnőttek szóhasználatában lelhető még fel).

Én itt csak hengegek újsütetű tudományommal, de ha nem veszed zokon, a kettőnk kapcsolatában maradnék a megszokott formánál. Tehát, kedves komám, ezennel tudatom veled, hogy Szolnokon szidják a Széchenyit. Éles szemed és egyfajta (gondolom, túlhaladott) nyelvérzéked biztonsággal sugallja számodra, hogy nem gróf Széchenyi Istvánnal gyúlt meg a bajuk, hanem valami (és nem valaki!) mással. Így is van, komám, a Széchenyi-lakótelepre haragszanak oly nagyon, de ez itt nem ilyen egyértelmű (ez utóbbi is közkedvelt kifejezés, igen gyakran élnek vele vezető személyek is bonyolult helyzetek értékelésekor), nem csekély időmbe került, míg tájékoztam e kérdésben.

Eleinte azt hittem, félreértették a nevem a bemutatkozásakor. Több ízben, többeknek ismételtettem szelíden: Lajos vagyok, nem Alajos... Olyasformán mosolyogtak meg, mint amikor a kisgyermek naivan mond mulatságos dolgot, aztán alajosoztak tovább: Alajos mondta, Alajos hozta, Alajosnak adtam... Kissé kacskaringós észjárással, lassacskán jöttem rá az átkeresztelés titkára. Mivel Azoltán, Asanyi, Atamás, Amari, Azirén nevek létezése kevésbé valószínű, hát engem sem hívnak véletlenül Alajosnak, hanem egyszerűen úgy emlegetnek, hogy nevem elé kiteszik a határozott névelőt. Mit szólsz a nyomozáshoz?...

Megjegyezhetnéd persze, hogy ez így helytelen, mi nem így tanultuk. Én is gondoltam erre, hogy ugyebár ennek a bizonyos picinyke névelőnek jelentésbeli megkülönböztető szerepe van. (Mifelénk ha egy gyerek azt mondja a nagyapjának: megrúgott Bandi - ebből az öreg tudta, hogy a szomszéd gyerek csintalankodott; ha pedig ezt hallotta: megrúgott a Bandi - ez a ló.)

Nincs igazunk, Árpádom! A tévében (és nem csak ott) komoly nyelvtudorok okítják a népet arra, hogy beszélni mily nehéz, hát tőlük tudom, hogy a személynevek előtti határozott névelő az itteni nyelvjárásban elfogadott forma, azaz fordulat. Nehezen bírom megszokni, bár odahaza mi is mondtunk hasonlókat (például: azúristen).

Jaj, rengeteget néztem (és nézem) a tévét, nem tudok betelni vele! Majd regélek neked erről is, ha érdekel, s ha lesz hozzá tintám. Egyelőre annyit, ami még szorosan tartozik a beszélni rettenetesen nehéz témához: a kedvencem Moldoványi Ákos (többen Oldoványi Mákosként emlegetik), ő szokta az amúgy is érdekesítő híreket hátborzongatóan bemondani. Azt mondja egyszer: Észak- és Dél-Korea képviselői még a Debrecenben megtartott találkozójukon... stb. Az izgalmat az jelenti, hogy megfejtethed: decembert akart mondani, ez volt elrejtve a szójátékban. Máskor meg imígy szólt: a pinai ferde torony... Igaz, ezt azonnal ki is javította pisaira, megfosztva minket ezáltal a játék örömétől, mégis teljes feszültséggel figyeltem a produkciót tovább. Mert istenem, ha egyszer rááll a szája..., de hogy tudja megállni mosoly nélkül, milyen erő lakozik benne, hogy töretlen komolysággal képes a folytatásra? Kudlik Juli (népszerű bemondónő, mi már csak úgy emlegetjük, hogy ajuli) húsz perc múlva a nehezen visszafojtott kacajtól remegő hangon, alig-alig tudta bekonferálni, milyen (unalmas) műsorszám következik.

Fogadkoztam neked, hogy vidámabb dolgokról is mesélek, hát ide süss: van egy Magor nevű lányom. Ismered, hisz te vagy a keresztapja. Balgaság volt, komám, ilyen idétlen nevet választani, itt most magyarázhatom a dolgot. Mikor Magorral elindulunk valahova, tíz esetből tizenegyszer bejön a következő párbeszéd egy itteni bűbajos ismeretlennel:

- Jaj, de édes a kicsi! - mondja ő.
- Az apjára hasonlít - mondom én.
- Hogy hívják?
- Magor.
- Kislány? Kisfiú?

Erre türelmesen (a későbbiekben egyre ingerültebben) elmesélem a csodaszarvas-legendát a két fiútestvérről, Hunorról és Magorral, akik elmentek vadászni (a későbbiekben: ez meglőtte, az hazavitte...), az egyik leszármazottai a hunok, a másiké meg - ugyebár - a magyarok. Nemrég elhatároztam, ha nem hivatalos helyen kérdik a kicsi nevét, azt mondom, Pista. Azaz - igazodva az itteni életszemlélethez -: megmondom az igazat, ha megfizetik. Önkéntesen és ingyenesen nem vállalom a népművelést. Szóval: Apista...

Különben te is rettenetesen lebőgnél itt a neveddel. Milyen hülyeség ez, hogy Árpád? Meg Csaba, Levente, Örs, Zoltán, Boglárka, Réka, Iringó, Emese meg amilyeneket mi választottunk szívesen arrafelé?... Nem haladtunk a korról, komám, ez itt kiderült. Manapság magyar gyerekeknek ilyen neveket adnak: Márió, Iván, Szergej, Manuéla, Bernadett, Henriett, Nikolett. Hogy ezek nem magyar nevek? Lehet, de emezeknek is megvan ugyanaz az előnyük, mint amazoknak: nem lehet lefordítani.

Aztán van jó néhány kifejezés, amit éppenséggel nem kellene számomra másnak lefordítania, mégis - még mindig - gondban vagyok a jelentésükkel, íme néhány: inflációcsökkentő bérreform, államosított feketepiac, nyilvánossági vitafórum, politikai pluralizmus egypártrendszeren belül stb. Mentségemre szolgáljon, hogy ezeket az itteniek sem nagyon értik. Most tanulgatják...

Közben veszem észre: úgy eltévedtem a nyelvi útvesztőkben, hogy elfelejtettem közölni, mi a nagy helyzet a Széchenyi-lakóteleppel. Legközelebb erről írok.

1988. november 20.

NEM A SZÉCHENYI HIBÁS

Említettem már, komám, magad is hallhattad mástól, mekkora gond a lakás. Azon kevesek számíthatók szerencséseknek, akiknek jár a szolgálati „kégli”. Tanácsi (kiutalt) lakásra várni szinte reménytelen, és annak a sok fiatal házsnak, akiknek a szülei nem tudnak segíteni, marad a kínkeserves önerős építkezés vagy a méregdrága otthon megvásárlása. Sokan tíz-tizenöt éven át szűkösködnek albérletben, másod- és harmadállásokat vállalva kuporgatják össze a „saját élet” elkezdéséhez szükséges forintokat.

Ám az ábra nem ilyen egyoldalú, a fentiek inkább a vidéki városokban élőkre jellemzőek. Főképp a fővárosban népes azok tábora, akik nem is egy, hanem két lakással rendelkeznek. Az egyiket saját maguk lakják, a másikat bebútorozva, jó pénzért, havi húsz-harmincezer forintért bérbe lehet adni valamelyik utazási irodának. Ennyit kevés „hétköznapi házaspár” keres munkával, és ezért semmit sem kell csinálniuk most már. Mert valamikor bizonyára megdolgoztak érte ők vagy azok, akiktől örökölték. Dehogy irigylem tőlük, csupán az úgynevezett lakáshelyzet nem mellékes tartozékaként említem: sok a bérelhető lakás. Laktam Budán olyan lépcsőházban, ahol hat lakrészből kettő ilyen volt, Pesten a másikban meg negyvenből öt. És még nem említettem azokat a megszámlálhatatlanokat, akiknek ha nincs is fölösleges lakásuk, de vannak fölösleges szobáik, melyeket nem vidám turisták és üzletemberek népesítenek be, hanem jobbára szomorú albérlők. Erről ennyit.

Ami az én lakásügyemet illeti, ebben a kényszerhelyzetben nemigen hasonlíthatom magam az itteniekhez. Ugye, túl vagyok már a negyvenen, aki itt negyvenéves koráig nem tudott összehozni egy valamirevaló családi fészket, az szerintem - az érthető kivételes esetektől eltekintve - ne igényeljen semmit, csak egy ágyat a tehetetlenek otthonában. Körülbelül ennyire lennék itt én is jogosult, bár eddigi éveimet nem itt fecsértem; most kezdek ott, ahol a tizenhúsz évesek, a kanálnál, a tányérnál, a lepedőnél... Egyelőre, míg rendezem a lakáshelyzetem, egy tömbházlakást „albérlek” a helyi hatóság jóvoltából...

Szolnoki illetőségű ismerősöm még Pesten figyelmeztetett: csak arra ügyeljek, ha adnak itt nekünk átmeneti lakást, az nehogy a Széchenyi-lakótelepen legyen, mert az valami szörnyű. Hogyan ügyelhetnék az ilyesmire? Pontosan ott adtak. Nem elég arcátlanság, hogy ide jöttem, most még válogassak is?! Örömmel elfogadtam.

Leugrottunk Pestről, egyelőre szétnézni. Semmi különös, nagyjából olyan, mint bármelyik új lakótelep odahaza vagy Budapesten. Első szemrevételezésre a kománéd kissé a fák számát kevesellte a környéken, én meg a kocsmákét (nagyon). Ennyi baj legyen! Ám lakva ismerszik az ember s a lakótelep.

Már első este... Békésen sörözök a szobában a barátommal, aki segített felcipelni a holmit, mikor a nejem sörfagyasztó sikolyt ereszt el a konyhában. Lámpánk még csak egy volt, az a sörözéshez kellett, kimentem megnézni, mibe lépett a drágám ott, a félhomályban. Nézd meg, mondja reszketve, nézném, de pupillám még a benti fényhez voltak szűkülve. Ahogy tágtultak, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá a tényállás: több száz csótány szaladgál összevissza az asztalon, a polcokon, a falakon, mindenütt...

Nincs igaza a nejemnek! Meg lehet barátkozni velük, mondhatom több hónap távlatából, nagyon is szeretetre méltó férgek: hatszor jártak nálunk fertőtleníteni, az istennek sem tágitanak mellőlünk (bejöttek a szobába is), húségesek, életrevalóak. Az ötödik sikertelen irtóhadjárat után szóltam egy belevaló szakinak, vágjon oda keményebben, mert né, mi a helyzet. Oda is füstölt alaposan, mi három napig szédelegettünk a vegyszertől, a keresztfiadon valami piros kiütések is megjelentek, de ezeknek a derék csótányoknak kutya-bajuk! Én egy ideje nemhogy beletörődtem a jelenlétükbe, de már csodálkozom, ha nem találok egyet a levesemben (milyen lehet, ha nekik sem ízlik?). Tévézés közben természetes, nyugodt mozdulattal tessékelem le őket a szemüvegemről; álmomban öntudatlanul nyúlok a pizsamanadrágomba, abszolút biztos

kézzeel csípem nyakon és teszem a kománéd fejére, de hát nem tehetek róla, ez már beidegződés, amit szeretek, megosztom vele.

A nejem nem ilyen könnyen meghódítható fajta, ismered, ő csak engem szeret. A csótányokat ki nem állhatja, tapossa kegyetlenül a padlószőnyegbe, csatakiáltásokkal keni szét a tapétán a fürge kis lényeket, aztán felismerhetetlen földi maradványaikat igen nagy nehézségek és erőfeszítések árán tudja összevakarni és elhantolni a budikagylóban. Nem értem, mit élvez ebben, nekem a gyomrom felfordul, ha látom. Hát nem sokkal kényelmesebb a béke?

Már a szomszédok által is érzékelhetően változott kománéd magatartása a kedves kis rovarakkal szemben (tudniillik, nem sikoltozott, csak sziszegve mészárolta őket), amikor hallom, hogy megint visít. Sőt fut is ki a konyhából! Mi az? Alig kap levegőt: jaj..., ezt már nem..., egér..., befutott a jégszekrény... mögé. A negyedik emeleten lakunk, komám, hát Jerry legyen az az egér, amelyik ide felmászik. Bár nagy marha ember vagyok, nekem is borsószik a hátam, ha elgondolom, hogy felszalad az egér a nadrágom szára alatt (nem mintha nagy kárt tehetne bennem, de mégis...). Óvatosan kopogtatok a seprű nyelével a hűtő mögött, kiszalad és bebújik a kályha alá, tényleg egér... Napokig eladó macskát kerestem a városban (lehetőleg ügyesebbet, mint Tom), nem találtam, de közben a látogatóm távozatott valahol, talán ott, ahol bejött. Valószínű, nem tudta megszokni a csótányokat.

Tehát nem olyan vészes a helyzet a Széchenyin, ahogy a haver beállította, és hogy mennyire nem az, kiderül a következőkből. Bizonyára emlékszel, odahaza többször cikkezünk arról, mennyire elidegenítő hatása van a tömbházlakásnak, hogy míg a családi házakból álló utca csaknem valamennyi lakója ismerte egymást és amolyan nagyobb családként élt, addig az új lakónegyedek vasbeton ketreceiben úgy lapulunk egymás mellett, hogy nem is köszönünk a szomszédnak, még a lakásunk bejáratától másfél méterre nyíló ajtó mögöttiekről sem tudunk szinte semmit. Úgy tűnik, Magyarországon mindez nem igaz, ezt látszik bizonyítani a tévé Szomszédok című sorozata és saját tapasztalatom. Néhány hét alatt már sok mindent tudtam szomszédaimról, a közvetlen mellettem lévő lakrészben például körülbelül negyvenen csapkodják az ajtót egész nap, de panaszra semmi okom, igazán nagyon rendesek, általában este kilenckor abbahagyják, addigra úgy berúgnak, hogy teljesen elcsendesednek.

Igazi társasági életet élünk, ismerkedtünk már az első napokban. A fölöttünk lakó család négy gyerekéből kettő tűnik fogékonynak a társas lét iránt. Ez a két csöppség fél óra alatt napraforgómagok héjával teleköpködte az erkélyünket. Miután a nejem két lapátnyit sepert össze és hordott ki (illetve be), felszól, hogy talán helyesebb lenne egy üres dobozba köpködni. Nem reagáltak azonnal. Elmentünk sétálni, mikor jöttünk haza, a sötét folyosón, az ajtónk előtt beleléptem valami odaöntött ételmaradékba....

Különben a kicsinyeknek aranyos szokásaik vannak. Hajnali fél hatkor megjelentek saját erkélyükön (a mienk fölött, ugye), és a kis énekesmadarakat utánózva nekiláttak furulyázni oly harsányan, akár a mi szobánkban szólt volna. Akkor ismerkedtek a hangszerrel, olyanokat fújtak mellé szolmizálás közben, hogy a fülem belecsavarodott. Nem mertem korrepetálni, nehogy ismét moslékkal tiszteljék ajtómat. Még jó is, hogy nem csináltam kázust a dologból, hamarosan maguktól abbahagyták a hajnali csicserészést, nem sikerült megkedvelniük a művészetet. Ám nehogy azt hidd, Árpádom, hogy ezután pirkadatkor magányosnak kezdtem érezni magam. Erről szó sincs, mert a kicsik új módszert eszeltek ki henyélésem meggátolására (általában jóval éjfél utánig dolgozom, akárcsak kománéd), szintén hajnali fél hatkor kiálltak a fejünk fölötti pódiumra, és torkuk szakadtából búcsúzkodtak munkába induló apjuktól attól kezdve, hogy apuka kilépett a lépcsőházból egész addig, míg megtette azt a száz métert a buszmegállóig. „Szia, apa”, „apa, szia” - öt-tíz percen át, mintha az a világ végére utazna. Szerencsére jöttek a hidegek, ettől kezdve csak úgy pizsamásan nem lehetett végrehajtania produkciót, fel kellett volna öltözni, ennyit már - úgy látszik - nem ér meg a hecc. Mint látod, ez is megoldódott simán, kár lenne bármit is felfújni.

Aztán valami műhelyféle is lehet fölöttem, kopácsolnak, fúrnak, köszörülnek, egyelőre nem sikerült megfejtennem, hogy mit. A kalapálás származhat cipésztől, kárpitostól vagy

ládakészítőtől. A köszörűt előbb ramaty porszívónak véltem, de ilyen gyakran valószínűtlen, hogy porszívóznának. Jobban füleltem, mintha fémet csiszolnának. Semmi gond, ezek a szorgos munka hangjai, ehhez igazán hozzá lehet szokni. Igen ám, de a keresztfiad nem így vélte, ő ugyanis szombat-vasárnap nincs bölcsődében, délutánonként aludni szokott, s a munka láza pontosan hétvégeken és az ebéd utáni órákban hevíti legjobban az iparost. A lurkó sehogyan sem akarja megérteni, hogy a munka hangjai mellett is lehet aludni. Egy ilyen alkalommal (a gyerek már sírt a fáradtságtól) becsengettem a fenti szomszédhoz, az asszonyka nyitott ajtót, a tőlem telhető legbékésebb hangon érdeklődtem, hogy mi az istent csinálnak már megint vasárnap délután kettőkor? Azt mondja, ők semmit, menjek be, nézzem meg, csak egyedül van itthon, a hang felülről jön valahonnan. Ott is megejtetem a családlátogatást, egy fiatalember bólogatott úgy, mintha igazam lenne. Komám, nagyon megértőek az emberek itt a Széchenyin is, abbahagyta a köszörülést, azóta (három hete) csak háromszor köszörült rettenetesen a kritikus időpontban. Szóval az előzetes híreszteléssel ellentétben nekem egyelőre nem tűnik borzasztónak az itteni helyzet.

Igaz, a felvonóban szinte mindig förtelmes bűdösség van, már az ideköltözéskor volt egy ezzel kapcsolatos kedves kis esetünk. A poggyászaink felhordásával valamelyest akadályoztuk a „személyforgalmat”, egyszer jött egy hölgyike, előzékenyen átengedtük neki a függőlegesen közlekedő taligát. Felment, majd az üres felvonó egyenesen hozzánk jött vissza, nyitjuk az ajtót, mellbevág a bűz és a haver megjegyzése: hát ez hihetetlen, ez a szépség beleszellentett a liftbe!...

Azóta már kerülgettem a liftben húgytölcsát, széket meg olyasmit, ami a szájon szokott visszajönni. De emiatt sem kell különösen csodálkozni, állítólag többnyire (!) kutyák végzik itt a kis és a nagyobb dolgait.

Jött hozzám egy tévéjavító, azt mondta, ez a lakónegyed legrondább lépcsőháza, ő csak tudja, mert mindegyiket látogatja. Vonakodom attól, hogy egyből rábólintsak, pedig a lakáskulcs átvételekor pontosan ezt mondták, akik adták, a városi tanács képviselői. Miközben nézték a lépcsőház és a folyosó falait, hozzátették: nem ártana itt néha meszeltetni és festetni. Akkor majdnem egyetértettem, most viszont határozottan állítom: teljesen felesleges művelet volna, egyenesen pazarlás. Mert látom, egy napig sem maradna érintetlen. Ezek a bizonyos falak a helyi folklór szöveges és figuratív díszítő elemeit őrzik – előreláthatóan – az utókor számára. Panaszfálnak és ingerlevezető fálnak is felfoghatod, tartalmuk egyre gazdagszik. Egyik nap megtudtam, miért.

Álldogálok a felvonóra várva, meg is érkezik, egy idősebb pár lép ki belőle, a hölgy rosszallással állapítja meg, hogy már megint újabb irkafirka került a lift oldalára. Utastársam, akivel beszálltunk, a felfele induló lendülettel összhangban jelenti ki: ha nem tetszik a banyának, hát költözzön kertes házba! Nem a gyerekek hibásak ezért - fejtegeti a továbbiakban - , hanem a tervezők, mert a kölyköknek nincs hol levezetni az energiájukat, mert egy ekkora lakótelepnek kellett volna építeni egy uszodát is, akkor a gyerekek ott pancsolnának, és nem firkálnák a falat unalmukban. Úgy éreztem, több tudás birtokosaként szállok ki a felvonóból, az uszoda szükségességéhez kétség nem fér. A lakásba lépve már elbizonytalanodtam: vajon annak a gyerekek (?) is az uszoda hiányzik, amelyik nemi szerveket ábrázolt a siralomfalon a naiv képzőművészek stílusában, magányosan vagy éppen csúcstalálkozó közben? Vajon ennek az apukának a gyereke - a strandolási lehetőségtől függetlenül - főállásban nem maradna-e továbbra is a lépcsőházban, hogy ott vezesse le a levezetnivalókat? Utaztam ugyanis még egy alkalommal az uszodát hiányoló papával. Addig el sem tudtam képzelni, mitől olyan ragacsosak a lift irányítógombjai. Várakoztunk, közben az illető nagytakarítást végzett mutatójával az orrában. Utána beszálltunk a felvonó kabinjába, mindenkitől előzékenyen megkérdezte, melyik emeletre óhajtja, s aztán az inkriminált ujjával sorra nyomogatta a gombokat. Mit tanulhat tőle a gyermeke?

Azóta mindig a zsebemben lévő papírzsebkendővel nyomom meg az engem érdeklő gombot, így a termék végül is a rendeltetési helyére kerül, egy kis kitérő után. Innen is látni, hogy semmi különösebb gond nincs ezen a lakótelepen...

Ahogy ezt leírtam, felzúgott ismét ez a szörnyű zaj valahol fölöttem, mellettem vagy alattam, a szobám falai úgy rezegnek, mintha idebenn fúrna meg valaki egy páncélszekrényt. Valami maffiózó lehet a tettes, az imént rohangásztam le és fel a lépcsőházban, sehogyan sem sikerült kiderítenem a bűncselekmény helyszínét, minden szomszéd úgy tesz, mintha fogalma sem volna semmiről, csak annyit suttognak el, hogy nem náluk történik. Úgyhogy ez a nyomozás is felesleges időpocsékolásnak bizonyult. És értelmetlennek, mert Magor már olyan fáradt, hogy elaludt és nem ébred fel (csak álmában összerezzen) az újabb kasszafúrási kísérletekre. Fogadnék: még egy-két ilyen bölcsőde nélküli nap, és már nekem kell valamivel zörögnöm ahhoz, hogy elaludjon, ha a kedves szomszéd véletlenül abbahagyná.

Végezetül: nem volt igaza a havernak, amikor óvott ettől a városrésztől, nem a Széchenyivel van a baj. Mi, a lakói vagyunk olyanok, amilyenek.

1988. december 11.

Utóirat: Figyelmeztetés nélkül is vigyáztam arra, miket írok, hisz nem felejtettem, neked bajod származhat már abból, ha elolvasod és nem jelented. Most, az ünnepek közeledtén, nem is tudom, mit tegyek, hiszen odahaza, nálunk a karácsony szó is tilos... Mindegy, leírtam, esetleg majd „határold el magad” ettől és személyemtől.

Ha megadatik, ez lesz a második szabad karácsonyunk, ilyentájt az ember fájdalmasabban gondol otthoni szeretteire. Nemcsak az átkozott hivatalaitokat sértheti, hanem egyszerűen ízléstelennek is tűnhet számodra, hogy pont most, ebben a helyzetben örömteli, boldog karácsonyt kívánjak. Tudod mit? Imádkozom egy ennél sokkal boldogabb, igazi karácsonyért.

Nem felejtettem el az abszurditást: a Kárpátok lábánál nehéz fenyőfát vásárolni. Nincs szaloncukor, dió, alma, narancs, és hús sincs a töltött káposztához vagy akármíhez, kenyér is alig-alig, talán csak a melegség maradt meg a szívekben ehhez az alkalomhoz s a remény... Ha sikerül, mi sok szál gyertyát gyújtunk értetek is. Talán abból lenne a legkevesebb bajod, ha itt befejezném. De csak azért is: boldogabb karácsonyt kíván és ölel a komád!

DÍSZÍTEM A KARÁCSONYFÁT

Tudod, komám, én mindig a legtetején kezdtem, s úgy haladtam lefelé ágról ágra. Emlékezetemben csupán néhány olyan alkalom él, amikor nélkülem készült el a mű, mialatt apám szánkózni vitt. (Nemde te is úgy emlékszel, hogy gyerekkorunkban rendszeresen szép fehér karácsonyaink voltak, sok hóval, nem kevesebb örömmel?) Hamar, talán túlságosan is korán váltam hitetlenné, azaz vallottam tévesen, hogy a karácsonyfa nem az égiek ajándéka, hanem kizárólagosan az ember csinálmánya, s emberpalántaként kiköveteltem a részem az alkotásból.

Szóval mindig felül kezdtem, volt egy csillagból alászálló angyalkát ábrázoló díszünk (magyarországi nagyanyámtól örököltük, ilyent egész Erdélyben senkinél sem láttam), az került a csúcsra. Később egy családlátogatás alkalmával a gimnáziumi osztályvezető tanárom határozottan tiltakozott az incidens miatt (hogyan kerülhetett az a szörnyűség a fa tetejére?!), szigorúan leszögezte: az iskolában nagy nehezen kialakított materialista neveltetésemet rombolja le az a szárnyas személy. Én csodálkoztam, hogyan lehet ekkora ereje egy angyalkának, anyám szegény viszont ijedtében úgy eldugta a csillagból alászálló angyalt, hogy azóta sem került elő.

Tehát a fa tetejére most rátűzők egy üvegből formált színes akármit, mert ez van. Ha nem is száll el nyomtalanul az a régi angyalka, akkor sem lehetne itt. Képzeld el, mit szólt volna tavaly júliusban a román vámos, ha karácsonyfadíszet talál a poggyászunkban, miközben mi - hivatalosan - néhány hetes turistaútra indultunk. Még meleg szvettért sem mertünk becsomagolni, nehogy kitalálja: szándékunk minimuma egy huzamosabb ideig tartó „sose lássalak”. Véglegessé ezt már csak az Atya, a Fia vagy a politika teheti...

Következne a többi dísz, lehetőleg minden ágra legalább egy. Valószínű, sokaknak válnak kedvenceiké az évek során bizonyos karácsonyfakellékek. Számomra a legkedvesebbek azok voltak, amelyeket gyerekkoromban magunk készítettünk színes papírból, sztaniolból, ezüstfehérre festett dióból, fenyőtobozból. Ezek időállóak, ezeket nem lehet csak úgy véletlenül összetörni, „hagyományörzőek”, mindegyre készen arra, hogy elmúlt karácsonyokat kössenek össze az éppen aktuálissal, csak a tavaly rájuk fagyott gyertyacseppektől kell mindig megtisztítani... Most ezek sincsenek kéznél. Négy zűrös évtizedemből idézhetnék fel a szépet, a meleg, meghitt estéket, a szétszórtságra ítéltségben az összetartozást, a megmaradást, a folytonosságot. Így viszont a szentesték sorozatában ezúttal inkább a zűrök árnyképeivel babrálhatok, frissen szerzett csillogó-villogó, színpompás, stilizált üveg- és műanyagdíszeim igazából nem ragasztják ezt a karácsonyt az előzőekhez.

Meséltem-e neked, melyik volt otthon a legszomorúbb karácsonyom? Nem hiszem, mert ez is ideát jutott az eszembe. Ott nálunk, ugye, a tanulók és a diákok téli szünideje mindig karácsony után kezdődött. Kolozsváron voltam egyetemi hallgató, elképesztő megtorlásokat helyeztek kilátásba, ha valaki hiányozni mer december huszonnegyedikén vagy huszonötödikén, őket pontosan ez a két nap érintette igen érzékenyen. Szüleim ragaszkodtak a diplomához, telefonáltam nekik Marosvásárhelyre, ne várjanak haza Jézuska születésnapja alkalmából. Huszonnegyedikén beültem órákat hallgatni (szinte gépfegyverrel jöttek ellenőrizni a jelenlétet), kora délután azonban elgyöngültem, a még kellően el nem sötétített ablakok mögött egyre több gyertyát láttam meggyulladni. S az én karácsonyfám?!... Lesz, ami lesz, kiálltam az országútra stoppozni. Alig sötétedett be, amikor hazaértem. Nemcsak egy világ omlott össze bennem, én magam is összerogytam. Semmi ünnepi készülődés, anyám és apám egy üveg bor mellett hatvanhatoznak, fa sehol. Elsírtam magam, talán ezt most nem kell szégyellenem. Anyám magyarázkodni próbált, hogy az üzenet miatt..., ha már nem jövök, ők csak maguknak minek?... Apám szegény (nyugodjon békében) azonnal megérthette, hogy erre nem lehet magyarázat, felugrott, rohant fáért, vásárolt is egyet, meg amit még hirtelenjében össze tudott szedni hozzá, mégsem lett karácsonyi az este. Nem azért, mert a későn vett fa satnya volt, féloldalas és ritka ágú, hanem mivel már mű-jókedvvel csináltuk.

Vagyis rakosgatom fel a díszeket, szíveket, szavakat, gyertyákat, emlékeket..., igen, mint látod, főleg honi emlékeket aggatok a hazai fára...

Otthon a karácsonyfa feldíszítésének magától értetődő alapvető szempontja volt, hogy az piros-fehér-zöld fa legyen. Ezért nem tettünk rá soha sárga gyertyát, kék gömböt vagy lila szaloncukrot. Lehet, itt hasonló szándék nacionalizmusnak minősülhet, ám ehhez nejemmel együtt ragaszkodunk, azaz ragaszkodnánk, mert csak némi jóindulattal sikerülhet. A fával nincs baj, az itt is zöld, a díszek között válogatva azonban alig-alig találsz olyat, amelyikben ne lenne egy kis sárga (itt azt mondják: aranyozott), hupikék és hasonlóak, hogy a szaloncukorról ne is szóljak (az utóbbi években odahaza mi közönséges cukorkákat öltöztettünk „szalonképessé”), már a fehér is nagyon jó lenne, de ebből is csak „aranyozott” van meg lila. Nagy nehezen kaptunk valami bugyirózsaszínűt, sokat kell meginnom ebből a vörösborból ahhoz, hogy pirosnak lássam. Mindegy, úgyis magyar ez a karácsony...

Lassan elkészülünk, még egy pohár bor, és meggyújtom a gyertyákat, akkor következik a nagy mutatvány: a fa mellé ültetem otthon maradt két gyermekemet, édesanyámat, sőt a tíz éve halott apámat..., még egy pohárka, és itt lesz anyósom-apósom, most már ők is (csakis) örömben sírnak..., s ha jól megy, Árpádom, a következő kortyokkal titeket is körünkbe varázsollak, ahány láng, annyi arc..., énekeljük, hogy mennyből az angyal..., felnézek a fa tetejére, és lám-lám, minden milyen tökéletesre sikeredett: ott fenn a régi angyalka, amint alászáll egy csillagból...

1988. december 24.

ARRÓL, AMIT TAKARNI NEHÉZ

Hallom, megfenyegettek benneteket, hogy ne tartsátok a kapcsolatot az ilyen szökevényekkel, „hazaárulókkal”, mint mi. Pedig a legbölcsebbike ama hazának kijelentette: erdei gallyak vagyunk, akiktől jobb is megszabadulni. Gyanítottam már, hogy valami titkos utasítás szakítgatná még a gondolati kötődéseket is, mivel az utóbbi időben otthonról érkezett néhány (és egyre kevesebb) levélen, üdvözlőlapon nincs feladó, de még becsületes aláírás sem, egyik barátom azt sem merte odaírni, hogy Laci, hanem az általam hajdanán neki ajándékozott megszólítással élt: Popeye...

Kezdek én is titkolózni itt mostanában. Sokszor azon veszem észre magam, hogy igyekszem leplezni, elhallgatni erdélyi-menekült mivoltomat. Bizonyára furcsállod ezt, és nehéz is megmagyaráznom az okát. Kétségtelen, nem azért, mert szégyellem, s még amiatt sem, hogy az egyre ingerültebb állampolgároknak érzékelhetően megváltozott (és romlik egyre) irántunk tanúsított régen volt rokonszenve.

Talán az ember természetéből fakad, hogy nem imádja, ha az ábrázatáról egyfolytában levirít, a viselkedéséből egykettőre kikövetkeztethető belső világa - gondolatai, bajai, örömei - avagy az életrajza. Itt Stadinger István mondotta parlamenti elnökké választása akadozásakor, hogy az ő élete mindenki számára nyitott könyv, Staller Ilona is az abszolút nyitottságot vallja-vállalja-demonstrálja, nos, én nem szívesen vetköznék meztelenre bárki előtt, s azért sem lelkesedem kifejezetten, hogy mindenki úgy „lapozzon bennem”, ahogy akar. Te tudod, nincs titkolnivalóm, de az életemet csak nagyon átvitt értelemben tekintem kuplerájnak, többnyire az intimitás biztonságos rácsai mögül szemlélném a világot. Ha lehetne...

Ami státusomat illeti, amúgy sem titkolózhatom kedvem szerint: a hivatalokban rögtön kiderül a lényeg, mert több mint másfél éves ittlétem után is személyi igazolvány helyett csak az ideiglenes tartózkodásra jogosító, rendszeres meghosszabbítást igénylő „bizonyítványomat” mutathatom fel; autómba ülve minden világos, ha nincs is „származásom” a homlokomra írva, ott a rendszám; a munkahelyünkön mindenki tudja, honnan jöttünk, mert tudja...; nyilván a barátok és ismerősök is felvilágosultak... Hát legalább az ismeretlenek szemében nem kellene rögvest hátrányos helyzetben feltűnni! Azaz: bizonyos alkalmakkor szeretnék elvegyülni, felszívódni, az itteniekhez hasonlatossá válni - a siker inkább kevesebb, mint több.

Ruházatom nem árulkodhat, csak az romániai rajtam, ami ritkán látszik (trikó, alsónadrág, zokni), vásároltam itt magamnak egy nadrágot, egy kabátot és egy pár cipőt, s ami még jobban összekenehetne az itteniekkel: van néhány kapitalista cuccom is, Nyugatra emigrált barátok küldtek „alig használt” ruhaneműt. Nyelvtudásom talán kielégítő (most már - tehetném hozzá, mert említettem már, bizonyos újdonságokat el kellett sajátítanom), kiejtésem nem felel meg tökéletesen a szolnoki „angolos t-s” tájszólásnak, de magyarországinak szerintem elfogadható; beszédritmusom lassú - mondta egy pesti haver, de nem veszem komolyan, mert ő viszont rettenetesen hadar.

Hol lehet akkor a baj? Mi az, ami minduntalan leleplez?

Kedvenc költőm, Székely János soraival kérdezhetném, aki odahaza írta a völgyekből a sík vidékre özönlő vesztesekről:

„Hogy lehet az,
Hogy a vesztesek azonnal elrongyosodnak,
Gönceik elkoszosodnak,
Korcukban tetű terem?
Ugyan miért nyú a vereség
Több csizmát, mint a győzelem?
(...)
Miért ütközik ki a vesztesek arcán
Azonnal a serte?

Miféle szurkot izzad a bőrük?
Szemük miféle kútba merül?"

Annyira megduzzadt volna bennünk a hazulról magunkkal hozott búbánat, hogy mindegyre kikandikál a dagasztóteknőre terített kendő alól?...

Figyelem, mi maradt otthoni reflexeimből, melyek itt esetleg feltűnőek lehetnek. Nem éppen költői a példa, de most már nem vásárolok egyszerre tíz tekercs vécépapírt, mint tettem az érkezésemet követő néhány hónapban, ugyanis - mint tudod - ezt az élvezeti cikket odahaza kéthavonta szerezhettem be verekedéses sorbanállással... De még mindig halkabbra fogom a hangom, ha valamiről „véleményem van”; ha más fejt ki az övét, kapkodom a fejem, nehogy valaki hallja, hogy én hallgatom; beleborzongok, ha egy nap kétszer találkozom ugyanazzal az ismeretlennel; uramisten, csak nem követ?!...

Úgy tűnik, ez is lehet a kovász: a riadtságot, a félelmet még nem tudom levetni, az itt gyanúsnak tűnő hallgatásomat képtelen vagyok széttörni.

A múltkor meghittnek ígérkező karácsonyi ünnepséget rendeztek a városi tanácsnál az „áttelepültek” gyerekei számára. Ajándék, jókívánságok - és hallgattunk, komám! Senki közülünk nem köszönte meg ünnepélyesen a hatóságnak a toleranciához mellékelt kedvességet. Én történetesen azért nem, mert sírt a lelkem attól a tapasztalattól, hogy az állampolgár viszont - enyhén szólva - kevésbé tűrőképes velünk szemben (is). Névtelen levélben vetette szememre valaki innen, ebből a pusztai metropoliszból, hogy jövetelem miatt kerül ő most még rosszabb helyzetbe. Ha szerepel a feladó, elküldöm neki a tanácsi karácsonyi ajándékokskát...

Odahaza fültanúja voltam annak, amikor egy mindenben jártas aktivista felvilágosított egy tantestületet, bármit lehetett kérdezni tőle. Mit ad a fennvaló, egy román tanárnőt az érdekelt a legjobban, mi az a csöves. A válasz: csöves az a magyarországi fiatal, aki szennyecsatornában él és Erdélyt követeli. Egy itteni hasonlóan okos meghatározás szerint: erdélyi menekült az az elrománosodott magyar, aki azért jött ide, hogy elegyen minden finomságot az állampolgár elől. Sajnos ezt is saját fülemmel hallottam. És nem is akárhon, akárkiktől: egy szerkesztőségben egy újságírótól. Ha odaát ért sértés vagy bántalom, még megértettem...

Tehát inkább eltitkolom, honnan jöttem. Körünkben különben ez a két véglet: van, aki restelli erdélyi származását (én még csak titkolnám!), és van, aki ebből él, illetve a kérdés csalhatatlan tudósaként szerez pénzt és népszerűséget. Miattuk is igyekszem kerülni a tudálékosság látszatát, sőt ha lehet, magát a témát is. Honunk helyzetének ugyanis a most anyaországnak számító terület tősgyökeresei között is rengeteg a szakértője, a jól értesültje. Közel húsz hónapja tapasztalom szinte nap mint nap: ha elkerülhetetlenül az otthoni dolgokra terelődik a szó, itteni ismerőseim megkérdezik, igaz-e, hogy odaát... És válaszra nem is várva tüstént elmesélik nekem, hogy miben éltem negyven esztendeig. Illetve dehogy azt mesélik, csupán a szenzációszámba menő felületi vagy látszatkörülményeket, és nem a lényegét. Már kezdek leszokni arról, hogy kiegészítsem ezeket a helyzetértékeléseket, és hogy vélekedjek a realitás talajától jócskán elrugaszkodott jóslatokról. Meghallgatom és hallgatok.

Viszont amit és ahogyan a tömegkommunikáció talál ügyünkben, azt nem állhatom meg szó nélkül. Ha már végre szabad erről beszélni, akkor a korrektség mellett elvárható az alapos ismeret és a felelősségtudat, mivel egyrészt „világpremierről” van szó (a táboron belül két testvéri országról derült ki, hogy mostohák), másrészt az egyébként is túlérzékennyé vált köz hangulatának, véleményének alakulása a tét egy furcsa és csupán látszólag mellékes viszonyulásban: hogyan fogadja vagy ne fogadja be magyar a magyart?

Mostanában ilyesmikről folyik a széles nyilvánosság előtti vita: lőnek-e a románok a menekültekre vagy sem?, küldtek-e, adtak-e vissza kézlegyintéssel magukat már biztonságban érző határátlépőket?, hozzanak-e létre menekülttábor vagy sem?, jót tesz-e Magyarország gazdasági helyzetének az ide tóduló csöcselék?, az állampolgárt kell-e védeni az áttelepülni szándékozóktól vagy fordítva?... A vizsgálat (vizsgálódás?) határozott válaszai késnek, de nyilatkozatokban nem szűkösködünk. A határ őreinek őrei biztos állítják: nem lőnek, mert

sebesült és halott nem jött át (?). Elismerték azonban, hogy a túloldali jóságos öröknek visszaadták minden negyedik ide vágyót, azaz - így a felvilágosítás - a menekülők közül azokat, akik munkakerülők, bűnözők, alkoholisták, idegbetegek, beépítettek. Hát meg is érdemlik, ha ennyire hülyék, hogy - állítólag - önszántukból bevallották. A hivatalos magyarázat szerint szakértőkből álló bizottság dönt a visszarittyentésről, így kétség nem férhet ahhoz, hogy kiderítették, *mitől* váltak az illetők idegbetegekké és alkoholistákká, hogy *milyen* munkát kerülgettek és *miért*, hogy *mi* volt a bűnük, hogy beépítettségük *mennyire* komoly és veszélyes, ha egyszer beismerték...

Legtöbbször a lágerek felállítása mellett voksoltak a megszóltatottak közül (többször nem lelkesedünk az ötletért, de hát csak a lelkeseket kérdik), ehhez meg pénz kellene. Eltöprengtem, mi lenne a kézenfekvő megoldás. Talán a genfi menekültügyi egyezményhez csatlakozva jelentős segélyért lehetne folyamodni. Bár ezt muszáj lenne arra felhasználni, amire adják...

Megnyugtatták mindazokat, akik látni vélték, milyen jól élünk itt mi, kétszeresen hazátlanná válók, hogy ügyeltek a hangulatunkra, ne érezzük épp oly kitűnően magunkat. Azt mondja a tévében sorsunk egyik főintézője: az áttelepülési lázat csillapítandó szándékosan keltettük a menekültekben az ideiglenesség érzetét. Én oktan meg azt hittem, nem tehetnek másként bizonyos egyezmények vagy felsőbb (netán külhoni) hatalmasságok miatt. No, de most már megnyugodtam, komám, szándékosan és megfontoltan tartják bennünk a frászt, hogy bármikor kiebrudálhatnak, mivel a tartózkodási engedély csak egy hónapra szól. Vagyis csak szólt, és szerintük vége az ideiglenességi érzést tápláló intézkedéseknek, most már hat hónapra szól az ideiglenes tartózkodásra jogosító igazolvány.

Tulajdonképpen nem is magam miatt berzenkednék (majd megírom, miért), hanem mindazokért, akiknek nagyon elégük volt a bizonytalanságból. Nem elég, hogy egész életünk egy teljesen kiszámíthatatlan ideiglenességre, minek ezt tetézni egy kiszámítottnal?

Egyik tévéműsorban azt kérde Menő Riporter a Sepsiszentgyörgyről ide bódorgott fiatalasszonytól beszélgetésük végéhez érve: és itt mi hiányzik magának? Meredten figyeltem, mit mond az asszonyka, mert mi a fenét lehet erre válaszolni röviden és egyáltalán?! Szegényke néhány pillanatig a könnyeivel küszködött. Aztán úgy nézett végig a kérdezőn, mint azon a gyereken, aki evidens dolog felől érdeklődik, de azt nehéz neki megmagyarázni. És így is válaszolt: hát a fenyesek...

Remélem, kezdted kapiskálni, miért bujdosnék el saját magamtól, és azt is, miért figyelgettem a Magyarországra régebben áttelepült honfitársaimat, különös kíváncsisággal azokat, akiknek szinte a felismerhetetlenségig sikerült azonosulniuk az itteniekkel, akik úgy felszívódtak, hogy még vitték is valamire.

Egyikük a tizenkét éve ide nősült festőművész ismerősünk. Otthon neve volt, mi több, stílusa (bármelyik festményéről rögtön és távolról megállapíthatad, hogy az ő keze műve), itt csaknem ismeretlen, de van pénze jócskán, Budapest belvárosában él családjával egy pompás műteremlakásban, kocsis, nyaraló, s amit akar. Szerintem stílusa már nincs, de ez számára teljesen mellékes. Nyugodt tempóban dolgozik, és sok képet árul, innen a gazdagság. Elmegy például egy néhány napos görögországi utazásra, ott készít vagy huszonöt tekerics színes diapozitívot (a befektetés tehát - saját bevallása szerint - mintegy tízezer forint), itthon a felvételek segítségével „csodálatos” tájképeket fest és ad el (kábé félmillió a bevétel). Ez majdnem olyasféle művészet, mint az otthoni giccsfestőké (szarvas iszik a patakból, behavazott téli tájban magányosan álló házikóbból világlik a fény, cigánylány hever pucéran egy díszpárnán stb.), de nemesebb ügyekre hivatott barátunkat ez nem zavarja. Igen, otthon több éven át barátom volt, naponta cseréltük ki gondolatainkat, itt nem szívesen találkozok velem, bár nem vélekedtem műveiről. Biztos vagyok abban, hogy nem maga miatt szegénykedik, inkább engem restell, mint a szegény vagy gügye rokont szokás. Egyénisége, avantgardizmusa, magyarsága otthon nem érvényesülhetett a mindent egybeemlő kívánság, majd a személyi kultusz szolgálatába állított kultúrpolitika és a fajtánkat eltörölni szándékozó nemzetiségi politika

miatt. Itt nem érvényesül a személyes célok átalakulása, az értékrend fejréállása következtében, hiszen most már életének értelme - mint oly sokaknak e hazában - a pénzszerezés.

A másik egy kolléga, itt is a sajtóban dolgozik, szerinte sikeresen, s a jó közérzet, az elégedettség nem kis dolog. Ő is Pest belvárosában lakik kényelmes körülmények között, sokat utazik külföldre, gyakran az óceánon túlra. Elegáns, friss, öt esztendő alatt tíz évet fiatalodott. Azt hiszem, megfejtetem, mitől megy neki itt ilyen jól: bőségesen kamatoztatja az adottságát, melynek otthon nem nyílt ennyire tág tér, nevezetesen azt, hogy mindenkivel „jóban tud lenni”, mindenkinek a szemébe csak szépet és jót mond (vagyis nem minden esetben igazat), udvarol, hízeleg, így bekerül minden olyan körbe, amelyikbe akar. Beszélgettünk egyszer a fővárosi szerkesztősége folyosóján, érkezik egy hölgy (a későbbiekben tudtam meg róla, hogy sok minden függhet tőle), akit a haver így üdvözl: csókolom azokat a drága kacsókat, tündér, nézd meg (ez nekem szól), a világ legcsodálatosabb angyalkája, jaj, hogy kívánlak (nyilván ez ismét a hölgynek címződik), mindig csak téged kívánlak... - s így tovább. Talán mondanom sem kell, nem is igen illik, de muszáj megtennem esetleges félreértés elkerülése végett: a bókók egy bődületesen rusnya banyának szóltak, aki természetesen fürdött a boldogságban, mert minden szót elhitt, sőt... Aztán tapasztalhattam, nem egyszeri ízlésficamról van szó, ismerősünk bevitt néhány irodába, fél óra alatt vagy húsz nőszemélynek mondta el ugyanezt a szöveget ugyanazzal az ígésző mosollyal tálalva (a titkárnőknél minden erőt bevetve, mert - mint megsúgta - „ezektől függ a legtöbb”). Számolhatod, komám, ha a nőket megnyerte, ez már legalább fél siker; de annál több is, mert ha a hímeknek nem is udvarolna (de teszi), azoknak vannak feleségeik, titkárnőik, munkatársnőik...

A harmadik ügyes, akiről említést tennék, odahaza négy évig volt osztálytársam, padtársam, barátom a gimnáziumban, hat éve nősült ki „falból” (már rég elváltak). Itteni munkája rengeteg külföldi utazással jár, de ha nem járna, ő bizonyára akkor is ezt tenné. Különben munkahelye is csak „falból” kell, ott csak a cigaretta pénzt keresi meg (mert olyan cigarettákat szív). Főfoglalkozásban csencsel, azaz vesz és ad, olyan árukat szállít egyik országból a másikba, hogy a befektetett pénzének legalább - nem túlzok - a tízszerese térüljön meg. Tudja például, hogy Romániában már-már vagyont adnak fogamzásgátló tablettákért, kávéért s egyebekért, az ottani kapcsolatai révén lejért mindig beszerzi a pesti butikokban (némi átalakítással) jó áron eladható pólókat, trikókat, fehérneműt s a többi. Vagy hogy az NDK-ban vásárolt kakukkos meg asztali órákat Bécsben érdemes árulni... És arra is ügyel, hogy magánkereskedelme ne ütközzön törvénybe, mindig mindenből csak annyit, amennyi még megengedhető. De ha valaki sokat utazik, sok kicsi sokra megy. Jelenleg van egy másfél milliót érő személygépkocsija, saját lakása mindennel felszerelve, amit a nyugati prospektusokban láthatsz, most készül egy saját butik megnyitására a belvárosban (persze más névre íratva). Életművész, ennek bizonyítására itt lehetőséget kapott. (Román útlevelemmel két évben egyszer utazhatott és csak szocialista országba...)

Publicista ismerősünk, aki már otthon vezető beosztásban volt, itt sem adja alább. Azt a konjunktúrát lovagolja meg, hogy itt most sok mindenről lehet szájalni, több összejövetelemmel lehet szólalni, különféle csoportosulásokba lehet belépni, úgy védeni bizonyos érdekeket, hogy ettől rokonszenvesse váljon az ember. Ha meggyőződésből tenné, áldásom adnám ténykedésére. De nem hihetek neki, amikor az otthoni viszonyokat szidja „meggyőzően”, mert odaát meg hetente dicsérte a nagy nyilvánosság előtt az ország „első emberét” és az ottani politikát általában is.

Nem idézhetem pontosan, mert nagy nehezen összeszedett könyvtáram is otthon maradt, de Moldova György írta valahol, hogy amikor arról kérdezett egy külhonnban sikeres magyart, mi a titka az egésznek, az azt válaszolta: Rómában, mint a rómaiak. Igaza van, úgy tűnik, a mi eseteinkben is: Pesten, mint a pestiek...

Ezekről a régebben átlibbentekről keveset tud az itteni nép. „Téma” körülbelül egy éve lettünk, és sokakban az a téves meggyőződés alakult ki, hogy ez a megfutamodás, tömeges elvándorlás valóban egy éve kezdődött vagy csúcsosodott ki. Mivel a tömegtájékoztatásnak

nem volt ildomos erről beszélni, aránylag kevés magyarországi tudta, amit mi odaát, hogy az erdélyi magyarság süllyedő hajójáról való menekülés évtizedek óta tart, és tömeges méretűnek mondható már az otthoni úgynevezett „aranykorszak kiteljesedésétől”, vagyis a hetvenes évek derekától kezdve. Mert lényegét tekintve menekültnek minősíthető nemcsak az, aki átszökik a határon, vagy turistaútlevéllal ideérkezve kéri, hogy maradhasson, hanem mindazok, akik az évek folyamán kinősültek, férjhez jöttek-mentek, nem létező nagynénikhez ragaszkodva kértek és kaptak családegyesítés címén kitelepülési engedélyt ide vagy a földkerekség akármelyik országába, csak ott ne kelljen maradni kisémmizettnak, kutyának, megalázottnak.

Árpádom, számolgattam a napokban, hogy egykori környezetünkől kik nincsenek már ott. Elképesztően kevesen maradtak, ha író- és újságíró társaimra gondolok. Ha a nejem volt színészkollégáit keresgélem, még szörnyűbb a helyzet, szanaszét vannak a nagyvilágban. Talán magyarázható ez foglalkozásunk milyenségével, s azzal, hogy a magyar értelmiség fokozottabb mértékben érezte a nyomást, vagy ítélte kilátástalannak már jó ideje a helyzetet (ebben nem is tévedett). Számba vettem hát a lakhelyem szerinti környezetemet. Ugye, Marosvásárhelyen egy olyan kis utcában nőttem fel és töltöttem eddigi életem jelentős részét, amelyik földszintes házakból állt (összesen tizennyolc házszám volt benne), egy udvaron négy-öt család lakott, az ötvenes években csaknem kizárólag magyarok; ötvenhatban költöztettek be az udvarunkba egy falusi „testvért”, akiből rendőrt csináltak, feleségét mindenki csak úgy emlegette: a román asszony. Valamennyiünk sorsát nem követhettem nyomon, de az udvarunkon, illetve a két szomszédos udvarban lakókról tudom, hol vannak. Összesen negyven személyről van szó, magunkat leszámítva, tehát az én elillanásomig úgy alakult a helyzet, hogy huszonegyen távoztak külföldre, maradtak mindössze tizenkilencen. Ez a huszonegy 1975 és 1985 között gondolta úgy, hogy jobb lesz máshol. Közülük heten vannak Nyugat-Európában (Svédországban és az NSZK-ban), a többi Magyarországra települt át hivatalosan. Foglalkozás szerinti megoszlásuk: három munkás, két-két tanár, orvos és színész, egy-egy gyógyszerész, ügyvéd, színházrendező, festőművész és nyolc tanuló, azaz gyerekek...

Biztos, hogy a tudományos statisztika követelményeinek szempontjából nem lehet „mérvadónak” tekinteni a fenti adatokat, lehet véletlen is, hogy ilyen szomszédokat fogtam ki, de a tény ettől még tény marad, és jelezhet is sok mindent. Elsősorban azt, hogy *mikor* menekültek már jócskán: 1985 előtt!

Megkísértem másféle számbavételt: harmincketten voltunk érettségi előtt álló osztálytársak, hétről tudom biztosan, hogy nem lesznek, nem lehetnek ott az idei huszonöt éves találkozón...

Nézegetem a tavalyelőtt magammal hozott füzetecskémet, amely az otthoni közeli barátok telefonszámait tartalmazza, azaz tartalmazta. Az egyik most a János Kórházban dolgozik, a másik a Magvető Könyvkiadónál, a harmadik valamelyik itteni községben orvos, a negyediket valahol Kanadában kellene keresnem, az ötödiknek nemrég kaptam meg a svédországi címét, a hatodik is ott van valahol a svéd magányban, a hetedik állítólag az NSZK-ban készült letelepülni, a nyolcadikról utolsó hírem, hogy családjával együtt egy osztrák táborban várja a nyugatnémet befogadót...

Hát így állunk... Özönlünk mi onnan nemcsak a sík vidék, de a hegyvidék felé is, hidegebb és melegebb égtájakra jó ideje. Hogy az anyaországtól való kétszeri elszakadást követő évek özöneit ne is említse titkolózó komád.

1989. január 22.

VÁLASZ EGY FEL NEM TETT KÉRDÉSRE

Képzeld, tévéinterjút készítettek velem, s mivel a műsorban még nem adták le, egyelőre reménykedhetek abban, hogy sikertelen próbálkozásnak minősítik, és nem kerülök a képernyőre. Azt sem tudom, miket fecsegtem ott összevissza, felforrt az agyamban minden lé (ebből van nekem a legtöbb) a rettenetes hőségtől.

Körülbelül egy héttel e felvétel előtt szólt a riporter, hogy bár a spontaneitás a legizgalmasabb, azért ő elmondaná, miket fog kérdezni, legyen időm készülni. (Persze, nem volt, és amúgy is teljesen spontán elaludtam a filmezés elkezdésekor a már említett hóguta miatt.) Kérdései között szerepelt a következő: milyeneknek látom én, a túlról érkezett, az itteni magyarokat? Visszakérdem én az akció lebonyolítása előtt egy héttel: aztán megmondhatom őszintén? Megnyugtató, hogy igen, csak ne legyen túl sértő. Aztán a kánikulában vagy ő is elfelejtette ezirányú kíváncsiságát, vagy megijedt attól, hogy őszinte leszek, mindenesetre tény: ez a kérdés nem hangzott el. Pedig erre a válaszra véletlenül készültem, azt akartam mondani, hogy pontosan olyanoknak, mint magunkat, erdélyi magyarokat, vagyis szépeknek, okosoknak, szorgalmasoknak, ügyeseknek, tréfásoknak, komolyaknak...

Nyilván nem ilyen egyszerű a dolog, én csak a rövidség kedvéért lettem volna diplomatikus. De neked, komám, ugyancsak röviden leírnám, amit nem mondhattam volna el akkor sem, ha ráterelnék a témára. Inkább így közelíteném meg a kérdést: milyen különbségeket vélek felfedezni? Az élethez és egymáshoz való viszonyulásainkban milyen apró vagy nagyobb eltérések szűrődnek át az én szemüvegemen?

Árpádom, itt az embereknek nagyon kevés idejük marad egymásra, általában mindenki a saját gondjainak, örömeinek él, zárkózottabbak, egocentrikusak; talán kevésbé, mint Nyugaton, de hangsúlyozottabban, mint nálunk. Elképzелhető, hogy a fiatalok között könnyebben megy a barátkozás, de negyvenévesen már nehezen akadsz társra, ha beszélgetni, kirándulni, „bulizni” akarsz, ennek a korosztálynak általában megvan már a maga társasága, oda be senki... (Jut eszembe, megkaptam az üzeneted és nagyon belémszúrt a kérésed, hogy ne küldjek több kávé, mert már nincs kivel kávézni, és nem érdemes frissnek lenni meg élni sem odaát... Te tévesen hiszed azt, hogy a kávézással kapcsolatban itt velem egészen más a helyzet. Egyedül iszom én is, komám, frissebb csak beteg szívem lesz tőle, agyam-lelkem nem, élni pedig muszáj, már csak a gyerekeink miatt is. Sajnos, ilyen közhelyekké egyszerűsödik az a világ is, amelyiket nagyon másmilyennek képzeltem.)

Alkalmi eszmecserék persze összejönnek néha, de ezek tényleg egy alkalmat jelentenek, az esetek többségében nem ismétlődnek. Mondhatnám úgy is, hogy az „idegen” itt jobbra csak ismerősöket gyűjtögethet, esetleg haverokat, de barátokat nemigen. Magyarázni az okát egyelőre nem akarom, csupán találgatok: egzisztenciális gondok, pénzközpontúság, a kapcsolatoknak szigorúan az érdekeken alapuló kiépítése és táplálása?...

A fentiekhez kapcsolódik, ha igaz, egy másik szembetűnő vonás, hogy finoman fogalmaznak: tisztelet a kivételnek, az ittenieknek nem éppen alapvető sajátosságuk a szerénység. Itt csaknem mindenki mindent jobban tud, mint a másik, legyen szó éppen politikáról, fociról, nőkről, adózásról vagy bármilyen ártatlannak tűnő kijelentésről. Nem azt venném zokon, hogy nálam okosabbak és mindenről jobban értesültek, mert holtbiztos, ez így igaz. Hanem azon szórakoztam eleinte (mert mostanában kevésbé), hogy minduntalan egymást licitálják felül, bárki bármit mond, mindig akad egy a társaságban, aki bölcsebb: „nem úgy van az, Bazmeg!...” (mintha ez a Bazmeg valami általánosan elterjedt becenév volna).

Milyennek látom az anyaország magyarjait?...

Folytatom, mert a magamfajta arról szól a legszívesebben, amiről nem kérdik, vagy amiről nem (lenne) szabad fecsegni...

Az egocentrizmus legszembeütőbb tartozéka a gyomorcentrikusság. Az itteni táplálkozás másságát kezdetben azért nem elemeztem, mert a mi otthoni étkezési szokásainkhoz képest az eledel összetételének és elfogyasztásának minden egyéb műfaja furcsa lehet. Mi ugyanis a „lakosság tudományos táplálásának elmélete” (és gyakorlata) következtében nem voltunk kitéve a választás dilemmájának, már-már tényleg fűből főtt levest ettünk, ahogyan azt elképzelni vélték egy „tudományos-fantasztikus” magyar filmben, egy bizonyos (még tippelni is alig merek) Titániában.

Miután túltettem magam az első sokkhatáson (hogy tudniillik mennyi mindent felfalhat az ember, ha van rá pénze), jött a második frusztráció: szinte beleőrülsz, míg eldöntöd, mivel oltsd szomjadat, oly változatos a kínálat (persze, ez sem olcsó mulatság). Odahaza, ugye, ilyen kínoknak nem tettek ki, egyszerű volt és kézenfekvő: csapvízzel (bár ez sem folyt mindig).

Mondjam meg, komám, mikor lenne itt forradalom, ellenforradalom, népi felkelés vagy terrorakció? (Azért nem tudom pontosan, melyik kifejezés a helyénvaló, mert itt mostanság némi elbizonytalanodás tapasztalható annak megítélésében, hogy szinonímák-e vagy sem.) Akkor, ha például csak egyféle húst, egyféle felvágottat, egyfajta sajtot vagy uniformizált kenyeret vásárolhatna az állampolgár. Egy eset: elképesztő patália az élelmiszerboltban, egy hölgy visít rettenetesen, hogy csak ilyen tejföl van, normális, rendes miért nincs?! Kihallgattam, mi is a baja ezzel, hát az, hogy a sűrűsége nem az igazi, vagyis nem épp olyan, mint a vaj, mert ha fejre állítja a dobozt, a tejföl mézgaszerű folydogálással, a gravitációs erő következtében megmozdul lefelé. Vettünk egyet ebből az „abnormálisból”, használatkor megállt benne a kanál...

Igazán nem akartalak bosszantani, még nem felejtettem el, hogy otthon évek óta nem lehet egyáltalán semmiféle tejfölt vásárolni az üzletben, csak borsos áron a piaci kofáktól, hamisítottat, nagy ritkán..., csupán azért említettem, hogy lásd, miből kifolyólag van itt szőrözés és lenne szőr...

A polgár napjai általában a falatozás-iddogálás jegyében telnek. Lehet a kínaiaknak egyik év a sárkány éve, a másik a kígyó éve, a magyarnak minden esztendő az evés-ivás éve. Azt mondja a tévében egy orvoskoponya, hogy számára teljesen ismeretlen okokból Magyarország sajnálatos módon vezet az érrendszeri megbetegedések tekintetében. Hát én megsaccolnám ezt az okot: évente mázsaszám tömök magukba a zsírt. A vegytiszta „étkezési sertészsír” félkilós csomagolásban - ahogy látom - csaknem naponta kerül a háziasszony kosarába, körülbelül ennyiben úszik egy háromszemélyes pörkölt vagy akármi... Több étkezdét próbáltunk ki, csöpög a zsír már a desszertből is.

Mi, ugye, étolajjal sütöttünk-főztünk, és abból is igen óvatosan csepegtettünk az edénybe, hiszen havonta fél liter járt személyenként, és azt igencsak be kellett osztani. Ez a földrajzi-társadalmi „származásom” is lehet itteni csömörléseim oka, de ha az én (meg)szokásaimban van a hiba, akkor mitől világelső Magyarország az érelmeszesedésben meg az átlagos testsúlyban? Budapesten született és közel ötven éve a fővárosban élő barátom mondta, amikor meglátogatott alföldi környezetemben: látod, öregem, itt terem a magyartarka fajta. Ennyi kövér embert sehol nem láttam, ennyi dundi és tokás menyecskét, ennyi pocakos férfit...

Odaát a betevő megszerzése azért lett probléma, mert a harminc deka fűrészporszerű száraz kenyérért is verekedni kellett, és várható volt, hogy bevezetik a levegő fejadagolását is. Itt azért gond, mert gyomorcentrikus a nép. A kispénzüeknek most, az áremelés után külön kín, hogy mindenképp az olcsóbbat vegyék, és mindegyikből csak pár dekányit, de nyilvánvaló: első a kaja, második a pia..., utolsó a művelődés, lemondják az újságelőfizetést, nem járnak színházba, nem vásárolnak könyvet.

Kis túlzással azt is mondhatnám, egyszer táplálkoznak naponta: reggeltől estig. Ha többször, akkor minden egyes alkalommal megadják a módját. A mindennapok fő mutatója: a vacsora. Ennél alaposabb és tartósabb műsorszám munkanapokon a „munka lényege”: az ebédelés. Irodákba, intézményekbe már nem is kísérem meg elintézni ügyes-bajos dolgaimat tizenegy

és kettő között. Tizenegyig elfogy a tízórai, fél tizenkettőkor tálalnak az étkezdékben, fél órával azelőtt már ideje rákoncentrálnia hamarosan bekövetkező élvezetekre; maga az orgia előre meghatározhatatlan ideig tarthat, ehhez számítsad hozzá azt, hogy meghitt emésztés, békés kérodzés közben illetlenség bárkit is zavarni...

Még pesti tartózkodásom idején mondta egy ottani illetőségű férfi, hogy nem igazán vasárnap az, amelyiken nem eszik meg három kiló rántott húst. Ezt azért túlzásnak tartottam, kétkezdésemet enyhe fejcsóválással jeleztem. Tényleg ennyit eszik, erősítette meg a jóétkű felesége. Vasárnap egész Budapest rántott hústól bűzlik...

Egyszer meg Svédországba emigrált volt honfitársaim látogattak meg, ki akartunk tenni magunkért, reggelire felvágott, lágytojás és egyebek. Barátaink is csak két éve hagyták el Erdélyt, s talán új hazájukban sem szokás az ész nélküli zabálás, elég az hozzá, jó néhány szelet szalámi, sajt és öt tojás megmaradt. Szerencsére betoppant szolnoki haverom, mivel már reggelizett, tízórainak tekintve tüntette el a maradékot. Pár óra múlva ebédeltünk, mindenki megkapta, például, második fogásként a szalmakrumpli mellé a két szelet rántott karajt, a „svédek” is, a haver is. Én a második szelettel nem tudtam megbirkózni, a külhoniak is csak lenagyolták a karajt, a haver ugrásra készen: többet nem esztek? Nem. Felfalt minden maradékot, minden csontot rendesen lerágott, ha van kutyám, megugatja...

Hogy még milyennek látom az ittenieket?...

Téged bizonyára nem kell emlékeztetsek arra, hogy ott mifelénk mennyire nem lehetett elindulni sokak szava után. De odaát a komolytalanok java egy-két jól meghatározható rétegből került ki. Errefelé viszont az adott szó értéktelensége (hangsúlyozottan kérnék elnézést a számos kivételtől) általában fellelhető szélteben és hosszában, felfelé és lefelé, a létező vagy nem létező társadalmi piramis aljától a csúcsáig.

Talán értéktelenség helyett elértéktelenedést kellett volna írnom, de konkrét történelmi tapasztalat hiányában csak könyvekből, elmesélésekből feltételezhetem, hogy nem volt ez mindig így, hogy ez nem örök időktől létező, amolyan nemzeti avagy földrajzilag meghatározott sajátosság. Én például apámtól tanultam (illetve szoktam meg, mert erre sohasem tanított), hogy ha egyszer valamit megmondtunk, azt úgy is kell ám csinálni, ha fene fenét eszik. Márpedig apám mezőtúri születésű, itt is élt 1940-ig, akkor költözött odébb a visszacsatolt országrészbe, hogy alföldi létére beleszeressen a Kárpátokba, és ott maradjon méheivel a hegyek közt akkor is, amikor testben (és nem lélekben) Erdély elszakadt a hazától, s fordult el a haza Erdélytől mindenestül. (Mellékesen figyelmeztetnélek a sorsunk furaságára: Szolnok megyei apámat eltemettem Marosvásárhelyen, s én, marosvásárhelyi születésű Szolnokra vetődtem kívánni a végső harangszót.)

Szóval, komám, itt most azt tapasztalom közel két esztendeje, hogy ha valakivel megegyeztél valamiben, az tíz esetből egyszer, ha bejön. Ha valaki valamit ígért neked, a legkisebb esély arra van, hogy be is tartja. Persze tudom, a sok elfoglaltság miatt és véletlenül is történhet valami, ami eltéríti az embert eredeti szándékától. De ez itt nem ritkán fordul elő, hanem az a *természetes*, a magától értetődő, hogy közbejön az a valami. Most már érzem a másikkal való „megegyezésemkor”, hogy ő az egészet nem is veszi komolyan, mert előre tudja, valami vagy valaki jönni fog, csak ő nem, az ő szavának a betartása nem. Lehet az ismerős, munkatárs, barát, rokon, hivatalnok, ügyintéző, szerv, szervezet vagy akármi - egyremegy, a szemlélet ugyanaz: tekintsem különleges szerencsémnek, ha valaki tartja a szavát.

Rokonok hívtak meg hétvégi ebédre, beszélgetésre, vacsorára. Mi akkor Budapest egyik végében laktunk, ők a másikban, másfél órás utazás után megérkeztünk virágcsokorral s apró figyelmességekkel, nyilván pontosan a megbeszélt időben. Vendéglátóink sehol, az ajtón cetli: „rögtön jövök”. Sebj, kisfiam, pisikálhatsz mindjárt, azaz rögtön. A rögtönből előbb félóra lett, a szomszédok már sűrűn kukucskáltak ki a folyosóra, hogy miben sántikálunk ott az ajtó előtt, meg már félni is kezdtem, hogy a gyerek nem tudja tovább tartani és odapisil, levittük a parkba. Keresztfiad megkönnyebbülése után még félórát ácsorogtunk a hidegben, én már azért is lettem

egyre ingerültebb, mert tudtam, télvíz ide vagy oda, az öcskösnek előbb-utóbb kakilni is kell. Ha közelebb lett volna ideiglenes szálláshelyünk, rég elmegyek. Bő másfél órás várakozás után mintha mi sem történt volna, jelent meg a háziasszony: „ja, rég vártok? Csak leugrottam a közértbe, a többiek kirándulni mentek”...

Szintén még a fővárosban történt: három újdonsült ismerősöm közölte délelőtt, hogy délután meglátogatnak, ez a legalkalmasabb módja a nejemet és engem érintő szakmai-üzleti tárgyalás lebonyolításának. Hogy miért pont ez, csak találgattam. Azt találtam ki, biztos azért, mert ennének-innának „potyán” egy jót. Gyorsan bevásároltam, sütés-főzés, nagytakarítás, hirtelen szereztem felügyelőt a gyerek mellé, hogy mi nyugodtan „tárgyalhassunk”... A tárgyalás igen békés, meghitt, őszinte és testvéri légkörben folyt le köztem s a kománéd között, mivel az eszmecsere többi hivatalos résztvevője minden előzetes bejelentés nélkül távolmaradt.

Munkalehetőség után néztünk Egerben, s mivel a „központból is leszóltak”, nem akárki fogadott, hanem a megye első emberei közül a második. Előadtam, hogy letelepedni és dolgozni szeretnénk, a korrekt vezető kereken megmondta: nem szeret olyasmit ígérni, amit nem tud betartani, előbb szét kell néznie, tájékozódnia, s akkor nyíltan megmondja, melyek a lehetőségek, annyit tud csak biztosra ígérni, hogy legkésőbb két hét múlva levélben közli velünk az eredményt. Sejtetheted, az eredmény nulla-nulla, két hónap múlva sem értesített, sőt későbbi óvatos érdeklődésemre azt üzenté, legyen türelemmel... Már az is megfordult a fejemben, vajon nem két évet mondott, s csak én értettem két hétnek?...

Egyik költözésemkor (a sok közül) segítségre is lett volna szükségem, éppen használt bútorokat is vásároltam egy erdélyi áttelepülttől. Ami biztos, kétszer annyi havert hívtam meg az eseményre, mint amennyi valóban kellett volna, ha a fele eljön, már jó. A negyede sem érkezett meg az adott időben (vagyis: senki), valami járvány törhetett ki hirtelen, egyiknek a gyereke betegedett meg egyik napról a másikra, a másiknak a nénikéje, a harmadik saját maga...

Valamelyik írásom közléséért jogdíjat utalt át egy folyóirat a fővárosi Szerzői Jogvédő Hivatalhoz, mi már Szolnokon laktunk. Azoknak hiába volt meg a laccímem, csak úgy önszántukból nem tették, ami a kötelességük, hónapokig nem küldték el a pénzt. Több ügyet intéztem a fővárosban, meglátogattam őket is, udvariasan érdeklődtem, mi a helyzet. Elveszett a címem, mondták (s máris megtalálták az iratok között, szerintem addig nem is keresték), utazzak csak nyugodtan vissza, két héten belül megkapom. Két hónap múlva pesti barátomat kértem meg telefonon, nézzon utána a dolognak, újabb ígéret, újabb két hónap. Következő pesti jelenésemmel valamivel kevésbé udvariasan tudakozódtam forintjaim sorsa felől, több iroda közötti egyórás ingázás után végre határozott ígéret: holnap postázzák. Aztán idehaza meg a postás nem sétált fel a lifttel lakásomig, a postaládában hagyott egy értesítést, hogy melyik postahivatalban, mikor vehetem fel az összeget. Nos, ott és akkor nem lehetett, mert az írott szónak sincs hitele, „véletlenül” egy másik postahivatalba került a küldemény, amelyik viszont hamarabb zárt, mint azt a nyitvatartási rendben feltüntették..., s így tovább, nem untatlak.

Mostanra már teljesen világossá vált számomra, hogy az ilyen kifejezések, mint „aztán felhívlak”, „megkereslek a napokban”, „majd értesítem” stb. tulajdonképpen - a mi fogalmaink szerint - azt jelentik: menj a túróba, egyáltalán nem érdekel, ne is lássam a képedet...

De téged - becsületszavamra! - szeretettel üdvözöllek.

1989. február 19.

LEHET-E HONVÁGYUNK?

Van itt a városban egy druszám, akit többen félnotásnak tartanak, talán már ezért is kedvelem, hisz rokon lelkek vonzzák egymást, állítólag. Munkahelyi besorolását, azaz munkakörét meghatározni nem tudom, csak körülírni: arrébb tesz valamit, aztán visszarakja, sepreget és szemetel, kocsit mos és az úttest közepén hosszasan elidőzve akadályozza a forgalmat; közben minden italt megiszik, amire meghívják, s ha nem hívják, akkor meghívhatja magát „kölcsonkérés” formájában, és egész idő alatt mond, mond, úgy tűnhet, összevissza beszél. Ha veszed a fáradságot, hogy jobban figyeld, látszólag összefüggéstelen mondatai, félmondatai, felkiáltásai kezdenek összeállni, egy-egy megállapításán órákig elragódhatsz, mert tulajdonképpen tömören, vagyis „röviden és velősen” veti fel a kérdést, világít rá a lényegre anélkül, hogy didaktikusan túlmagyarázná a dolgokat s a köztük lévő összefüggéseket. Íme, egy igazán érdekfeszítő ötletrohama szó szerint: „szemét itt az egész, nekik mindent szabad, adjon egy cigarettát, ezek azt hiszik, hogy?...”, mondok magának valamit, az egész nem ér semmit, nincs rend, fegyelem, hiába az ember..., nem számít, hiába csinálnak akármit, ez már ilyen, ez a baj, magának honvágya van, tudja, mit?...”, adjon negyven forintot kölcsön, és most ne menjen még haza, mert megverik, én mondom magának, nem éri meg, majd egyszer hazamehet, higgye el nekem, az egész egy nagy..., csak most tudtam meg, hogy maga..., szemét mindenki, már megbocsásson”...

Láthatod, komám, mindegyik kijelentése egy-egy tanulmány végkövetkeztetése vagy címe lehetne, de - mint nyilván sejted - én a honvágygal kapcsolatos ötletét emésztettem meg a legnehezebben. Se rokon, se barát, se ismerős még csak meg sem kérdezte (talán tapintatból), hogy mi a helyzet a honvágyammal, a druszám meg egyenesen megállapítja, hogy ez a bajom. Tényleg: van-e honvágyam?

Ha a nappalaimat, azaz ébrenléti állapotomat tekintem, akkor többnyire nincs. Napközben főképp azzal vagyok elfoglalva, hogy végre érezzem igazán itthon magam (ugye, Tamási Áron szerint is azért jöttünk a világra, hogy valahol otthon legyünk benne). Persze sokszor gondolkodom arra az elveszett otthonra, de ez - a későbbiekben részletezem - távolról sem jelent egyértelmű vonzódást, visszavágyást, tehát nincs honvágyam.

Ha az éjszakáimból, pontosabban álmaimból indulnék ki, akkor mégis van, hiszen csaknem minden éjjel „otthon vagyok”, vélhetném úgy is, hogy „tudatalattim” hazataszít, de ez sem olyan egyszerű. Mert álomban sohasem boldogan sétálok Marosvásárhely utcáin, sohasem önfeledten találkozom veletek, hanem bujkálva, rettegve a lelepleződéstől s attól, hogy még egyszer nem sikerül átszöknöm ide. (Csuromvizesen ébredek, kománéd eleinte szorgalmasan cserélgette az ágyneműt, aztán beleunt, jó ideje összegyűjtjük egyhetes „látogatásaim” nedveit.) Azt hiszem, ez lenne az úgynevezett disszidensálom, s ez különbözteti meg alapvetően a menekültet a hivatalosan áttelepülttől: még álmában is félve van honvágya.

Ha a *honvágy* címszónak az értelmező szótárban szereplő első meghatározását veszem alapul („Külföldön élőnek hazája utáni sóvárgása”), nincs honvágyam. Nem keresem meg a haza címszót, eltekintve attól, hogy nyelvészek mit véltek hazának, elmondom azt, hogy számomra a haza a szülőházon, a megszokott, magaménak érzett utcákon, tereken, folyókon, hegyeken, a családomon, a barátokon, a kedvenc kocsmán kívül jelentette - például - a munkámat, melynek végzésében már évek óta akadályoztak, jelenti az anyanyelvem, melynek használatáért gyerekeimnek már szégyenkezniük kellett, nekem meg „illett” volna...; jelentette egyúttal azt a társadalmi közeget, amely végső soron kivetett magából, többedmagammal együtt kényszerített a mindent feladó menekülésre.

Honvágyam van, ha az értelmező szótár második útbaigazításán indulok el, hogy tudniillik a honvágy: „A család, az otthon utáni vágy”. Két gyerekem és anyám van otthon, természetesen vágyom utánuk, csak hogy a velük való találkozást - a realitásokat is figyelembe véve - inkább úgy képzelem el, hogy ők jönnének ide, és nem én oda. Számomra a család fogalma több a vér

szerinti rokonok körénél, nagyon is belefértek ti meg a többi barátom, akikkel nyilvános-nagy ölelkezés szintűgy kivitelezhetetlennek tűnik abban az otthoni szigorban, bármilyen optimista is legyek a ránk váró évek alakulásának megsaccolásában. Csakhogy már az ott rekedt barátokat is meg tudom számolni fél kezem ujjain, míg ellenségeim (egyben ellenségeitek) száma túlon túl megnőtt.

Van-e honvágyam vagy nincs?... Mi vonz, mi taszít?... Haza?...

Legnagyobb gondban az *otthon* fogalmával vagyok. Otthonunk volt-e az a föld? Otthon éreztük-e magunkat otthon? Otthonias volt-e?... Minden vészjósló jel ellenére néhány esztendeje még így hittem: igen, Erdély az otthonunk. Ha negyven év megszokása és hite után hirtelen és egyedül én döntök úgy, hogy tévedtem, akkor bennem van a hiba. Nem így történt. Fogytokoztak körülöttem a bajtársak, egykor azt mondtam, gyávák, én maradok. Még ha rezervátum is lesz a Székelyföld, majd zárórakor én húzom le a redőnyt - belülről! Nekem túlságosan is drága a Hargita, ahol színi lehet, a fenyvesek, ahol gondolkodni lehet, az a Maros-kanyar, ahol évek óta horgászom, és annyira enyémek az emberek e tájban, hogy elszakadni képtelenség. Hiszen ez az otthon!... Az otthon, melyről az éberebbek számára előbb, a konokoknak később, s a hősöknek sohasem derül ki, hogy egyszerre fenyegeti tűzvész, árvíz és buldózer. Mitől lesz alattomos átváltozással börtönöddé otthonod? S ha szabadultál belőle, lehet-e honvágyad?... Árpádom, én még nem tudom azt, amit fent említett druszám tud. Ami tény: nosztalgiazom néha.

Nemrég Pestre indult egy ismerősöm, és szólt, ha valami küldeni- vagy intéznivalóm lenne, hát ő nagyon szívesen... Megkértem, ha könyvesboltban jár, vegye meg nekem azt a regényt, amelyik a közelmúltban jelent meg, és itt hiába keresem. Azt mondja, rendben, utána néz, de minek azt megvenni, hisz a könyvtárban is biztos meglesz, ki lehet majd kölcsönözni. Más érvem nem volt, csak ez: szeretném, ha ez nekem is meglenne...

Nos, komám, a későbbiekben jócskán eltűnődtem ezen, hogy valóban van-e értelme az efféle szerzésnek. Hiszen már annyi minden megvolt - tárgyi értelemben! -, ami most nincs, amit látszólag könnyen hagytam veszni, és ami egyre jobban hiányzik. Érdekes, a tisztességesen berendezett háromszobás lakásból legkevesé hiányolom azt, ami a legértékesebbnek tűnhet: magát a lakást, a bútorokat, a tévét, a hűtőszekrényt s hasonlókat. Bár..., emlékezhetsz, mennyire örvendtem annak a hálósobabútornak, melyet egy angol exportból sikerült lecsípni, akárcsak annak a kényelmes körkanapénak, melyet a társalgóba vásároltam, s melyen ülve igazán jókat csevegtünk. Kománéd meg a modern konyhabútorára, a szépen gyarapodó edényeire, a függönyökre, a csillárookra volt igen büszke. Valami oknál fogva azonban mindez mégsem nőtt annyira hozzánk, hogy zokogva idézném fel emlékképüket. Volt, nincs...

Egyre fájóbban nincs meg, nincs itt viszont a sokak szemében kevésbé fontosnak, értéktelennek számító apróság, köztük olyanok is, melyeket már-már magam is kidobtam, aztán - több-kevesebb sikerrel - átmentettem számtalan otthoni költözésen, egy válás majd egy újranősülés viharain.

Nosztalgiával gondolok például a múlt századi őseimtől rám maradt takaros szelencére, abban mindig minden iratom biztonságban és kéznél volt (itt az a kevés okmányom, ami van, mind szanaszét); sokszor hiányoznak szegény asztalosmester apámtól örökölt szerszámaim (az elkerülhetetlen barkácsoláshoz itt is kapni eszközöket, de számomra az a gyalu volt az igazi, melyről egy mai szaki azt sem tudja, hogyan kell kézbe venni); nincs meg a magam fabrikálta íróasztalom, melyen négy év alatt, többek között, négy könyvet voltam képes írni; nincsenek itt „horgásztrófeáim”, a preparált csukafejek ordításra nyitott szájukkal, s benne a hegyes, sűrű fogazat reménykeltő sugallata: lehetne még harapni is, ha...; nem kapcsolhatom be azt a rádiót, melyen kora reggeltől késő estig a Kossuth adó műsora szól, valahova tartozásunknak füllel hallható jele (legalábbis annak véltük); nem lóg a falon, ágyunk fölött a fagyöngy, melyet egy kirándulás alkalmával kománéddal kettesben szedtünk, és három hét múlva derült ki, hogy körülbelül három hete terhes...

Hova lettek a véletlenül mindenhova (csak éppen ide nem) magammal hurcolt fényképeim, viszontlátom-e még egyeztetendő nagy kopasz fejem vagy hároméves önmagam az akkor még fiatal és oly szép édesanyám oldalán; kacag-e majd valaha valamelyik gyermekem vagy unokám azon az erőltetett vigyorgáson, melyet az óvoda csoportképhez kényszerítettem ki magamból; felfedezi, felfedeztet-e valaki, hogy a népi együttes székely ruhás táncosa ugyanaz a legény, akit máshol egy győztes kosárlabdacsapat játékosaként ábrázol a fotó s így tovább?...

És kinél lehetnek a könyveim, a megjelent munkáim, s a kiadatlan kézirataim? A hirtelen támadt résen kényszerűségből menekülve meg sem beszélhettük rendesen senkivel, hogy mire ki ügyel majd, illetve őrzi mindaddig, míg apránként, akár évek múlva kicsempészhető az apróság, a dolgoknak ez az „értéktelenebb” része. Mint később értesültem róla, otthoni javaim mentésekor ezeket az apróságokat, az emlékeimben féltve őrzött „csecsebecségeket” a volt lakásunkban összegyűlt társaság vagy prédának tekintette vagy szemétté dobható kacatnak. Voltak és nincsenek, ez az a gondolat, amivel nehezen barátkozom.

Persze magamra vessek, én kapkodtam el a döntés kivitelezését. Nem tehettem másként, nem is erről van szó. Csak a múltkor, ugye, a honvágyat juttatta eszembe a félnotás druszám, s azt hiszem, hajdanvolt apróbb-nagyobb dolgaim hiánya ide tartozik. Ami meg a kapkodást, a szerzett javak sietve feladását illeti, én még hagyján... Az otthon töltött utolsó néhány évben következetesen nem vettem, nem gyűjtöttem, nem csináltam semmit. A kománéd még tapétázni akart a lakásban, festetni, mázoltatni, ezt-azt megjavíttatni, esetleg lakást cserélni... - én nem. Meg is mondtam neki kereken: én ebben az országban többet lakást nem cserélek, s ebben a lakásban sem vagyok hajlandó sehova még egy szeget is beverni! De a többiek...

Emlékezz csak: Misiék egész télen és tavasszal a lakásuk rendbetételén dolgoztak, új konyha, új fürdőszoba, vízszerezés, csempézés stb., aztán nyáron két hátizsákkal nekivágtak Kanadának, mindent hátrahagyva. Pista barátunknak egy fél élete s az egészsége ment arra, hogy lakhatóvá, sőt takarossá és kényelmessé tegyék a lerobbant állapotban örökölt kertes házat, aztán Mari, a felesége eldöntötte az egész munkájuk (eddigi életük) értelmetlenségét, nem jött vissza a svédországi nagynénitől; mit tehetett Pista, otthagyni mindent, és a két kislánnyal menni Mari után. Nem sorolom, a summája ugyanaz: nem volt könnyű (kalandvágy - mint azt sokan hiszik) ilyen lépést tenni, és más tájon koldusnak beállni.

Árpádom, kétségtelen: nemcsak most és nemcsak velünk történik ilyesmi, az évezredek folyamán jó néhányszor megesett, hogy emberek kénytelenek voltak veszni hagyni mindenüket, hogy menthessék a legfontosabbat. Mindössze halkán, bizonytalanul és félve hoznám tudomásodra tünődéseim eme megsejtését: ez a mi menekülésünk nagyon is felér egy deportálás vagy egy kivégzés előli meneküléssel...

Azt a bizonyos regényt, amelyikről írtam, talán mégis megvásárolom. Ha nem másért, hát azért, hogy a fiának *meglegyen*. Hátha véletlenül neki nem kell majd sehohol veszni hagynia. Bár nem úgy néz ki, de hátha neki soha nem kell majd menekülnie...

1989. február 26.

ÜNNEPÖZÖN

Az Országgyűlés márciusi ülészakájának első menetén ismét szóba került az ügyünk, vagyis a tied meg a hozzád hasonlóké, akik magyarként próbáltok élni odaát, illetve az enyém meg a hozzám hasonlóké, akik nemrég érkezvén szintén magyarként kíséreljük meg az itteni létet. (Különb az összetett jelenséget nemes egyszerűséggel általában menekültkérdésnek nevezik.) Nem sirámként említem, csupán megállapítom: a kérdést viszonylagos érdektelenség közepette érintették. Merem ezt kikövetkeztetni abból, ahogyan a jelenlévők hallgatták, vagyis többen nem figyelték a belügyminiszteri tájékoztatót, valamint a hozzászólások számát és tartalmát figyelembe véve, melyek „tetszési indexét” a protokollárisnak sem nevezhető gyér és rövid tapsikolás is jelezte.

Talán első olvasatra felteszed a naiv kérdést: miért? Mi, ideiglenesen vagy végérvényesen itt élők többnyire nem lepődtünk meg a dolgok ilyen alakulásán, teljesen érthetőnek és természetesnek tartjuk, hogy ezúttal „át kellett esni rajta”... Megmagyaráznám.

Először is itt most több olyan probléma foglalkoztatja a közvéleményt, amely összehasonlíthatatlanul fontosabb és sürgősebb a „menekültkérdés”-nél: az a fránya vízlépcső egyre nagyobb gond újfent (százezernél több aláíró kéri az építkezés felfüggesztését és újratárgyalását); tisztába kell tenni ötvenhatot (meghatározandó többek között, hogy melyik nap hanyadik órájától lett a népfelkelésből ellenforradalom); új címer és új lobogó kell a hazának; az így meg úgy gondolkodók és csoportosulók az istennek sem tudták (vagy akarták) együtt ünnepelni az első piros betűs március tizenötödikét, némelyek a tévé jelképes elfoglalására készültek; hírbombák robbantak (s egy igazi is a metrón), ilyesmik, hogy állítólag évtizedeken át rosszkor meneteltek a dísztribün előtt, mert az ország nem április negyedikén szabadult fel, hanem kilenc nappal később; s így tovább... És képzelj, komám, ezek az izgalmas kérdések nem is szerepeltek az Országgyűlés napirendjén, mert vannak ezeknél is nagyobb horderejű gondok. Hogy melyek azok? Nos, erről (vagyis a napirendről) háromórás vita folyt már az elején. Az alkotmánykonceptiót mindenképp meg kellett vitatni, mert minden egyéb ettől függ. Új parlamenti elnököt kellett választani, mert sokunk kedvence, az eddigi (nem írhatok régít, mert tavaly választották meg nagy nehezen) lemondott, egyebek mellett azzal vádolva önmagát, hogy túl harsány volt (hát ez speciel nekem fel sem tűnt). Ha nem tudnád, ki lett az új elnök, mindjárt közlöm, de előbb emlékeztetnék egy három évvel ezelőtti, otthoni viccre, mely a mi elnökünk távol-keleti látogatásáról szólt, ahol egyszer, kínáláskor megkérdezték tőle, milyen cigarettát szeret, mire azt felelte: mindegy, csak szűrös ne legyen! Igen, már akkor nagyon haragudott Szűrös Mátyásra, mert az itteni vezetők közül ő volt az, aki legelőször lépett fel „barátságot” nem kímélve, igen határozottan az erdélyi magyarság érdekében. Ő az új parlamenti elnök, s hogy e szerepváltással mit veszített a mi ügyünk, csak a hozzám és hozzád hasonlóknak merül fel, mindenki más örül, hogy a Stadinger elvtárs okozta veszteséget sikerült pótolni... Ugyancsak gyorsan újra kellett tárgyalni a Kossuth téri gyülekezési tilalmat, mert közeledett az Ünnepe, s előre lehetett látni, incidenseket szül a hiábavaló tiltás betartása, jobbnak látszott visszavonni. A sztrájk törvény tárgyalására már nem is jutott idő, el kellett napolni. Már annak is örülünk, hogy mi egyáltalán belefértünk.

Másodszor: mint az a parlamenti tájékoztatóból, valamint az általam számodra készített tájékoztatókból is kiderült, növekvőben az állampolgár velünk szembeni ellenérzése. Értem én, persze, hogy idegesítő a „jelenlegi gazdasági helyzetben” arról értesülni, hogy a jövedvényeket igyekeznek anyagilag segíteni, letelepíteni, lakáshoz juttatni. Minek kell az ilyenszerű „nagyvonalúságot” lépten-nyomon közölni a lakossággal? Talán jobb lett volna elhallgatni az egészet, mint az arabok, a dél-amerikai menekültek és mások esetében tették... Hogy ne legyen ellenérzés...

Harmadszor: ha valami rendben van, akkor arra nem érdemes figyelni, arról nincs mit vitatkozni. Márpedig a tájékoztató erről győzött meg, a gubancot, amit okoztunk, ha nagy nehézségek árán is, de sikerül oldani mind politikai, mind gazdasági, mind nemzetközi jogi

vonatkozásban. Már nem küldik vissza a határról minden negyedik érkezőt, csak mintegy három százalékukat. Őszintén örvendek, és köszönet mindezért a hatóságnak, az egyháznak és a polgároknak..., bár nehezen feledtem a tévében nemrég megszólaltatott román menekültnek a beszámolóját arról, miként vertek össze egy visszaküldöttet odaát, aki ráadásul Magyarországon született... No, de ezután másként lesz, ha jól értettem, körültekintőbben zavarják vissza a nyomorultakat.

Megértettem, hogy az itteni - mily furcsa leírni - román kisebbség nevében szóló képviselő fél attól, nehogy a reciprocitás szellemében bánjanak majd velük is; azt viszont már kevésbé, hogy miért nem tiltakozott nyíltan az odaát évtizedek óta gyakorolt nemzetiségi elnyomás ellen. Lelke rajta...

Ami nekem a legjobban tetszett a „menekültkérdés” tárgyalásakor, nem az Országházban hangzott el, hanem a tévében, egy úgynevezett országgyűlési összefoglalóban. Beszélgettek, s elhangzott a miniszteri fejtegetés: bizony, más országban nem ilyen könnyű a dolog, mert ott a lakosság komoly nyomást gyakorol a kormányra annak érdekében, hogy ne fogadják be a menekülteket. A lényegi különbségekre érzékeny tévés határozottan közbevágott: már elnézést, oda idegenek menekülnek, hozzánk meg magyarok... Bizony, nem kis különbség, miniszter elvtárs...

Túl vagyunk március tizenötödikén is, mindenki azt mondja, fegyelmezett és méltóságteljes volt a nép, ünnepélyes és méltó a negyvennyolcas ősökhöz. Az előzetes hírekkel ellentétben nem foglalták el a tévé székházát, a műsorvezetők este felé már levetkőzték addigi feszélyezettségüket, kisimult arccal, mosolyogva, megkönnyebbülten mondták, mi volt, s mi következik (mert nem következett be, amitől nagyon tartottak).

Én is nagyon meghatódtam attól, amit az eseményekből láttam; képzelj, komám, az Amerikai Egyesült Államok nagykövete is együtt menetelt az alternatívokkal (persze így könnyű nekik, és joggal vonták le vezetőik azt a következtetést, hogy „meg vannak erősödve”). De nehogy azt gondold, hogy Mark Palmer úr „ellenzéki”, néhány nap múlva bevallotta a rádióban, hogy jó barátja a magyar miniszterelnöknek, hogy meggyőződéses szurkolója a mai magyar vezetésnek, hogy a világ legizgalmasabb országának tartja Magyarországot, és a meghirdetett reformok alapján szép jövőt jósol a magyaroknak, ha most már tényleg a cselekvés jön, nem pedig az elmélet túlbeszélése meg a felesleges vita (mint annyiszor előfordult ez utóbbi a történelmünkben).

Nem halmoznam a jelzőket, elégedj meg ennyivel: nem emlékszem, mikor éreztem ennyire ünnepnek az ünnepet. Te ismersz, tudod, hogy már-már betegesen keresek valamit, amin fenn lehet akadni, amit kifogásolni lehet. Isten engem úgy segítsen, most nem kerestem, magától tűnt fel egy apró szépséghiba (nem tudok kibújni a bőrből): a Szabadság téren összegyűlt tömegnek miért egy színész olvasta fel a független szervezetek tizenkét pontos, a nemzet nevében előterjesztett követeléseit? Értem én, hogy a joggal népszerű színművészt a hatás fokozása miatt kérték fel erre a szerepre, nem is arról van szó, hogy nem jól alakított, de *alakított*. Elképzelhető, hogy egyedül vagyok a véleményemmel, de számomra hitelesebb lett volna, ha valamelyik szerző szájából hallom, mit kíván most a magyar nemzet, még ha nem is lett volna ennyire tökéletes a dikciója és feltornázott a lendülete. Az sem újdonság számomra, hogy „színház az egész világ”, a politika is, azért én ebben a mai nyílt és őszinteségre törekvő magyar politikában nem szívesen tapsolnék az alakításoknak... Ostoba vagyok nyilván, a lényeg az, hogy ismét van nemzet, vannak kimondott elképzelései, kérései, van akarata.

Erdély s a hozzá fűződő gondolatok és érzések is velünk voltak március idusán; hogyan is maradhatott volna el Segesvár, Fehéregyháza vagy Arad (a most már fájdalmas emlékeket többszörösen is idéző Arad) felemlegetése? Sokunkban itt az is felötlött, mennyire „bensőséges”, azaz mélyen rejtett, túlzottan családias, magányos-meghitt lehetett odahaza az emlékezés. Hiszen ezt a napot arrafelé nagyon is számon tartják az örök, nekik ez dupla munkanapnak számít a riadókészültségszerű állapot miatt, ugrásra készen kellett állniuk már akkor is, ha két ember találkozott az utcán és beszélgetni kezdett. Két éve még - s amióta az

eszemet tudom - mi is ünnepi ruhába öltözve, a legbelső szoba legeldugottabb zugában, a készüléket halkra hangolva hallgattuk március tizenötödikén a Magyar Rádió műsorát, némán, tehetetlenül, megfélemlítve - Marosvásárhelyen, ahol dicsőbb korban Petőfiék meneteltek Bem seregével...

Nemcsak mi rejtőztünk ott egyre inkább önmagunkba az utóbbi évtizedekben, bujkál mostanság az információért odalátogató hírszerző is. Erről értesültem - többek között - egy érdekesítő összeállításból, melyet a televízió Panoráma című műsorában láttam az ünnep előtt. Bizonyára emlékszel még Chrudinák Alajosra (a rádióból ismertük meg), akit már akkor tiszteltünk, amikor még az arab-arab frontokon bagatellizálta a körülötte röpködő töltényeket. Ő volt a közel-keleti szakértő, s ha lehetne így mondani, most (mivel nem tabu a téma) ő lett a még közel-keletibb specialista: rendszeresen beszerkeszt műsorába a „közvetlen-keleti” szomszédság eseményeit. Valószínű, arra jöhetett rá, hogy ez a közeli vezér legalább annyira érdekes, mint Arafat, Samir, Khomeini és Kadhafi együttvéve, és hogy „a téma” mégiscsak jobban érinti az itteni közvéleményt, mint az, hogy a keresztény milicisták lövik a mohamedánokat Libanonban. Csak azt sajnálhatjuk mindannyian, hogy nem tud behatolni erre a néhány kilométerre levő csatatérre. A Közel-Keleten szinte mindegyik vezető politikus szóba állt vele, csaknem mindenhova beengedték, s ha valahova mégsem, akkor túljárt az örök eszén. A szomszédén nem tud, az egészen közel-keleti vezetők egyike sem tekinti tárgyalófélnek. Így turistának álcázott operatőröket és riportereket küld át terepszínű felvevőgépekkel, mert nem akar másodkézből tudósítani.

Megrendítő volt ez a film: eltüntetett falvak helyén a pusztaság; emberek, akik saját házaikat kénytelenek bontani; Nyugatra emigrált román értelmiségiek vallomásai (akiket ugye, nem lehet irredentizmussal, területi követelések vádjával illetni); a benzinhiány miatt rozsdásodásra ítélt személygépkocsikkal; a „valamit hátha osztanak” reményével sorban álló emberekkel; élelmiszerüzleti lekopasztott, régen üres polcokkal; kenyérhéját óvatosan, minden morzsára ügyelve majszoló, megviselt öregasszonnyal; románul kolduló s az adományt oroszul megköszönő szerencsétlenekkel; s egy idős székely magyar asszonnyal... Ez a fejkendős, mosolygós néni nem vette észre, hogy filmezik, kamerát biztos, hogy életében nem látott, feltételezhetően filmet és tévét is alig-alig. Személyautóban ülve dolgozhatott a dokumentarista, a néni fentről szólott hozzánk, mögötte csak az ég s a templomtorony felirata: Egy az Isten. Istenien kezdte:

- Láttam, hogy magyar kocsi, s azért bátorkodtam ide, már ne tessék haragudni...

Kicsit később hangzott el az, amitől egy hete fejre vagyok állva:

- Most, kérem, voltam az üzletben, vettem ezt a pokrócot, né, takarónak, s kérem, hogy adjon nekem, legyen szíves, egy kicsi cukrot, bár legalább tizenöt dekát, de nem...

Folytatta volna (valószínű, imígy: de nem adtak), ám az álcázott riporter gyorsan közölte:

- Nem hoztunk semmit, tessék elhinni.

A néni mosolya hirtelen zavarttá vált, rövid ideig értetlenül nézett, majd csendesesen „kikérte magának”:

- Az üzletben kértem. - (Mármint a cukrot.)
- Ja, az üzletben - kapott észbe a dokumentumkészítő -, bocsánat...

A néni azonnal meg is bocsátott (mesélte tovább, hogy olajat is vásárolt volna, azt sem kapott), én képtelen voltam ilyen egyszerűen napirendre térni az „incidens” fölött. Hogy nem érzékelte a szaktárs, hogy ez a „riportalany” már az elején azért is bocsánatot kért, hogy egyáltalán a kocsihoz bátorkodott? Hogyan fordulhatott elő, hogy nem tudta: bármily megalázott legyen, bármekkora ínségben tartsák, egy székely asszony nem koldul!

Két hete láttam először, azóta is ott maradt az égen a nincstelenségben is méltóságát megőrző Anyánk. Nem valószínű, hogy egyhamar le tudom vakarni onnan...

Itt még javában tombol a nép, mert egyik ünnep a másikat éri. Március tizenötödikét követően viszonylag csendesebben emlékeztünk a Tanácsköztársaságra (amikor, ugye, nem éppen békés román csapatok portyáztak a Tisza tájékán), miközben a középkorúak és az idősebbek között még jócskán előforduló Sándorokat és Józsefeket köszöntöttük, s máris benne voltunk a nagyhétben, mire természetesen jött húsvét, és máris nyakunkon április negyedike. A jelek szerint ezután jó ideig hétköznapiak következnek, a karácsonyig ránk váró három ünnepből csak augusztus huszadikán számíthatunk valamire, május elseje és november hetedike már nem a régi.

Visszatérve a melegeget hozó férfiak névnapjára, úgy látszik, most már nekem is mindenről az jut az eszembe, mint Mórckának, illetve - szabad fordításban - a romániai helyzet. Az utolsó otthoni, 1987-es József-nap egyik történése jött elő hívás nélkül emlékeim raktárából. Marosvásárhelyen, abban a lépcsőházban, ahol laktam két Józsi szomszéd is volt, úgy estefelé leültek kettesben, halkan elnótázva próbáltak örvideni saját maguknak. Éppen felcsigázott volt a „testvérek” irántunk való ellenszenve (mint majdnem egyvégtében az utóbbi másfél évtizedben), akkor éppenséggel a háromkötetes Erdély története itteni megjelenése kapcsán. Józsikámékat egy szomszédjuk jelentette fel másnap, hogy sovinszta, nacionalista, irredenta, horthysta dalokat énekeltek. A szervek azonnal behívták a két „jómadarat”, tanúkihallgatás semmi, a feljelentés alapján ítéleztek sebtében: az a József, amelyik párttag volt, megúszta egy veréssel és ötezer lej büntetéssel, a másik három hónapos, munkahelyen letöltendő börtönbüntetést kapott, és azért sírt napokig a tömbház előtti padon, mert két gyerekének eltartása hosszú távon vált kérdésessé, ugyanis a büntetés letöltése után automatikusan következik a munkaszerződés felbontása, új munkahelyet viszont nemigen talál ilyen priusszal. A kevésbé károsult Józsi mesélte nekem, hogy azon az estén ők csak ilyen nótákat énekeltek, mint Egy Jóska van a faluban, s hogy bizony isten elfűjt volna egy irredenta vagy ehhez hasonló dalt a hatóság embereinek, miközben ütötték őt, ha tudott volna legalább egyet. Komám, számomra az egészben az volt a legszomorúbb, hogy a feljelentést nem egy besúgó vagy „bedolgozó” érkezte tette, hanem egy egyszerű munkásember, aki addig is, azután is velünk együtt szenvedte az ínséget, de akivel (mint olyan sokakkal) el tudta hitetni a vezetés, a hatóság, hogy a nyomor miattunk van, hogy most szerintük „a magyaroknak kell Erdély, s az orosz oda is adja, ha nem küldünk nekik minden élelmet” - szóval ügyesen kifundálták a mesét, és ezt a „távolról sem nacionalista nép” meg is ette.

Húsvétra készülődve azt nem feledhetem, hogy odahaza az utóbbi években milyen nagy áldozatot jelentett igazi húsvéti tojást tenni az asztalra (a havi személyenkénti öt darabot kellett összegyűjteni az alkalomra), s hogy sok locsolónak be kellett érnie a fából és kerámiából készült festett tojással. Vagy egy szál virággal, mert az még elvétele nőtt az erdőben, a réteken...

Húsvét szombatján, késő este meglepetésszerűen kaptam egy különajándékot a nyusztól, pontosabban a tévések nyuszijától. Van itt, komám, a TV2-nek egy rendkívül izgalmas műsorszáma: a Napzártá. Sok érdekesítő riportot, interjút, beszélgetést láttam-hallottam benne, csak feltételezem, hogy azért időzik ilyenkorra, mert a magyar már úgyis alszik, lehet érinteni a kényes kérdéseket. Az erdélyi magyarság sorsáról készült megint titokban egy film, melyet átcsempészték, bemutattak, s a bejelentés szerint átadták a holland televíziónak is, és elküldik a pápának. Egy pusztulásra ítélt magyar falut, a Korond községhez tartozó Atyhát láthattuk, annak kétségbeesett lakóit hallhattuk. (Ezeket a hazai képeket, sorsokat rendszeresen megkönnyezi a kománéd, mert mi mást tehetne?). Keserű ajándék volt ez számomra, de ajándék: kicsit otthon lehettem, miközben nem mehetek haza.

Bár kapcsoltam volna ki a készüléket a film megtekintése után! De sajnós, elbambultam, elméláztam, és arra ébredtem, hogy egy itteni okos mókus (külpolitikával elméletben foglalkozó, de nem gyakorló politikus) magyarázza nekem, nekünk a látottakat-hallottakat, a magyarázatra nem szorulót, a megmagyarázhatatlant. Származásom miatt szégyellem is vitatni általános jólérsétségét, de néhány megállapítását (!) azért tenném szóvá, hogy lásd, kik elébe tesznek mikrofont, amikor úgymond, tudományosan közelítik meg a kérdést.

Többek között olyasmit mondott a szakértő, hogy sajnós, el kell oszlatnia egy tévhitet, nem igaz, hogy buldózerekkel pusztítják a falvakat, házakat, hanem gazdasági és közigazgatási intézkedésekkel kényszerítik arra a lakosságot, hogy önszántából elhagyja szülőfaluját, szülőházát. Te is tudod, komám, ez utóbbi valóban alkalmazott eljárás, de csak egyike a módszereknek, és a buldózer igaz! Magam is láttam, te is láttad működni őket városokban és falvakban egyaránt. Mint ahogy láttuk az arra kényszerített embereket, hogy hetek alatt lebontják saját házukat, melyet ők vagy szüleik építettek egy élet munkájával. Ott volt ugye, Marosvásárhelyen is az a városrész, melyet csaknem kizárólag magyarok laktak kis kertes házaikban. Hogyan is nézhette volna őket egymásmellettiségükben nyugodtan a hatalom? Lerombolni, szétszórni őket! Beszéltem azokkal, akik fejszével fogadták a földgyaluk vezetőit, s azok hozzátartozóival, akik tehetetlenebbek voltak a fölöslegesen lázadóknál: szívrohamot kaptak vagy beleőrültek vagy felkötötték magukat végzetre ítélt házuk padlásán. Szóval „sajnos, nincs buldózer”...

Többször hangsúlyozta a kitűnő dokumentumfilmet átmagyarázó, hogy nemcsak magyar falvak tűnnek el, hanem románok is, mintegy azt sugallván, hogy ne legyünk annyira odáig. Persze ez a megállapítás is igaz, csak hogy: a magyarság és a többi kisebbség vesztesége kettős, sőt „lényegibb”. Mert az „agráripari központokba” költözéssel a román paraszt nemzeti identitása nem kerül veszélybe, sajátjai közé kerül, és többségben marad. A kisebbségnek viszont nemcsak a gazdasági nyomora nő, de elveszíti viszonylag tiszta etnikumát, nem lesz anyanyelvű iskolája még ennyi sem, a többség között elvegyítve nem ápolhatja kultúráját, nyelvét, rokoni kapcsolatait. Azaz: tévedés az egyenlőségjel, igenis van, amiért „odáig legyünk”.

Kijelentette még a „külpolitikológus nyuszi” a beszélőn, hogy bár innen senkinek sincs joga tanácsokat osztogatni az ottani magyar értelmiségnek, vagy elbírálni cselekedeteit, ő mégis kifejezést ad azon véleményének, hogy talán nem kellene pont az értelmiségnek eljönnie onnan, mert az ő feladatuk lenne ott kiállni, és megfogalmazni a kisebbség érdekeit, követeléseit. Erre én most bármit mondok, személyes gyávaságom magyarázatának tűnhet. Ezért kérdezni is alig merem: nem hallott arról, hogy már a gyanúsnak számító magyar értelmiségit is őrzik, és csírájában fojtják el minden megnyilatkozási szándékát? Nem tud olyanokról, akiket már a hűségkifejezés megtagadása miatt is betiltottak, bezártak vagy kiutasítottak az országból? Nem emlékszik arra, hogy Magyarországon is jártak olyan idők, amikor alapvető igazságokat még az otthonukban sem mertek kimondani, s hogy milyen esélye volt egy „kiállásnak” olyan rendőrállam idején, amikor névtelen jelentők intézték (el) az ember sorsát?...

Ha nem lennénk épp az ünnepben, kívánhatnám higgadtan bátor tudósunknak, hogy töltse veletek a húsvétot, és próbáljon meghalni, majd feltámadni az ügyért, nem úgy, mint tette a komád.

1989. március 26.

SZÍN-JÁTÉK-SZABÁLYOK

Mindmáig nem említettem, hogy a színháznál dolgozom, nehogy megsajnálj. Sokan inkább hencegésnek vélnék e közlést, de neked „megvan a véleményed” a színházról, s már akkor temettél – mint a későbbiekben kiderült: nem minden alap nélkül –, amikor bejelentettem, hogy színésznőt veszek feleségül. (Becsületedre vall, hogy a „rosszban” is haver maradtál, vállaltad megszületendő gyermekünk keresztapaságát.) Közvetve és közvetlenül szerzett információinkból egyetértően állapítottuk meg annak idején, hogy a világon csaknem mindenütt a kulisszák mögötti élet általában ugyanolyan röhejes és siralmas, de én most is azt állítom, hogy végeredményben a „deszkákon” megmutatkozó előadás a fontos, és itt azért mégis van különbség színház s színház között, és hogy van annyi igazság a teátrumban, amennyi hazugság (csak nem mindegy, ki mire törekszik). Itteni több mint féléves élményeimből köteteket lehetne írni attól kezdve, hogy mi van a női WC falára írva (nyilván ezt a kománédtól tudom), egészen addig, hogy többen miért hiszik azt az előadások szünetében, hogy egyfelvonásos volt a darab... Túl hosszú sor...

Ám mostanában történt valami, amiről úgy vélem, be kell számolnom: találkoztam Verebessel, aki nálunk rendezi a Chicagót. A Chicagóról csak annyit, hogy ez egy musical. Verebes viszont az a Verebes István, akit tulajdonképpen mi már hosszú évek óta ismerünk a rádióból, a kabaréból, és tiszteltük bátorságát, szókimondását, céltudatos, politikus tréfálkozását. Szóval vele hozott össze a sors valamint munkafeladataim egyike: rám bízta az előadás műsorfüzetének szerkesztését, s az elképzelések szerint ebben szerepelnie kellene egy beszélgetésszerűségnek a rendezővel. Némi töprengés előzte meg az akciót...

Tudhatod, én odahaza újságíróként nem reszkettem, meg nem is tétováztam, ha nagy vagy még nagyobb emberekkel kellett szóba elegyednem. De Verebes számomra a „nagyok” azon kategóriájába tartozik, akire úgy néztem fel, hogy egyben nagyon közelállónak éreztem, no nem abban az értelemben, hogy az én zsenialitásom oly magasan ívelne, hanem épp fordítva: mintha leereszkedett volna parlagi szintemre, világvárosi vagányként volt együtt velem provinciális, kicsinyes, kisebbségi létemben. Csakhogy ért már csalódás, más a pódium, a közszereplés, a rokonszenvhajhászás, és más a „magánember”, illetve a közszereplő négy szemközt, avagy a művész a kulisszák mögött. Hogy ne távolodjak el nagyon az adott helyzettől, előfordult már itt, hogy ilyesféleképp utasította el kérésemet a rendező: ő rendez, nem nyilatkozik, majd beszél helyette a mű. Rokonszenves lehet ez a magatartásforma is, persze, hogy beszél, beszélt is... nyekeregve. És mégis sok műélvező kíváncsi az alkotóra intimitásának, tudatosságának, észlényiségének vonatkozásaiban is.

Hogyan kezdjem Verebessel? Otthon egyszerűbb volt a képlet, begyakoroltabb a módszer: kezitsókolomot köszöntem, tiszteletteljesen bemutatkoztam és igen-igen óvatosan előhozakodtam a problémával. A kapcsolatfelvételen itt sokkal körültekintőbbnek és képlékenyebbnek kell lenni; van eset, amikor a közvetlenség a célravezető („szevasz, öregem, na nézd, mi az ábra...”), máskor az arcátlanság („tatikám, van egy esélyed, hogy bekerülj a világirodalomba, öt percet adok, hogy dadogj valamit, aztán én facsarintok belőled egy szenzációt”), esetleg a dörzsöltség („felszólítom, hogy a demokratizálódó nyilvánosság jegyében azonnal válaszoljon kérdéseimre, különben reformellenesnek nyilvánítom”), hogy egyebeket ne említsek... Egyáltalán: önözzem, magázzam vagy tegezzem leendő beszélgetőtársamat? Mert itt általában az utóbbi a szokásos és elfogadott, de nem mindenkinél mehetsz biztosra. Nekem e hazában igencsak alkalmazkodónak kell lennem, gondoltam, majd eldönti ő, eleinte maradok a személytelen formánál. (Ismered az eljárást: ha azt kérdik például, „mit csináljak?”, erre – ha tisztázódott a viszony – felelhetném, hogy „ülj le”, vagy „üljön le”, avagy „tessék leülni” de amíg dribliznem kell, azt mondom, „le lehet ülni”.)

Nos, mindenre számítva (ha nem áll kötélnek, hát nem), odamegyek, mondom a nevem, a foglalkozásom és a feladatom, ami miatt zavarom. Komám, te már bizonyára sejtetted a választ, engem mindenesetre meglepett: oké, mikor a legmegfelelőbb? Mintha évek óta ismernék

egymást, és mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy beszéljen velem, hogy részt vegyen „jelentéktelen munkámban”. Aztán én kérdeztem egyet, ő elmondott mindent. Ami ebből marad, benne lesz abban a műsorfüzetben, majd próbálok neked is kijuttatni egy példányt. Felhívnam a figyelmed egy mondására, miszerint a magyar színházi Mórícka elképzelése alapján közelítette meg az amerikai musicalt. Te ezt így látatlanban félreérthetnéd, én megnéztem néhány próbát. Olyasmiről, hogy „színház a színházban” még a te színpadtól felfortyanó elméd is tud, sőt nagyon idegen nem lehet a „politika a színházban” és a „színház a politikában” fogalma sem; Verebes most „politikai színházat csinál az elszínháziasodott politikában”. Az álmusical leple alatt vérbeli verebesi játékot űz a „legyünk azok, amik vagyunk” szellemében, és annak a meggyőződésnek a birtokában, mely szerint attól vicc a vicc, hogy komoly és nem csupán tréfa. Neki a Chicago a mai magyar társadalomról szól, és szeretné, ha a Chicago-i kupivilág a jövő évi választásokat juttatná az eszünkbe. Látja, hogy a poénok ki vannak találva, ő csak a hangsúlyokra és a ritmusra ügyel azért, hogy úgy és azon csattanjon a csattanivaló, ahogy és akin kell.

Kérésemen túlmenően is segítette Verebes a dolgom, a fotózáskor ő kérdezte a lányokat, ki adja a fenekét a fedőlaphoz; tizenketten vannak legalább, nekem csak hét kellett, az alternatív szemléletmód rögtön megmutatkozott, volt ott olyan fej, amelyik nem vállalta a fenekét, mások meg tülekedtek. Én úgy gondoltam, a felvételen a fejeknek is látszaniuk kell, a fotókat látva Verebes egy olyan mellett voksolt, amelyiken csak a popsik „tündökölnék” (úgy ítélhette, hogy a popók minősége miatt nem feltétlenül és nem minden esetben hízelgő, hogy melyik fej vállalta a nyilvánosságot). Aztán ugyancsak a popsik kapcsán merült fel, hogy ki vállalja ezek közléséért a felelősséget, a rendező úr már éppen jelezte, hogy ő szívesen, amikor tettem egy ilyen kibúvó megjegyzést: én még sajnos nem ismerem az itteni játékszabályokat. A poén már készen volt, Verebesnek csak el kellett sütnie: jaj, ilyet ne mondjon (a magázásnál maradt valamiért), élhet ebben az országban húsz évig, a játékszabályokat akkor sem fogja ismerni, mert azok vagy nincsenek, vagy egyfolytában változnak.

Ha úgy viccelt, mint szokása, hát jól nézek ki!...

1989. április 16.

A MŰ ELVÉGEZTETETT?

Árpi koma, nemrég nyugatnémet vendégeim voltak, a Müller család. Te nem ismered őket, közel tíz éve települtek át Romániából az NSZK-ba. Gondoltak egyet: leugranak néhány napra hozzám, szétnéznek a városban is. Jövetelük hírülvétele után gyorsleltárt készítettem: mit is mutathatnék nekik Szolnokon? Közvetlen környezetem, a Széchenyi-lakótelep - mint már beszámoltam róla - látványnak látvány ugyan, de nem turisztikai értelemben, azaz nem szívesen vágnék fel vele. Bizonyára akadna itt nálam sokkal jobb idegenvezető, az én listámra alig-alig tudtam összeszedni mutogatnivalót: Tiszaliget, a Tisza-part, egy-két épület, slussz. Feltételezésem szerint az üzleteket nem vehettem számításba, mert nem tartottam valószínűnek, hogy Müllerék olyan megfontolásból jönnek ide, mint a magyarok mentek Ausztriába április elején, a módosított vámszabályok életbe lépése előtt. (Később közkívánatra mégis beiktattuk a kényszerűségből sűrű üzletlátogatást, mert vendégeink élénk érdeklődést tanúsítottak a magyar téliszalámi iránt, amit viszont itt-tartózkodásuk ideje alatt éppen sehol sem lehetett kapni.) Jártam már több vidéki városban, mindegyikben volt valami érdekesség, jellegzetes hangulat, megkapó dolog, csak pont ez „az enyém” tűnik laposnak és koszosnak; eme „jellegzetessége” az otthoni állapotokra emlékeztet, tehát az a jó benne, hogy enyhíti kománéd honvágát (az enyém létezését mindmáig nem tisztáztam...).

Megérkeztek a vendégek, s az egyik délelőtti városnézésre csak a nejem kísérhette el őket, mert már egy hete beígérkeztek a telefonszerelők. (Most bővítik itt a telefonhálózatot, muszáj volt kötvényt vásárolnom kölcsönből, mert telefon nélkül ebben a magányomban teljesen el vagyok zárva a világtól.) Pontosan nem tudták megmondani, hányra jönnek, csak annyit, hogy azon a bizonyos napon délelőtt legyenek otthon. Délután mentünk volna a Tiszaligetbe, de a „műsorszám” nem akart összejönni, mert nyilván hiába vártam a fiúkat egész délelőtt meg kora délután... Beszaladtam a főnökükhöz, hogy megérdeklődjem, érdemes-e még aznap várnom, vagy nyugodtan elmehetek otthonról akár egy hétre is? Kettőkor nálam lesznek, mondta, s már csak azt kellett tisztáznom, hogy éjjel kettőre vagy másnap délután kettőre gondol-e, ugyanis három óra múlt, és mint kiderült, nemcsak az én órámon. Akkor rohanjak haza, így a válasz, mert holtbiztos, a lakásomon várnak. Nem vártak. Én még reménykedtem, s jobb híján értekezést tartottam a vendégeknek arról, amiről már neked is tettem említést: az adott szó itteni értékéről. Erre azt mondják Müllerék, hogy új hazájukban nekik is volt ezzel kapcsolatos meglepődésük, igaz, ellenkező előjellel. Mint mesélték, német (egész pontosan: szász) létük dacára eleinte őket is idegeneknek, jövevényeknek nézték sokan, akárcsak minket itt (a bölcsődében néhány szülő még most is úgy emlegeti a keresztfiadat, hogy „a románok gyermeke”); egy év múltán már visszaköszönt nekik a szomszéd, újabb esztendő elteltével már néhány perces beszélgetésre is leálltak velük, ezen felbátorodva még egy év lepörgése után megkockáztatták, hogy meghívják a szomszédokat egy kávéra. Azok elfogadták, rendben, hányra jöjjenek? Jó otthoni (erdélyi) szokás szerint fél órával hamarabbra invitálták a vendégeket, mint amikorra tulajdonképpen várták: „úgy fél négy körül”... Müllerék még kényelmesen, pizsamásan-pongyolásan heverésztek az ágyon, amikor szól a csengő, nézik az órát, fél négy; nem „fél négy körül” volt, hanem pontosan fél négy. Kapkodás, rohanás, „elnézést kérünk, rögtön nyitjuk az ajtót”... Azt mondja most nekem Müller, a német: azóta megtanultuk, hogy ott a németeknél ilyen nincs, hogy „körülbelül”; ha ötre hívtál valakit, előtte megteríthetsz, szépen felöltözhetsz, mert az fix, hogy amikor a rádióban a pontos időt jelzi a sípszó, az illető nyomja a csengődet...

Pontosan fél öt előtt öt perccel érkeztek a szerelők, és közölték, hogy a munkaidejük fél ötig tart, hálásnak kellett lennem, hogy munkaidőn túli erőfeszítéssel, rohammunkával tették, amit tettek, pedig dolgozhattak volna úgy is, mint csillag megy az égen, ha idejében jönnek. Nemzetközi asszisztencia előtt ténykedtek úgy, ahogy - a költő szerint - nem érdemes. Vendégeim nem minősítették a produkciót, láthatták, amúgy is ideges vagyok, én is úgy tettem, mintha nem vettem volna észre, hogy ott is leverték a falat, ahol egyáltalán nem lett volna muszáj. A munkahely tisztán hagyása itt nem tartozik a munkafeladatok közé, állapíthatta meg

Müller úr, amikor (tiltakozásunk ellenére) ráuszította feleségét a seprűre, hogy segítsen kománédnak a takarításban, míg mi ketten a bútorokat huzigáltuk a helyükre. Jött Müllerné Münchenből Szolnokra sepregetni...

Kikapcsolódás végett, meg hogy kellemes témákról is csevegjünk, német barátom szóba hozta a romániai helyzetet s ennek kapcsán azt, hogy a nyugatnémet sajtó, rádió és televízió az utóbbi időben egyre többet foglalkozik a kérdéssel, egyre gyakrabban és egyre többen ítélik el azt a politikát, amelyet otthon veszettül istenít az állampolgár. Mintha mi sem történt volna, mintha nem létezne a nemzetközi tiltakozás, mintha nem erősödne az elszigetelődésük, odahaza továbbra is mindenki azért lelkesedik, hogy a nagy vezető fantasztikus utasításainak szellemében töretlenül elkövetnek mindent annak érdekében, hogy...

Tamás Gáspár Miklós (ő is vagy tíz éve települt át Kolozsvárról Budapestre) nemrég tömören mondta el a tévében nagyjából ugyanazt, amit régóta ugatok itt magánbeszélgetéseim során, s mely véleménnyel mindeddig úgy látszott, egyedül vagyok: hogy „a mű” elvégeztetett. Gazsi valahogy úgy fogalmazott, hogy sajnos, el kell ismernünk, az ottani vezetés elérte a célját, sikerült a romániai magyar kultúrát egy tájszólás színvonalára degradálnia.

Mülleréket nem akartam ezzel untatni (különben is időközben valahogy sikerült berúgnunk), de neked csak kifejteném, miért vélem nagyjából befejezettnek az erdélyi magyarság beolvasztásának művét, melyből már csak az utolsó simítások hiányoznak.

Az elhallgatás miatt itt sokan nem tudják, hogy „az akció” nem a mai vezető találmánya (bár kétségkívül ő bizonyult a legaktívabbnak, a legbuzgóbbnak, a leggátlástalanabbnak), hogy ez folyik rendszeresen és módszeresen évtizedek óta. Itt még sokakban él jó adag illúzió otthoni dolgaink átalakulását illetően, és ritkán adnak nekem meg annak a néhány embernek igazat, akik azt állítják, sok minden visszafordíthatatlanul megtörtént.

Az egészről pontos adataim nincsenek, de aminek szenvedő alanya és tanúja voltam, ami közvetlen környezetemben, a Székelyföldön ment végbe három évtized alatt, azt nem vitathatják el tőlem. Annyit azért tudtunk harminc esztendővel ezelőtt is, hogy mi ott, a Kárpátok lábánál amolyan szigetként léteünk az akkor még Magyar Autonóm Tartománynak nevezett területen, hisz a háború után nem sokkal először és nagy igyekezettel a Magyarországhoz közel eső városokba kezdték el a Kárpátokon túliak masszív betelepítését (Temesvárra, Aradra, Nagyváradra, Szatmárra, Nagybányára), előbb ott kellett a magunkfajtanak suttogva használnia az anyanyelvét stb., bizonyítva ezzel a vezetés saját magának és másoknak is (ha majd kell), hogy az a bizonyos területi-etnikai kontinuitás nem létezik az anyaország felé. Aztán haladtak befelé, egykettőre kiderítették Beszterce-Naszódról, a Szilágyságról, Kolozsvárról és környékéről, hogy „ősi román föld”, ott szüntették meg a nemzetiségi kultúrát, számolták fel egyre-másra a nem román nyelvű oktatást minden fokon. Szorult a hurok más irányból is, hiszen Vajdahunyad, Déva, Szeben és Brassó is mások ősi földjének nyilvánított. Egyelőre maradtunk viszonylag sértetlenül mi ott, középen Nem sokáig.

Marosvásárhelyen az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején tizennégy általános iskola volt, mindegyikben kizárólag magyar nyelven folyt az oktatás (persze kötelező tantárgyként a román nyelv és irodalom). Volt a városban egy lánygimnázium és a Bolyai Farkas Líceum (volt Református Gimnázium), mindkettőben csak magyar osztályok voltak. Román oktatás a városban a Papiu Líceumban volt (óvodás, általános iskolai és gimnáziumi szinten). Három főiskolája volt a „székelyfővárosnak”: az Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet, a „Szentgyörgyi István” Színművészeti Főiskola és a Pedagógiai Intézet – mindháromban magyarul folyt az oktatás.

A nyolcvanas évek közepére kialakult helyzet: magyar iskola egyetlenegy sincs, van néhány magyar osztály itt-ott elvétve, melyekben a tantárgyak felét románul oktatják; az orvosi egyetemen nemhogy csak románul tanítanak, hanem megszabták, hogy a felvett diákoknak körülbelül a hét százaléka lehet magyar nemzetiségű; a „peda” megszűnt, a „színiakadémián”

előbb létrehoztak egy párhuzamos román részleget is (röhejes: az országban román színészképzés csak Bukarestben és Marosvásárhelyen van, vagyis Vásárhely lenne az a második legnagyobb színházi és egyéb román kultúrával rendelkező város?), most inkább úgy mondhatnánk, hogy az intézetnek van egy magyar részlege is (egy évfolyamra két-három növendéket vesznek fel - minek?).

Ezek olyan evidenciák, komám, amiken nem vitatkozhatasz. Azon sem, hogy harminc éve alig hallottunk a városban román szót. Azóta megtörtént a megyésítés, ami nemcsak azt jelentette, hogy eltűnt a Magyar Autonóm Tartomány elnevezés (és lett Maros, Hargita és Kovászna megye), hanem megszűnt az addig látszólagos magyar autonómia is, a szervek, szervezetek, hivatalok és intézmények vezetőit a „testvérek” soraiból kiválasztottakkal cserélték fel.

A székely még eleinte örvendett az iparosításnak, az ipartelepítésnek, mert azt hitte, ezután nem kell távoli vidékekre vándorolnia, ha munkásként akar megélni. Igen ám, de az új csíkszeredai és sepsiszentgyörgyi gyárakba Moldovából és Olténiából hoztak százszámra frissen képzett szakmunkásokat, egy-egy iskola egész évfolyamát, a székely meg általában továbbra is mehetett a Kárpátokon túlra munkát keresni, s ha nem ment, küldték „hivatalból”.

A szakmai oktatás meg ugye, a nyolcvanas évek elejére úgy alakult - a sokat emlegetett jog- és esélyegyenlőség elvével szöges ellentétben -, hogy magyar nyelven jobbra csak olyan szakmákat lehetett elsajátítani, amelyekre (csekély túlzással) az értelmi fogyatékosokat is meg lehet tanítani: asztalos, kárpitos, varrónő s ilyenek. Az elektronika, elektrotechnika, gépgyártó, autószerelő stb. a kiválasztottaknak, a kiváltságosoknak, az „okosabb” fajnak volt és van fenntartva.

Aztán szintén „fajra való tekintet nélkül” lökdösték meg az autóbuszon az asszonyokat, verték meg az utcán a gyerekeket, ha nem a többség nyelvén csevegtek - 1980-ban abban a városban, amelyikben 1960-ban még mozijegyet is magyarul vásárolt az a néhány nem magyar.

1963-ban még csak leröhögtük a magyar anyanyelvű történelemtanárunkat, amikor Hunyadi János helyett Ion de la Hunedoara-t mondott, s ő sem vette túlságosan zokon, ha mi felelőskor csak azért is Dózsa Györgyként emlegettük a tankönyvben és tanárunk szájában Gheorghe Doja-nak átkeresztelt parasztvezért. Légy komoly, fiam, mondta erélyességet színélve oktatónk, de mi még nem komolyodtunk meg, nem akartuk elhinni, hogy hőseinket, múltunkat házainkkal, földünkkel együtt ki fogják sajátítani, történelmünket meghamisítani. Egy év múlva viszont már nem vigyorogtunk azon, hogy az érettségi tablónkról le akarták tiltani a felirat magyar változatát, miszerint: Találkozunk 1974-ben. Az iskola román igazgatója fülénél fogva ráncigálta le egyik kollégánkat az épület elé, hogy megmutassa, a homlokzaton is csak románul szerepel a líceum neve. Elég baj, hogy csak románul van kiírva - jegyezte meg osztálytársam, akkor még legalább ennyire lehetett szájalni. Igaz, „minisztrájkunk” miatt csaknem valamennyiünknek megtiltották, hogy jelentkezessünk érettségi vizsgára, de a tanfelügyelőség elkerülendő a nagyobb felhajtást, salamoni döntést hozott: a tablón rajta lehet a magyar felirat is, viszont a városnak a „felszabadulás” utáni történelmében először egy gimnázium végzőseinek tablója, a mi tablónk nem lesz közszemlére kitéve valamelyik kirakatba (csak mi kaptuk meg lefotózott, kicsinyített mását).

Körülbelül tíz év múlva emlegették Marosvásárhelyt úgy, mint ősi román földet, ahol mintha csak elvétve lenne néhány „odatelepített” magyar. Kábé újabb tíz esztendő elteltével lett Hargita megye is kizárólagosan ősi föld. Ha jól emlékszem, 1985-ben néztünk együtt egy tévéműsort, már meg sem döbrentünk, csak tudomásul vettük a „fejlődést”. A Megéneklünk, Románia elnevezésű össznépi mulatozás (melynek célja: A Család dicsőítése és a nemzeti-nacionalista érzések csíholása) keretén belül sugározták ezt a műsort Hargita megyéről. Nemhogy magyar néptáncot vagy népdalt nem láthattunk-hallhattunk e táj lakóitól, de még székely ruhás kislányt vagy kisfiút sem, mintha ilyenek nem is léteznének; csíkszeredai kislányok balettszerelékben (mint hatyúk a Hatyúk tavában) lejtették idétlenül a természetüktől idegen táncot.

Bizony, öregem, a mű nagyjából elkészült, és szónokaitok közelebb állnak a valósághoz „az egységes nemzeti állam” létének hangoztatásakor, mint akkor, amikor valamelyik nemzetközi „számonekérésre” felelik (egyre ritkábban), hogy mit akarnak, hiszen a kisebbségnek vannak kulturális intézményei, színházai, sajtója, könyvkiadása, iskolái... Hát iskolái már nincsenek, anyanyelvi oktatás elvételre ugyan van, de az olyan, amilyen...

A többi? Tulajdonképpen az sincs. Ami egyáltalán nem létezik (és volt): a televízió és a rádió magyar és német nyelvű adásai. A tévé magyar és német nyelvű műsorát és a főleg nemzetiségi nyelveken sugárzó kolozsvári, marosvásárhelyi és temesvári rádiót mindenestül, a román műsoraival együtt (megéri ez a kis áldozat) energiatakarékossági okokra hivatkozva felszámolták, ügyelvén arra is, hogy a számunkra igen értékes, mondhatni pótolhatatlan kultúrtörténeti dokumentumok, a filmtekercsek és a hangszalagok soha többé ne kerüljenek elő.

Magyar nyelven bemutatott színielőadás ugyan még akad, de magyar színház valójában nincs. Vegyük megint a vásárhelyi példát, ezt ismerem jobban. Az ötvenes években még Állami Székely Színháznak hívták, és ténylegesen a magyarság színháza volt, nem is akármilyen: külföldön elismert társulat. Innen települt át Magyarországra a rossz idő szelét túlságosan hamar megérző Szabó Ernő például, a Magyar Rádió népszerű Szabó család sorozatának hajdani Szabó bácsija. Aztán a hatvanas évek elején Állami Színházzá „egyszerűsödött”, miközben létrehozták a román tagozatot is. Ma Nemzeti Színház a neve (nyilvánvaló, melyik nemzeté), még van egy „magyar részlege”, amelyik viszont már nem szól, nem szólhat a saját közönségéhez a rájuk kényszerített műsorpolitika miatt. Nem játszhatják például Sütő András drámáit, de a Bánk bánt sem, s általában semmit, ami magyar vonatkozású vagy esetleg „áthallásokat” sugallhat (így többek között jó néhány Shakespeare drámát sem), hanem jobbra román szerzőknek olyan remekeit, amelyek a román nép hősiességéről és a magyarok gazemberségéről szólnak. (Hasonló átvedlésen ment át, ugye, nemrég a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház, amely - mint ilyen - megszűnt a román részleg létrejöttével; folytatás következik...)

Csoda lenne, ha ilyen produkciók láttán a közönség lemondana a színházba járásról? Nyilván nem. De csoda az van, mert még így sem mond le, sokan csak azért is eljárnak az előadásokra, és csak azért is „másképp értelmezik” a mondanivalót.

Csoda lenne, ha a félig-meddig tudathasadásos színészek nem vállalnák továbbra is a gyalázatot, és megfutamodnak? Nem az. Mennek is szanaszét a világba, nemcsak Magyarországra, máshova is, feladva hitet, hivatást, küldetést - mert ami ott a feladatuk, már nem is a bohóckodás, hanem a csalás, a félrevezetés, egy közönség félrenevelése. Ha jól számolom, komám, csak a vásárhelyi színházról távozott tizenöt színész külföldre: Tanai Bella, Ferenczi Csongor, Bács Ferenc, Borbáth Otília - hogy csak az itt is ismertebbeket említsem. Jobbra „féltehetségek” maradtak, akiknek így tér nyílik a szereplésre, nem ritkán a dicstelen szereplésre. Kezdődött azzal, hogy egyik művésznőnk (nem írom le a nevét, nem mocskolom a papírt a férjével sem, akinek „főfoglalkozása”, hogy a magyarság nevében mond köszönetet a vezetőnek és dicsőíti őt, miközben átkozza a saját fajtáját), sejtető méretű előnyök megszerzése végett Eminescu verseiből összeállított előadást mutatott be román nyelven. Ez így önmagában testvéri, barátságos, békés stb. gesztusnak is minősülhetne, főképp, ha a kölcsönösség szellemében román színművész is fellépne Petőfi-versekkel, akár románul szavalna. Csakhogy... A barátkozás - főleg az utóbbi évtizedben - egyoldalú, a kultúrpolitika és sajnos, egyre több magánvélemény szerint az együtt- és egymás mellett élő népek kultúrájából átvételre csakis az a bizonyos dákoromán eredetű az érdemleges, különben is Petőfi nacionalista, akárcsak a nép, melyhez tartozik (itt több jelzőt mellőzök). Másrészt a művésznő, akinek semmi sem drága, a műsort összeállító buzgó férjecskejével együtt - nyilván nem véletlenül - óriási szolgálatot tett az erdélyi magyar színjátszást felszámolni hivatottak nem is olyan könnyű munkájához: precedenst teremtettek, bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy így is lehet. Te, komám, kerülöd a színházat, így fel sem figyelhettél arra, hogy azóta egyre több magyar színész lép fel a román társulat előadásain, s nemsokára magától adódik a kérdés: minek egyáltalán magyar társulat? Hiszen íme, milyen jól beszélnek a többségi nép nyelvét a

kisebbség művészei, milyen kitűnően beilleszkedtek a másik „tagozat” munkájába, s a testvériség elmélyülése jegyében, a „közösen a közös cél felé” jelszava alatt, az energiamegtakarítás előtt újabb távlatokat nyitva, ha már úgyis egységes nemzeti az állam, kézenfekvő: megszüntetjük a magyar társulatokat. Hát nem?... Az intézkedés majd tökéletesen beleillik a képletbe: biztosítják a teljes jogegyenlőséget minden állampolgár részére, származásra való tekintet nélkül (ti, ugye, ott nem magyarok vagytok, hanem már a hivatalos megnevezés szerint „magyar származású románok”) lehetővé teszik, hogy mindenki járhasson román előadásokra, megszűnik a kettősség, a kisebbség hátrányos megkülönböztetése.

Volt Marosvásárhelyen Állami Székely Népi Együttes is az ötvenes években, annak gyerekegyüttesében magam is táncoltam több mint négy évig. Elsősorban Erdély magyar táncainak és népdalainak a bemutatása, népi hagyományaink ápolása volt a célunk, emellett „fenti” sugallatra meg amolyan testvéri jóindulatból szerepeltek műsorainkban román dalok és táncok is. (A román népművészet szentélyén több tucat hivatásos együttes is áldozott, de a kölcsönösségről ők sem hallva még véletlenül sem jártak el egy csárdást.) Aztán előbb a székely együttesnél is névváltoztatás történt: Maros Művészegyüttes lett belőle. A tartalmi átalakulás sem késett: elvértve még elhangzott előadásaikban egy-egy magyar népdal, még előfordult magyar néptánc is. Nem sokáig. Az együttest ide csatolták, oda csatolták, a gyerekcsoportot megszüntették, a „nagyokat” lényegében megfojtották. A régiek kiöregedtek, utánpótlásról szándékosan nem gondoskodtak, kell az energia másra...

Ami az otthoni magyar újságírást illeti, a „vége felé” már egyetértettünk abban, hogy mindkettőnknek elégünk lett belőle. Most innen, két év távlatából talán higgadtabban tudom áttekinteni azt, hogy miért. A körülbelül egy évtized alatt végbement változások méricskélésére azért hoznám fel főképp a mi egykori ifjúsági lapunknál történeteket, mert ezt éltem meg igazán „belülről”. Az erőszakos átalakításra, az ellenállás esélyeire és egyebekre meg amiatt is jó példa, mivel - számos olvasói vélemény szerint is - ez a hetilap tartotta magát a legtovább, kísérelte megőrizni nemzetiségi és érdekvédelmi jellegét is...

Barátságunk születésétől, 1975-től kezdődően szerezhettem közvetlen tapasztalatokat a sajtó műhelyéből, a szerkesztőségi munka kulisszáiból, arról, hogy minek muszáj megjelennie egy lapban, mi az, ami nem jelenhet meg és miért. Persze olvastam addig is az ottani sajtótermékeket, különösen a magyar nyelven megjelenteket, érzékeltem a hatvanas évek végén a Csehszlovákiába való be nem vonulás utáni „ideológiai nyitást”, amikor sok mindenről lehetett nyíltan és bátran írni, akárcsak azt, hogy nemsokára keretek, egyre szűkülő keretek közé szorította a vezetés a szabadszájúságot.

A hetvenes évek közepére már alig maradt újság, lap vagy folyóirat, amelyik bármivel kapcsolatban kritikai hangot ütött volna meg, általánossá vált a „pozitív tapasztalatok és eredmények népszerűsítése”, a lelkesedés és egyebek. Tulajdonképpen akkor már egyetlen laphoz sem szegődtem volna el a mi *Ifjúmunkásunkon* kívül, de hát épp ti hívtatok '75-ben bojtárnak. Az eljövendő fejleményeket illetően mégiscsak lehettek valami sejtelmeim, hiszen - emlékezhetsz - feltételként szabtam: tőlem olyan írást ne kérjete, aminek tartalmával nem értenék egyet, vagyis a „muszáj” anyagoknál rám nem számíthattok. Az alku megkötöttet, végeztem is a dolgom egy ideig a tőlem telhető módon, csakhogya...

Egy évben, ugye, ötvenkét lapszám jelent meg, a hetvenes évek derekán ebből háromban nem volt ildomos bíráló vagy elmarasztaló (azaz az igazsághoz közel álló) anyagot közölni, mivel az a három úgynevezett ünnepi szám volt (a „felszabadulást”, a „munka ünnepét” és a „köztársaság” kikiáltását köszöntő díszpéldányok); a többi negyvenkilencben lehetett ápolni nemzeti hagyományainkat, írhattunk olvasóinknak saját gondolatainkról, búvészmutatványként (egyensúlyozás, a cenzor figyelmének elterelése, kijátszása stb.) hébe-hóba szóvá tehattük a mi fiataljainkat ért sérelmeket, kiharcolhattuk igazukat. Ez az ábra alakult át folyamatosan és ellentmondást nem tűrően a nyolcvanas évek közepére egy olyan helyzetté, hogy ötvenkét számból ötvenkettőnek kellett „ünnepinek” lennie, általánossá vált a társadalmi-gazdasági helyzettel szöges ellentétben álló fesztívizmus - vagyis: a pofátlan hazudozás. Az örömujjongás

kezdetén még csak a vezető és neje születésnapjai alkalmából jelentünk meg három héten át „pirosban” (cikkek halmaza érdemeikről, szenzációs személyükről stb.), aztán mámorban úszott a lap, mivel „pontosan kerek tizenhét esztendeje lett ő a vezér”, majd megünnepeltük börtönbezárásának évfordulóját (!), akárcsak onnan való szabadulását, „lereagáltuk” beszédeit (átlagban kéthetente tartott valahol szónoklatot, melynek zsenialitásáról s a fiatalokban keltett „meghatározó” visszhangjáról nem volt szabad megfeledkeznünk.)

Ilyen körülmények között több kérdés is felvetődhet a sajtóval kapcsolatban. Kezdeném a kevésbé fontossal: mit tegyen ilyenkor a jobb érzésű újságíró? Komám, te tudod, hogy ebben az évek óta tartó kampányban nem vettem részt, mindenfélét kitaláltam (pályaválasztási tanácsadó sorozat, párválasztási tanácsadás, gyermeknevelésről szóló sorozat stb.), csak hogy igazoljam valamivel fizetésem kézhezvételének jogosságát; persze ehhez az is kellett, hogy ti betartottátok kezdeti egyezségünket. (Személyes gondom végleg megoldódott regényem betiltásakor, amikor nem is engedtek egyébről írnom, mint szexológiai meg szerelmi ügyekben a laphoz érkező levelek megválaszolása.) Te sem adtad neved egyetlen hazug íráshoz sem, Árpádom, mégis gyötrődöttél és kínzó lelkiismeret-furdalással kérted és szerkesztetted be a lapba a hányingerkeltő sorokat, amíg bírtad, s amikor már nem, akkor elmentél fordítónak. (Azóta már a főszerkesztő-helyettes utódod is disszidált.) Laci is még szeplőtlenül hagyta el az újságírást és állt be esztergályosnak. Másik kollégánk néhány rákényszerített förmedvény megírása után, talán szégyenében lógott meg Magyarországon át, Ausztrián keresztül valahová a vadnyugatra.

Akik tehetik, hallgatnak. Akik nem, azok hazudnak. Most sem tudom megítélni, hogy ők csupán kompromisszumot kötöttek-e vagy kompromittálták is magukat, minket. Talán mindegy... A sajtóirányítás ügyelő szeme számon tagja, hogy ki az, aki még nem tette le a garast a szennyes ideológiára, és nyilvános „hittevésre” szólítja fel az illetőt. A többség nem úgy vélekedik, mint Arany János walesi bárdjai. Úgy hódolnak be, ahogy ezt megkövetelik tőlük: a rendszer és vezetői dicsőítése mellett szidják-ócsárolják saját népüket, *magyar újságíró* veti papírra, hogy gazember a magyar, s hogy történelmük (régebbi és mai) kiválóságai vagy románok voltak vagy gyilkosok, szadisták, nacionalisták, irredenták, ellenségek...

És most jön az egyik lényegi kérdés: a romániai magyar újságírás nemzetiségi sajtó-e? Vagyis az olvasó szemszögéből nézve: azon kívül, hogy az anyanyelvemen íródott, mit mond nekem, képviseli-e az érdekeimet, felveti-e gondjaimat, tükrözi-e sajátságos helyzetemet, tesz-e valamit megmaradásomért?... Bennem, magyar olvasóban merül fel a kérdés: egyáltalán szükség van-e erre a nemzetiségi sajtóra?

A vezetésnek egyelőre még szüksége van rá többek között azért, hogy a nemzetiség nevében sokan az anyanyelvükön utasítsanak vissza minden „külső beavatkozást”, hogy a kisebbségek „boldogságának”, „határtalan lelkesedésének és tiszteletének” szócsöve legyen. Erre most még jó ez a sajtó. De a közeljövő perspektívái már körvonalazódnak. Megszüntették a *Művelődést*. Leváltották *A hét* főszerkesztőjét, aki megőrizni próbálta a lap eredeti arculatát, helyébe az „elvárásokat” messzemenően teljesítő karrierista került. Az *Előre*, az *Utunk* és az *Új élet* már rég említésre méltatlan... Számos magyar nyelven megjelenő megyei lapnál magyarul alig tudó aktivistákat ültettek a főszerkesztői székbe. Az *Ifjú munkás* jelenlegi főszerkesztője egy olyan KISZ-aktivista, aki néhány évvel ezelőtt nem volt hajlandó magyarul beszélni. Volt lapunk gazdájának (KISZ KB) irodáiban már néhány éve rebesgetik: gazdaságossági szempontokra hivatkozva fel lehet számolni az *Ifjú munkás* szerkesztőségét (első lépésként), a lap továbbra is megjelenhet (tehát: marad a kirakatban) úgy, hogy a román ifjúsági napilapban megjelent írások közül a hét végén válogatást közölne; ehhez elég egy fordító s egy tördelészerkesztő. Aztán meg (második lépés): úgyis mindenki tud románul, elolvashatta a napilapban... Itt rendszeresen megvásárolhatok néhány otthoni sajtóterméket, látom, a magyar lapokban egyre gyakrabban jelennek meg fordításban román szerzők írásai, és nem azért, mintha kevés lenne ott a behódolt magyar újságíró. A tendencia nyilvánvaló...

Hol vannak azok a régi szép idők, amikor egy-egy riportom megjelenése után kitört a balhé? A legutóbbira (1982-ben) többszörös nosztalgiával gondolok vissza: kettőnket citáltak a pártbizottság első titkárához, ahol a mások gyerekeit verő lakóbizottsági elnök piros könyvecskéjét vagdosta az asztalra, hogy ő kilép, ha minimális büntetésként fel nem akasztanak engem, mert szerinte a riportot meg sem írtam volna, ha őt Jóskának hívnák és nem Iosifnak. Akkor még akadt olyan román pártfunkcionárius is, aki bizonyított igazunkat tudomásul véve, mellénk állt. Arra viszont már új főszerkesztőnk ügyelt, hogy hasonló „kellemetlenségbe” ne sodorjam magam. Újabb „tettek” elkövetésére hiába vártam öt évet. Úgy véltem, hiába is várnék, a folyamat visszafordíthatatlan. Bár ne lenne igazam! De eljövetelem dacára, a megfutamodásom óta eltelt két évben továbbra is oly szépen haldoklik az ottani magyar sajtó, mintha nem tévedtem volna nagyot.

Bármilyen sommás is legyen az otthoni kultúránk elsorvasztásának számbavétele, nem hagyhatom ki könyveink drasztikus megfogyatkozását. Még közvetlen tapasztalója voltam annak, hogy három esztendő alatt (1983-tól 1986-ig) egyötödére csökkent az évente megjelenő, magyarul kiadott könyvek száma. A mennyiségi veszteségnél sokkal kétségbeejtőbb a minőségi. A még nyomdafestéket látó művek szerzői többnyire jelentéktelenek, a közlendőjük semmitmondó, vagy legalábbis a lényeges kérdéseket elhallgató, megkerülő. Az értékrendszer teljesen felborult, olyanok képviselik a romániai magyar irodalmat (pardon, az ottani hivatalos kifejezés szerint: „a magukat magyarul kifejező román írók” irodalmát), akik - főleg írásaik tartalma miatt - érdemtelenek erre. S közben a még otthon maradt Beke György, Farkas Árpád, Kányádi Sándor, Sütő András, Székely János és a hozzájuk hasonló könyvei nem jelenhetnek meg.

Tulajdonképpen nem is a neveket hiányolom évek óta a könyvesüzletekből, hanem az igazi könyveket; azokat, amelyeknek feltétlenül ott kellene lenniük a kisebbségi magyar olvasó könyvespolcán, még inkább tudatában. Mostanság sok szó esik itt is arról, hogy a „miénkhez” hasonló kis országokban az irodalomra fontos politikai szerep hárul, s nehéz időkben (melyek nem azok?) ezt rendszerint vállalta is. A mi otthoni irodalmunk hosszú évek óta nem vállalhat semmit a hatalom mindenre kiterjedő figyelmének jóvoltából. A szószólóinknak kinevezettek (az engedélyezettek) vagy még „madárnyelven” sem mondanak semmit, vagy éppenséggel ellenünk beszélnek.

A hivatásukat valamelyest komolyan vevő, némi tehetséggel is megáldott, az öncélú karrierizmust nem ismerő és becstelen szolgálatot nem vállaló írók jó ideje lehetetlen helyzetbe kerültek: elvették tőlük annak lehetőségét, hogy értelmesen és érdemlegesen szóljanak ahhoz a közösséghez, amelyben végzetük és kötelességük szerint szólniuk kellene. Sokukban következett az ismerős dilemma: menni vagy nem menni? Döntéséért mindannyiunknak a saját lelkiismeretével egyszer el kell majd számolnia. Nem kérdezném meg Tamási Áront sem, hogy miért hagyta el egykoron szülőföldjét, mint ahogy nem kérdeztem a jóval előttem és a velem csaknem egyidőben futásnak eredt bajtársakat, s nem fogom faggatni az ezután érkezőket sem. Nekem csak saját magammal szemben lehet jogom és kötelességem elszámolni. S egy szenzációszámba illő történelmi fordulat esetén az otthon maradtakkal...

Árpádom, nem részletezném a menekült írók tragédiáját, az is elképzelhető, hogy csak én élem meg ilyenek. Társaimtól tudom, többen abban a reményben települtek át, hogy innen jobban szolgálhatják az ügyet, azaz többet tehetnek az otthoniakért; sokan hallatják is szavukat, több-kevesebb sikerrel. Én nem tartozom azok közé, akik a többet tevés mentségével takaróztak, szökésemkor én már semmit sem akartam, szolgálni a legkevésbé, csupán élni még egy keveset, ha lehet. Csakhogy időközben az ember vagy higgadtabbá válik, vagy még jobban felidegeskedik...

Futók és nem futók lehangoló listáit nemrég tette itt közzé Pomogáts Béla irodalomtörténész: abból az erdélyi magyar irodalomból - legalábbis számszerűleg - mindjárt több van itt, mint ott. Az otthoniak közül is már sokan benyújtották a kitelepülési kérelmet. És mi vár azokra a legbátrabbakra és legbecsületesebbekre, akik most is a végvárokon való kitartást választják?

Vegyünk példaként egy olyan intézkedést, amelyik nem csupán nemzetiségi vonatkozású. Te is tudod, hogy autentikus az eset: a művelődési miniszter felszólította az írókat, hogy ezután csak olyan színdarabokat írjanak, amelyekben nincs konfliktus. Ez ugye, nonszensz, jellemzi az agráraktivistából lett művelődési főszakértő hozzáértését. Mert ugyan cselekmény nélküli színmű van, valamiféle konfliktusocskán alapuló feszültség nélküli produktum a dráma műfajában képtelenség. Nos, aki eleget téve a felkérésnek ilyet ír, az nem író. Aki továbbra is csak konfliktusokban tud gondolkodni (és alkotni), nagyjából a következőkre számíthat: 1. az asztalfiókjának, illetve egy időben, térben, összetételben és érdeklődésében meghatározhatatlan úgynevezett utókornak dolgozik (talán nem mellékes a kérdés: így van-e értelme?); 2. ha netán külföldre juttatja a kéziratot, a törvény értelmében kizárják, elzárják, bezárják (egy-két kivételtől eltekintve); 3. a feleslegesen végzett munka feletti „örömeiben” és fokozódó tehetetlenségi „komplexusa” következtében az önpusztító alkoholizálás demokratikusan korlátlan útja tárul fel előtte (itt sem sorolom a számos példát, mert még megsértődne odahaza valaki, hogy kimaradt a névsorolvasásból; mindössze a sok íróársat utánozva az útvesztőn a múlt hónapban végleg eltévedt Zágoni Attila barátomat említeném azért, hogy megkérjelek, tegyél helyettem a sírjára egy csokor vadvirágot); 4. ha makacs mód és kitartóan még a prózába és versbe is konfliktust csempész - ami a hivatal szerint végképp érthetetlen és megbocsáthatatlan -, előfordulhat, hogy fölöttébb furcsa és minden esetben tisztázatlan körülmények között távozik a konfliktusmentes túlvilágra (mint nemrég Sütő István költő és Visky Árpád színművész)...

Eltűnnek és pusztulnak a könyvek is, mármint a mi könyveink közül azok, amelyek visszamenőleg tükröztek valami konfliktust és amelyek újabb konfliktusok okozói lehetnek. A közönyvtárakból mint orkán seprik ki a „magyar anyagot”, a disszidens és gyanús szerzők irományait, valamint azokat, amelyek „bizonyos időkben” születtek. Jobb helyeken őrizték több évszázados kultúránk néhány megcáfолhatatlan dokumentumát, s bár ez eleinte ártalmatlannak tűnt a „több évezredes dákoromán kontinuitás” megtépezéséhez, végül mégis a megsemmisítés mellett döntöttek, nehogy e veretes könyvek zavarják az emberek tudatában kialakítandó képet, miszerint „az ősi román föld” minden négyzetméterén többségben voltak. Emlékszel, ugye, a marosvásárhelyi Teleki Tékából levitettek a pincébe néhány mázsa jól kiválasztott kötetet, s mit ád Isten, pár nap múlva egy „véletlen” csőrepedés miatt elázott minden a vízzel tele pincehelyiségben, az „anyagot” elvitték száradni az örök vadászmezőkre.

Az újonnan megjelent magyar kiadványok közül engem legmélyebben a *Hódolat* című kétkilós példány hatott meg, tudod, amelyikben neki meg a nejeének hódolnak. Csak kölcsönkaptam a díszes kötetet, nagyon megköszönném, ha kijuttatnál nekem egy példányt. (Ezt csak szabad!?). A szövegeken csak mosolyogtam volna, ha nem nézem meg, kik hódoltak! Látnod, ezért szeretném ezt megőrizni, mert szerintem a szerzők közül sokan verik majd egyszer a mellüket, hogy ők becsületesen helyálltak és kitartottak a végsőkéig...

Ezek után is azt mondhatod, komám, hogy a folyamat visszafordíthatatlansága nem feltétlenül következtethető ki a változások eme leltárából. Meglehet, az irreverzibilitás kimondása nem oly kézenfekvő, mint gondolom, és akár elhamarkodottságnak, túlzott pesszimizmusnak vagy tévedésnek is ítélné. Azt azonban továbbra is fenntartom, hogy régmúlt és mai történelmekben példátlan az a mód, ahogy a hatalmi politika bánt (pontosabban: elbánt) a mi kétféle kisebbségünkkel ebben a közel fél évszázadban, különösképp az utóbbi két évtizedben. Párját ritkítja az a csalafintaság, a céltudatosság, az ellentmondást nem tűrés, a gyorsaság, a feltartóztathatlanság és a kegyetlenség, melyet „az egységes nemzeti állam” létrehozásának érdekében teljes sikerrel alkalmaztak. Tehették mindezt nem csekély mázli révén is: a vezetés nacionalista törekvései számunkra szerencsétlenül találkoztak az időben a többségi nép első jelentős nemzeti tudatra ébredésével, no meg azzal, hogy közülük sokaknak valóban gyors, látványos és lényeges életmódváltozást hozott a korszak, a rendszer. Ugyanis egy nemzedék került hirtelenjében a vályogvaskókból, a sertéstrágya mellől a tömbházlakásokba, vásárolhatott tévét, hűtőszekrényt az, aki tegnap még a villanyáramot sem ismerte, s lett aktivista, rendőr, igazgató a néhány elemi osztályt vagy alfabetizáló tanfolyamot végzett nép fia.

Na de térjünk vissza, komám, a mi oktatási és művelődési intézményeink hiányának általam készített leltárához. Erre itt többen azt próbálták elhíttetni velem, hogy jobb időkben, majd egy kedvező fordulat után mindez visszaállítható. Bármennyire meresztem a szemem, a jobb idő eljövetelének semmi jelét nem látom, s ahhoz a bizonyos kedvező fordulathoz valami fantasztikus csoda kellene. Mondjuk, megtörténik a csoda, de bármilyen liberális legyen egy új román vezetés, bármennyire modernnek az elképzelései, piacorientált a nem tudom miként fellendített gazdasága, nyitott a társadalma, pluralista a politikája, szabad a sajtója... - egy kérdésben, a kisebbségi magyarok kezelését illetően lehetetlennek tartom a pozitív irányú változást. Ehhez egy egészen más szellemben nevelt, új generáció kellene. De tegyük fel, bekövetkezik a lehetetlen, és kisebbségünk visszakapja, amit elvettek tőle; továbbra sem földrajzi vonatkozásokra gondolok, hanem csupán az identitástudatot megőrző anyanyelvi kultúra területeire. Tételezzük fel a képtelenséget: egyszer majd újra szaporodnak odaát a magyar iskolák, könyvek, folyóiratok s a többi. Egy dolgot azonban a rohadt életben nem lehet visszacsinálni: azt, ami gyermekeink (és feltehetőleg unokáink) tudatában végbement, végbemegy.

Tanúsíthatnád is, Árpádom, hogy odahaza másfél évtizede írásaimban eleinte jelezgettem, majd a későbbiekben kongattam a harangot: veszélyben az anyanyelvünk. Itt ma is sokakban él az a hamis illúzió, hogy Erdély a magyar nyelv tisztaságának valamiféle rezervátuma. Talán néhány egzotikusnak számító elszigetelt faluban még így igaz, de a többségre egyáltalán nem ez a jellemző. Az idősebb nemzedék s talán még saját korosztályom, a középkorúak úgy-ahogy beszéljük a nyelvünket. De az ifjúsági sajtóban hosszú ideig dolgozó riporterként végigjártam az ország magyarlakta vidékeit, volt alkalmam egészen közről tapasztalni, hogy tizen- és huszoneveseink jóformán nem tudnak magyarul (még a Székelyföldön sem!), hogy mondataikba folyton-folyvást román szavakat tűznek, s hogy bizonyos témákról szüleikkel is csak a „hivatalos nyelven” tudnak csevegni. Marosvásárhelyen kérdezte egykori szomszédasszonyom a kislányát: kész vagy a tanulással? Még van a dzséométria - így a kislány. Az mi? - kérdez ismét az anyuka, s a lánya le sem tudta fordítani, hogy az a mértan. Székelyudvarhelyen kérdi egyik szövőnő a másikat (mindketten helybéliek): felvetted már a szálárt? Ugye, komám, ez magyarul fizetés, ámbar ha a mennyiséget nézem, annak sem igen lehet nevezni. Sepsiszentgyörgyi fiatalember újságolja nekem a gyárban: holnaptól megyek koncsédiura, nem érek rá diszkutálni. Hiába mondtam neki, hogy attól még beszélgethetnénk, hogy másnap pihenőszabadságra megy... Csíkszeredán száll fel a vonatra egy székely a feleségével, s miután megállapítja, hogy minden fülkében az ülésekre fekvő alusznak az emberek, odaszól az asszonyának: há' ez mind dormitor?! Sajnos, ez hamarabb jött a nyelvére, mint a hálószoba, hálóterem vagy hálókocsi... És ezek még a kevésbé ijesztő példák! Mert az utóbbi években egyre gyakrabban találkoztam olyan fiatal magyar szakemberekkel és KISZ-aktivistákkal, akik (jobb esetben pironkodva) arra kértek, hadd válaszolhassanak románul a kérdéseimre, aztán én majd lefordítom; igen, mert a szakkifejezéseket, illetve a politikai blablát így sajátították el. És vannak szép számmal olyan magyar fiatalok is, akik már nem is hajlandók anyanyelvükön megszólalni, s miattuk következik most egy új bekezdés.

Először a hetvenes évek elején kellett vitatkoznom egy érettségi előtt álló magyar ifjúval, hogy Kinizsi, Bercsényi, Budai Nagy Antal stb. igenis magyarok voltak, mert ő nemcsak úgy tanulta, hogy Chinezu, Berceni, Anton cel Mare din Buda..., hanem el is hitte, sőt még meggyőződéssel védte hitét. Egy ideig még sokadmagammal próbáltuk menteni a menthetőt, az igazságot történelmünkkel, elődeinkkel és saját magunkkal kapcsolatban. De megnyilatkozásaink lehetőségeit - éppen kulturális intézményrendszerünk felszámolásával! - igencsak megnyirbálták, s a túlerővel szemben tehetetlenekké váltunk, ezt el kell ismerned. Még azt is megtiltották, hogy író-olvasó találkozókat tartsunk, hogy a szerkesztőség tagjai elbeszélgessenek egy-egy osztály tanulóival. A tanár meg mondta, ami a tantervben állt. Jól ki volt ez találva! Az iskolában a gyermek megtanulta, elhitte, vallotta, hogy egy alantas fajtához tartozik; a szülőnek a napi betevőért való rohangálás közepette nem volt ideje, vagy a megfélemlítettség miatt nincs mersze otthon kiigazítani az oktatás hamisságát. A most felnövő

kisebbségi nemzedékből egyre többen restellik származásukat, s mivel úgyis elég baj van az életben, a legpraktikusabb megoldást választják: beállnak románnek.

A világ nyolcadik csodájaként néhány dolog visszaállítható lenne Erdélyben. Mondjuk, egyszer szabad lesz ismét Marosvásárhelyt írni Tîrgu Mures helyett. De több nemzedék tudatában át lehet-e majd változtatni a magyarsága miatti szégyenérzetet büszkeséggé?

Tájszólássá degradálódott a romániai magyar kultúra, mondta Tamás Gazsi. És tudathasadásossá egy nemzetiség felnővekvő generációja, tenném hozzá. Márpedig ez a betegség nemigen gyógyítható - tanították nekem a Kolozsvári Tudományegyetem pszichiátriai tanszékén...

1989. május 21.

ZAVART GYÁSZ

Komám, csókoltatom anyósomat, jól kilótt velem...

Tudod, már hetek óta egyre izgatottabban vártam a napot, a TEMETÉS napját, lelki készülődésemet előbb az zavarta meg alaposan, hogy a legénykém tüdőgyulladást szedett össze, s hogy ne kelljen befeküdnie a kórházba, naponta háromszor vittem injekciózni. Csütörtökön is ingáztam a Trabcsival, s aznap volt egy negyedik utam is: régi osztálytársam (nemrég települt át hivatalosan Budapestre) utazott haza, kiszaladtam a vasútállomásra, hogy némi elemózsiát küldjek tőle otthon maradt két gyermekemnek. A vonat majdnem egy órát késett, végül sikerült sínre tenni a kaját, s azzal az elképzeléssel kocsikáztam hazafelé, hogy iszom egy fröccsöt, majd rögtön ágyba bújok, hogy másnap reggel...

Hazaérek, a kulcs nem megy a zárba, s valami férfihang hallatszik a lakásomból, a kománéd nem szokott ilyet csinálni... Aztán nyílik az ajtó, az ebédlőben egy hatvan és hetven közti pacákot látok, no ez nagy kárt nem tehetett az asszonyban. De mégis, ki ez, s mit akar ilyen későn? Sújja az asszony még az előszobában, hogy otthonról jött, anyósom küldött tőle csomagot az egyszál unokájának.

(Én küldöm az ételt oda, onnan meg jön - s milyen jól jön - a gyerekruha, lábbeli.) Ja, hát akkor szívesen látott vendég az idegen. Kezet fogunk, mondja a nevét, hogy Csatlós, és utána rögtön románul kérdi, beszélek-e románul. Mondom, hogy többek között román nyelv- és irodalomtanári képesítésem is van, de hát nyugodjon már meg, itt beszélhetünk magyarul is. Ő tulajdonképpen román, feleli, magyarul keveset tud, a nevét román fonetika szerint Ciotlos-nak írja, s a keresztnéve Olimpiu. (Szóval, Árpádom, ez az a fajta, amelyik könnyedén forgathatja a köpönyeget, erdélyi lévén „magyar világban” Csatlós, „román világban” Ciotlos; a keresztnévvel elképzelni nem tudom, mit csinál, talán Olimpityunak szólíttatja magát, ha muszáj.) Sebaj, mondom én, legalább gyakorolom egy kicsit volt hazám hivatalos nyelvét.

Előbb a magával hozott (már megbontott) pezsgőjét ittuk meg, aztán az én vörösboromat; említette, hogy az NSZK-ba tart, vagy két hónapot szándékszik ott tölteni (ez már bizonyos gyanúkat ébresztett bennem, hisz csak nagyon ritka esetekben, kiváltságos személyeknek adatik meg odaát a külföldi utazás engedélyezésének kegye), s mivel itt átutazóban van, érdeklődne, mi igaz abból, amit ő nyugati rádióadásokból hallott Magyarországgal kapcsolatban. Mivel néha én is hallgatom a Szabad Európa Rádió román műsorát, kapásból vághattam rá, hogy minden, s rövid előadást tartottam a nyíltságról, a reformokról, az átalakulások radikális voltáról, gyorsaságáról meg a kimenetel bizonytalanságáról.

Ezután vendégem még csöppet sem lankadva (éjjel két óra múltán), ágyfoglaló helyett székfoglalót tartott az otthoni helyzetről, unos-untalan emlegetett dolgokról, már kókadoztam, amikor hirtelen, mintha fejbe vágta volna, felébresztett egy megjegyzés. Vagy csak álmodtam? Nem, mert megismétli: Romániában csak az volt a baj, hogy a magyaroknak adtak színházat meg saját műsort a tévében, mert ha nem adtak volna, akkor most nem lázadozna a magyar, hogy elvették... Tessék?! Hogyhogy adtak? Na álljunk csak meg, uram, mondom, ennek pont a fordítottja történt, a magyaroknak odaát évtizedek óta nem adnak, csak vesznek tőlük, kezdték az iskolákkal, az egyetemekkel, a Magyar Autonóm Tartománnyal... Hogy azt sem kellett volna adni - így az öreg. Majdnem lenyeltem a poharam. Vendégszeretet ide, anyósom küldeménye oda, kiegészítettem a biztosítékom. Mégis, milyen tartománynak kellett volna nevezni a Székelyföldet - kérdeztem már leplezetlen dühvel -, azt a tartományt, ahol csaknem száz százalékban magyar ajkúak éltek?! S élnek...

Mint oly sokszor, ismét kománéd volt a villámhárító. Mikor látta, hogy elborítják agyamat a váratlan viharfelhők, egy mozdulattal megágyazott az öregnek, engem meg kituszkolt a szobából.

Mélyenszántó történelmi vitára vagy egyszerű sértegetésre így nem kerülhetett sor, csak balsejtelmeimmel bújhattam ágyba. Közel két éve vagyok itt, és csak néhány hónapja nem merült fel bennem ilyenszerű kérdés, mint amilyeneket kománédnak tettem fel, amikor kettesben maradtunk: kit küldött ide anyád? Egyáltalán anyád küldte? Nem valami beépített ember, provokátor?... Nyugtatógató a nejem, hogy ne lássak rémeket, biztos az ital ártott meg nekem, Olimpiu bácsi a család régi ismerőse, még ő is emlékszik rá gyerekkorából... Attól még lehet „megbízása”, vélekedtem, s a párom hallgatása jelezte, hogy ő sincs meggyőződve az ellenkezőjéről. Magamban morfondíroztam tovább: lámlám, itt az újabb bizonyítéka annak, hogy beleverték ebbe a népbe a „nemzeti öntudatot”, a történelmi hazugságot, a felsőbbrendűségi érzést, a gátlástalanságot, a pimaszságot...! Hogy nem akarja észrevenni a Nyugat, mennyi jót cselekedett Ceausescu - sajnálkozott nekem a kedves vendég. Nekem, akiről sejtheti, hogy nem éppen a jó cselekedetei miatt kényszerültem szülőföldem elhagyására. És ha nem sejtette, hát még az elején megtudhatta tőlem, hisz nem rejtettem véka alá azt sem, hogyan menekültünk onnan, sem azt, hogy miért. S még van képe itt nekem azt mondani, kár, hogy adtak...

Reggelre visszatért a józan eszem (vagy ismét elment? – ki tudja?), derűsen és továbbra is románul üdvözöltem anyósom küldöncét: na, hogy aludt? Azt mondja, nagyszerűen. A fene a jó dolgot, gondoltam, én alig szunyókáltam valamit, annyira felidegesítettél. Na mindegy. Reméltem, megreggelizik, és megy a francba, nemsokára kezdődik a közvetítés a Hősök teréről s A HŐSÖKRŐL. Megnézné ő is itt nálam, közölte vidáman, úgysem tud jól magyarul, én legalább fordítom... Akkor még azt hittem, könnyebben elviselem az asszisztenciát, különben is gondolnom kellett anyósomékre, még majd bánalom éri őket, ha simán kiebrudalom a „testvért”, aki meggyőződésem szerint most épp nem a feleségem szüleinek a csatlósa. Itallal kínáltam, azzal háritotta el, hogy ma még vezetnie kell a kocsiját, mert tovább utazna (na, hála Istennek!), csak előbb megnézi ezt az izét... Ő biztosan úgy vélte, egy-két óra alatt lezavarják a ceremóniát. Intimebb, meghittebb körülményeket kívántam magamnak az e napi tévézéshez, de ha már így adódott, ám legyen így, nem hagyom magam zavarni vagy felhergelni, igyekeztem átadni lelkem a gyász és emlékezés hangulatának.

Ötvenhatban én tizesztendős voltam, Marosvásárhelyen hallgattuk azóta megboldogult apámmal a recsegő rádiót, s az eseményekből annyit értettem, amennyit gyerekejjel lehetett, s amennyit apám arcáról le tudtam olvasni. Mert nem mondta el gondolatait, nem fordította le az én nyelvemre a történetek lényegét, még kifecsegem valahol - gondolhatta -; csak egyetlen egyszer „szólta el magát”, amikor a rádióból azt hallottuk, „csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van”, apám szeme elhomályosult, és nagyon szomorúan, halkan megjegyezte: na, itt most megint elfolyik sok magyar vére...

Aztán ifjúkoromban többször jártam Magyarországon, sokat meséltek az emberek s a házakon a lövedékek nyomai; megtudtam egyet s mást a forradalomról a nyugati rádióadók műsoraiból s mostanában még többet könyvekből, folyóiratokból, filmekből..., az interjúkból, a visszaemlékezésekből, a dokumentumokból. Nem vállalkozom arra, hogy értékeljem vagy felsoroljam a történeteket, mert egyszerűen lehetetlen. Valamit azonban kiemelnék számodra: legalábbis az újkori történelemben példátlan, hogy egy hivatalos tárgyaláson lévő küldöttséget (a Maléter által vezetettet) letartóztassanak, foglyul ejtsenek; akárcsak az ígéretszegéseknek az a sorozata, ami a tankok bevonulásával kezdődött, majd Nagy Imre és társai kivégzésével tetőzött.

Most, harmincegy évvel és néhány órával a miniszterelnök felakasztása (!) után kerülhet sor a mártírok temetésére, mert eddig csak úgy voltak elkaparva, mint a kutya (Méray Tibor minősítése). Nem kellett volna kikaparni, s akkor most nem kellene temetni - gondolhatja a tévét mellettem ülve néző vendégem a maga logikája szerint, de szerencséjére hallgat. Nézem a ravatalok előtt elvonuló tömeget, a végtisztességüket kinyilvánítók áradatát, az arcokat, a meghatódott, a büszke, a szomorú, az elszánt és a könnyes arcokat; nézem a koporsók előtt virágot elhelyező kezeket, a tétován, a határozottan, a remegve előre nyújtott kezeket. Mégiscsak nacionalista ez a nép, motyogja mellettem az öreg, de nem akarom meghallani, nem

és nem, nem hagyom magam kibillenteni azzal, hogy mentőt hívjak a vendégnek. Szűrös Mátyás, majd Németh Miklós és Pozsgay Imre koszorúznak, én sem tudom fogni a szám: látja, tata, ezek nem olyan vezetők, amilyenekhez maga van szokva... Már a Székelyföld nevében felvonulókat sem értette alkalmi nézőtársam, azon viszont végképp megzavarodik, hogy a nemzeti színű lobogók és a magyar hősök előtt fejet hajt a Romania Libera csoport és az Emberi Jogok Román Ligájának nevében Mihnea Berindei és az otthon gyötrődő, megkínzott Cornea asszony emigrációban élő lánya. Nem érti, hogy román ember magyarok előtt tiszteleg. Nem érti, hogy az „átkos” piros-fehér-zöldhöz békésen, barátságosan közeledik valaki a fajtájából. Bizony, ez itt kölcsönös - magyarázom neki -, látnia kellett volna a közel egy évvel ezelőtti tüntetést a Hősök terén, amikor épp a román vezetés politikája ellen tiltakoztunk vagy százezen, és amikor a Romania Libera csoport a piros-sárga-kék zászlót tartva vonult a tér közepe felé, a tömeg megtapsolta őket, és utat nyitott nekik. Láttam az arcán, ezt sem hiszi.

Nem hülye a feleségem. Azzal az indokkal, hogy én megittam egy üveg sört, arra kapacitálta az öreget, hogy vigye be őket a gyerekekkel az éppen esedékes injekciózásra. Alig mentek ki az ajtón, jön is vissza a nejem, hogy ő megy busszal, mert a vendég kocsijának egyik kereke durrdefektes, most azzal bajlódik. Van Isten, mert valami elektromos hiba is történt, vagy hat órán keresztül élhettem zavartalanul a magyar történelem talán soha meg nem ismétlődő napját. Kicsordult a könnyem, komám, jóformán nem is tudom, miért. Igazságunk kimondásáért vagy kimondhatatlanságáért? Évezredes bánatainkért vagy fennmaradásunk csodájáért? A rajtunk sorozatosan keresztülgázoló harckocsikért vagy a pesti barikádok srácáiért? Ötvenhat ős hajú forradalmárainak máig tartó tüze miatt vagy a mai fiatalok magukat félrevezetni nem hagyó kiállása miatt? A mártírokért vagy a hőhéraikért? Vagy örömben egyszerűen csak azért, hogy az öreget odalenn eszi a fene?...

Nem eszi, mondta az asszonykám hazaérkezvén, mert két nem gyászoló szomszéd fiatalember segít neki, illetve javítja helyette a hibákat. És hogyan értekezik velük a tata? - kérdem. Magyarul - mondja a drágám -, úgy beszél a nyelvünket, mintha tényleg Csatlós lenne... Politizálhattak is munka közben, mert mikor feljött, ismét megállapítja (nyilván románul) az öreg: mégis nacionalista ez a nép. Ugyan miért? Mert ez a vezetés - szól az érv - a nép jólétét és felemelkedését akarja. Mondom erre: ezek szerint pont Románia s néhány hozzá hasonló ország vezetése nem nacionalista, hiszen minden valamirevaló ország normális vezetése ugyanezt óhajtja, népe jólétét, felemelkedését... Kománéd megint elcsempészte mellőlem a nem nacionalista vendéget, ezúttal enni hívta. Miután jóllakott, szándékai iránt érdeklődtem, az esti dokumentumfilmet pláne nélküle néztem volna, de ő azzal ült le, hogy délután indult volna, de most már késő. Egyáltalán nem késő, szögeztem le egyértelműen, következő úticéljához simán elér másfél óra alatt. E „szívélyes marasztalást” nem lehetett félreérteni. Elbúcsúztunk. Nem volt fájdalmas az elválás.

Persze, tudom én, komám, hogy nem szegény anyósom a hibás, hanem az a közeg, amelyik az ilyen embert kitermeli. És korántsem kivétel az öreg, a többség ilyen, és egyre többen gondolkodnak így rólunk odaát. Hallom, számtalan „munkásgyűlésen” tiltakoznak a mi NAGY NAPUNK úgymond románellenessége, szocializmusellenessége, nacionalizmusa és revizionizmusa miatt, és támogatják a román kormány elítélő nyilatkozatát amiatt, hogy „néhány magyar állampolgárt” így temettek el újra. Ez nyilván hazugság, és csupán azért újdonság, mert úgy látszik, most már ilyen, a hajától fogva előráncigált apropó is elég a magyarellenes tömeghisztéria keltéséhez. Kíváncsi lennék a mesterkéltné felbőszülés részleteire...

1989. június 18.

GÉZA ÉS A FELTÁMADÁS

Az idei könyvhéten az új idők új szelei sodorhattak ide olyan írókat is, akik mindeddig ki voltak tiltva a megyéből. A rendezvénysorozat záróakkordjaként Szócs Gézával beszélgethettek azok, akiknek még van idejük és energiájuk az irodalomra, s ezen belül a költészetre, akiknek egyáltalán mond valamit ez a név, és akik tudják, hogy nem mindennapi sorsot élt meg már eddig sem a nem szokványos líra szerzője. Géza, ugye, sorstársunk volt, odahaza verseskötetei jelentek meg, újságot írt, szerkesztett - ez még rendben lett volna. De politizált is, sőt másként politizált, mint ahogy azt az „udvari etikett” elbírta, különvéleményét ki is fejtette. A kisebbség s a többség (!) érdekében tett megnyilatkozásai miatt előbb letartóztatták, meghurcolták, majd - mint tudod - kiutasították az országból 1986-ban. Nem Magyarországon keresett menedéket, Svájcban kötött ki...

Néhány nappal Géza szolnoki jelenése előtt volt a Csoóri-est, oda is elmentem, bár nem gondoltam, hogy volt hazám s „hőn szeretett fia” neve mily gyakorisággal hangzik majd el. Persze, volt tudomásom arról, hogy a költő még akkor tette szavá rendszeresen, itt is, külföldön is a kisebbségben élő magyarság súlyosbodó helyzetét, amikor a téma még tabunak számított Magyarországon is. No de mostanában annyi „saját” gond, bizonytalanság és ingerültség tölti el a hazaiakat, hogy azt hittem, ez „az ügy” semmiképp sem kerülhet előtérbe. Oda került, és az író beszámolt a romániai helyzetről meg arról, mit tett, illetve nem tett meg a Kádár-vezetés a határokon kívül rekedt magyarságért. Érdekelte volna, hogy mit tett, illetve nem tett meg ugyanezért a magyarországi értelmiség, közülük elsősorban az írók, de úgy véltem, illetlenség pontosan Csoóri Sándortól kérdezni ezt, mert ha a felvetés bárki szemében amolyan számonkérő ostornak tűnik, akkor azon csattanna, akin éppenséggel nem kellene...

A Szócs Gézával esedékes találkozóra már lelkileg felvértezve indultam, számítottam arra, hogy csevegéseinkkel főleg otthoni vizeken evezünk majd. Nyilván vigyorogsz most rajtam, komám, hogy naná, így könnyű tippelni, ha személyesen ismerem a fickót. Csakhogy változnak az emberek, Árpádom, az összekuszálódó világban. A körülmények itt olyanok, amilyenek, görcsökbe bogozódtak a gondolatok, szanaszét ágazó az érdeklődés, szűnőben az „erdélyi hasfájás”... Ezért is öröndetes, hogy Gézára valóban *lehet* tippelni, akárcsak a vele randevúzni óhajtok többségére.

Kezdetől családi hangulatban üldögéltünk, és nem csupán amiatt, hogy barátunk bájos felesége és aranyos kislánya társaságában érkezett. (Ismerős a nincs-kire-hagyni-a-gyereket jelenség, akár a feleség jobb-ha-veled-megyek magatartása, melyet nem holmi féltékenységi komplexus, hanem a féltés otthon belénk ivódott tudata táplál, mely szerint „sosem lehet tudni, mi történik”...) Meghitt közelségbe került hamarosan Géza azáltal is, hogy eltekintett az itt szokásos bevezető előadástól, „a disszertációtól”, és rövid bemutatkozás után beszélgetésre invitálta a jelenlévőket. Egyikükből máris kibuggyant a kézenfekvő kérdés: mivel ezek a versek Magyarországon csengnek visszhangzottan a fülekben-agyakban (szerintem Erdélyben zúgnának-búgnának igazán, de ott nyilván nem lehet), miért nem itt telepedett le a költő? Géza két indokot hozott fel: egyrészt magyarországi barátai különböző politikai csoportokhoz tartoztak, ha ő itt marad, valamelyik mellett el kellett volna köteleznie magát, s így elkerülhetetlenül veszít barátokat, ezt nem kívánta; másrészt úgy ítélte meg akkor, hogy Nyugatról jobban képviselheti az erdélyi magyarságot, szabadabban és többet tehet sorsuk jobbra fordulásáért. Az első magyarázathoz annyit fűznék hozzá, hogy Géza közel két éve mondta egy pesti találkozásunkkor: ízléstelennek tartottam volna, hogy romániai ellenzékiből magyarországi ellenzéki legyek, egyáltalán ellenzéki abban az országban, amelyik befogadott. A második érv sem kifogás csupán, a Nyugat-Európában már ismert költő (Herder-ösztöndíjas volt azelőtt Bécsben) a kontinensnek ezen a részén és az Amerikai Egyesült Államokban sokak figyelmét hívta fel végzetesen alakuló sorsunkra, tudok például arról, hogy úgynevezett szenátusi meghallgatáson tájékoztatta első kézből az amerikai honatyákat napjaink román politikájáról meg a kisebbség helyzetéről a nemrég még oly sokat dicsért országban.

Kérdezte valaki a találkozón, hogy meddig marad Géza Magyarországon, mire azt a választ kapta, hogy valószínűleg egy évig, mivel egyestendős szerződése van a Szabad Európa Rádióval, megszervezendő annak budapesti irodáját. Lehet, mások másképp vélekednek, én ebben a nyitottság bizonyítékát, a kétfelé szakadt Európa közeledésének egyik lehetőségét, a „közös ház” építésének egyik tégláját látom. És az események felgyorsulásának jelét: tegnapelőtt még átkozták itt a SZER-t, tegnap egy vezető magyar politikus nyilatkozott nekik, maolnap irodát nyitnak a magyar fővárosban. Géza körülbelül így ecsetelte vállalkozókészségét: ha már lehet, inkább ő tudósítson innen, mintsem egy olyan öregúr, aki évtizedek óta elszakadt a térség közvetlen érzékelésétől (természetes, csak nyugati magyar jöhet számításba a feladat végrehajtásában). Hát szerintem is inkább Géza „ugasson” innen, mint más.

Aztán mackós nyugalommal és kedéllyel fejtette ki, miért tarthatatlan sokáig ez az áldatlan helyzet odaát, hogy miért nem tűrheti a világ ezt a szégyenfoltot, hogy miért közös érdeke a nagyhatalmaknak a szabad, független, békés és fejlett Közép-Európa... Kértem tőle, eszerint fenntartod ma is hajdan otthon írt versednek azon sorát, hogy „így is, úgy is elkotródnak az országrontók”, mármint Erdélyből... Derűlátásának bizonyosságául felolvasta egyik versét (*Ez már a feltámadás*), melynek néhány sorát figyelmedbe is ajánlom:

a magyarokat kiirtották
a nagyhatalmak és kishatalmak,
az októberi forradalmak,
az antant és az antanténusz,
a dombocskáját árusító
magyar kurv-
vagy mondjuk: Vénusz,
elvitt minket a háború,
az árulás, a drágulás,
a dögvész
s a születés-
szabályozás,
a folytonos hadviselés
önmagunk ellen
s a zuhanás át
a történelmen,
szebben mondva: szabadesés;
vagy még szebben: mélyrepülés.
(...)
Hát mérlegeld és járd körül
az új esélyeket.
A minap jól kivesztünk
s köztudott
kihalni összesen csak egyszer
vagy legfönnebb
csak még egyszer lehet;
• itt jó a gyertya,
ágyadhoz elvezet -
nem lehet kétszer is megúszni
a nemzeti szívszélhűdést
s hasonló betegségeket -
(...)
ne habozz sokat. Várja
hogy szót kérjél és szavazzál benne
a történelmi időn át létező
összmagyar országgyűlés figyelme.”

Azt is mondta Géza, hogy azért vannak otthon a kisebbségért bátran kiálló emberek, akiket valóban érnek retorziók, csak éppen nem tud róluk a világ, mert sem ők maguknak, sem más nekik nem csinált reklámot. Ott van például Cs. Gyimesi Éva Kolozsváron, akit Doina Cornea asszonyhoz hasonlóan bántalmaznak, és ő is jóformán házi őrizetben van csupán azért, mert diákjaival együtt tiltakozott a magyar nyelv és irodalom szakot végzett hallgatók Kárpátokon túli kihelyezése és végzettségüktől idegen foglalkoztatása ellen. Miközben Erdély még meglévő magyar iskoláiban egyre több magyarul nem tudó tanár tanít...

Az otthonról elmenekülőkkel és a helyükbe betelepülőkkel kapcsolatban egy olyan ötlettel rukkolt elő Gézánk, hogy elképzelhető egy második honfoglalás, először, ugye, voltak ott a dákok, most meg a románok... Ezt csak akkor értem, ha tréfának szánta. Az „elsővel” túl nagy gond nem lehetett, én ugyanis azon történészek véleményét osztom, akik szerint a Kárpát-medencében akkortájt semmiféle ősrómai dákok nem leledtek. A „másodikat” pedig az utópiák kategóriájába sorolnám, a jelenlegi status quo hajszálnyi kibillenése vagy annak már csak a gondolata a politika szeizmográfiáján nagy amplitúdójú kilengéseként jelezne a katasztrófát. Különben is, ha dákok nem voltak, hát románok most vannak odaát, s egyelőre az ő masszív honfoglalásuk folyik, jól körülbástyázott erődítmények épülnek és a szöggesdrót-kerítés a határon...

A mi éppen esedékes honfoglalásunk ellenkező előjelű. Hogy csupán pont a Géza példájánál maradjak: Párizsban találkozott az áttelepülni kényszerülő Molnár Gusztáv barátommal, aki szerintem a romániai magyar filozófus-írók legjelesebbike, és aki most külföldön alapítana újságot; Bécsben futott össze Géza Rajhona Ádámmal, a Magyarországra régebben áttelepült volt honfitársunkkal, az itt is befutottnak számító színművésszel, akinek új hazájában sok mindennel tele lett a zacskója, mint mondta, s most Ausztráliába készül farmernek; annak a volt otthoni újságíró kollégának nem írom le a nevét, akivel szintén valahol Nyugat-Európában tárgyalt Géza, te tudod, komám, kiről van szó, nos, miután az illető odahaza cikkek tucatjaival ünnepelte „a családot” és politikáját, most egészen másfajta szolgálatait ajánlgatja. Kérdezte Géza, mennyire megbízható a fickó. Mondtam neki, hogy mennyire...

Különben Gézánk - legalábbis a találkozó napján - lelkesedett mindazért, ami itt történik. Úgy vélte, példátlan a történelemben az a fordulat, ami most Magyarországon végbemegy, hogy egy hatalom önszántából kész arra, hogy feladja monopolhelyzetét stb. Esélyt, komoly esélyt is lát a sikerre, mivel igen kedvezőnek, elszalaszthatatlannak tartja a világpolitikai helyzetet, roppant kedvezőnek a körülményeket. Ő a nagyvilágban járva, sokat olvasva, számos emberrel beszélgetve, a tisztábban látás távlatából úgy ítélte meg, hogy most mindenkinek, főleg a két nagyhatalomnak egyformán érdeke a független, fegyvermentes Közép-Európa kialakulása. S ez ugyebár pontosan egybeesik a magyar érdekekkel. Értem én Gézát, hinnék is neki, de lám, lám, nem így egyszerű a dolog, itt benn sem tisztázódtak mindenkiben a szándékok, csaknem valamennyi pártban személyes ambíciók érvényesítése emészt fel a nemesebb célok érdekébe fektethető energiákat, hogy a kedvező világpolitikai helyzet alakulásáról ne is beszéljek. De beszélek: íme, milyen szépen egybeesnek a magyar szándékok a „testvéri országok” elképzeléseivel! Milyen szépen egyetértenek abban, hogy elítéljenek egy lényegében békés, tiszteletteljes megemlékezést ötvenhat mártírjairól. Sejttem én, hogy hatalmi pozíciókat féltene tulajdonképpen, s ezért próbálnak az internacionalizmus álarcában „aggódni”, de balsejtelmeket is ébreszt ez az összehangolt disszonancia. És akik úgymond pozitívan értékelik június 16-át, azok máskor is megmaradtak a véleménynyilvánítás semmire sem kötelező távolságában.

Persze, ismét nálatok a leghangosabb az ellenszenv, már alig várták, hogy ismét elterelhessék valamivel az emberek figyelmét arról, hogy korog a gyomruk. Nem szeretnék nagyokos lenni, merem remélni, hogy azok a bölcsek, akiknek éppen az a dolguk, hogy meghatározzák a hivatalos politika lépéseit. Azért én nem bántam volna, ha a kormány ezúttal nem óvatoskodik, ha mérsékelten ugyan, de határozottan visszautasítja a hazugságokat. Románellenesnek semmiképp sem nevezhető a temetés. Mikor itt annak idején megjelent a háromkötetes Erdély története, odaát hónapokig visítotak, hogy ez durva beavatkozás

Románia belügyeibe. Hát ez a sajtókampány micsoda? Nem otromba beavatkozás mások dolgaiba? Nagy Imre és társai elhantolása magyar belügy. Bár ennyit hivatalosan is ki kellene jelenteni, szerintem...

Vagyis így állok én most Géza kedvező körülményeivel. Már Kína is beállt a szavalókórusba, ez a közelmúlt pekingi eseményei miatt nem lepett meg. Csak annyiban, hogy még ezzel a kis országgal is tudnak most foglalkozni, saját gondjaik közepette.

Jön Bush, mondta nekem itt valaki megnyugtatóként. Csak más ne jöjjön, szaladt ki a számon, és már meg is bántam, hogy szóltam. Talán svájci (vagy magyar) állampolgárként én is lezserebb volnék...

1989. június 25.

ANYÓST FESTETTEM A FALRA...

Meg vagyok hatva, okos komám, úgy látszik, mégis van valami végzetzerű történéseinkben. A temetés napján anyósomat emlegettem kellemetlen küldönce miatt, pontosan két hét múltán kora reggel cseng a telefon, apósom hangja szólal meg az oly távoli Romániából: örömhír van, anyósod hosszas várakozás után megkapta az útlevelét, ma éjjel fél egykor ül vonatra, holnap reggel várjátok az állomáson. Két éve, hogy láthatta egyetlen lányát, egyelőre egyszál unokáját és a drága vejét. Képzelheted, hogy megörvendtünk a hírek. Amint magunkhoz tértünk, máris hívtam a MÁV tudakozóját, hogy hánykor van Szolnokon az a vonat, amelyik Brassóból éjjel fél egykor indul. A vonal másik végén lévő hölgy a menetrend hosszas tanulmányozása után kijelentette: ilyen vonat nincs. Onnan Magyarországra közlekedő vonat csak este fél tizenegykor vagy hajnali három után startol a nevezett állomásról, eszerint az első az Orient Expressz reggel fél nyolckor van itt.

Gondoltam, az izgalom miatt talán apósom keverte a fél tizenegyet fél eggyel, a biztonság kedvéért ünnepélyesen kivonultunk a virágcsokrokkal reggel hétkor a vasútállomásra. A kománéd már indult volna a keresztfiaddal a peronra, de én szokásomhoz híven mindig „túlbiztosítom” magam: még egyszer megkérdeztem a tudakozónál az ügyeletest, hogy az Orienten kívül várható-e más vonat érkezése a délelőtti folyamán abból az irányból. Hogyne, felelte, a Balt-Orient, amelyik valamivel fél egy után van Brassóban. Árpád, nem is mérgelődtem volna, ha egy nappal ezelőtt egy akármilyen vasutas vezetett volna félre, és nem történetesen az, akit azért fizetnek és ültetnek arra a bizonyos helyre, hogy pontos, megbízható értesítéseket szolgáltatson. No mindegy, ha már hajnalban keltünk és kijöttünk, megvárjuk ezt az első vonatot is, hátha mégis... Várjuk, nem érkezik menetrendszerűen, a vágány mellett ki sincs írva, hogy létezik ez az expressz, s hogy hánykor kellene érkeznie avagy mennyit késik. Az állomás aluljárójában is van egy tudakozó, kértem az idős vasutast, mennyit késik ez az Orient, mert né, nincs kiírva semmi. Azért nincs, feleli, mert nem lehet tudni, mennyit késik, ő érdeklődött, a vonat még nincs Magyarország területén. Visszamegyek, s mondom a nejemnek, talán jobb lenne hazamenni, mert íme, mi a helyzet. Alig fejezem be a helyzetjelentést, megszólal a hangosbemondó: az Orient Expressz érkezik a tizenegyes vágányra-a-a... Hát ez az expressz rakétasebességgel jöhetett, gondolhatnám, ha komolyan venném értesítéseimet, hiszen egy perce még nem is volt az országban. Végigfutottam a szerelvény mellett, nyilván anyósom, a kedves, nem volt sehol. Irány vissza a lakásunkra, majd fél tizenegykor ismét az állomásra, mert állítólag tizenegykor érkezik az a vonat, amelyik tegnap még nem létezett. Elképzelheted, milyen nehéz volt mindezt elmagyarázni a három és fél éves lurkónknak, aki teljesen értetlenül figyelte az eseményeket, s bármit mondtunk, egyre csak azt hajtogatta: jó-jó, de hol van nagyika?...

A Balt-Orient érkezését már valamivel jobban megszervezték a MÁV dolgozói (?), ki is írták, be is mondták, hogy előreláthatólag harminc perccel késik. „Jó-jó, de hol van a nagyika?...” Aztán csak befutott az a csudavonat, s a még gyorsan mozgó szerelvény egyik kocsijának ajtajában felfedeztem a fogódzóba kapaszkodó anyósomat, ő is meglátott, hallottam távolodó hangját a fékcsikorgások között: fiam, itt vagyok... Rohanás!

Ami ezután következett, nehéz leírni. Valahogy leszedtem a betegségtől, a fáradtságtól s az izgalomtól nehezen mozgó asszonyt és a csomagokat, addig a nejem is odaért a gyerekekkel. A peronon álldogáló rengeteg utas valami egészen furcsa s talán számukra érthetetlen jelenetnek asszisztálhattak: a néni esetlenül összeborul a kislány kezén fogó fiatalasszonnyal, hosszasan, hangosan, észveszejtően zokognak, miközben a csodálkozó, nagy szemeket meresztő gyerek s a zavart arcú férfi egy-egy csokor virággal, piros-fehér-zöld színű bokrétaival várnak tehetetlenül. Nem egykönnyen beszakutályozható a látvány: úgy zokognak, mintha valami nagy tragédia indokolná, de akkor minek a két díszes csokor s az ünnepi viselet? Örömeiben pedig egyáltalán nem így sír az ember. Nyilván egyből világos lett volna minden, ha tudják, hogy ez egy olyan találkozás, melyről gondolatban már sokszor lemondott „mindkét fél”, s a gyérülő remény

csak valami természetfölötti erőbe vetett hitük táplálta. A délelőtti hercehurca után a fiam is csodának vélhette az egészet, mindenesetre, mikor szóhoz jutott, e szavakkal nyújtotta át a kis kezében sokat szorongatott csokrot: Isten hozott nagyika Magyarországra! Sejtethed, újabb könnyözön áradt lefele az arcokon, ezúttal néhány szemlélődően is...

Anyósom érkezésének körülményei téged is közelebből érintenek. Alig léptünk be a lakásba, csenget a szomszédasszony, hogy amíg nem voltunk itthon, keresett valaki Romániából. Egy pillanatra megcsapott a tudathasadás szele, nézem, anyósom bent van, akkor meg ki kereshetett. Azt mondja a szomszéd, egy fiatalember volt, sietett Budapestre, egy csomagot hozott számomra s nála hagyta. Sem nevet nem mondott, sem a „feladót” nem nevezte meg. Nagyon óvatosan vettem át a küldeményt, tovább tart az üldözési mániám, hátha robban a szatyor. Aztán egy papírcetlit halásztam ki belőle, melyen a saját címemet olvashattam, s te máris tudod, mitől könnyebbültem meg: felismertem a kezed írását. Végre jött hír tőled, és végre elküldted, pajtás, a ki tudja honnan hozzád került, kényszerűségből otthon hagyott, pótolhatatlannak tűnő horgászfelszerelésemet. Most már a bejáratott és sokszor szerencsét hozó orsókat feltehetem a botjaimra, s bevethetem évek alatt összegyűjtött horogkészletem egyik-másik darabját és házi készítésű villantóimat. Hátha ezekkel meglepem az „ellenséget”, mert az itteni magyar halak eddig nem nagyon akartak velem barátkozni, jobbára csak a halasboltban volt szerencsém találkozni velük, pedig az a legfinomabb, amit az ember saját maga fog.

Köszönöm, komám, a gondoskodást, különösképpen a „csomagolástechnikád”. Előbb nagyon hülyén néztem, miért csomagoltál minden kis műtyűrt újságpapírba. Vagy valami baj történt veled, vagy oka kell hogy legyen a tréfának. Kisimítottam az összegyűrt papírokat, majd a negyed- és féloldalas újságrészletekből szépen összeraktam (mert összeillett) az Előre újság azon számát, melyet itt mindhiába kerestem, s mely terjedelmes összeállítást közöl e cím alatt: „A dolgozók számos gyűlése juttatja kifejezésre a román nép felháborodását a nemrégiben Budapesten lezajlott szocialistaellenes, revizionista és románellenes provokációk miatt”. Tüzetesen áttanulmányoztam az épületes kijelentéseket. Most jöttem rá, hogy június 16-án én egészen mást láttam-hallottam a tévében, mint ami „valójában” történt.

Otthoni szokás szerint ez a hadjárat nem csak az Előre olvasóinak félretájékoztatását jelenti, hiszen ugyanez a szöveg jelent meg valamennyi központi és megyei román, magyar és német nyelvű kiadványban; ha lenne a bélyeggyűjtőknek szakfolyóirata, abban is le kellett volna közölni központi utasításra. Ha csak a magyar anyanyelvűeket világosítják fel imígyen, akkor az olvasók nagy része legfennebb vigyorog a hazugságokon, mivel a határhoz közel lakók láthatták a tévében, a többiek hallhatták a rádióban a valóságot. De a románok, különösképp a Kárpátokon túliak – más információ híján - el is hiszik az inkorrekt tájékoztatást, és régóta felcsiholt érzelmeiktől fűtve hajlamosak arra, hogy ismét habzó szájjal átkozzák az összmagyarságot.

Szóval olvasom a dolgozók tiltakozó nagygyűléseiről szóló beszámolót, kétségem nincs afelől, hogy a sajtókampány szervezői ne tudnának magyarul és „félreértették” a dolgokat. Teljesen nyilvánvaló, hogy jóelőre gondosan komponált „spontán” megnyilatkozások ezek, és meggyőződése, hogy sajnos ezúttal is sikerült jócskán felszítani a nemzeti gyűlölködés szándékosan gerjesztett tüzét. Amíg az emberek azzal vannak elfoglalva, hogy nemzetiségre való tekintettel mutogassanak egymásra, nem mennek ki közösen tüntetni az elnyomás, a nyomor ellen, mint tették két éve Brassóban a románok, a magyarok és a németek...

Megrökönyödéssel olvasom az Előret, itt van példának okáért az egyik bukaresti gyárban tartott munkásgyűlés, melyre ilyen táblákkal érkeztek: „Le a revizionista és irredenta megnyilvánulásokkal!”, „Vessenek véget Magyarországon a románellenes támadásoknak!”. Az egyik szónok pedig kijelentette: „Teljes határozottsággal visszautasítjuk a pártunk és államunk politikájára, a kommunista pártunk, annak ragyogó vezetője, Nicolae Ceausescu vezetése alatt a román nép általa hazánk gazdasági-társadalmi fejlesztésében elért sikerekre vonatkozó durva rágalmakat és torzításokat.” Egy másik jól értesült: „Követeljük, hogy vessenek véget a fasiszta

jellegű antiszocialista és románellenes megnyilvánulásoknak”... Komám, ha emlékezetem nem csal, az egész temetésen egyszer hangzott el a *román* szó, amikor bemondták, hogy az Emberi Jogok Román Ligájának párizsi csoportja képviseletében koszorúznak. Elképzelni nem tudom, mi tűnhetett nekik románellenesnek, hacsak nem az, hogy egymás mellé került a román trikolór és a magyar nemzeti színű szalag... Ugyanezen a gyűlésen jelentette ki egy mérnök: „Meggyőződésünk, hogy olyan politikai és diplomáciai megoldásokat lehet találni, amelyek fenntartják az európai bizalmi és jószomszédi légkört, a két szomszédos nép nyugalmát”. Csak nem a román-magyar határon épülő szögesdrót-kerítésre gondolt?

Azt mondja a másik: „a reakciós magyar körök ezt az alkalmat is felhasználva románellenes tüntetéseket szerveztek, amelyeken olyan deklaszált, legionárius és fasiszta elemek vettek részt, akik Magyarországon találtak menedéket”. Ha jól sejtem, itt rólam is szó van, azaz utalás, mert én is ilyen „elem”-nek számítok szerintük. Erre azt mondanám, sajnos ilyenyszerű tüntetés ez alkalommal nem volt. Románellenes tüntetés máskor sem. Ami a tavalyi esztendő elején a román követség előtt és az év derekán a Hősök terén lezajlott, az sem minősíthető románellenesnek, hanem éppenséggel románpártinak, hiszen nem a románok ellen tüntettünk, hanem éppen mellettük, az ottani vezetés népeket elnyomó politikája miatt.

Egy okos művezető szerint a budapesti események „a béke, a nemzeti szabadság és szuverenitás elleni nyílt merényletet képeznek, amelyeknek egyszer és mindenkorra véget kell vetni”. Csak nem akarnak ismét fegyveresen beavatkozni Magyarországon a béke nevében? Á, dehogy, állapíthatom meg kissé odébb, egy lakatos hozzászólását olvasva: „Nicolae Ceausescu elnök révén a román nép az egész világ előtt ismertette népünk békeóhaját, a világ összes népeivel való megértés és együttműködés óhaját” stb. Csak akkor miért vannak állig felfegyverkezve az úttörőktől a veterán munkásörökig, és miért emlegetik annyit az utóbbi hónapokban, hogy akár atombombát is képesek előállítani? Milyen furcsa ez a békeóhaj...

A másik mazsola: „visszautasítunk minden kívülről jövő próbálkozást, hogy beavatkozzanak országunk belügyeibe, minden megnyilvánulást, amely arra biztat, hogy térjünk vissza a történelemben, szüntessük meg a szocialista tulajdont, számoljuk fel a szocializmus vívmányait”. Ki az isten biztatja őket erre?! Ebből az idézetből is nyilvánvalóan kivilágít a belügyekbe való beavatkozásnak kétféle (nem dialektikus) értelmezése: az övékébe senki, ők viszont bárkiébe. Ami a történelemben való visszatérést illeti: ez már odaát megtörtént, kár így izgulni.

Mindjárt abbahagyom, komám, a csemegézéseim, de még van egy izgalmas kérdés, amit egy aradi KISZ-titkár vetett fel: „Miért forognak közkezen olyan térképek és miért hangoztatnak olyan követeléseket, amelyek figyelmen kívül hagyják a szomszédos országok határait?” Semmiféle követelés nem hangzott el, minden itteni politikus azzal kezdi a szomszédos országokban élő magyarsággal kapcsolatos észrevételeit, hogy Magyarország tiszteletben tartja a jelenlegi határokat. A térképekről: hát csak ők hallgassanak. Több mint húsz évvel ezelőtt kezdtek közölni a Történelmi magazinjukban majd más kiadványokban is azokat a térképeket, amelyek a szerintük létezett Dáciát, vagyis az őket megillető ősi földet ábrázolták. Ebben a gyakran ki is nyilvánított jogban országrésznyi területek kebeleződtek be a mai Szovjetunióból, Bulgáriából, Jugoszláviából, Lengyelországból és - ez csak természetes - Magyarországból. Ami az utóbbit illeti, a legvisszafogottabb elképzeléseik szerint is legalább a Tiszáig övük volt minden; de láttam olyan hivatalosan közölt térképet is, mely szerint a Dunántúl is vitathatatlanul őket illeti meg. Vagyis nem Magyarország ment össze egynegyedére a két világháború mosásában, hanem ők, szegények...

Érdekes, az ösztönösnek és spontánnak beállított tiltakozásokon az ország legtávolabbi helységeiben szinte ugyanazt olvasták fel papiroskáikból. Hogy ne legyen nagyon feltűnő, apró változtatások előfordulnak, de a propagandisták stilisztikai képessége, nyelvi fantáziája - teljesen érthető okokból - nem valami fejlett. Székelyföldi munkás, Bihar megyei kőműves és máramarosi brigádvezető ugyanazt a mondatot háromféleképpen kezdi: 1. „aligha értem”...; 2. „aligha tudom megérteni”; 3. „aligha érthetem meg”... Hogy mit értenek aligha? A kőművest

idézem, mert ő magyar nemzetiségű: „Aligha tudom megérteni, hogy egy szocialista országban miért szabad bűjtogatni és ellenségeskedést szítani, hogyan marad büntetlenül a nacionalizmusra és sovinizmusra ösztökélés”. Kedves kőműves, ebben véletlenül egyetértünk: én sem értem. Csak az lenne a kérdés, melyik szocialista országra gondolunk. Sejtettem volna, hogy más-másra, mert így folytatja spontán: „A szocialista Romániában senki sem uszított bennünket egymás ellen”. Nem? Akkor most éppen miben vesz részt ahelyett, hogy építené azt a „sokoldalúan fejlett”-et?

Jellemző az is, hogy ebben az áradó hőbörgésben ismételtén „elfelejtik” tájékoztatni a közvéleményt arról, hogy mi is volt a magyar fővárosban az inkriminált napon. Egy helyen szerepel a következő: „Budapestén június 16-án, egyes magyar állampolgárok újrarahantolása alkalmával”... A nagy leleplezés jegyében, az állítólagos igazságosság szellemében miért nem írták meg nyíltan, hogy az ártatlanul kivégzett Nagy Imrét és társait hantolták el (először, és nem újra, mert eddig, ugye, elkaparva voltak), azokat, akiket éppen Romániában tartottak fogva jó ideig. Ha már arról mélységesen hallgatnak, hogy a véres megtorlás egyik szorgalmazója szintén az akkori román vezetés volt, a „kommunista internacionalizmus” védelmezőjeként.

Árpádom, vezérem, köszönöm a házi olvasmányt, az obligát üdvözlő táviratokra ezúttal nem térek ki, mert jókedvemben még magam is írok egyet.

Aztán az Előre néhány nap múlva megjelent számában olvasom (ezt anyósom „merészségének” köszönhetően), hogy újabb világraszóló esemény volt nálatok: az úttörőnap alkalmából több ezer gyermek és fiatal köszöntötte a vezetést a stadionban (is), úgymond, „odaadásuknak és hálájuknak impozáns megnyilatkozásaként”. Ügyes kis versikéket is szavaltak: „Az álmok és a napfény hazájában,/ Az öröm melegével szívünkben,/ Drágakövekből építünk koszorút,/ Gyermeki játékainkban./ Boldog a mi gyermekkorunk./ A beteljesedés és szépség sugarában,/ A vakáció napfényes útjain/ A haza könyvét szomjún tanuljuk./ Nicolae Ceausescu elvtárs,/ Elena Ceausescu elvtársnő,/ Óvják életünk reggelét,/ Országunk forradalmi idején,/ A tisztesség s hála virágjait/ Kérjük, fogadják ajándékunkként.” Ehhez nincs mit hozzáfűzni, a gyerekek csak tudják, mi van a szívükben; bár arról nem szól a fáma, mi van a gyomrukban...

Most másról, fontosabbról. Egyre büszkébb vagyok Magyarország mai vezetőire. A minap létrejött Bukarestben a román részről kierőszakolt találkozó Nyers Rezsőékkel. Végre valaki nyíltan, határozottan, keményen megmondta nekik, mi az itteni álláspont, és hogy nem hajlandók csupán protokolláris, soha be nem váltott ígéreteket hozó tárgyalásokat folytatni ezzel a balkáni vezetéssel. Arra vagyok nagyon kíváncsi, hogyan találják majd nektek ezt a csevegést. Egyáltalán közlik-e a találkozás hírért? S ha igen, elintézik-e - szokásukhoz híven - ennyivel: a megbeszélés nyílt, őszinte légkörben folyt le. Az a beszélgetés, melyet a mi külügyminiszterünk így jellemzett: igen heves vita volt. Láttam a tévében a két küldöttségvezető arcát az elváláskor, hát barátságosnak semmiképp sem tűnt, az biztos. Fene tudja, talán a sok műmosoly miatt már nem is bánom.

Közben mifelénk is történt néhány csekélység az elmúlt napokban: elhunyt Kádár János; a történelemben először járt Magyarországon az Amerikai Egyesült Államok hivatalban lévő elnöke; jogilag is rehabilitálták Nagy Imrét és társait. (Azért írtam, hogy ezek csekélységek, mert a ti hírközlések vagy egyáltalán nem is tett említést ezekről, vagy elintézte két-három soros hírben.)

A tévében láttam, akár jelképes is lehet a filmszalagra rögzített „történelem”: ülnek az emberek a teremben, melyben az ötvenhatos vezetők perét tárgyalják újra (köztük Nagy Imre lánya is), s egyszer csak kézből kézbe vándorol egy összehajtogatott papír, mely Kádár halálának hírért hozta a hallgatóságnak; néhány óra hiányzott ahhoz, hogy „Az öreg” megélje az ítélet törvényteleniségének kimondását. Ítélet Kádár fölött sincs, egy biztos: az a korszak lezárult.

Bush látogatásáról sok mindent rebesgetnek az értékelésekben, némelyek úgy vélik, nagyon eredményes volt, mások szerint nem nyílt ki eléggé a pénztárca. Én két „élményemet” osztanám meg veled. Az egyik az, hogy a Fidesz képviselői angol nyelvű transzparenst tartottak az amerikai elnök orra elé: Ne adj pénzt a kommunistáknak! Ugyanezen szervezet szónoka a Nagy Imre temetésén is mondott néhány „meredeket”...

A látogatás másik érdekességének tartják az elnök érkezésének körülményeit, pontosabban azt, hogy Bush teátrális mozdulattal összetépte az előre megírt beszédet, és a kiadós esőre való tekintettel mondott néhány keresetlen szót. A vendéglátó nem tudott hajlékony lenni, s miközben Bush feje keményen ázott, Straub F. Bruno nyugodtan, komótosan olvasta a napsütésre szerkesztett beszédét. Egy láda sörbe lefogadnám, akkor is végigolvassa, ha a villám belecsap az esernyőjébe. Ismét felsejlett a provincia...

1989. július 16.

A GYERMEKCSINÁLÁS TUDOMÁNYÁRÓL

Amikor az ember hazát változtat, sok mindenre fel kell hogy készüljön. Magam is igyekeztem felvértezettnek lenni az előre nem látható eseményekre, jelenségekre, arra azonban legvakmerőbb gondolataim gerjedésekor sem számítottam, hogy páciens leszek a nőgyógyászatban. (Azt még elképzelhetőnek véltem volna, hogy ugyanitt felvesznek valamiféle szakértőnek.)

Azzal kezdődött, hogy ha már úgy sincs, mit csináljunk, hát csinálunk egy gyereket, azaz még egyet, hogy legyen a keresztfiadnak testvérkéje. (Ezt itt a mindent becézés szellemében egyszerűen és röviden tesónak mondják; előbb azt hittem, hogy a tesó olyasmi, mint a tehó - településfejlesztési hozzájárulás -, tulajdonképpen nem is tévedtem olyan nagyot, ha jól meggondolom.) Ha egész pontos akarok lenni, akkor mégsem ezzel kezdődött, hanem azzal, hogy miért nincs mit csináljunk egyebet. Nem akartam előhozakodni neked ezzel a gondunkkal, de másképp nem értenéd a semmittevés kényszerét.

Feleségemmel még az évad befejezése előtt közölték, hogy mivel hat színésznővel van több a társulatnál a szükségesnél, nem újítták meg a munkaszerződését. Hogy miért furcsállottam a közlést? Mert - mint az indoklásból is kiderül - úgynevezett balhéja nem volt. Tehetségtelenségéről nemigen győződhetek meg, mivel statisztaként használták, és kipróbálás gyanánt még annyit sem kértek tőle, hogy mondjon el egy verset. Színművészeti főiskolát végzett (nem mellékes szempont egy olyan társulatnál, ahol hemzseg az utcáról összeszedett dilettáns), tízéves színésznői gyakorlata vége felé Marosvásárhelyen főszerepeket játszott. Nem beszédhibás - és hogy ez milyen erény annál a színháznál, ahol neki helye nem volt, akkor derült ki, amikor egy filmrendező vizsgamunkájához egy ilyen „adottsággal” rendelkező fiatal művésznőt keresett a társulatnál. Alapos vakarózás után csaptak a fejükre a teátrum vezetői: megvan! Az egyetlen, a kománéd...

Mi történhetett? Nem tudok másra tippelni, mint arra, hogy közben rájöttek valamire, amit szerződtesünkör nem tudtak: hogy bizonyos jelek ellenére nem tartozunk valakihez vagy valakikhez. Olyan szimpla jöttmentnek pedig nem áll a világ. Nem a harag beszél belőlem, bizisten felmerült bennem az aggály, hogy túl magas nekünk ez a művészet, nem érjük fel ezt a színvonalat stb. Aztán a fővárosi lapok kritikái és a bemutatók helyi közönségének a szünetekben bemutatott tömeges távozása kezdett megnyugtanni: talán mégsem bennem van a hiba, nem nekünk van ízlésficamunk.

Szóval, szép tálalásban ugyan, de tulajdonképpen kirúgták a kománédát a munkahelyéről. Mivel a városban más (alternatív) színház nincs, hát ezt a két lehetőséget véltük felsejleni: vagy elmegyünk Szolnokról (ahol valamelyest kezdtünk már gyökeret eresztetni) és bekolduljuk magunkat anyaországunk egy másik városának színházába, vagy szaporodunk, jobb híján. Otthon elnémított író voltam, meggyötört lélekkel, de emelt fővel jártam; itt sok minden másképp van, jobban van, csak éppenséggel rettenetesen „megyek át koldusba”, s mivel ezért sem lelkesedem különösképpen, hát a két út közül a „terhesebb” felé hajlok. Illetve hajlanék, mert nem olyan egyszerű, s itt térek vissza a nőgyógyászathoz.

Lévén a gyermekcsinálásnak némi technikai akadály (az otthon titokban felhelyezett spirál, mert odaát, ugye, ez is tiltott), elvittem a nejem a nőgyógyászhoz, ő bement, én kinn várakoztam. Egyszer csak azzal jön, hogy nekem is be kell mennem. Meséli, hogy ő odabent elmondta, milyen gondolattal kacérkodik, erre fel sebtében kiszedték az „akadályt”. Ezt felfoghatom úgy is, mint az erdélyi menekültek azonnali, áldozatkész és hathatós megsegítése, melyet itt manapság csak néhol hangoztatnak, tenni meg ugyebár, ennyit lehet, hogy befogadnak egy évre... Szeretnék túllátni a saját nyavalyánkon, ezért ezt a gatyánrúgást úgy értelmezem, hogy bár még nem vagyunk magyar állampolgárok, nem tesznek velünk megkülönböztetést, élvezzük a társadalmi élet jelen áldásainak azon részét is, hogy beleestünk a

munkanélküliség egyre tágasabb kalapjába. No, de most tényleg vissza a nőgyógyászatra, mert nekem is jelenésem van.

Azt mondja a kománéd, azért kell nekem is mennem, mert itt tudományosan készül a gyerkőc, s engem is be akarnak avatni a fortélyaiiba. Hát éppen ideje, gondoltam, hiszen már betöltöttem a negyven évet, és tudomásom szerint legkevesebb három gyermekem van, s mindegyik a tudatlanság szürke homályában fogant. A lányom nemrég érettségizett kitűnő eredménnyel Marosvásárhelyen az egyetlen magyar nyelvű szuper-reál osztályban, a fiam most jutott be ugyanarra a tagozatra (ami szintén nem kis fegyvertény), ez a legkisebb legénykém pedig korát meghazudtoló elmésséggel búvóli a világot, hála Istennek, mindhárman épek, szépek, egészségesek is, de talán már rég Nobel-díjasok lennének, ha nem kapkodom el a dolgokat, hanem a tudomány vívmányait is bevetem. Hátha most, a negyediknél sikerül...

Az ajtón, melyen be kell lépnem, felirat: *Családtervezési alkalmasságvizsgálat és optimális családtervezési szolgáltatás*. A nemjóját, mindjárt kiderül, hogy alkalmatlan vagyok... Bár még nem világos, mire: a csinálásra vagy a tervezésre? Mert ha a családtervezésre, akkor kissé elkéstünk, a párválasztáskor kellett volna a tudorok közreműködését kérnem.

Csinos, fiatal egészségügyi közép-káder fogad, máris derű áraszt el, ha ő avat be a titkokba, nem is lesz olyan kellemetlen. Nem tudom, felfogja-e a helyzet komikumát: ha az első randim bejön, a lányom lehetne, ő fogja elmesélni (?) nekem, hogyan kell csinálni... De nem mesél. Kérdez. Gyerekkorom felől érdeklődik, mit mondjak, te is tudod, komám, hányatott volt. Nagyon kedvesen mondja, hogy őt ilyesmi érdeklik, hogy mikor voltam bárányműlőben. A fene tudja, még abban sem vagyok biztos, hogy voltam-e himlős. Apám? Honnan tudjam? Nem részletezem, azt hiszem, ehhez a kikérdezéshez képest az ötvenes évek „lekáderezésének” beszélgetése egy röpke bájcevegésnek számítana. Én is kérdeztem volna ezek után (ha már megszületendő gyerekeim érdekében ők mindent akarnak tudni rólam meg őseimről), többek között ilyesmiket: biztosított-e a kicsinek az eledele, a ruhája, a bölcsődéje, a békéje s a többi? Ám nyilván mindez nem az egészségügyi káderre tartozik, s a jelek szerint az általa képviselt magzatvédő hivatalra sem. A felelősség (felelőtlenség) csakis a munkanélküli nejemé meg fölöttébb bizonytalan sorsú személyemé.

Itt nem úgy van az, komám, hogy elhatározod, és durr bele. Három hónapig nem szabad teherbe esni, jelentette ki a csinos egészségügyi közép, addig fogamzásgátló tablettát sem szabad szedni, s hogy ne hidegüljünk el teljesen, erre a három hónapra adott tizenhét darab védőgumit. Ebből könnyedén kiszámíthatod, Árpádom, hogy Magyarországon az átlagférfi milyen gyakorisággal kedveli a nejét. Mondtam, nem akarok felválni, de ez kevés. Az a javaslat hangozott el, hogy ha elfogy, rágógumival próbáljam. Szegényes fantáziámmal ezt már sehogyan sem tudtam elképzelni, megkérdeztem, hogyan gondolja. Persze, én tájékozatlan, rosszul értettem, ő Rákó gumira gondolt, ez szerinte a legjobb, ezt az óvszert reklámozzák a tévében is. Még nem ismerkedem ezzel a legjobbal, tart még az, amit ingyen kaptam; védekezésésként, ha lehet, inkább a naptármódszert alkalmazom, mert a „lufival” nem nagyon ízlik a dolog, pontosan olyan, mint a szeretkezés védőgumival.

Na, most magát megszúrom, közölte a csinos közép a feleségemmel, s immár minden rosszat sejtve csaknem rászóltam, hogy ezt talán mégis hagyja rám, amikor látom, hogy injekcióstűvel a kezében mindössze vérvételre készül. Ebben a modern világban megzavarodik az ember...

Nekem meg azt mondja a családunkat velünk együtt tervező káder, hogy kéne neki tőlem sperma, hozzak egy üvegben egy teljes adagot. Tudod, komám, így ajándékba, ráadásul palackozva még nem vittem soha senkinek, a kománéd is meglepődött, hogy az meg minek. A közép-tudor nyugtatta, hogy nem nagy dolog az egész, három napi szünet után fogjam fel egy üvegbe a megszakított aktus termékét. Koitusz interruptusz - magyaráztam a nejemnek tulajdonképpen azért, hogy vegye észre családunk új tagja: a látszat ellenére nem a középkorból cseppentem ide. A kománéd ettől sem lett lelkebb, felvetette azt, amit a káder-közép meg sem kérdezett: hogy nekem már három gyermekem van. Azt sosem lehet tudni, így a megnyugtató

válasz, különben is a férfiak általában rajonganak ezért a vizsgálatért, hogy meggyőződjenek férfiasságukról, s ez a módszer szerinte még mindig jobb, mint ahogy az urológián csinálják, hogy az ember kezébe adnak egy üveget, beviszik egy szobába, ahol meztelen nő fotója elé állítják, és nyomás! Na és milyen üvegbe, kérdelem én, hogy haladjunk is valamit. Azt mondja a csinos, hogy mindegy, csak legyen előtte kimosva, mert egyszer valaki körömlakkos üvegecskében hozta, s azon kívül, hogy lakk is volt az üvegben, számára az volt a meglepő, hogyan tudta az illető belecélozni.

Bizonyára sejtet, komám, ez az akció mindmáig (egy hónap telt el) nem sikerült. Ismersz, nálam már a háromnapos szünet is gond, nem beszélve arról, hogy hétköznapi reggeli friss csapolást várnak, mivel rögvést a produkció után rohanni kellene a termékkel a laborba, mert a vizsgálódáshoz azon melegében szükségeltetik.

Aztán kapott még az asszony valami magzatvédő bogyót, amikor nem felejt el, be is szedi, no és lázgörbét kell vezessen, minek következtében - szokásától eltérően - ébredéskor a lázmérőt kapja be. Idétlenkedünk itt hol gumival, hol megszakítva a legjobbkor, szóval így mulatunk „jókedvünkben”...

A tudományossághoz fűződő viszonyomat nem értheted félre, hiszen te szerkesztetted be egykori lapunkba azokat a sorozatokat, melyeket a terhességre való felkészülésről, a terhesség alatti magatartásról, a szülésre való felkészülésről, a csecsemőgondozásról és gyereknevelésről és - mindenekelőtt - a párválasztásról mint pszichológus összehordtam tizenéves olvasóinknak. Tehát igenis híve vagyok a tudatosságnak, a megfontoltságnak, az ésszerű tervezésnek. Ez az itteni optimális szolgáltatás szerintem odahaza is sokaknak jól fogna, tulajdonképpen én örvendek annak, hogy működik erre felé. Akkor veszed igénybe, ha akarod, azaz önkéntesen és senki által nem kényszerítve. Lényegében a kíváncsiság is hajtott, vajon hogyan csinálják ezt itt? Élcelődésem is csak olyan, mint amikor az ember kínjában vigyorog. A kínokat pedig egyáltalán nem az egészségügyi okokzták, hanem - mondjuk így - saját magunk: gyökértelenségünk, szakmai sikertelenségünk, beilleszkedésünk lehetetlenségének érzete. Ezért is gondoltunk arra, hogy ha már eszünk, tehetségünk, munkánk az itteni megmérettetéskor könnyűnek találhatik, hát valami csekélységgel gyarapítsuk mi is a hazát, ha még egyáltalán képesek vagyunk rá, facsarintsunk egy kicsi ügyest, legyen bár egy magyar állampolgár a családban...

Tehát a nőgyógyászati jelenésemtől én nem a középső káderen, még csak nem is a tudományán, hanem a helyzet szülte komikumon szórakoztam: nem vagyok már sajnos húszéves, hanem minimum a duplája (bár ötvennél többet semmiképp sem mutatok), és hagyom magam bevezetni egyetemi oklevéllel igazolható szakmámba, kábé az ábécétől kezdve.

Bár az egészségügyi és szexuális felvilágosultság - úgy tűnik - itt jóval nagyobb, mint odahaza, hiányosság azért akad. Pornófilmeknek és egyebeknek hála, itt a nyélbeütés módjának számtalan figurája ismeretes, azt viszont - felméréseim szerint - nem mindenki tudja, miért kell három hónapot készülni a teherbeesésre. Nekem a „tervezőintézetben” azt mondták, azért, mert a nem kívánt terhesség ellen akár fogamzásgátló tablettával, akár spirállal védekezett a hölgy, ez olyan változásokat idézett elő a szervezetében, melyeknek helyrebillenéséhez kell ennyi idő. Hozzátenném, amit ők talán tapintatból nem említettek: azért is szükséges ez a három hónap, hogy az embernek legyen ideje és lehetősége alaposan átgondolni, esetleg meggondolni. Felesleges energia-, sperma- és időpazarlástól is megóvhatod magad ezáltal, ugyanis: ha a „csaj” három hónapon keresztül rendszeresen méri a testhőmérsékletét, előre meghatározható, melyik napra esik a tüszőrepedés; így a nagy tett havában nem kell a végső elcsigázódásig strapálnod magad, heteken át henyélhetsz, és testileg, lelkileg, biológiailag megerősödve azon a bizonyos két kritikus napon lerohanásos támadással, a biztos győzelem tudatának derűjével értheted el jóelőre felderített célot.

A családtervezőnkkel való első találkozáskor nemcsak állati ösztöneimre vigyáztak azzal, hogy adtak egy marék védőgumit, hanem szellemi fejlődésem előmozdítása végett házi olvasmányról is gondoskodtak négy szórólap formájában. Ezen olvasmányélményeimből mindössze azt említeném, amivel messzemenően egyetértek meg amit egyáltalán nem értek.

Azt olvastam az egyik tájékoztatóban: „gyermekünk testi és szellemi adottságait jelentős mértékben a fogamzás körülményei határozzák meg”. Nem biztos, hogy ugyanazt értjük a fogamzás körülményein, de én elhatároztam: ha csak egy mód van rá, nem szélviharban vagy jégesőben, az árok partján fogok a melóhoz; minden zavaró körülményt kizárva, mikor elcsendesedik az egész lakónegyed, kettesben maradva leendő gyermekem kiszemelt anyjával, szobánk meghittségében, kellemes hangulatfényben, halk preklasszikus muzsika hangjainál próbálkozom majd. Írva vagyon továbbá: „S ahogy a sportversenyek esetében is a startnál sok minden eldől, így van ez az életben is”. Ha a szennyes fantáziám értelmezésére hallgatok, hát kijelentem: mindent elkövetek, hogy ne dőljön el. Ha a tanácsadó gondolatvilágába helyezem magam, csak helyeselni tudok: meglátszódhat a gyereken, hogy szerelemben fogant-e vagy sem; ezért „a startnál” esetleges ellenérzéseimet legyűrve azon fogok igyekezni, hogy akkor, abban a pillanatban kedveljem az asszonyt, s ő is találjon engem bár némileg rokonszenvesnek. A kedvező körülmények megteremtésében feltételezhetően a közép-ügyi is segíteni fog, hiszen az útmutatóban azt böngésztem, hogy találkozni akar velünk „közvetlenül a fogamzás előtt”. Sajnos, nem kérdezhettem meg, mennyire közvetlenül.

Az egyik szórólap felvilágosít az egészséges életmód hét szabályáról. A negyedik szabály betartása abszolút nem gond a munkánélküli kománédnak, ugyanis így szól. „Találj örömet a munkádban!” A „táplálkozási tízparancsolat” két egymás utáni parancsát viszont ellentmondásosnak érzem. Az egyik: „Inkább többször egyél, de keveset.” A másik: „Az étkezések között ne egyél.” Komám, te mit gondolsz, hogyan egyen szegény többször keveset, ha az étkezések (gondolom, a három főétkezés) között nem szabad. Egyáltalán, ha már eszik, akkor nincs az étkezések között (ha az étkezést tágabb értelemben fogom fel). Szóval itt a kajálással biztosan bajok lesznek, a legnagyobb abból kifolyólag, hogy nem lesz mit...

A fogazat óvásáról érkező röpiratban viszont találtam egy nagy igazságot: „A régi szólásmondás, miszerint a nők minden terhességük alatt elveszítenek egy fogat, valótlan hiedelem”. Szerintem is a legritkább esetben fordulhat elő, hogy pontosan egyet veszítenek el. Teszem fel, a férj rájön, hogy neje terhességéhez neki semmi köze, hát nyámnyila, pipogya, ha legalább az alsó-felső metszőfogak a helyükön maradnak.

Mindent egybevetve: becsülni kellene ezt a családtervezési szolgáltatást. Szeretettel ajánlanám mindenkinek. Az egészségügyis szép, középen szellemes, kádernek kedves. Arról pláne nem ő tehet, hogy ez a tervezés (is) gyerekcipőben járka a hazában, s ilyen gyerekded versikét biggyesztettek az egyik szórólap végére:

„Szerelemben fogant,
Értelmesen vállalt,
Programozott
Gyermekeket kívánunk.”

Képzeld, komám, függőlegesen is elolvastam, s mikor nagy nehezen rájöttem, hogy a „Programozott” a SZÉP-hez kellett, tapsikoltam a felfedezés örömétől. (Azért a P betűhöz lenne néhány alternatív javaslatom.)

Ha a tudományos közreműködés ellenére mégis összejönne valami, azonnal értesítelek.

1989. július 30.

NEHEZEN MEGSZÓLALÓ HEGEDŰINKRŐL

Még a tavalyi nyáron történt, hogy a Tisza Szálló kerthelyiségében láttam és hallottam a jászberényi Jászság Népi Együttes tagjait. Erdélyi magyar táncok rendjét mutatták be a nyugatnémet vendégeknek akkora sikerrel, hogy amikor a fellépésükre szánt idő lejárt és szedelőzködni kezdtek, a társaság nem engedte őket távozni. A ráadás után jött még egy, az igazi, a már-már abszurd: jászberényi táncosok Szolnokon, a Tisza partján erdélyi magyar táncra tanították a németeket. Egyszerűbb lépésekkel kezdték, aztán folyamatosan következtek az egyre cifrább figurák, aki bírta, vágta, miközben egy-egy félresikeredett mozdulaton vagy bakkecskeugráson nagyokat derültek a „hozzátartozók”. Komám, arra gondoltam én néhány pillanatra idealistán: miért ne csinálhatná ezt a derűs együtt táncolást-éneklést odahaza is az együttélő nemzetiségek? Belátom, hülye egy kérdés...

Ha már ilyen szépen kezdett lüktetni lábaimban a vér az otthoni ritmusokra, dallamokra, sorsszerű következményként könyveltem el a különben nem mindennapi folytatást: néhány nap múlva rég nem látott barátaim kerestek fel lakásomon, a Csíkszeredából Svédországba emigrált Simó Jóska és Bokor Imre, akik az egykori legjobb romániai magyar táncművészek együttes, a Barozda alapító tagjai és alappillérei voltak, illetve azok ma is, mivel a svéd hidegben újjáalakították a „vonós bandát”. Mint mondták, azért kocsikáztak ide több ezer kilométert, hogy részt vegyenek a jászberényi nemzetközi táncművészeti találkozón. Fellépésükről, sikerükről akkoriban az újság is beszámolt, Imréék pedig arról, hogy milyen nagyszerűen műveli ezt a műfajt a Jászság együttese, Imre, a csavaros észjárású csángó-székely szavaival élve: majdnem olyan jók, mint mi. Csak sajnálni tudtam, hogy arról a találkozóról én már lekéstem. Talán jövőre, gondoltam...

Jászberényben az idén is megrendezték a nemzetközi táncművészeti- és zenésztáborát, a fiúk is jöttek családotul Svédországból. Mintegy tíz országból gyűltek össze vagy kétszázötvenen a magyar népzene és néptáncot megtanulni, vagy az ebbéli tudásukat továbbfejleszteni szándékozó fiatalok. Volt itt népi hangszeroztatás, táncoktatás, táncművészek koncertje, hagyományörző együttesek bemutatója, népviseleti bemutató, táncverseny s egyebek.

Már az elején a Skandináviába elcsángált volt honfitársaimat kerestem, az együttes háza táján azt mondták, látták őket néha felbukkanni a napokban. Negyedóra alatt sikerült felkutatnom őket, az ölelések, a percekig tartó vigyorgások és a néhány órás „élménybeszámolók” után kértem Bokor Imre barátomat, igaz-e amit hallottam, hogy ők, a Barozda tagjai nem muzsikáltak még itt, és hogy ma sem lépnek fel? Igaz, feleli Imre, mert az együttes harmadik tagja „szült”, azaz nemrég lett kétgyermekes apa, nem hagyhatta magára a feleségét, mert ott Svédországban nincs kéznél segítségnyújtó nagymama. Azért egy beugró brácsás itt akadna, vélekedtem, s ha nem is koncerten, legalább úgy mellékesen, a zöld fűben vagy az esti táborfűznél rázendíthetettek volna; mert hitem szerint az erdélyi magyar táncművészi zene - még ha engedtek is volna a román hatóságok zenészeket ebbe a táborba - aligha szólalhatna meg hitelesebben, mint Imre hegedűjén és Jóska bőgőjén. Erre Imre kipakolt: hogy fura és nem éppen korrekt dolog van ebben az egészben; hogy ezek a gyerekek kis befektetéssel megtanulnak itt valamit ebből a zenéből és táncból, aztán Nyugaton úgy adják el magukat, hogy ők ebben a műfajban az ászok; hogy a külföldi közönség nem tud különbséget tenni minőség és minősíthetetlenség között, s hogy az olcsó bővít inkább megveszik, mint azt, amiről másolták, illetve mint azt, akitől lopták a tudományukat; hogy őket palira veszik a „kollégák”, mint általában minden külföldre szakadt becsületes, de túl szerény, magát adminisztrálni nem tudó erdélyit...

Több ellenérvvel próbálkoztam: hogy még mindig jobb, ha ez a társaság ezt a zenét és táncot terjeszti Nyugaton és széles e hazában, mint egyebet; hogy a sértődés, a visszavonulás, a hallgatás nem célravezető, s hogy ezt akár odahaza is megtehették volna (később jöttem rá, hogy ezt magamnak is mondhattam volna, illetve én is megszívlelhetném); hogy ellopni tőlük a lényegét nem lehet, mert dallamot vagy hangszerkezelési technikát elleshetnek ugyan, de a

legfontosabbat, az érzést, a lelket elorozni lehetetlenség; hogy betyárbecsület is van a mi világunkban, s hogy csupán díszmajomként itt ücsörögni nem kellene; hogy én csak azért is megmutatnám a magukat ászoknak képzelő gyerekeknek, hogy körülbelül mi az, amit ők hosszú évek gyakorlata után esetleg majd tisztos távolságból fognak megközelíteni... Hiába minden, Imre, mint a székely öszvér.

Már le is mondtam róla, amikor látom, hogy a félhomályban csendesen, komótosan hangolni kezd egy kölcsönkén hegedűt. Gyorsan kerestem egy brácsást, nagybőgőzni odaállt a budapesti Kodály együttes tagja (Jóska hajthatatlan maradt). Nemsokára futva érkezik egy fiatalember, talán sokdioptriás szemüvege miatt előbb asztalt tévesztve mondja, hallom, itt valahol kontrázni kell.

Ami ezután következett, komám, leírni képtelenség, azt hallani kellett volna. Olyan muzsika szólt vagy két órán keresztül az együttes székháza előtti teraszon, hogy a tábor területén addig itt-ott felcsendülő zene cincogássá minősült vissza. Imrénknek úgy szólt hegedű a kezében, mintha az nem egy tárgy, hanem lényének szerves része volna, s a vele együtt muzsikáló társak lelke is belefolyt a szomorú és a vígságában is kesernyés dallamokba. Közben vagy ötvenen gyűltek össze az asztalunk körül, ilyet ők is ritkán hallhattak. Ott, a svéd hidegben nem fagyott be Imre barátunk lelke, talán csak még jobban megkeseredett...

Ott ülünk a teraszon, egy asztalnál a két Svédországba emigrált csíkszeredai zenész feleségestül, gyerekestül; egy Sepsiszentgyörgyről Pécsre került tanár a feleségével; egy Hargita megyei községből magyarországi községbe áttelepült könyvtáros házaspár; mi ketten a nejemmel, ugye, marosvásárhelyi-szolnokiak; és érkezik szülővárosomból Pestre áttelepült képzőművész barátom, Elekes Karcsi (két könyvem borítóját is ő tervezte még odahaza), rajta hamisítatlan, fekete siménfalvi lajbi, s mikor megdicsérem „szerelését”, azon sajnálkozik, hogy odahaza édesanyja eladta a gombos-ráncos siménfalvi csizmáját, amely ugyan szorította egy kicsit, de ünnepi alkalmak néhány órájára el lehetett viselni. Most nem azon morfondíroznék, hogy miért itt találkoztunk és nem valahol Erdélyben, hanem azt vagyok kénytelen végérvényesen elkönyvelni, hogy találkozásaink ezután nagyon ritkák lesznek, esetlegések, netán soha vissza nem térők. Esetlegések már azért is, mert nem mindig azzal a volt honfitársaddal futsz össze, akivel szeretnél, hogy az igazi barátok hiányát ne is említsem.

Néhány nappal Jászberényben jártam után Budapestre utaztunk egy megbeszélésre: az Erdélyi Szövetség szervezésében a Nemzeti Színház színpadán egy este fellépnének az Erdélyből áttelepült és menekült színészek állítólag azzal a céllal, hogy felmutassák a magukkal hozott értékeket. A műsor nem Erdélyről szólna, olvasom a meghívólevélben. Hát akkor miről, képedtem el; na mindegy, meglátjuk, hátha kitaláltak valami fontosabbat, hozzánk közelebb állót, mondjuk Honoluluról...

Nos, az úgynevezett megbeszélésen kiderült, hogy semmi sincs még kitalálva, s az elképzelés, hogy csak arról az egy bizonyosról ne tegyünk említést, onnan ered, hogy a művész urak és hölgyek java része fél. Most is és itt is, s a jelek szerint mindenhol és mindörökké. Ezzel a félsszel születtek, ebben nőttek fel és éltek, s talán ez a túlzott óvatosság, szájbefogás és gyávaság magyarázhatja és teszi megérdemeltté tragédiánkat. Bizony, a legtöbben csak saját személyes érvényesülésüket kergetnék és kergetik, kellett szomorúan megállapítanom. Mert a műsorban „politikamentesen” fellépni hajlandók csaknem mindegyike munkanélküli vagy eddigi itteni pályafutásával elégedetlen színész, aki azt reméli ettől a „szakma előtti” szerepléstől, hogy az előadás után majd verekedni fognak értük a rendezők s a színházigazgatók. Azok a színművészek, akik vitték is valamire vagy legalábbis „sinen vannak”, el sem jöttek a megbeszélésre, levélben közölték, hogy nem kívánnak élni a lehetőséggel.

Ügyszeretet, ügyszolgálat? Hol itt a közös ügy? Azt mondták többen a megjelentek közül, hogy ők még „semleges” dologgal sem hajlandók részt venni egy olyan műsorban, melyben akár halvány utalás is lesz Erdélyre. Most szégyelljem magam helyettük is?... Hát ezért a produkcióért nem fogom. Néhányan (köztük az Erdélyi Szövetség kiküldött tisztségviselői)

felkértek, hogy dramaturgként szerkessem meg a műsort. Nem teszem meg, semmitmondó előadáshoz, nyuszik gyülekezetéhez, önárusító papagájokhoz nem adom a nevem.

Bánatomat fokozta egyéb is. Amikor még menthetőnek tűnt az alapelképzelés, hogy valóban erdélyi művészek közös értékelmutató megnyilatkozása legyen ez a buli és ne valamiféle korcs. Ki mit tud?, beültünk a rendezővel, a szervezővel és néhány színésszel egy presszóba szűkebb körben megbeszélni a dolgokat. Nemigen lehetett, mert velünk tartott Ata, aki mindig ott van, ahol nem kellene, ahol éppen ő egyedül a felesleges. Állatorvos Atánk egy éve vándorolt ki Marosvásárhelyről Amerikába a néhány éve disszidált felesége után. Kicsi a világ, most éppen New Yorkból Vásárhelyre tartva, néhány napos pesti tartózkodása idején egyből kiszúrta magának azt a társaságot, melyhez csapódva, sőt közepén trónolva úgy érezheti, neki is jut valami a közszereplés, a népszerűség reflektorfényeiből. (Otthon is gyakran keresztezte az utamat, állandóan írók és szerkesztők-újságírók között nyüzsgött, mert egyik rögeszméje az volt, hogy ő nagy költőtehetség.) Nagy nehezen semlegesítve ezt a nyüvet, nemsokára kiderült - legalábbis számomra -, hogy az a bizonyos elképzelés menthetetlen, azaz átmenthetetlen, miközben mindenki a saját ambícióit hajszolja. Mellébeszélések, locsifecsi a „magas művészetről”, látszatigéreteket, pótcselekvések, borpárlatba boruló agyak...

- S te tényleg New Yorkban élsz? - kérdi az Erdélyi Szövetség képviselője Atát.
- Igen - ordítja az a hosszú asztal másik végéből, s csak úgy sugárzik az ábrázata.
- És hol dolgozol? - érdeklődik tovább a pesti.
- Egy lókérdőházban - feleli Ata -, de nem mint orvos.
- Hanem? - csodálkozik a képviselő.
- Mint ló - magyarázom a „szövetségesnek”, de úgy, hogy mindenki hallja.

Nézd ezt el nekem, komám, muszáj volt az orrára koppintanom, mert rendkívül öntelt és hivalkodó ez a fickó. Úgy látszik, változhatnak körülöttünk az országok, a földrészek, mi maradunk gyarlóságainknál. Láthatod rajtam is, ha valami vagy valaki nem tetszik, itt se, most se, s amíg élek, soha, sehol sem tudom ezt magamba fojtani.

1989. augusztus 13.

KÉT VIGADALOM KÖZÖTT

Ezúttal két, gyorsan egymás után következő ünnep között írok neked, az egyik augusztus 20., a másik augusztus 23. Az első – ha mondhatom így – a mienk, a másik – ha egyáltalán ünnepnek nevezhető – a tiétek odaát. A mienk az államiság, Szent István királyunkra való emlékezés, az új kenyér és az alkotmány ünnepe attól függően, hogy kinek mi a fontos ezek közül, illetve milyen a „politikai meggyőződése”. A tiéteket valamikor nemes egyszerűséggel a felszabadulás ünnepének hívták (hívtuk), ez azóta sokkal bonyolultabb elképzelés (képzlődés) lett, de erről majd később.

Bonyolult most itt, Magyarországon is a helyzet, s az ünnepek mindegyre megosztják az embereket, még az is gyakorta előfordul, hogy amit az egyik társaság éljenez, azt a másik meggyászolja. Ha netán mindenki örvendezik egy jeles napon, akkor holtbiztos, hogy hovatartozástól (vagy inkább: hova nem tartozástól) függően külön-külön vigadnak, miközben árgus szemmel figyelik, hogy az ő rendezvényükön avagy a másikén nagyobb a gyülekezet.

Részben így volt ez most Szolnokon is a kenyér s a többi ünnepén, és amikor az egyik „felekezet” politikai vitafórumnak álcázott választási előhadjáratán megjegyeztem, hogy (enyhén szólva) nem tapossák le egymást az érdeklődők, az egyik szervezőtől ezt a megnyugtató választ kaptam: a másik összejövetelen sem voltak többen. Gondolom, tele az állampolgár hócipője a szónoklatokkal, a „polbeat” csevegésekkel, a konkrét kérdésekre adott általánosan semmitmondó nyilatkozatokkal. No, de ez nem az én dolgom, mondhatnák sokan, hiszen nem is vagyok állampolgár, s értelmi képességeimet kérdőjelezi meg, hogy egyáltalán miért akarnék az lenni.

Egészében véve nekem úgy tűnt, megadták a módját az összetett és sokféleképp felfogható ünnepnek, és áremelkedés ide, életszínvonal-zuhanás oda, sok ezer ember sétált ki a Tisza-partra tizenkilencedikén. Mindaddig sikerült észrevétlenül elvegyülnöm a tömegben, amíg sor nem került a Himnuszra; felálltunk, s én a hangulatba belefeledkezve, az itteni szokásokra fittyet hányva, halkan, csak a magam örömére énekelni kezdtem, hogy Isten áldd meg a magyart... Úgy néztek rám, mint a hülyére, a tekintetek mintha azt kérdezték volna: hát ennek az ürgének vajon mi a baja? Ilyen sokat ivott? Egyáltalán hogy van még kedve énekelni?... Csuklottam egyet, hadd higgyék azt, hogy *csak* részeg vagyok.

Az ötvenes évek marosvásárhelyi hangulatába menekültem, ahol és amikor még szintén volt tűzijáték, sült a flekken az utakon, tereken, parkokban, erdőkben, folyt a csapolt és jéghideg sör, voltak vásáros bódék mézeskaláccsal, trombitákkal és egyebekkel, volt virsli és vurstli, lufi és jókedv. Mára maradt a lufi, ha maradt. Az otthoni utolsó augusztus 23-án (ez 1986-ban volt) ünnepi meglepetésnek az számított, hogy az előző évek gyakorlatától eltérően e nagy nap alkalmából sem lehetett kiváltani a havi félkilós húsadagot (amiből, ugye, kábé negyven deka csont volt, illetve lett volna).

S mint látod, Árpádom, rá is tértem arra a bizonyos második ünnepre, a tiétekre. „Ajándékként” a Panorámában (mostanában inkább Panoramániának kellene nevezni) bemutatták, hogy két rendőr őrzi a húsüzlet teljesen üres polcait, az elárusítókat, a sivár helyiséget, ahova állítólag nemsokára olyan áru érkezik, amiért előreláthatólag verekedés lesz: csirkefej és csirke láb. Mert nálatok már ilyen csirkefaj honosodott meg, amelyik közvetlenül a lábán hordja a fejét. És képzeld, komám, itt sokan úgy vélik, hamiskodtak a rejtett kamerával rögzített dokumentum szerzői, hogy ez valami horror- vagy tudományos-fantasztikus film...

A Panoráma „krimisorozatának” újabb epizódjaként következett a Genf mellett élő Mihály király, Románia utolsó királya, aki azon a bizonyos napon, 1944. augusztus 23-án az események központjában állt, ott, ahol a mai vezetés csak állítani tudja, hogy volt, de bizonyítani nem. Az interjú után lefogadtam volna, hogy ebből újabb diplomáciai botrány lesz, s csak azért nem nyertem, mert nem volt kivel fogadnom. Mire alapoztam hitemet, hogy az elhangzottak túlon túl irritálják majd az elvtársakat?

Arra például, hogy Mihály ezt mondta a falurombolásról: „Ez az emberiség elleni büntetés, szerintem azért csinálják, hogy teljesen ellenőrizni tudják a lakosságot”. A nemzetiségek létéről-nemlétéről pedig így vélekedett: „Képtelenség úgy beállítani, hogy Románia homogén állam”. A zsidók és németek kiűzéséről: „Embereket, mint barmokat árunk tekint, és pénzért árusítja őket”.

Temesvártól Nagybányáig és Kolozsvárig az ország csaknem egynegyede láthatta-hallhatta mindezt, és a történelmet átírók számára a legbosszantóbbat: az igazságot arról, hogy mi is történt a „felszabadulás” napján. Én legelőször úgy tanultam az iskolában, hogy a dicsőséges szovjet hadsereg ekkor szabadította fel hazánkat. Ezzel a felelettel néhány év múlva már csak éppen átmenő jegyet szerezhettem volna, mert akkor azt volt illendő mondani, hogy a román hadsereg a Vörös Hadsereg (némi) támogatásával s a király csekély közreműködésével szembefordult a hitleristákkal. Újabb néhány esztendő elteltével már simán megbukom, ha az eredeti tanítás szerint felelek, hiszen addigra már se király, se szovjetek nem voltak sehol, hanem „demokratikus, antifasiszta és antiimperialista népfelkelés volt a kommunisták vezetésével”, élükön természetesen a házaspár. Persze, hogy felforrt a bukaresti vezetés agyában a lé, amikor most jön ez „a nyavalyás” Mihály és elmondja: azon a napon egyszerűen letartóztatta Antonescut (a román Szálasit), és az addigi szövetséget felrúgva átállt a másik oldalra, ez volt a kiugrás. Utána még több mint három évig uralkodott, akkor űzte el fondorlatos módszerekkel Gheorghiu-Dej és bandája. Bosszantó egy tanúvallomás ez akkor, amikor a szóban forgó eseményeket taglaló számos román film, színdarab, irodalmi „alkotás”, témás tánc- és bábjáték teljesen másról fantáziálgat.

A túloldali tiltakozások közepette hallom, hogy itt Fejti György elvtárs azt fejt ki: ő sem ért mindenben egyet a műsor készítőivel, főleg azzal, hogy a volt román király románul szól a román néphez a Magyar Televízióban. De mit is mondott ekkor Mihály: „Ellenem az a vád, hogy uralkodó vagyok. Mindig alkotmányos király voltam, tiszteletben tartottam az emberi jogokat, visszaállítottam az 1923-as alkotmányt, amelynek szellemében az ország minden állampolgára azonos jogokat élvez, nemzetiségétől és vallási meggyőződésétől függetlenül. A mai Romániában viszont abszolút monarchia van, amelyben minden ember az állam tulajdona. Olyan dinasztia van, amelynek tagjai nem egymás után, hanem együtt, egyszerre uralkodnak, kiszipolyozva gazdag országunkat.” Ez volt az a néhány vitatott mondat. Az úgynevezett üzenet első feléről a kort megélt idősebbektől ennyit tudok: a két világháború közötti „román világban”, a királyság idején a magyar kisebbség összehasonlíthatatlanul több jogot élvezett, mint manapság; a király elenyésző töredékével rendelkezett annak a fényűző vagyonnak (kastélyok, rezidenciák, villák, hajók, jachtok, repülő s egyébek), mint a mai király. Mihálynak a népéhez való ragaszkodásáról annyit, hogy számtalan filmet láttam a mai vezető dolgozósobáiról, lakásáról, környezetéről, még a közelükben sem volt a román zászló, míg a volt király mögött negyven év múltán is ott áll a piros-sárga-kék lobogó. A rövid szöveg második részének igazságtartalmához kétség nem fér. S ha a román hírközlő szervek a mai Magyarországon végbemenő folyamatok jellemzésére pontosan és egyedül Ribánszki Róbertet idézik, akkor miért baj, ha a szerintem nagyon korrekt és még mindig mértéktartó Panoráma nem mellékes történelmi momentumok, mondhatni sorsfordulók tisztázása végett azok főszereplőjét kérdezi?

Ennyit az ünnepre... A Tőkés László-ügy nagyon izgalmassá kezd válni. Mi lesz ebből?...

1989. augusztus 20.

MIATYÁNK, KI VAGY A TÉVÉBEN...

Ezennel bizton állíthatom, hogy jelen episztolám fogantatása igazán magas helyről érkezett felkérés eredménye. Az Úr egyik jeles földi szószólójának a szabadtéri templomnak képzelt Népstadionban elhangzott beszélye szóla hozzám, többek között imígyen: „Írjátok meg a barátaitoknak, hogy mi történt ma este!” Ám legyen, döntöttem el önkíngzó töprengéseim végeztével, s buzgóságom bizonyítandó teszek is rá néhány lapáttal, papirosra rovom mindazon megeseteket és környúlállásokat, melyek közvetlenül előzék meg a szentséges naplementét.

Történt vala ugyanis, hogy a szintén szent életű, küldetését fölöttébb komolyan hívő, ámbátor kisebb szószékekhez kiküldetett erdélyi református lelkész, Tőkés László gondolt egy nagyot, s a világiak szélesebb nyilvánosságához őt hozzásegítő tévériporternek mondott két-három nagyobbab, mely talán elnyerte a mennyei Atya tetszését, viszont lelkipásztorunk lakhelye szerinti közvetlen istenében holtbiztosan pokoli viszolygással fogadtatott. Minekálta te, komám a bűnben, parlagi akadályok (hegyek, dombok) következtében meg vagy fosztva az isteni megnyilatkozások Panorámának keresztelt szentélyétől, igencsak megeshet, hogy csupán puritán közvetítéssel érzékelheted Chrudinákék búcsújárásának emelkedettségét. Engedtessek hát meg nekem Tőkés testvérünk példabeszédéről emlékeztetőül avagy első hallásra mindössze ennyit megjegyeznem: az ördögök által a „legmagasabb civilizáció”-ként emlegetett pokol falait döngette és saját gyávaságunk, esendőségünk falát, a hallgatását, mellyel már nemcsak hordjuk - büszkén vagy siránkozva - a keresztet, hanem újabakra való felfeszítetésünkért esedezünk. Purgatórium volt ez a példa nélküli beszéd, s nem szükségeltetik új keletű próféta annak megjövendöléséhez, hogy a kisebbségi Krisztus a többségi inkvizíció messzemenően tiszteletlen figyelmének sugarába kerül, hogy készítik vala a válogatott kíngóeszközöket (vagy ahogy mi szoktuk volt egyszerűen mondani: kinyílt zsebükben a bicska). Előbb kanadai és magyar, majd több nyugat-európai testvér kézfogása tevé interszónoklattá az üzenetet, mely olybá meghatá hívót és hitetlent, hogy Chrudinák Alajos testvérünk rögvest csokorba is tudta gyűjteni a lelkekben megeredt gondolatokat. Tőkés megindító hitvallásáról értekezett, az egész misét (műsort) erre áldozva, testvér a hitben (budapesti református lelkész), testvér vére szerint is (ifj. Tőkés István kanadai üzletember) és testvér a bajban (Csoóri Sándor). Nevezett sorrendet tiszteletben tartva ajánlanám lelki meditálás végett a testvérek íghirdetéseinek egynémely idézetét: „Az erdélyi püspök nem állt az ügy mellé.” „Megmondták öcsémnek: magát nem mi, mármint a belügyi szervek, hanem a saját egyháza fogja kinyírni.” „Nem állt ki még senki ilyen határozottan. Most, hogy Tőkés László megszólalt, teljesen fellélegeztem.”

Bizony mondom néked, testvérem a komaságban, nem mindenki lélegzett fel, s mit ád a fennvaló, kiderült, hogy maga Csoóri sem. Végzetszerűen jöve el mise helyett a mese, mégpedig azok szájából, akikre istenfélő halandó nem is gondolna. A Tőkés László lelki és testi üdvösségéért foháskodó Sugár András próféta az ő hittársa, Csoóri Sándor kíséretében elmene vala az Úristennek véletlenül éppen a mi közelünkben tartózkodó világhelytartójához, dr. Billy Grahamhez (ahogy az egyszerűség kedvéért mi mondanánk: Billy boyhoz), és mondták az imádságot: „szíveskedjék néhány szót szólni fenyegetett lelkésztársa emberi és keresztényi jogainak védelmében”. Ám prédikálhatott a doktor úrnak Sugár is, Csoóri is, hogy nem kérnek politikai állásfoglalást, sem azt, hogy elítélje a prédikátor úr által olyannyira tisztelt román vezetőt, és hogy csakis a paptársa emberi kiállásáról és védelméről lenne szó - mindhiába. Akár a pap, amelyik vizet prédikál és bort iszik, Graham úr nem óhajtotta gyakorolni a testvéri szeretetet, a bajbajutottakon való segítségnyújtást, az együttérzést a szenvedőkkel. Öszemélyisége ezekről csak szónokolni szokja vala... A Biblia tanításai szerinti cselekedet, sőt a Biblia helyett a valami rendkívüli csoda folytán éppen keze ügyében lévő, számára feltételezhetően oly értékes adománnyal lepte meg az egyre csüggedőbb hittérítőket: egy pompás albummal, amely egyszer s mindenkorra megőrzi a protestáns világprédikátor négy évvel ezelőtti dicsőséges, keresztes-malacos romániai hadjáratát. Bízvást állíthatom, hogy

malacos, mert ebből a díszkiadványból szereztem én is egy példányt magányos-bűnbánó pillanataimhoz, s ebben láthattam azt, amit ti, szegény alattvalók, egyszerű állampolgárok szentestéken is csak álmodni szoktatok: egyben sült malacot (amint épp feltálalják a helyi hatalmasságoknak és a másvilági vendégeknek). Ezt a protestánságot! Mint Babilon, dőlt romokba az addig felemlegetett érvek halmazata: hogy már nyilatkozá a kisebbség kérdésében, hogy hat nap alatt nincs ideje egy háromperces hitvallásra, hogy a ministráns (a sajtófőnök) ad majd felvilágosítást... Fény borult agyamra: egyszerűen arról nagyon szó, hogy Billy tart a kisistenektől is, s oly jól érezte magát a szomszéd portáján, hogy nem szívesen bántaná meg őket. Szeressetek engem, felebarátaim!...

Hátha mégis van Isten, merült fel bennem a kétely, hátha mégis leszól hús-vér képviselőjének, a Nagy Terelgetőnek sugallván, hogy vegye már be az Isten szerelmére ebbe a pesti igehirdetésbe ama kicsiny nyáj szerény pásztort. Leültem különbejáratú szentélyem (a tévém) elé meghallgatni-megnézni a szolgálatot. Mint nemrég Árkus József hitetlen is bemutatá a másik lélekveszejtő gyülekezetben, a Parabolában: nagy produkció volt. Főleg a Haraszti Sándoré, Graham úr közép-európai szakértő-helytartója. Előbb az Úr tolmácsának szentori hangja angolul, utána a tolmács tolmácsaé mutáló tenorként magyarul. Viszont mimika és gesztus egy az egyben ugyanaz, ahogy az meg nagyon írva...

No, de figyelj, gyermekem, a tehozzád intézett lényegre! „Van-e még remény, kérlek tőlem naponta százszor és százszor.” Mi tagadás, kérdezzetnének. „Ítéletre megyünk és az ítélet után pokol jön... Hozzászoktunk ahhoz, hogy csak hazudunk.” Értem a többes szám első személyt. „A legnagyobb dolog az, hogy Isten szeret minket.” Hát ön kit vagy mit szeret? - kérdezném, ha nem látom előzőleg azt az ominózus albumot. „És a szívedben egy vágyakozás támad, hogy segíts felebarátaidnak.” Értem az egyes szám második személyt. „És törődni fogsz azokkal az emberekkel, akikről olvasol vagy hallasz, hogy ők éheznek és szomjúhozhatnak és segítséget szenvednek.” No, talán most jöhetne a mi Lászlónk, ám odavész minden remény, mert nincs idő a félmondatra, Graham úr azt meséli el, miként vásárolt nejének gyűrűt és beavat szibériai útiélményeibe, hogy egyszer csak kijelentse: „Billy Graham bűnös!” Ebben történetesen egyetértettem vele.

S még azt mondá hivatkozásként az úgynevezett félreértésre dr. Haraszti, hogy a bűbárat fő okozója: Sugár akcentussal beszéli az angolt, míg ő vágja érhetően oda-vissza. Fülemlökletes működése miatt bocsánatért esedezve bemutatnám, hogyan vágja: „Az Isten tévés kamerája nem csak azt *rekordálja*, amit teszel.” Mit csinál, tessék mondani? Vagy: „Ez volt az a *miszterió*s pillanat...” Bocsánat, milyen volt a pillanat? Az angol stadium szót mindenféleképp „fordította” (sztédium, stádium, sztádium), csak stadionnak nem, mert ez akcentussal, azaz magyarul lett volna. Mindegy, valahogy értettünk a szóból, kevésbé az üzenetből.

És eljőve - no nem a mennyeknek országa, hanem - a közép-európai helytartó Chrudinának adott magyarázata arról, hogy tulajdonképpen milyen áldott jó ember Graham úr (néhány hiányossággal, Haraszti idézem: nem hallotta, nem fogta fel, nem értette, mit akarnak Sugárék), és hogy a Panoráma egy szenzációs műsor, és Graham úr megígérte, de nevében nem nyilatkozhat, viszont a sajtóhadjáratok vezérkari parancsnokának a hibája miatt ő (H. S.) bocsánatot kér a nézőktől, a gyülekezettől, a felekezettől, s ennek bizonyosságként megengedi Chrudinának, hogy tegezze őt... Kösz, nem történt semmi. Sajnos.

Közben hallom, hogy a bátor Tőkés Lászlónkat beidéztek a belügyisek egy kis gyónásra, de különösebb baja nem esett. Nyilatkozott is többször azóta (legutóbb a rádióban, a Vasárnapi Újságban), s csaknem megkönnyebbülve mondotta, hogy nagyobb retorziókra számított. Nem olvasta volna a volt szekus főnök, Pacepa Vörös horizontok című könyvét? Bár ez nem szentírás, inkább a Pokol Bibliája lehetne, de az biztos, hogy figyelni kell az ott leírt válogatott módszerekre. Míg nagyon szem előtt van az ember, nem bántják; mikor egy kis kivárást után lankadni kezd a figyelem, egykettőre elintézik „finoman”, rafináltan; nem úgy, mint az oktondi lengyelek Popjeluskót.

Szeretném, ha Tőkés úgy maradna hős, hogy nem válik mártírrá. Világi emberként (és Billy boy esetén is okulva) csak Chrudinákékban s a még közömbössé nem vált emberek töretlen odafigyelésében bízhatunk.

1989. augusztus 27.

KÁPRÁZATBAN

Hetek óta figyelem, hogyan alakul a Kelet-Németországból érkezett és hazatérni nem óhajtó turisták sorsa. Néhányan simán átlógtak a határon, mások verekedve, és voltak olyanok is (a követségre bejutottak), akik félhivatalosan, a Vöröskereszt segítségével érték el útcéljukat. Ismét mások várakoztak, s az ő számuk növekedett egyre, több ezren sátoroztak, akár a kempingekben, az ideiglenes menekülttáboroknak nevezett helyeken. Gondolom, a rádió híradásaiban nemcsak a politikai döntésekre figyeltek, hanem az időjárás alakulására is, hiszen elkerülhetetlenül őszre jár az idő, a sátrakban és lakókocsikban nincs más fűtés, csak a remény. Odahaza büntetlenséget ígértek a hazatérőknek, de valami (könnyen kitalálható) oknál fogva az ideiglenesen hazánkban állomásozó németek nem akarnak élni ezzel a lehetőséggel. Kényes egy helyzet a magyar vezetés számára. Mert egyrészt, ugye, illene végre a rég elfogadott emberi jogok szellemében cselekedni, másrészt viszont az NDK szövetségünk lenne, s őt sem igen illik megbántani, főleg a kétoldali egyezségek miatt. Intenzív és nem sok eredményt hozó tárgyalások után látványos huszárvágással oldotta vagy gubancolta össze még jobban a menekültügy csomóját a magyar vezetés: kiengedték az NDK-állampolgárokat...

De téged más érdekel jobban, mint üzented: szeretnéd, ha beszámolnék arról, miként látom én innen, testközelből a számodra oly bonyolultnak tűnő itteni politikai helyzetet. Zavarba hoztál, óhajod teljesítése igencsak nehezemre esik. Tudod, bizonyos kezdeti gátlástalanságaim után már-már komplexusaim kezdtek támadni, ha valamiről véleményt próbáltam vagy kellett alkotni. Többször és többen bunkóztak le szemtől szembe és a hátam mögött imigyen: mit akar ez, idejött abból a romániai sötétségből és bele mer pofázni a mi dolgainkba?! Bizony komám, a „sötétségből”, az elmaradottságból ideérkezvén, fejletlen elmével, bárdolatlan szavakkal mertem illetni olyan káprázatos, előrehaladott és civilizált dolgokat, jelenségeket, mint a lakótelepi csótányinvázió, ürülék a felvonóban, takony a lift irányítógombján, a magyar nyelv használatának számomra szokatlan fordulatai stb. Természetszerűen következett hát a figyelmeztetés: ácsi!

Rendben, de ettől még szólhatok hozzád, elmondom hát kívánságod keltette zavarom tulajdonképpeni okát: az itteni állampolgárral ellentétben, sötét agyammal nem tudok tájékozódni ebben a bizonyos aktuális magyar politikai helyzetben. Egy ideig még úgy-ahogy követni tudtam (vagy véltem) az eseményeket, de egyszer csak csődöt mondott az ok és okozati összefüggéseket kereső, a bonyolult dolgokat egyszerűsíteni igyekvő elmém. Emlékeztetnélek Árpádom, hogy politikai műveletlenségem gyökereinél, az ottani sötétben adott volt egy abszolút tiszta, átlátszó állapot: nem is egy párt, hanem egy személy vezetett mindent és mindenkit, magán- vagy ellenvélemény nem létezhetett, a vezér egyfolytában árnyékbokszolást végzett kitalált ellenségekkel. Innen a fényből - nyilván - nem látni a sötétbe, több magyar politikus kiismerhetetlennek tartja az ottani politikát, holott szerintem teljes biztonsággal előre kikövetkeztethető minden lépésük, hacsak az ember nem szenved farkasvakságban. Legalábbis a mi hajdani körünket húsz év alatt nem lepték meg semmivel, előre tudtuk, hogy egyre rosszabb lesz ott minden.

Nos, ideérkezésemkor nem volt még oly nagy a sugárzás, hogy belekáprázott volna a szemem, nagyjából könnyen áttekinthető viszonyok fogadtak: egy párt (MSZMP), egy vezető (Kádár) személyi kultusz nélkül, körülötte egy csomó ígéretes ember (Szűrös, Németh, Grósz stb.), nehéz gazdasági helyzet (de lesz ez még rosszabb is, mondták), külföldi eladósodás (lesz ez még nagyobb is) - és nemsokára Grósz Károly lett a miniszterelnök. S azt hiszem, ekkor indult el vágta a politikai kavalkád, jobbára a sprinterek lendületével és nem a hosszútávfutó megfontoltságával és magányosságával.

Visszapörgetve a két esztendő történéseit, felsejlik, honnan ered a „politikai helyzetekkel” szembeni elbizonytalanodásom: az otthoni becstelenségek után - talán nem alaptalanul - általában őszintének, becsületesnek és megbízhatónak ítéltam az itteni vezetést. Mert otthon, ugye, ha valami jót ígértek, arra mérget vehettél, hogy nem tartják be, míg ha valamivel

fenyegetőztek, az hétszentség, hogy meg is tették; ha valamiről egyik nap egyféleképp vélekedtek, nem döbbsentél meg a másnapi „árnyalaton”, vagyis az állítottak fonákján. De itt - úgy tűnt már az elején - nem diktálnak a népnek, hanem beszélgetnek vele, lehetnek ellenvélemények, azokat ki lehet fejteni, azokról lehet tárgyalni, megmagyarázzák a döntéseket, nem titkolják el a bajokat és nehézségeket - mindez dicséretes dolog s az általam megéltékhez képest már majdnem-demokrácia. Egy példával illusztrálnám kezdeti naivságom a fényben: az első nyilvános vitákat hallva-olvasva elhittem a szakembereknek, az akadémikusoknak, hogy nekünk az a vízlépcső kell és csupa jó meg csuda jó. Aztán, mintha az „akadékoskodóknak” lenne igazuk, felfüggesztették az építését. Szakember is tévedhet, gondoltam, a lépcsővel kapcsolatos „aktuális helyzet” az, hogy nem tudni, mi lesz a sorsa, s abban mekkora a szerepe a gazdasági, a politikai és a környezetvédelmi szempontoknak. De azóta annyi minden történt, hogy ez a gond itt régen senkit nem foglalkoztatna, ha a csehek nem kötnék az ebet a karóhoz, illetve nem akarnák megkötni a Dunát még „saját területükön”.

Visszakanyarodva egy csöppet: Grósz Károly a kormány és a párt feladatainak szétválasztásáért kardoskodott, és nemsokára egy személyben lett főtitkár és miniszterelnök; ezen még egykönnyen túltettem magam, hisz rövid idő múltán - ígéretéhez híven - átadta a kormánypalcát másnak, Németh Miklósnak. A későbbiekben viszont már nehezen emésztette meg sötétségből jött gyomrom, hogy a hasonló elveket hangsúlyozottabban valló új miniszterelnök miért vállalta el az egyik ló szerepét az MSZMP négyesfogatában. S mindennek tetejébe jött az újabb bonyodalom: ezt a szekeret már jóval több mint négyen húzzák, vonják, taszigálják mindenfelé. Én most nem tudom még csak hozzávetőlegesen sem, mi a helyzet a párton belül (s még a kintiekről nem is szóltam) - a voltra és az utódra is gondolok -, de fürjtenyésztők, Róbertek, Rolandok és más kommunista magyarok szervezkednek, fenyegetőznek, a közelmúlt nagyjairól elnevezett egyletekbe tömörülve. (Szerintem az is elképzelhető, hogy illegálisan bár, de létezik Jozsif Viszarjonovics Gyermekai Klub vagy Rákosi Mátvás Önképző Kör.)

Szégyllem, komám, de a pártkongresszus előtt még annyit sem tudtam volna megsaccolni neked, hogy ki kiről és hányfelé fog szakadni. Mert a szakadást már mindenki biztosra vette, s talán mindenki hanyatt vágódik, ha marad az egység. Rajtam kívül, mert én most már kénytelen voltam „abszurdra venni” a politikai figurát.

Sejtem, téged legfőképp a többpártrendszerre való készülődés érdekel. Igen, komám, több párt van és egy rendszer. Ismételten vissza kell caplatnom az időben, utalnom kell a két évvel ezelőtti ideérkezésemkor tapasztalható állapotokra, melyeket nagyjából kitapinthattam korlátolt lehetőségeim ellenére. Nyilván tudtam, tudtuk azelőtt is (még odahaza), hogy a hivatalos magyar politikán kívül létezik egy nemhivatalos, egy elfojtott, egy földalatti politizálás, a „másként gondolkodás”, amely igyekszik felszínre hozni több kérdéssel kapcsolatos ellenvéleményét, illetve feszegetni bizonyos tabutémákat. No, de nyolcvanhét telén, nyolcvannyolc tavaszán Budapesten tényleg testközelbe kerültem ezzel a jelenséggel, barátaim és ismerőseim meghordoztak ezekben az akkor még kevésbé szalonképesnek számító körökben (Magyar Demokrata Fórum, Klubtanács, Bajcsy-Zsilinszky Társaság stb.). A szó igaz értelmében megfigyelőként vettem részt a rendezvényeiken, s az otthoni álpolitizálás megszokásai után - talán érthető módon - a kíváncsiságot meghaladó lelkesültséggel ízlelgettem az elem tálat szellemi táplálékot, mondhatni, önfeledten adtam át magam a hangulatnak, a monopolisztikus igazság falait lebontó dübörgés hangulatának, a másmilyen igazság kimondhatóságának elixírjét kortyolgatva. Úgy értettem, erről van szó...

Hasonlóképp érteni véltem néhány parlamenti képviselő (Király Zoltán, dr. Südi Bertalan és mások) „megmozdulásait”, melyek az én akkori (a későbbiekben revidiálásra szoruló) értelmezésem szerint szintén az igazság kimondhatóságának, a kimondás szükségességének, a szükség kényszerének a jegyében születtek.

Talán ez fogódzónak kevés, de az eddigiek részletezésébe azért nem bonyolódnék, mert a felgyorsult események meghaladták azt, és téged is a pillanat ábrázolása érdekelne. Röviden:

körülbelül eddig tudtam (legalábbis azt hiszem, hogy tudtam) követni az „ellenzékiiséget”, a más koordinátákban gondolkodást, mint az a bizonyos hivatalos... Mert elindult az értelmi képességeimet meghaladó lavina, melyet akkor a többpártrendszerre való áttérésnek neveztek, és némelyek neveznek még ma is. Ne érts félre, komám, én is kapiskálom, mi ennek a lényege, és hogy szükséges a demokráciához (no meg a kemény valuta beáramlásához). Engem csupán a megvalósításának itteni változata kápráztatott el. Szinte egy legyintésre alakultak meg új, és alakultak újjá régi pártok tucatjai. (Több párt, mint kolbász - idézhetnék egy mostanság divatos közmondást, csak nem tudom, kitől van: először a *dili* című lapban olvastam, utána *Diurnustól*, és mint mondani szokás, lopott közmondásnak túros az értelme. De ebben van valami.)

Felfogóképességem szempontjából a pártok száma – vagy ahogyan ezt a hozzáértők mondják: a politikai paletta sokszínűsége – a kisebb gond. Összehasonlíthatatlanul nagyobb, hogy ezek nem mind pártok, némelyek ki is kéri maguknak az ilyenszerű minősítést, mondván, hogy ők csak mozgalom. A másik meg társulás. A harmadik csak fórum. De fenyegetőzik: „elképzелhető, hogy átmegyünk pártba”. Gyengeelméjűségemmel mindezekon kívül felfedezni vélek baráti társaságokat, családi vállalkozásokat és gittegyleteket (hogy a szexuális aberráltak érdekvédelmi köreiről ne is szóljak), melyek sajnálatosan téves megítélésem szerint nem annak a bizonyos palettának a színei, hanem egy egészen más planéta (az áldóját, mindjárt már a betűkbe is belegabalyodom), szóval más műfaj.

Az egyszerűség kedvéért (ha még lehetséges) maradjunk a pártoknál. Megalakulásuk, feléledésük észveszejtő ráadása: jóformán létre sem jöttek, némelyikük máris oszlik, szakad (példának okáért lásd kiscigányokat, vagy a szocdemeket, ahol az egyik újr alapító csapta be maga mögött az ajtót, vagy: a cserkészek eleve háromfelé szakadva alakultak meg stb.)... Már nagyon nem értettem a dolgot, aztán dr. Czeizel Endre szexuális műsorában a tévében megmagyarázta: csak a magasabb rendűekre jellemző, hogy az új élet a sejtek egyesülésével jön létre, az alacsonyabb rendűek osztódással szaporodnak. Ezt én arra értem, amire a doktor úr, a fajra és nem a fajon belüli csoportokra, hisz oszladozik-szakadozik, ugyebár az eddig volt egypárt is.

Tovább bonyolította a még tájékozódni törekvő szemlélődésemet a pártvezérek, illetve a szónokok személyiségének összetettsége. Egy-egy megnyilatkozás (megnyilvánulás) után (közben) kapkodtam a fejem: na, ez egy bátor gyerek; hűj, ez egy okos fickó... Már azt sem tudtam, melyikükre bíznam szívesebben az életem, oly sokan sugallották ezt nekem, és szinte mindegyikben megbíztam volna, oly értelmes és meggyőző volt az érvelése. Csakhogy bennfentes ismerőseim és ismeretlenek kezdtek felvilágosítani (hülyíteni?), kezdtek a lepleket lerántani (rágalmazni?) négy szemközti beszélgetésekben, rádióban, tévében, újságban: nem olyan a fiú, amilyennek mutatja magát. Ilyen képtelenségeket akartak és akarnak elhíttetni velem, hogy – például – az ellenzéki színek egyikében száját tépő hapsi még ki sem lépett az MSZMP-ből, sőt munkásör is volt nemrég. Nem folytatom (bár tehetném) az abszurdításokat, nehogy te is bezsongj. Inkább rátérnék általános kusztáságom gócéra, mondhatni gordiuszi csomójára.

Egy meggondolatlan pillanatomban vagy – hogy is mondjam? – egy tudatosan nem ellenőrzött gondolatszárnyalás mélypontján (szóval: nem voltam magamnál) felfedezni véltem néhány közös dolgot a szerteszét szakadt politizálók szándéknyilatkozataiban. Néhány igencsak szélsőségesnek mondható irányzat képviselőit leszámítva, állítólag mindenki a nép nevében akarja a nép jólétét, a haza fejlődését, a nemzeti érdek érvényesülését, a megújulást, a reformokat s egyéb jókat. Akkor meg miért a szenvedélyeknek ez a túlfűtött összecsapása? Miért az öklörázás és a habzó száj? Miért tűnik egyre békétlenebbnek ez az átmenet? Tényleg személyes ambíciók, hatalmi harcok vezérlik az okosan, de néha értelmetlenül szólókat ebben a páratlannak kikiáltott történelmi esélyhelyzetben?

Valóban elképzелhető, komám, hogy ezekre a kérdésekre csak én nem tudom a választ, aki a sötétségből, az elmaradottságból jöttem, a demokráciában való járatlansággal, politikai szubkultúrámmal, debilitással. Valószínű, a kikupálódott, a tősgyökeres magyar

állampolgár a maga előrehaladott demokratikus hagyományaival nincs ilyen bajban, ő már mindent tud, mindent ért. Bizonyíték erre talán az is, hogy el sem megy a különböző pártok rendezvényeire, visszamondja az újságelőfizetését, és kikapcsolja a tévéjét, amikor a politikát magyarázó vagy afelett vitatkozó műsorok kezdődnek. Nekem - sajnos - be kell pótolnom a hiányosságokat, figyelek hát megzavarodottan is.

Azt hiszem, a „helyzettel” szembeni értetlenségem többek között onnan is ered, hogy - látva a kényszerűségből vagy önként nyilatkozók önbizalmát és határozottságát - csaknem pártállásra való tekintet nélkül feltételeztem politikusainkról a jó szándékot és az értelmet. Vagyis általában véve megelőlegeztem számukra a jobbító szándék és az észérvek logikus kifejtésének meglétét, illetve képességét. Hamarosan döbbenettel kellett tapasztalnom, hogy *általában* volt elsietett a bizalmi szavazat, téves a feltételezés, ezt hamarosan illusztrálnám néhány példával...

Azelőtt említendő viszont egy másik alapvető tévedésem. Úgy rémlett, értem az idők szavát, azaz - sokadmagammal együtt - felismerni véltem a változtatás szükségességét, lényegét, halaszthatatlanságát, fő irányát... Nevezzék azt megújulásnak, reformnak, rendszerváltásnak meg bárminek, a változtatás mibenlétét - talán megbocsáthatatlan leegyszerűsítéssel - így tudnám számodra röviden meghatározni: átmenet a diktatúrából a demokráciába. Leszögezném: ezzel s az átmenet módozataival (amennyiben megmaradnak a békés, a „vér nélküli forradalom” keretein belül), valamint az első ígéretes lépésekkel (áttérés a többpártrendszerre, konkrét közeledés Európához stb.) lelkesülten egyetértettem. Sajnálatos mód azonban a demokráciásdit úgy képzeltem el, hogy a több szemszögből megvilágított és szabadon, nyilvánosan feltárt igazságreszecskek egyesülten eredményezik majd a „közös, nagy ügy” igazát, s az elkerülhetetlenül felbukkanó véleménykülönbségek ütköztetéséből ezúttal nem lesz mennydörgés és villámcsapás, hisz e kis ország maroknyi népének bőséges és alapos történelmi tapasztalata van abban, hogy a belső viszálykodás, a „magyar kannibalizmus” felemészti az igazi ütközethez szükséges energiákat, erőket. Ahogy azt korlátolt komád, a sötétből jött „Móricka” elképzelte...

Hogy ne csupán a tévé többé-kevésbé „kozmetikált” politikai műsorainak káprázatában éljek, delegáltam magam néhány rendezvényre, érdekegyeztetőnek meghirdetett tárgyalásra, kerek, szögletes és amorf asztalok mellett folyó eszmecserékre (?) okulni vágyó megfigyelőnek. Nem ért semmi meglepetés (a tömegkommunikációs eszközökben megszűrt információkhoz képest), azaz maradt, mondhatni fokozódott értetlenségem homálya, a magasan szárnyaló eszméket nem értem fel, a sűrűn cikázó fénysugarak továbbra is elvakítottak. Olyannyira, hogy az általam elképzelt (és szándéknyilatkozataikban többek által hasonlóképp meghirdetett) demokráciából, az átmeneti időszak békés jellegéből nem láttam semmit, a jószándékból és értelmességből is csak igen-igen keveset. Az egész hepaj amolyan politikai Ki mit tud?-hoz hasonlít, némely esetben ripacsok színjátékához vagy inkább heppeningjéhez. A Ki mi tud? című vetélkedőről neked, komám, tudnod kell, hogy ezen nem profik indulnak, hanem amatőrök mutogatják, mire képesek egy másmilyen műfajban, mint amire képesítésük feljogosítja őket, azaz kedvtelésből eljátszadoznak valamivel. Sajna, én azt hittem, a politizálás nem játék.

Márpedig egyre nyilvánvalóbb, hogy játszadoznak sokan, a színpad nő, az önjelölt színészek sokasodnak, az alkalmi rendezők nem kevésbé, csak éppen rendje nincs az előadásnak, nincs dramaturgiája, s játékszabályok nélkül vagy azok betartásának mellőzésével a végkifejlet esetleges, bizonytalan - legalábbis számomra. Ha van szabály (azon kívül, hogy annak van igaza, aki nagyobbbat ordít), akkor ez az, hogy nincs szabály (Verebes megmondta!), könnyedén el lehet térni a „darab” fő vonulatától, bármikor bárki szövegébe bele lehet szólni, az érthetőség kedvéért egyszerre többen monologizálnak; szabad, sőt előnyös a másikat kigúnyolni, csúfondároskodni, kifigurázni, gáncsoskodni; látni előre megkomponált műfelháborodást, melyet még el sem kezdett az illető, már tudja, hogy vissza fogja vonni egy lezser „elnézést, elragadtattam magam” kíséretében. A „bocsánat, engem itt hülyéznek!” - féle mutatvány még otthonról ismerős, a román politika egyik kedvenc húzása, hogy már akkor visították, „engem

vernek!”, amikor senki még csak kezet sem emelt rájuk. Muszáj még egy csöppet a színházhaszonlatnál maradnom, mert érdekegyeztető abszurd játékok szüneteiben két idevágó megjegyzést csíptem el a még egyetlenként működő érzékszervemmel: hallottam, amint az egyik szószóló megkérdi ismerősét, „na, milyen voltam?”. Vagyis (ha jól értem): egy megbeszélésen, melyet állítólag a közjó érdekében hívtak össze, az első és legfontosabb dolog, hogy ő milyen volt... A másik megjegyzés sem akármilyen: „Ha tetszik, ha nem, ha jó ez nekem, ha rossz, ha holnap felakasztanak, sem bánom, én már megmaradok ilyennek, mert nincs otthon a szekrényemben annyi köpönyeg, mint egy színház ruhatárában”. (Sejtheted, komám, nem shakespeare-i az idézet, inkább amolyan szocialista realista.)

A mindenkinek mindent szabad jegyében Pityi Palkó is pártot alapít. Az alakuló gyűlésre rajta kívül csak a tévériporter jött el (ez már kabaré lesz, csak figyelj), aki megállja röhögés nélkül az „interjúfelvételt”. „Mi elvi nézetekre nem tudunk helyezkedni” - mondja a pártvezér, s a vak is látja, hogy tényleg nem tud. „A politikával nem foglalkoztam, de a politikát érzem jól, látom innen, alulról” - fejtegeti a továbbiakban P. P., s most véletlenül nem irigylek egy beavatottat éleslátásáért.

„Nem hihetek többé annak, aki eddig becsapott!” - így egy másik okítóm, aki nagyon is elvi nézetekre helyezkedik, de szerencsétlenségemre én neki sem tudok hinni csak azért, mert ő még nem csapott be (mert nem volt sehol), majd becsap, gondolom korlátoltan, mert másként nem tehet. Ugyanis csak ígér szépeket, rá a fedezetet kihámozni képtelen vagyok. Mert mint oly sokan a „többpártokból”, tisztán mindössze annyit mond el, mit nem akar, mitől határolja el magát, „ki nem vagyok”. De a „ki vagyok” kimondása mintha nehezebb lenne, illetve én csak azt értem, hogy senkire sem akar hasonlítani, saját arcát nem mutatja.

Zavartságomból még fel-felsejlik, hogy egyre ingerültebbek és arrogánsabbak a közszereplők, és már-már hajlamos vagyok azt feltételezni, hogy a „tárgyaló felek” alapvetően gyűlölik egymást. Moldova Györgynek lenne igaza, aki erre egy kamionszófőrt idéz: amikor főni kezd a leves, először a mocsok jön a felszínre? Vagy Bodor Pál legyen kalauzum a bizonytalanságban, aki leírta, hogy politizáló nép vagyunk és nem politikus? Vagy hároméves fiam optimizmusában higgyek, amikor kijelenti: megtanítom a macskát gitározni...

Történt valami nemrég, ami kissé bizakodóvá tett, hogy nem csak én veszítettem el teljesen józan ítélőképességem. A „Demokratikus Magyarországért Mozgalom” alakuló ülésén ilyesmik hangzottak el: „Legjobban önmagunktól féltünk önmagunkat”, „Belevakultunk a többpártrendszer mítoszába”, „A dilettáns demokráciában éppúgy elsüllyedhet az ország, mint a dilettáns diktatúrában”...

Aztán eljött a diktatúra lebontásának első látványos aktusa, a „kommunista harakiri”. Alig kezdődött el, pontosan a második nap estéjén véget is ért az MSZMP kongresszusa. Maga a kongresszus ugyan tovább tartott, de ez már a Magyar Szocialista Párté volt. Már ebből is láthatod, hogy a közélet káprázatos eseményeinek zuhataga fokozódott, úgyhogy nyomon követésük és megértésük egyre nehezebbé válik.

Én ugyan nem látok bele a politika csúcsain játszadozók kártyáiba, de ezúttal hangosan és jó előre bementék az ultit: a nyomtatott sajtó és a televízió beavatott, jeles politikai kommentátorai, politikusok és politológusok hangoztatták nyíltan (és nem diszkréten ránk kacsintgatva), hogy ez lesz az utolsó. Azaz egy régi slágert idézve, némelyek számára „ez a harc lesz a végső”. Gyászos sejtéseimet megerősítendő, az ütközet kezdetét október hatodikára, az aradi vértanúk kivégzésének napjára, a magyar kudarc egyik kimagasló eseményének évfordulójára tűzték ki. Ha netán ebből a „célzásból” sem értettem volna, a kongresszus első napjának első hivatalos szónoka (Ormos Mária történészprofesszor) minden kétséget eloszlatva, amikor így szólt: „Hajtsuk meg fejünket a Batthyányk, a Damjanichok, Rajkók, Nagy Imrék és Mező Imrék emléke előtt”. Világos, itt megint valami temetés lesz, gondoltam, de máris egy újabb rövidzárlat vitte ki a biztosítékom: hogyan kerültek ezek egy csapatba, s ráadásul ebbe a mezbe? (Később kapiskálni kezdtem a választ, majd meglátod.)

Mielőtt rátérnék arra, hogy mit nem értettem a lényegből, néhány megjegyzést a külsőségekről, a rendkívüli kongresszus rendhagyó külsőségeiről. Már hajlamos voltam mellékesnek elkönyvelni (s így neked sem megemlíteni) az erre vonatkozó észrevételeimet, de - többek között - nyilatkozott a tévében egy lengyel újságíró, külső szemlélőként (akárcsak jómagam) hasonló meglátásait fontosnak tartotta elmondani. Szóval megdöbbenéssel láttam, komám, hogy az emelvényen nincs ott az ilyenkor máshol (és eddig itt is) szokásos, félszáz „díszfunkcionáriusból” álló (ülő) elnökség, nem néz velem szembe a sok sötét öltönyös-nyakkendő, szigorú öregúr. Valami hosszan nőző bokrokkal rakták meg az amúgy szinte üres színpadot (hogy legyen valami élet?). Aztán nem akartam hinni a fülemnek, hogy a toplistán visszaszorult a nemzetközi munkásmozgalom indulója, s élre tört a magyar himnusz (többször énekelték el, sokan könnyezve, hogy az alaphangulat megmaradjon?...). Vagy: többnyire szabadon beszéltek a felszólalók, és nem előre megírt (és ellenőrzött) szöveget olvastak fel. Számomra meglepő volt a beszédek rövidségére való törekvés, az órákig tartó hosszas beszámoló hiánya, a hosszas halandzsák öröndes mellőzése.

Ha valami előre meghatározta, azaz időben előrevetítette a döntéseket, akkor az talán a küldöttek megválasztása (kiválogatása) lehetett. Mondtam is a kománédnak balgán, még jó néhány nappal a kongresszus megkezdése előtt, hogy ilyen sorsdöntő pillanatokban mitől olyan nyugodt, mire ő: mit vagy úgy odáig, október hatodikáig még sok van?! Igen ám, így én a nejemnek, de most osztogatják a küldöttmandátumokat, s állítólag nem mindegy, hogy a konzervatívok vagy a radikálisok emelgetnek fel több piros cédulát akkor, amikor maradásról, szakadásról, megújulásról, átalakulásról, életről-halálról lesz szó. Azért írtam most is, hogy *állítólag*, mert bizonytalanságom tovább tart, a pillanatnyi állást elemezve képtelen vagyok más következtetést levonni, mint hogy ebből éppúgy lehet patt, mint matt.

Nem szeretném, hogy te is belegabalyodj s azt sem, hogy engem tarts teljesen megsuvadtnak azt gondolván, hogy összevissza csapongok, ezért előre közlöm: a most következő gondolatok nem egy ellenzéki összejöveten, hanem szintén a (még az MSZMP) kongresszuson hangzottak el a ki tudja, hogyan válogatott küldöttek szájából (közülük nem egy még a volt vezérkar tagja). Tehát: a sztálinizmus elvetendő mint tévút; az új párt nem lehet kommunista; parlamentáris demokráciát akarunk; az európai (nem keleti) demokrácia értékrendjére építené szervezetét az új párt; független külpolitika a célunk, újra kell értékelni a Varsói Szerződéshez és a KGST-hez fűződő viszonyunkat; az egypártrendszerit igyekezünk megszüntetni; nem kérünk a káderekiválasztásból, a kádergazdálkodásból, egyetlen célunk a szabad választás; szakítani kell azzal a monstrummal és konglomerátummal, amely valójában nem pártként, hanem közhatalomként funkcionált ebben az országban; az MSZMP története a pártállam állampárti története; meg kell válni a hitelüket vesztett vezetőktől, a politikai múmiáktól; az MSZMP-nek több lehetősége is volt, mindannyiszor hitelét vesztette; az általunk elképzelt baloldali progresszió elveti az elnyomást, a megaláztatást, a kiváltságot; nem akarunk örökösei lenni az elmúlt korszakban összeharácsolt vagyonnak, ezt a vagyont vissza kell adni a népnek; le kell mondani az erőszakosságról és a kizárólagosságról; szakítunk véglegesen és végérvényesen a demokratikus centralizmussal és a proletárdiktatúrával; hiba volt eddig nem felszámolni a munkásörséget...

Semmit sem érő feltételezésem szerint az úgynevezett ellenzéknek most át kell alakítania némileg eddigi követelménylajstromát, hisz nem akarhatják ugyanazt, mint az ellenfelük. Elképzelhető, hogy ezen a kongresszuson bizonyos kijelentések éppen azért hangzottak el, mert ezeket a demokratikus ellenzék joggal kezdeményezte és szorgalmazta.

Aztán hirtelen, elsőpró többséggel megszavazták azt, amit így neveztek, „Állásfoglalás a párt jellegéről”, és ami tulajdonképpen az MSZMP végét, az MSZP kezdetét jelend, ha igaz. Azért a *ha*, mert másnap úgy vettem észre, mintha többen „nem úgy értették volna”, mint ahogy azt érteni vélték. (Ismételten: lám, az értelmezések tekintetében mintha nemcsak én lennék bajban. Egy vicc a kongresszus folyosóiról: valaki azt mondta, még csak egy napja vagyok szocialista, de már úgy utálom a kommunistákat!... Komám, ez vicc?) Éppen folyamatban van a tisztázás. Legalább azt meg kell várnom, amíg számukra tiszta lesz.

Mindezek ellenére továbbra is fenntartom képzeletemben annak lehetőségét, hogy „az itteni helyzet” változásai logikusak, a többség által nyomon követhetők, talán még előre kiszámíthatók is. Te, szegény, a politikai pergőtűzről szóló zűrzavaros beszámolómból viszont bizonyára csak két dolgot érzékelhettél: a zúrt meg a zavart. Most fogózz meg, komám, mert a sok tétovázás után tapasztalhatsz részemről némi határozottságot is: lehet, hogy még sok minden van, de zűr és zavar holtbiztosan. Ez *magánvélemény*, s ezt a jelleget divat itt hangsúlyozni (a különböző nyilatkozók mindegyre pontosítják, hogy ez a kijelentésük a pártjuk álláspontja, amaz pedig a saját véleményük), magam is csak a divat kedvéért teszem, hisz nem vagyok semmilyen párt tagja, még csak polgára sem a Magyar Népköztársaságnak (?). Egyik jeles költőnk (a feledékenyeknek mondhatnám: valami „köze” Erdélyhez is volt), Ady Endrét alig-alig parafrázálva állíthatom: sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse, de még szimpatizánsa sem vagyok itt senkinek, nem vagyok senkinek... *Senkinek*, hangsúlyozom ezúttal nem hóbortból, hanem figyelmed esetleges lankadását elűzendő: nem azt írtam, hogy *semminek*. Mert *valaminek* – úgy érzem – igenis utódja, rokona és rokonszenvezője vagyok: a magyar nép azon több évszázados törekvésének, melyet hajdan naiv egyszerűséggel így fogalmaztak meg, „szabadság, egyenlőség, testvériség!”. Persze itt és most ez jóval bonyolultabb, amint ezt eddig is igyekeztem legalább jelezni...

Mégis miért tűnik fontosabbnak a valami a valakinél? Nyilván, nem a rossz vagy a jó lóra tevés dilemmája miatt. Nem óvatoskodásból nem voksolok a Valakikre (személyekre, illetve pártokra, mozgalmakra és ezek képviselőire), hanem nagyjából és – nem fontossági sorrendben – körülbelül a következők miatt.

Nem vagyunk olyan jóban. „Sem rokona, sem ismerőse nem vagyok senkinek.” Nem látok az agyvelejébe; kisminkelt, jól fésült ábrázata tetszhet ugyan, de milyen lehet reggel, ébredéskor? Csiszolt, választékos megfogalmazásai magukkal ragadhatnának, ha tudnám, hogy tőle származnak, és nem más adta a szájába; jó szándéka meggyőzne, ha érdek- és akaratvilágába is bepillantathatnék. A külsín és belbecs ellentmondásaira voltak és lesznek példáim...

Nem leszünk jóban. Már majdnem kezdtem lelkieg „jóban lenni” azokkal a magukat hitelesnek hirdetőkkel, akik „magukat még nem kompromittált személyek szerepléséért” kardoskodtak, amikor eme makulátlanokról is kezdett mindenféle kiderülni. Erősödik bennem a gyanú, hogy -úgymond- félrevezetés esete forog fenn. Hogy régi elvtársaktól a koraszülött bajtársakig többen önös érdekből, a nép nevében találnak ki maguknak fontos(kodó) szerepeket. Miközben kórusban követelik- joggal! -, hogy lényegesen csökkenjen azok száma, akik eddig csak a „politikából”, az ideológiai útmutatásból, az irányvonal meghúzásából és betartásának ellenőrzéséből éltek meg, egyre nagyobbra dagad - mégpedig a követelőzők soraiból startolva! - az újjazdagokhoz hasonlítható újteoretikusok többpártrendszerű kasztja, melynek tagjai, minden jel szerint, nagy-nagy szeretettel élnének szintén a politizálásból. Az egyik oldalon a levitézlettek lakáspanamai, jogtalan előnyei, vadászatai... A másikon a szegény legény szerepében tetszelgő siheder, akinek elegánsabb és értékesebb személygépkocsija van, mint bármelyik volt pártfunkcionáriusnak; vagy a kölcsönkért, kopottas kabátban ágáló szónok, kezét az ég felé emelve mondván, „nekem csak az üres tenyerem van...”, s jó néhányan tudják róla, hogy milliomos. Ha ily szemérmetlenül hazudtok, nem leszünk jóban, mondhatná az, akit érint vagy érdekel a viszony.

A Valakikhez viszonyulni is nehéz. Egyrészt azért, mert - főleg az utóbbi egy évben - állandóan változnak, nem maradnak a helyükön. Van olyan, akit az Isten szólított magához, a másikat a párt állította félre; némelyek (akiktől talán éppen várnál valamit) a leghevesebb csatározások idején mennek soron kívül vagy „Soros” tanulmányutakra, jutalomkirándulásra, külföldre fél évekre; mások (akik történetesen látványos megmozdulásokat, érdekfeszítő nyilatkozatokat tettek nemrég) a hallgatás önkéntes száműzetését választják.

Másrészt a személyek megítélésekor legalább is engem fölöttébb elbizonytalanít, hogy módszereik változatlanul kaotikusak, mondhatni, harci eszköztáruk esetleges, majd mindenki

azzal üt, ami épp a keze ügyében van. Fentebb a színházi világ perverzitásainak hasonlatával éltem, most a sport világából merítenék, hátha így jobban megérted értetlenségemet. Képzeld el, komám, hogy különböző sportágak képviselőit egyszerre engedik a küzdőtérre, s ott egy finom-vegyes vetélkedő folyik (majdnem üres lelátók előtt): az egyik műkorcsolyázó szabadon választott gyakorlatot mutat be, a másik kötelezőt jég helyett salakon; miközben egyik emelné a súlyt, a másik rajta lovagol; a karikás gyakorlatot végző kislányt kick-box-karatés rúgja szájon; négyes fogattal kísérelnek meg magasugrást, hokiütőjével veselkedik a rúdugrásnak a jégkorongozó; barlangkutatók sárkányrepülőznek, sakkozók birkóznak, birkózók sakkoznak..., a többit a te fantáziádra bízom. (Ezek még nem olimpiai számok, de ha azokká válnak, évtizedekig lehet hazai specialitás, azaz magyar sikersportág valamennyi.)

Nem tudom a Valakiket megkülönböztetni, mert összemósódnak az arcok. Kíváncsian vártam most is, hogy az egybekent MSZMP-MSZP-kongresszusra ki hogyan fog reagálni. Fanyalog szinte mindenki, kommunisták és nem kommunisták, reformerek és ortodoxok, demokraták, mérsékeltek és radikálisok. Csaknem megegyezik a vélemény, hogy nem történt semmi különös, nincs semmi változás, lényegében minden a régi - miközben a világ el van ájulva a magyarországi változások nagyszerűségétől, és igenis jelentős dolognak tartják a „cégtábla átfestését”.

Szóval a „valamire” figyelnek, komám, s úgy tűnik, nem csak én egyedül. Miközben folyt az a bizonyos kongresszus, az egyik ellenzéki mozgalom „gazdasági akciót” szervezett, egy másik párt meg politikait. Mindkettőre elmentem, és láthattam, a nép mintha már szavazott volna *valamire*, az előbbin tízszer annyian voltak, mint az utóbbin. Igen, mert az MDF-piacon télire való zöldséget adtak olcsón, míg az SZDSZ, összejövételén aláírásokat gyűjtöttek...

Talán hajdani pszichoszociológusi ténykedésem névtelen kérdőíves felméréseinek szakmai torzulásaként is fennmaradhatott az elv: nem az a fontos, hogy ki mondja, hanem az, hogy mit mond. Megkockáztatom a feltételezést: itt az „egyszerű állampolgárok” jelentős részét már a mondás sem érdekli, hanem csupán az, ki mit *tesz*. Nos, éppen a tettek, a hasznos cselekedetek sokasodását látnám örömmel, de nem látom... Talán a káprázattól...

1989. október 15.

MEGBÉKÉLÉS?

Komám, itt nagy nemzeti megbékélés folyik, legalábbis nekiveselkedtek. Minden kétkedés és vészharangkongatás ellenére a kormány előterjesztéseivel tiszteletben tartotta a Nemzeti Kerekasztal megállapodásait, s a képviselők szavazataikkal támogatták azt. Képzeld csak el, az MSZP kongresszusának határozataival nem éppen teljes összhangban javasolták és határozták el, hogy kitiltják a munkahelyekről a pártszervezeteket, jogutód nélkül azonnal megszüntetik a Munkásőrséget, elszámoltatják a pártot vagyonáról, illetve jelentős részét visszaadják a népnek. Azért ez már valami!

Az éppen második országos gyűlését tartó Magyar Demokrata Fórum Csoóri Sándor és a későbbiekben MDF-elnyökké választott Antall József vezetésével küldöttséget delegált az Országházba (mihelyt tudomásukra jutott a Munkásőrség megszüntetéséről szóló döntés), hogy megköszönjék a parlamenti képviselők korrektségét. Komám, ismét értetlenkedni kezdtem kissé. Igaz, vitatták a jelenlegi parlament legitimitását (sőt meg is kérdőjelezték alaposan), nos, kiderült, hogy a kormánnyal együtt „felnőttként” viselkedtek. Minek kell azt rögtön és külön megköszönni, hogy valakik betartották a szavukat, hogy előzetes megállapodásokat nem tekintettek semmisnek, hogy nem hazudtak, nem csaltak, nem csaptak be senkit? Aztán derengeni kezdett máig tétova sejtelmem a gesztus mozgatórugójáról: ott, ahol évtizedeken keresztül más volt a szokás, a szokásváltás első kézzelfogható jeleit talán érdemes üdvözölni. Nem muszáj, de lehet. S úgy tűnik, az MDF élni akart és tudott a ritka lehetőséggel, tágitva ezzel a békülgetés folyamatát.

Tehát nemzeti megbékélés van, s kétszertendős itt tartózkodásom alatt ezt legalább annyiszor (vagy tízszer-tizenötször) hangoztatták, mint azt, hogy „mával lezárult egy korszak”. Csak az idén (eddig) október huszonharmadika a „III. nemzeti megbékélési nap” (az első március tizenötödike volt, a második Nagy Imréék temetésének napja). Persze gyanítom én, Árpádom, miért kell ezt ilyen alkalmakkor hangsúlyozni: nehogy ismét békétlenség zavarja A Napot, napjainkat. Kósa Ferenc egyik filmjét mutatták be a tévében, Németh Miklós kormányfő szintén aznap és ugyancsak a képernyőkön keresztül intézett egyfajta szöveget az ország népéhez; mintha összefüggés lenne a kettő között. Míg Kósa 1944-et és 1956-ot idézve azt az abszurditást tárta elém, hogy mily gátlástalanul gyilkolja magyar a magyart, addig a miniszterelnök attól óvott engem, hogy kerüljek hasonló beidegződéseket, amikor figyelmeztetett: most külföldi erő nem verhet le minket, hát mi egymásra ne emeljük kezét, ne legyen ismét fő ellenségünk már-már örökletesnek számító, belviszályra ösztökélő indulatunk.

Az óvatosság nem alaptalan. Nyilaskeresztes röpcédulán háborog az ország figyelmesebb része. A belügyisek pont a nagy napra derítették ki, hogy a szerző nem más, mint egy ortodox magyar kommunista, Antoniewicz Roland. Ugye, a bonyolult helyzetről szóló kacifántos fejtegetéseim után már egy ilyen pártváltáson sem lepődsz meg, pedig nem is erről van szó...

Felsejlik (mindjárt rátérek, hogy miért csak sejlik), hogy október huszonharmadika, a vérbefojtott népfelkelés dicső kezdetének emlékezete egyben a Magyar Köztársaság kikiáltásának napja volt. (Ha jól tudom, a történelemben negyedszer lett Magyarország köztársaság.) Szűrös Mátyás kiáltotta ki: „A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam lesz. (...) Megérdemelné már a nép, hogy végre jókedv és bőség legyen a Duna-Tisza táján. Legyen béke a Földön, és legyen békesség az emberek között. (...) Az új köztársaság felelősséget érez a határokon kívül élő magyarok sorsáért”... Ez utóbbi kijelentést is vegyem nagyon komolyan?

A kedvedért írtam le...

Másnap aztán rettenetesen kábult fejjel ébredtem, macskajajjal. Nagyon berúghattam A Nap eseményeinek figyelése közben, mert emlékezetem szerint trikolóros dekorációban énekelte egy óriási tömeg a Kossuth téren - a székely himnusz! Hiába na, részeg disznó vagyok - gondoltam, miközben majdnem kifutott a kávémm...

Bepiáltan ledobta magáról a fedőt egy feltehetően tudatosan elfojtott ötletem, mert valaki mintha azt magyarázta volna nekem az összefüggéstelenségben, hogy a magyarság és a kommunizmus összeférhetetlen. Ha magamnál vagyok - véltem, miközben már a cukrot kavargattam a fekete lében -, pontosabban fogalmazok: mindenféle diktatúrára gondoltam. És még azt skandáltattam a sötétségben összetért gyülekezettel: soha többet kommunizmust! Persze józanul, egy korty ébresztő nedű lenyeltével megkérdeztem: hogyhogy soha többet, hát volt itt egyáltalán ilyesmi?!... Esetleg csak el akartak jutni oda egyesek...

No és ugyan miért kiabáltattam seregemet imígy: ruszkik, haza! Hiszen amúgy is mennek, mendegélnek... Talán ott, elfojtott énem mélyén noszogatni szeretném őket? - kérdeztem magamtól már reggel, ugye, kávézgatás közben.

Ötvenhat józan eszem szerint sem volt soha ellenforradalom, a kapitalista erők összeesküvése vagy a csőcselék anarchiája, csak - mint tudod, komám, mifelénk is - annak „illett” nevezni. Most itt népfelkelésnek mondják, és a magyar történelem egyik kimagasló eseményének tartják, melyre - mint sűrűn felemlégetik - nem figyelt oda kellőképp a világ. Én meg alkoholgőzösén látni véltem annak a híres szobornak a ledöntését. Reggeli kábulatomban nem az tűnt furcsának, hogy „láttam” a jelenet egyik főszereplőjét, hanem az, *ahogyan* elmeséltettem vele a történeteket, ugyanis úgy mondta, mintha tegnap történt volna a világnak ez a legtermészetesebb cselekedete. A dolog természetéből adódik, hogy csak mondatfoszlányokat tudtam már felidézni, körülbelül ezeket: „Ketten elhatároztuk, hogy ez tovább nem állhat... Nagyon nehéz feladat volt... Hurkot akasztottunk a nyakába... Félig elvágtuk a csizmáját... Leöntöttük benzinnel és felgyújtottuk... Csörlöket tettünk rá... Még mindig nem dőlt le, csak ingott a gonosz... Aztán lebukott, leesett a nyaka... Ott feküdt Sztálin gerinctelenül...” Árpádom, hát nem meghökkentő?

Engem már-már meggyőztek mostanában arról, hogy *akkor* mindenki bátor volt, hős és tudatos. Kérdelek hát, tudatalattim hanyadik emeletének melyik ötvenhatos lakója szöla fel tökrészségem homályába: „Mi ötvenhatban nem voltunk ilyen bátrak, mint a maiak... Amikor szóltak, mi ott az egyetemen le is tettük hamar a fegyvert...” Nekem napközben gyakran (s a Napzártában néha) magyarázzák, de jó lenne, ha az ötvenhatos október szabadságának szelei fújdognának ismét; akkor meg miként fordulhatott elő, hogy a harminchárom évvel ezelőtti fegyveres hős (a későbbiekben elítélt) szájába ilyen kijelentést képzalegtem: „Istenem, ha így hagytak volna minket cselekedni ötvenhatban, mint ma”. Egy másik „piás” hősöm mondá: „...egy generáció, mely ötvenhat óta először gondolkodik szabadon. Negyvennyolc elbukott, ti elbuktatok, mi...” - elbukunk, diktálná a logika, de a szabadon szárnyaló borpárától a logika nem várható el, hát szónokommal így fejeztetem be - „nekünk győzni kell”. Következett a szemtanúim álomszép emlékezete: „Jöttek a szovjetek a tankokkal, de a szovjetek sem akartak lőni, csak kiszálltak s nevettek”. Hát nem megbocsáthatatlan?!

Hogyhogy nem akartak lőni? - forrt fel a fejem azon a reggelen, és miközben újabb kávéfőztem, nyugtatgattam magam: felügyelet nélkül hagyott fantáziálgatásom talán megbocsátható... Mert nyilván - gondoltam -, az is szeszes rémlátomásom szüleménye, hogy megjelent előttem egy „halott”, akit azért ítélték akkoriban halálra, mert lapot szerkesztett, és most egy sportfogadási kiadvány szerkesztőjeként (?) mondja nekem mindennek a tetejébe: „Szeressük egymást!”...

Szóval már a második kávénak köszönhetően bányásztam elő Napzártai utáni részeg látomásaim és hallomásaim kusza keverékéből a magyar-osztrák határon át menekülő százazereit. Sajnos (talán túl erősen sikeredett a főztöm), nekem erről másnaposan is egy képtelenség jutott az eszembe: mi lett volna, ha az osztrákok, németek, angolok, amerikaiak, kanadaiak és mások úgy fogadják azokat a százazereket, ahogyan fogadják most itt jó néhányan az erdélyi menekülő tízezereit? Ha akkor azt mondják nekik: minek jöttetek ide, a szülőföldön kell kitartani, ez nem ok a megfutamodásra... Pedig akkor egy potenciális (a későbbiekben bekövetkezett) terror és diktatúra elől menekültek, mi pedig egy évtizedek óta létezőből jönnénk... Pedig ők csak a komákhoz és a barátokhoz kéredztek be, mi a testvérhez, a

vérünkhöz jönnénk... No, de erről egy picit lennebb, mert előbb befejezném a kijózanodás reggelét.

Akkor még - végezetül - felötlött előző esti fantazmagóriám legnagyobb abszurditása: miközben Szűrös Mátyás ünnepélyesen kikiáltja a független, demokratikus Magyar Köztársaságot, valakit *teljesen értelmetlenül* közbekiabáltatok, hogy „Ez a sátán birodalma!” Ekkor kellett kimennem a budira...

A harmadik kávé előtt mesélem a nejemnek, miket képzelegtem részegségemben. Csak nevet: hát elég rondán leittad magad, az biztos, de nem képzelegtél... Mindez elhangzott, illetve látható volt a tévében előző nap valójában. Mindez, illetve ez is...

És most arról, amit fennebb ígértem, és amit már legalább egy hónapja halogatok. Az történt, hogy már-már naponta estek nekem erdélyi menekült mivoltom miatt. Az általánosítás nem igaz, túlzás is lenne, de ez a lényege a bajomnak. Kicsit kibontanám...

Kezdem azzal, hogy én vagyok a hibás az egészért, mert voltam olyan marha, hogy kezdtem egy kicsit itthon érezni magam. Olyannyira, hogy kezdtem kimerészkedni az emberek közé, vagyis leültem nyilvános helyeken meg egyebütt ismerősökkel beszélgetni, s nyilván csapódott hozzánk egy-egy, általam addig ismeretlen személy, aki - s ez nem túlzás! - azonnal haragos, indulatos s bizony még agresszív is lett, mihelyt kiderült „eredetem”. Némelyek kimondták: ellenszenvük nem személyemre vonatkozik, hanem általában a Romániából idejöttekre; mások kerek pereg kijelentették, hogy igenis, én csak fogjam be a pofámat, bár amúgy sem nagyon nyitogattam.

Megsokasodott októim „társadalmi hovatartozása”, politikai elkötelezettsége, műveltségi szintje, foglalkozása széles skálán mozog, akárcsak a megnyilatkozásuk idejéig elfogyasztott alkohol szerinti szóródásuk. Csak példaként sorolom, hogy volt köztük tanácsi dolgozó és „ellenzéki politikus”, munkás és újságíró, tanár és maszek kisiparos... Amiben viszont teljesen megegyeztek (az irántunk érzett ellenszenvén kívül): mindegyik jobban tudta nálam, mi van odaát, Erdélyben a magyarokkal, és még egyikük sem járt ott.

Kifogásaik vagy fenntartásaik (vagy minek nevezzem?) szavakba öntött formája is - természetesen - sokszínű. A nem tudom, hány elemít végzett tanácsi dolgozó például azt sérelmezte, hogy jelenleg munkanélküli nejemnek nagyobb fizetése volt a színháznál egy évig, mint most neki. És hogy az írásaimat olvasva („bedolgozom” a helyi laphoz) „megvan a véleménye” a képességeimről. (Ettől különben én fölöttébb meghatódtam, mert bár igyekszem nem a lécen alul ugrani, de ha az illető tényleg végigolvasta valamelyik irományomat, akkor nagyon „mélyen szántó” voltam.) Szóval szerinte mi haszontalanok vagyunk és túlfizettek minket.

Az úgynevezett ellenzékinék meg az volt az alapvető kifogása, hogy nekünk ott, a szülőföldön kellett volna kitartani. Sajnos, a harciasság megítélésekor egyenlőségjelet tesz a két ország között, még kíváncsiságból sem ment át egy hétre, mégis hajthatatlan véleménye van az esélyekről. Nem részletezem abszolút meggyőző érvelését, a summája: mi a francnak jöttünk ide?

A menekültek jövetelét általában elutasító ismerősöm azt ecsetelte, hogy ő úttörőként sohasem volt Csillebércen (vagy hol a túróban?), neki és sorstársainak egyáltalán nem adatott meg a földi boldogságnak ez az élvezete, most meg íme, abban a bizonyos úttörőtáborban üdül tízezernél több keletnémet menekült. Nem tudom, komám, helyes cselekedet volt-e részemről, hogy nem kívántam neki a menekültekéhez hasonló üdülést...

Aki még - úgymond - differenciálni tud az NDK-ból és a Romániából idetévedt menekültek között, az hangsúlyozta: a németek, azok igen, azok rendes emberek, ő személyesen látta, hogy amint osztrák vagy nyugatnémet földre érkeztek, megcsókolták azt. Ismét csak magamban sajnálkoztam, hogy beszélgetőtársam csak a nyugati határokat járja, így nem láthatta, hogy a keletinél szinte minden magyar nemzetiségű menekült ezt tette, velőtrázó zokogások közepette.

És hogy a németekkel rokonszenvező ősmagyarunk nem járt a hajdúszoboszlói menekülttáborban (én jártam), hogy láthassa a frissen érkezettek naiv lendületét, amellyel legszívesebben egyszerre megölelnék egész Magyarországot.

Sejtem, komám, mitől kedvesebb a német menekült a magyarnak a magyarnál: attól, hogy ők nem maradnak itt nyűgnek, ahogy kinyitották a határt, mentek is. Naná!... Miért is maradtak volna itt, az idegenek között, a csillebérci összkomfort fantasztikus előnyeinek élvezete ellenére, ha egyszer az NSZK-ban a sajátjaik között lehetnek, minden előre látható „nyomor” ellenére...

Még mindig csak ráérzésekre merek hivatkozni, amikor megsaccolom a velünk szembeni szívélyesség korlátainak okát. Ha ezek egy kiflit látnak a fiam kezében, nem arra gondolnak, hogy van még az üzletben és esetleg ők is megvásárolhatják, hanem arra, hogy ez a szaros előlük eszi meg. Ahhoz, hogy keresztfiadnak jó étvágyat kívánjanak, a civilizációnak egy innen nagyon magas fokán, az emberi jóérzés alapján kellene állniuk.

Ne érts félre, komám, itt sokan segítettek nekünk. Talán csak az történt, hogy volt egy rossz időszakom, amikor egyre-másra rossz társaságba keveredtem... Talán nem is volt rossz az a társaság, csak indiszponált. A rossz kedvükre oly sok az okuk, látom, hallom. A jelenlegi gazdasági helyzetben van olyan például, aki arra kényszerül, hogy munkahelyet változtasson. Persze hogy ingerült még velem szemben is, akinek - csak! - hazát kellett cserélnie. Pedig kezdtem azt hinni, hogy nem cseréltem, hogy csupán hazajöttem...

1989. október 29.

HOGYAN NEM LETTEM SVÉD?

Egy héttel ezelőtti keserveimen úgy tettem túl magam, hogy elábrándoztam a svéd porszívón és a hozzá fűződő „erkölcsi magaslaton”: uraim, én igazán nem lehetek azzal vádolható, hogy önökre akartam erőszakolni magam!...

Komám, te még azt sem tudod, mi az a svéd porszívó, mert eddig derekasan elhallgattam a vele kapcsolatos kalandomat. Talán ideje ezt is elmesélnem.

Muszáj emlékeztetnetek arra, hogy érkezésünkkor, nyolcvanhét nyarán nem létezett „menekültkérdés” Magyarországon, ami azt jelentette, hogy a törvénytelenül itt-tartózkodókat simán visszaadták, nem számíthattunk „befogadásra”. Tehát nem akartunk (mert nem lehetett) Magyarországon maradni. Több ezer „elődöm” Erdélyből kirándulóban úgy dobbantott innen Nyugat felé, hogy a Hungaroring első és második futamának áradatával csúsztak át a határon. Hasonlóképp spekuláltunk mi is, „dobbantani” jöttünk valahova, akárhova. Itt álltunk Budapesten, arccal előbb az NSZK, majd Svédország felé, ábrándoztunk azon, hogy milyen jó lesz majd porszívózni egy szállodában vagy gombokat nyomogatni egy csapágygyárban, és emellett semmi gond, élünk mint Hanzi Hamburgban. Akkor már feladtam minden ambíciót, úgy éreztem, az életemet én otthon *éltem*, a többi - öt perc, öt nap, öt év? - csak ráadás, és ha lehet, akkor ezt fogyasszam szabadon, nyugodt körülmények között. Bármennyire elítélendő a felfogásunk, de lemondtunk arról, hogy hivatásunkból, hivatásunknak éljünk. Talán te megérted anélkül, hogy megírjam a menekülésünk előtti másfél évtizedem regényét, miért kell (az igazság kedvéért) megtennem a visszatetszést kelthető vallomást: nyolcvanhét nyarán nemcsak abból volt elegendő, hogy kisebbségi vagyok Romániában, hanem torkig voltam magyar minivoltommal is. Még Afrikába is elmentem volna szerezcsennek.

Mondom egy pesti barátomnak (tulajdonképpen az egyetlennek), mi a szándékunk. Valamiért nem lelkesedett a svéd porszívóért, és elég élesen tette fel a kérdést: mi a fenét keressen két nyelvhez kötött ember, egy író (ő még annak tartott, ráadásul tehetségesnek) és egy színésznő Nyugaton? Csak visszakérdezni tudtam: hát egyáltalán lehetséges itt maradni, nem fognak visszaadni? Kérdezzük meg, így a barát, és elvitt egy ismerőshöz (szégyen, nem szégyen?) a Pártközpontba. Az illető „elvtársról”, a funkcionáriusról rosszat igazán nem mondhatok, mert nem ígért semmit, csak annyit, hogy nem fognak visszaadni, még ha diplomáciai botrány is lenne belőle, egyelőre dekkoljunk a fővárosban a Művelődési Minisztérium vendégeiként, aztán hamarosan intézkednek a letelepedés, a munkahely és az ideiglenes elszállásolás ügyében.

Vagyis - legalábbis akkor úgy nézett ki - „vevők ránk”, voltak olyan kedvesek elhíttetni velünk, hogy itt szükség van ránk, és máris éledezni kezdtek nemrég elhantolt ambícióink. Felcsillant az, amit már remélni sem mertünk: hogy - talán másként, talán szabadabban - folytatni tudjuk azt, amit kényszerűségből abbahagytunk, hogy tapasztalatunkat, tudásunkat, képességeinket - bármily szerények is legyenek azok - továbbra is a magyar művelődés szolgálatába állíthatjuk.

Közben a hónapok teltek, komám, lett menekültügy, de nem lett letelepedési engedély és semmi sem a megígérték közül. Politikusok jöttek, mentek, ingadozni kezdett a Pártközpont (vele a mi ottani emberünk). Az állás (ahol hasznosíthatnánk magunkat) és az otthon (ahol végre lehorgonyozhatnánk, amit végre elkezdhetnénk berendezni) elképzelt körvonalai mindinkább elhomályosultak. Kilátásaink azért is sötétedtek egyre, mert - mint hamarosan kiderült - nyelvhez kötött emberekre éppen most nincs szüksége az országnak. Ezt megmondták a szemünkbe is a minisztériumban: rosszkor érkezünk. (Mostani eszemmel visszakérdezném: tessék mondani, Magyarországra lehet egyáltalán jókor érkezni?) A nehéz gazdasági helyzetben, ugyebár, nem kell a kultúra. A nem várt lehetőség (hogy Magyarországon maradhatunk) miatti örömünk gyorsan lankadt. Egyszerre éreztük magunkat

nyűgnek és tehetetleneknek. Úgy okoskodtunk, nem kellene kegyelemkenyéren élni vagy koldulni. Ekkor „ugrott be” a svéd kapcsolat.

Szökésünk előtt két évvel emigrált Svédországba egy marosvásárhelyi család, amellyel igen jó barátságban voltunk. Írtunk nekik helyzetünkről, ők meg nemsokára felhívtak minket telefonon a budapesti vendégházban és közölték: néhány svédországi magyarral együtt összedobták a három repülőjegy árát, két nap múlva át is vehetjük ezeket a SAS légitársaság irodájában, ne gatyázzunk sokat, az iratokon kívül semmit se vigyünk magunkkal, ott teljesen berendezett lakás vár ránk, nekünk való munka is lesz, és - ami akkor a legfontosabbnak látszott - akadékoskodás nélküli, őszinte és megértő befogadókészség.

Miközben itt halogatták ideiglenességünk felszámolását, és ezernyi dolguk közepette csak a sötét jövő bekövetkeztét szajkózták, a bizonytalanságnak eme örvényében az egyedüli fogódzót a kilábaláshoz csak az a három, zsebemben lapuló repülőjegy jelentette. Amikor már kezdtük kapni a pofonokat, hogy mi a francnak jöttünk ide, kimentünk a reptérre. Ha már ilyen kedvesen marasztalnak...

Egy szombati napot néztem ki az akció lebonyolítására, gondoltam, ilyenkor, a főnök távolléte miatt talán lazább a fegyelem vagy ünnepibb a hangulat, és átcsúszhatunk a szűrőn. Később győződhettem meg arról, hogy nem is tévedtem nagyot, az első próbálkozásunkkor álltunk legközelebb a sikerhez. A jegykezelő átengedett (bár meg volt neki tiltva) annak dacára, hogy látta, milyen útlevelünkben nincs vízum. A vámtiszt előbb akadékoskodott, aztán nejem és kisfiam könnyeit látva megengyhült a szíve, kinyitotta az ő kiskapuját is, és elment megkeresni azt a kiskatonát, akit ismert, s aki remélhetőleg úgy tesz majd, mintha nem létezne Varsói Szerződés és egyebek. Álljunk be az oszlop mögé, javasolta a miniösszeesküvésben részt vevő vámos, míg felkutatja a *véletlenül* nem a helyén tartózkodó határőrt. Közben szintén *véletlenül* arra sétált az őrmester, kedvesen érdeklődött, miért álldogálunk az oszlop mögött kigyerekkel a karban, arrébb az egyik ablaknál nincs sor, fáradjunk át az útlevélvizsgálat után a „tranzit” váróterembe. Én is a tőlem telhető kedvességgel válaszoltam, hogy azonnal, de azt hiszem, mondhattam volna bármit, úgyis elkérte volna az útleveleinket, nem kellett rendőrkutya gyanúságunk kiszimatolásához. Így is elkérte, bár nem az ő dolga volt. Innentől kezdve már hiábavaló volt minden, úgy visszavágott minket, mint Edberg egy puha adogatást. Néhány másodpercet késett a véletlenül elbódorgott kiskatonánk. Ilyen véletleneken múlhatnak sorsok. Azelőtti éjjel álomban svéd utakon jártam... A ferihegyi kiruccanás után a vendéglakásba visszaérve telefonáltam svédországi barátainknak: ne várjanak a reptéren...

Az összes többi próbálkozásunkkor csődöt mondtunk, pedig még jó néhányszor kibaktattunk a gépmadarak felszállóhelyére. Sokaknak kinyílt Ferihegyen a kijáratí ajtó, mondták menetjegyirodák dolgozói és reptéri alkalmazottak, még biztattak is, hogy ne adjuk fel. Egy ideig még reménykedtünk, ki-kijártunk, nem verekedtünk, nem sírtunk, nem erőszakoskodtunk, csak szépen kértük: hagyják, hogy menjünk a fenébe. De sosem kerültünk oly közel ahhoz, hogy felszálljunk a SAS-madárra, mint legelőször. Illetve egyszer mégis...

Előzőleg a nejem járt a repülőtéri parancsnoknál, hátha az ő utasítására behunyja fél szemét az őrmester, de az asszonyomnak csak annyit sikerült kiderítenie, hogy valahol hivatalos listák készülnek azokról a romániaiakról, akik repülhetnek, de mi nem szerepelünk ezen. Azt már nem árulták el, kit kell ostromolni a feliratkozási szándékkal. Karácsonytájt a KEOKH-nál jártam (Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal) meghosszabbítani az ideiglenes tartózkodási engedélyünket. A tiszt, aki tudta, hogy néha vacakol a szívem (akárcsak az övé, és amikor egyszer rosszul lettem nála, ő ettől lett rosszul), kedvesen érdeklődött - „mi, szívbajosok tartunk össze” alapon -, hogy vagyok. Panasztam neki, lehetnék jobban is, ha nem őriznék annyira azt a repülőtéri kaput, hisz zsebemben vannak a megváltó biléták. Felkiáltott: miért nem mondtam ezt eddig neki, hisz náluk készülnek azok a bizonyos reptéri listák! No, de semmi baj, folytatta, ott helyben írom meg a kérvényt, felviszi a főnökéhez, öt perc alatt aláírhatja, és mehetünk is, az ünnepeket a svédeknel tölthetjük. Míg felment az aláírásért, telefonáltam az asszonykámnak, hogy csomagolja össze azt a keveset, mert né, mi a helyzet,

nemsokára megyek helyet foglalni a gépre... Amikor a belügyi barátom visszatért az irodába, rögtön láttam rajta, hogy valami nem stimmel.

Azt sem tudta, hogyan mondja el, nehogy szívrohamot kapjak. Sokáig kerülgette a lényegét, én megpróbálom számodra röviden összefoglalni: a főnöke majdnem aláírta a kérvényem, amikor eszébe jutott, hogy csaknem fél éve leszóltak miattam a Pártközpontból, hogy ne gördítsenek akadályokat itteni letelepedésem elé, és most muszáj megkérdeznie az elvtársat, elengedhet-e, nehogy majd rajta kérjenek számon; a válasz határozott nem volt, mert az elvtárs elképzelhetőnek tartotta, hogy odakint majd azt pofázom, azért kényszerültem Skandináviába, mert itt nem fogadtak be. Vagyis (bármennyire abszurd a dolog): azért nem választhattam a svéd porszívót, azért nem mehettam el, mert protekcióm volt magas helyen...

Maradtunk hát, és a gyökértelenség terhe meg a másodszori hontalanná válás érzésének súlya alatt dőcög a szekér, melyre a haver ültetett. Dőcög? Azt sem tudom, halad-e.

Azóta még jó néhányszor „kapaszkodtam” a svéd porszívóba. Bár a Skandináviába emigrálásról kezdek lemondani. Egyrészt azért, mert a megváltozott helyzet miatt talán már ők sem olyan fogadókészek; másrészt kezdek nagyon elfáradni, enpluszegyedikszor már képtelen vagyok újrakezdeni az életem. De arra jó, hogy bántások idején, szorult helyzetben bár önmagamban felidézhessem, felemlegethessem: uraim, én nem akartam magam önökre erőszakolni, ingerlő ittlétem miatt szíveskedjenek azokat hibáztatni, akik fogva tartottak.

1989. november 5.

HÁT NEM FANTASZTIKUS?!

Eltársam!... Ez a megszólítás nagyon kiment itt a divatból. Hölgys és úr lett országszerte még az utcalány és a szegénylegény is, természetesen a volt elvtársakkal és elvtársnőikkel együtt. Valószínű, az erkölcsrendészet dolgozója sem szól már így a Rákóczi téren munkát kezdő polgártársnőhöz, hogy „mit szobroz itt az elvtársnő?”, hanem az úriasság idejéhez illő udvarias formát választja: „szép időnk van, nemde, hölgyem?” A közelmúltban megjelent értelmező szótár csaknem vegytisztán magyarázza a kifejezést: „A munkásmozgalmában részt vevő személy (kommunista vagy szociáldemokrata)”. Csaknem, hangsúlyoznám, mert hűj, de messze esett a *vagy* előtti meg utáni. Pedig azt hittem, társam lehet az elvben valaki, az elv milyenségétől függetlenül.

Korrigálva tévedésem, Árpád elvbarátom (urazni csak akkor foglak, ha úgy is viselkedsz), mit szólsz a lavínához? Azaz a földcsuszamláshoz - vagy minek nevezzem? -, ami már nem a jönnök meg nem erősített jelentése, hanem a tények által hitelesített jelenség. Láttad-e előre térségünk szenzációit ezelőtt két évvel, két hónappal vagy akár két héttel? A jó két évvel ezelőtti jövendőmondók, akikkel volt szerencsém itt elcsevegni, látnoki minőségükben csak addig merészkedtek, hogy volt hazámban biztosan történik hamarosan valami „gyökeres”, mert az a helyzet már tarthatatlan. Erre fel, itt körös-körül mindenütt éles kanyarokat vett vagy vesz a közép-kelet-európai útépítésre kényszerített ember, csak pontosan ott nálatok töretlen az út.

Bár a világ figyelme az utóbbi napokban (érthetően) elterelődött innen, én mégis úgy vélem, jelenlegi tartózkodási helyem előjáróságát illeti meg az úttörő szerep (jaj, mintha az *úttörő* értelmével is bajok lennének), hiszen már harminchárom éve elkezdtek azt, amit most, egy „kis szünet” után lehet folytatni. A „testvéri országok” teljesen jóindulatú versengésében is eddig Magyarországé az abszolút rekord, akár a megtett úthoz szükséges idő, akár a jelenlegi állapotnak az „alaphelyzettől” mért távolságának a tekintetében.

Ugye, milyen fantasztikus volt, hogy a magyar-osztrák határon bontották a kerítést? Gondoltad volna akkor, amikor e kerítés darabjait emléktárgyként árulták, hogy ilyen hamar nekiesnek kalapáccsokkal és gépekkel a Berli Falnak, hogy emerről keletnémet katonák szorgoskodnak, amarról meg civil nyugat-berliniek, hogy elvigyék, eladják, tényleges értékének sokszorosáért forgalmazzák a szuvenír-faldarabkákat?

Sejtetted-e, elvbarátom a komaságban, hogy a kelet-németeknek nyitott magyar rés világszáma is ilyen rövid életű lesz? Hogy bár itt a határ továbbra is nyitott, már el sem kell jönniük idáig, mert megtehetik ezt egy közelebbi dobbantóról, mivel a prágai vezetőség (mely néhány nappal azelőtt még bírálta a magyar lépést) szintén kiengedi a haverja népét? Még ettől sem tértünk jóformán magunkhoz, máris szabadon hágták meg a Falat Berlinben azok, akik a néppünnepély hangulatában már nem akartak várakozni a megnyílt átkelőhelyeken, ahol a keleti német határőr kabátjába virágot tűzött az átlépő, s ő virágos-jókedvűen integetett minden ki- és átrándulónak.

Látod, komám az elviségben, addig-addig emlegették az építést, hogy úgy néz ki, valóban lesz belőle valami, mert már bontanak. Még felépül az a bizonyos Európa Ház, mert lerombolják a felaprózott ósdi telkek falait. Csak ott, a mi telkünk van rettenetesen és megingathatatlanul bekerítve...

Meglepetés nemcsak engem ért, hanem a szakavatottakat is. Emlékezz csak, nemrég valami keletnémet-cseh-román tengelyről beszéltek egy potenciális bolgár támogatással kiegészítve. Ki tippelt volna akkor (néhány hete!) arra, hogy miközben képletesen és gyakorlatilag verik szét a német megosztottság szégyenfalát, ugyanazon a napon lemond déli szomszédotok „első embere”, mert megsértődött a tüntetések mérete és hangvétele miatt. Ti hogy vagytok? Azt nem kérdelem, hogy mit csináltok, mert ott tüntetni csak a budiban lehet, ott is halkan...

Ilyen előzmények ismeretében abszurd jóslatokba bocsátkozom. (Ha az idő rám cáfol, beállok meteorológusnak.) Meglásd, a csehek sűrű bocsánatkérések közepette indítványozzák a magyar kormányt a vízlépcső munkálatainak azonnali és végleges feladását, minek fejében hajlandók lesznek kártérítést fizetni a magyaroknak azokért az anyagilag aligha kifejezhető erőfeszítésekért, melyekkel süket fülek mögötti lefüggönyözött agyakhoz próbálták meg eljuttatni az információt: a mű káros és haszontalan.

Nyugatnémetek menekülnek az NDK-ba a következő hetekben, mert a túlnépesedés miatt csak ott remélhetnek némi életteret személyes ambícióik és személyiségük kibontakozásához. Lakás- és munkagondjuk biztos nem lesz.

Magyarországi menekültek hazádba érkező áradatától nem kell tartanod. Horoszkópom szerint ez a következők miatt lehetetlen: az itteniek nem ismerik az ottani nyelvet, és a belügyiseitek módszerei - hála a tömegtájékoztatásnak! - errefelé egyre közismertebbek és riasztóbbak. Számítógépet is kérdezgettem: mégis, mennek-e innen magyarok oda? Csökönyösen csak ezt válaszolhatja: esetleg valami Roland meg Róbert. *Esetleg* - ismétli a masina három villogó kérdőjellel...

Csillebércen „Old boys” Vadásztalálkozó lesz, volt főtítkárok részvételével. A rendező ország mellett nevezett még a keletnémet, a lengyel, a cseh és a bolgár vadásztársaság is. A csehek állítólag még egy versenyzőt neveznének, és itt mindenki nagy-nagy szeretettel várna tőletek is indulót. Megsúgom, erre a kivételes alkalomra egy Gorbi nevű bíró jön (megszámolni a vadakat), aki játékvezetői beosztásáról lemondott, és ezt is csak azért vállalta, hogy még egyszer megmondja: én szóltam, fiúk, hogy nem avatkozom a dolgaitokba.

Nálatok meg - bárki bármit mondjon is, cselekedjen is, rémhíreszteljen is - tíz napon belül megtartják a pártkongresszust. És mindenkit újraválasztanak majd, és minden marad a régi. A megbonthatatlan román-albán barátság szellemében kiközösítitek Európát a civilizációból, Kubával és Észak-Koreával szövetkezve létrehozzátok a világ egyetlen békés katonai szövetségét a haladás megmentése érdekében. Béke Nobel-díj érkezése várható felétek, valamint az Átépitészeti Oscar-díj és egy amerikai alapítvány jutalma a Föld forgásirányának megváltoztatására irányuló kísérletsorozat elismeréseként.

Félek, csupán ez utóbbi jóslatom válik valóra... Bár ez egyszer lenne félelmem alaptalan! Hűj, de megölelné akkor a komád!

1989. november 12.

ÉTETÉSEK NAGY HÉTTŐL NAGY HÉTIG

Ugye-ugye, komám, megjósoltam. A Nagy Hetetek után nagyjából minden olyan maradt, mint eddig volt, illetve még olyanabb. Mint hallottam, teljes egyöntetűség közepette felértetek „az emberi civilizáció legmagasabb fokára” a kongresszuson. Senki és semmi nem zavarta a népünnepelet, a „nagy demokratikus fórumot”. Az előadói beszédből egy szünet utáni spontán bejelentés nyerte el legjobban a tetszésemet, amikor is mindenhatók kijelentette: „Eltársak, a természet is támogatja kongresszusunkat. Most, hogy kint voltam, láttam, süt a Nap. És tudják, elvtársak, hogy miért? Azért, hogy rávilágítson, milyen gyönyörű a szocializmus Romániában!” Bizony, még a természet is veletek van, csak éppen az Isten hagyott cserben...

Itt a múltkor nagy szellemi megpróbáltatásnak volt kitéve a magyar: népszavazás volt, állítólag Magyarország történelmében az első. És egyből olyan nehezen érthető, hogy magyarázó szövegek és használati utasítások kellettek ahhoz, hogy megértse, mire szavaz tulajdonképpen.

A hontalanságban van (ritkán) előny is: mivel még mindig nem kaptam meg az állampolgárságot, fel sem merülhetett még a legkisebb vacillálás sem, hiszen nincs jogom szavazni. Így külső szemlélőként figyelhettem az eseményt. Annak a vasárnapnak az estéjén hiába várták a sajtó képviselői a tájékoztatót, a népszavazás vezető stábjába dermedten ült a kamerák előtt, mint mondták, azért nincs még eredmény, mert hó hullott, mely nehezíti a közlekedést, a településekről nehezen érkeznek meg az eredmények a megyeszékhelyekre. (Ne gondolj valami hatalmas hótorlaszokra, mindössze néhány centis hótakaró vagy még annyi sem jelentett állítólag komoly bonyodalmat.) Aztán egy nap múlva győzedelmeskedtek a „természet viszontagságain”, megtudhattuk, hogy a szavazásra jogosultak csaknem fele otthon maradt (nem a hó, hanem a „hahó”, az érdektelenség miatt), a másik fele is csaknem fele-fele arányban mondott igent és nemet, hát ez bizony nem olyan egyértelmű, mint nálatok a főtítkár újraválasztása...

Az érdektelenségnél itt csak az emberek hangulatának és viselkedésének a hirtelen megváltozása feltűnőbb. Önfeledten örvideni és mosolyogni jóformán csak azokat látom, akik kiadósan hörpintettek a lélekmelegítőkből. Egyszer már megéltem ilyesmit odaát: egyre mogorvábbá válnak az arcok, mindinkább döfnek a tekintetek, lökdösnek a buszon a könyökök, taposnak az utcán a lábak. Sokasodik a szitok, a kiabálás, az asszonyi jaj és a gyereksírás. Felgyülemlett indulatokat vezetnek le talán azzal, hogy már érdek és haszon nélkül is mindinkább törnek-zúznak ártalmatlan autókat, telefonfülkéket, hirdetőtáblákat, ajtókat, ablakokat, akármit.

Az „egyszer már találkoztunk”-féle jelenségek közé furakodott az elszegényedés. Velem is gyakran megesett az utóbbi fél évben, hogy hóközéptől nagyon kellett szorítani a pénzt, ez bizonyos szempontból érthető is, a mindent újrakezdés miatt tele vagyok adóssággal. De sokan már évtizedek óta gyűjtögetnek és építgetik életük anyagi biztonságát, mégis...

Egyik vasárnap délelőtt meglátogattuk ismerősünket, a néni ebédet főzött a családnak: férjének, lányának, fiának, menyének, vejének, unokáinak és saját magának. Kománéd amint megpillantotta a serpenyőben piruló vékony szeleteket, valamint a kredencen a laposan kifektetett csirkemelleket, felkiáltott:

- Jaj, ezt hogy tetszik csinálni? Mert amikor én csirkemellet sütök, a közepe mindig nyers marad.

A néni nem túl lelkesen, de mosolyogva mondta:

- Ez, drága, egy nagyon finom étel. A kredenchez ment és mutatta is, amit magyarázott: - Látja, kedves, a csirkemell csontját itt, középen megvágom, és akkor le lehet teríteni, nem lesz púpos, belefér a zsírba. Na, akkor így kiterítem, belemártom a lisztbe majd a tojásba, és jó

alaposan megforgatom a zsemlemorzsaiban, hogy sok ragadjon rá. Utána így, szépen odateszem sülni.

- Na jó, de a hús... - szól közbe a kománéd, aki még nem értette a recept nagyszerűségét. A néni, mintha nem hallotta volna, nyugodtan folytatta:

- Miután megsült, látja, kedveském, kiveszem, beteszem a fazékba, a többi mellé, vízzel ügyesen lelocsolom, és ráteszem a fedőt, ettől nagyon finom, poronyó lesz.

- Jó, jó - erősködött tovább életem párja -, de a mellehúsát hogyan tetszik... szeletelni?

- Azt, drága - felelte meglepődés nélkül a néni -, azt sehogy. Én már így veszem hús nélkül, annak javát már leszedték róla mások, ezen csak kevés maradt, inkább csak a porc és a csont.

- Érdekes - mondta erre kissé zavartan a nejem -, még nem is láttam ilyent. Hol lehet ezt kapni? Egyszer kipróbálom...

- Ezt, lelkem - folytatta töretlen nyugalommal a kisöreg -, ezt Szolnokon csak a piacon árulják fagyasztva, állatoknak. Úgy is kell kérni, hogy állatoknak...

Szegény anyámra emlékeztetett a néni, amint főzött és magyarázott. A négylábúak eledelét készítette a nagy családnak, amelyik - a gyerekeket leszámítva- vasárnap is azon dolgozott, hogy délre meglegyen az „ünnepi rántott csirkecsontja”...

Elviszlek most, komám, egy másfajta lakomára, de – meglásd - ez is olyan lesz, mintha már egyszer láttam volna. Muszáj „felvezetnem” a sztorit...

Bár sosem mondtad, egy-egy „megértő mosolyodból” értettem, hogy amolyan hengegőnek, hivalkodónak tartottál, sokszor nem alaptalanul. Most - ha sikerül - rácáfolnék személyem illetén megítélésére, közlöm veled, hogy tagja lettem a Magyar Írószövetségnek. Persze máris nyertes: ismét felvágok, vagyis hol itt a cáfolat? Ott, Árpádom, hogy a számomra rendkívül megtisztelő aktus közel egy éve történt, és íme, mindeddig magamban tudtam tartani! (Nos, mit szólsz ehhez a visszafogottsághoz, pajtás?) Ezúttal is csupán azért hozakodtam elő a tollforgatók nemes táborához (bár szervezetileg) tartozásomnak tényével, mert közgyűlés (bocs: közgyűlésünk) volt nemrég Budapesten, és ezzel kapcsolatos a lakoma.

A kétnapos eszmecsere első szünetéhez közeledve hallom, hogy az író uraknak és hölgyeknek a MALÉV-tól rendelték meg az ebédet. Vajon miért pont tőlük? - töprengtem. Netán azért, hogy a magasroptúséget (a gondolatit) töretlenül átmentsék a táplálkozás idejére és azon túlra is? Vagy hogy legalább az ebédszünetben legyen valami, ami a magaslatra emlékeztet?...

Elég az hozzá, hogy a közeledő szolgáltatás ígéretes híre gyorsan terjedt, a gasztronómia és a szex remekeire oly érzékeny szaktársak ínycsebb része nagy lelkesedéssel várta a légikisasszonyok jelenését. Jöttek is, röpködtek a stewardessek az átlátszó fóliákkal letakart tálcákkal, rajtuk prima eledel ízléses tálikákban, edényekben. (A csajokról nem merek nyilatkozni, mert a kománéd néha cenzúrázni szokja a leveleimet. Egy megjegyzést azért a csomagolásról megkockáztatok: még nem találkoztam olyan bugyival, melyet nehezebben tudtam volna lehúzni, mint ezt a műanyag takarót, ami a papit fedte.)

Megdöbbenéssel kellett tapasztalnom, hogy a fóliákkal birkózó, közelemben lévő íróársaim (ha szabad így mondanom) legtöbbjét nem a tartalom, hanem a forma izgatta fölöttébb, és nem a csajok formájára gondolok! Ugyanis még a finomságok megkóstolása előtt egyszerre többen kezdtek el kérdezgetni: vajon az étkezésletet vissza kell-e adni? Mivel ez irányú közlés nem hangzott el, talán az országos nagy pazarlás és nagyvonalúság sodrásában feltételezték, hogy a „szerelés” elvihető.

A tálikák kiürítése után többen neki is láttak az eszközök elcsomagolásának, táskákba dugásának, hordták az urak az „eszécágot” tucatszám a kint parkoló kocsijaikba. Ekkor ébredt a

MALÉV, illetve landoltak alkalmazottai a „pusztai szinten”: hoppá, itt lopnak! Előbb tétován, bocsánatkérően, majd egyre határozottabban hangzott el a kérés, majd a felszólítás: elnézést, uraim, a készlet evés után visszaszolgáltató, háromszázötven forintba van biztosítva darabja. Illetve nincs biztosítva, mert hordják...

Akit az ajtóhoz állított légikisasszony megakadályozott az ejtőernyő nélküli ugrásban, fogadkozott: nem baj, holnap én is hozok magammal egy üres diplomátatáskát, és amint kiosztják a kaját, úgy, ahogy van, beleteszem. Beletennéd - gondoltam -, mert az eltűnt készletek számbavétele után egyáltalán nem csodálkoznék, ha a második napon a légitársaság híg levest szolgálna fel nejlonzacskókban, műanyag szívókával...

Nem maradtam ott másnapra, mellékes okok miatt. Ha jóslatom nem vált be, valakinek nagy öröme lehetett: két tál MALÉV-ételt csenhetett el tartalmastul-formástul.

Persze, komám, igaztalan vagyok, mint általában. Persze nem ilyenek a magyar írók, és nem ilyen ez az ország, csak az én látásmódom ferde, és csupán azért figyelek fel az ilyen (bizonyára) egészen ritka dolgokra, mert volt hazámra emlékeztetnek.

De az, hogy itt lopnak, hétszentség! Ezúttal a szellemiekre (is) gondolok. Nem én állítom, mások (is) mondják. A múltkorjában Marton Frigyes rendező a rádiókabaré hőskorára emlékezve mesélte a tévében, hogy ő a konferansziészövegeket csak a felvétel napján adta oda a műsorvezetőnek, mert amíg nem így tette, egyfolytában ellopkodták a társszerzők a poénjait. „Sam-sem, sam-sem, nincs egy vasam sem” - hallok minap a színpadról a vicces versikét, és nem recsegett annyira az a marosvásárhelyi rádióm, hogy ne érzékelttem volna, nem meszesedett el annyira az agyam, hogy ne emlékeznék: elsütötte ezt már Hofi jó néhány éve.

Hozhatnék új keletű, nagyméretű és közismert példákat is a nagystílus irodalmi, művészeti, közírói és közéleti „csórélásra”, de maradok szerénységgemnél. Elsütik, eladják, megírják, előadják, elorozzák ötleteimet, mert vagyok olyan barom, hogy hagyom.

Elmesélem frissen sült sziporkámat valakinek, azaz kínálom az árut; az illető nem vevő, megszüli ő. A helyi lapban közzétett soraim köszönnek vissza néhány nap múlva a fővárosi lap ismert szerzőjének az írásából, mert ugye, „ki a fene olvassa a vidéki lapokat?”. Egy közös előadóesthez adok ötletet és anyagot a potenciálisan közreműködő ötlettelen társaságnak; két hét múlva értesülök arról, hogy Palkónyai Pityi új koncepciójának alapján készül az előadás, az új ötlet és az új alapanyag egy az egyben ugyanaz, amit nagy hülyén magam adtam - ezek szerint - másoknak...

Egyébként, ami az egészből engem érint, lezártam. Mégpedig egy számomra igen hízogó érveléssel: ha tőlem lopnak, akkor ettől én nem szegényebb leszek, hanem gazdagabb; ezek jelzések, melyek azt sugallják, hogy mégiscsak van bennem valami, amit érdemes elcsenni. Erre mondta kománéd: elég nagy hülye vagy. Mármint nem te, hanem én.

Különben Nagy Hét következik most és itt, pajtás, több szempontból is. Karácsony előtt vagyunk, ürülnek a pénztárcák, miközben az Országgyűlés éppen arról készül döntést hozni, hogy jövőre üres pénztárcája lesz-e a magyarnak vagy még pénztárcája sem. Ez az aktuális pluralista alternatíva (?). Egyszerre jön tehát az ünnep és az ünneprontás.

Most hallok, hogy nálatok - esetleg - a „temesvári mészárlásként” lesz nevezetes ez a hét. Nagy Hét?...

1989. december 17.

A VESZTETT PEZSGÓVEL NYERT REMÉNYRŐL

Szabad komám, most mit mondjak? Egyáltalán szabad-e szabadnak nevezzelek?... Az biztos, erre nem számítottam. Veszítettem is egy üveg pezsgőt (sejtheted, mily boldogan), ugyanis vagy két hónapja egy pesti barátom jóslgatni kezdett, hogy fél évet nem ad rá, Romániában is megmozdul biztosan valami, hisz íme, egész Közép-Kelet-Európa elindult a kontinens másik része, illetve a nem szocialista demokrácia felé. Mondtam én erre, lett légyen és lőn akármi, ami ott van, az más, Balkán és puliszka, hogy a hatalom egyirányú gépfegyvereiről ne is szóljak. A haver erősködött, hogy ez most már mindegy, nem számít..., én - már babonából is - ismételtettem a magamét, így lett belőle fogadás. Ne vedd nagyképűségnek, végre egyszer nem lett igazam, hála Istennek és ki tudja még, kiknek.

Az igazsághoz tartozik, hogy egyszer, az események elején, amikor még sok minden történhetett volna, felsejlett bennem, hogy nagyot nyerek az üveg pezsgő elvesztésével. Temesváron ugyan már patakokban folyt a vér, de átéltem én otthon a Zsíl-völgyi bányászok megmozdulását, emlékszem a brassói (puliszka)robbanásra is, így nem jövendölhettem bármiféle radikális változást. Hiszen amíg helyi jellegű a dühkitörés, a láncszaggatás, könnyen el lehet fojtani a vele járó tüzet. Számomra ekkor még csak az tűnt kérdésesnek, hány áldozatot követel a kegyetlen elnémításra ítélt népharag, és hogy hány évig, esetleg évtizedig konzerválhatja magát továbbra is a diktatúra. Csak az egész világ harsogott a temesvári vérfürdő borzalmairól, a ti hírközlések - szokása szerint - mélyen hallgatott a bánati „csekélységről”. Lehangelő tapasztalataim miatt nem lepett meg, hogy a temesvári fegyverropogás és sikoly nem hallatszik el Bukarestig, csupán arra vártam (bevallom, nem sok reménnyel), hogy a „magas vezetés” mit fog lépni e helyzetben, hisz akár elhallgatja, akár bagatellizálja a mézarlást, de lépnie kell valamit.

Csavargattam hát a rádióm állomáskeresőjét, és a bukaresti rádióra hangolódva hallom a hihetlent: nagygyűlésen rikácsol „a nép legszeretettebb fia” gyűlöletes rekedt hangján... Ekkor legyintett meg a remény első sugallata, hogy talán mégis elveszítem a pezsgőt. Ugyanis a nagyokos - hála beteg agyának, korlátozott értelmének - egyszerre két szarvashibát követett el: 1. összecsóditott egy feszültségekkel teli hatalmas tömeget, és 2. garaszkodott akkor, amikor két kézzel kellett volna adnia. A „bakik” súlyosságát - gondolom - te is felfogod: hasonló helyzetekben nem egy békésnek hirdetett tömegjelenetből lett valami egészen más. És nyilván nemcsak az én agyamban forrt fel a vér, hanem a tiedben meg a tömegében is, amikor önkezűleg feltette saját fejére a hülyeség koronáját, amint bejelentette, hogy a vezetés fontos (!) életszínvonal-javító intézkedéseket hozott, azaz: a minimális béreket kétezer lejről kétezerkétszáz lejre emelte (és nem általános meg jelentős béremelést határozott el, ahogy azt ilyenkor épeszű vezető tenné), az amúgy is nevetségesen alacsony, százhusz lejes gyerekpenzt harminc lejjel megtoldotta (ahelyett, hogy minimum megduplázza volna), valamint a legalacsonyabb, vagyis nyolcszáz lejes nyugdíjakat (és csakis azokat) megemelte száz lejjel. Nem akartam hinni a fülemnek, ezek a fontos intézkedések ebben a kurva kényes helyzetben? Talán ha nem facsarintja meg ezt a nagy népgyűlést, talán ha otthon marad, és szép csendben elrendeli, hogy tömjék meg az üzleteket kajával, talán ha stílusos sunyiságával visszavon néhányat tilalmai közül..., talán akkor nem veszítem el a fogadást. De így elveszítettem, s még azt sem mondhatom, hogy kirobbanó örömmel, hisz a hülyeségért és huszonöt év borzalmiért, örületéért, a gyalázat megszűnéséért túl sokan fizettek az életükkel...

Szóval akkor, amikor a rádióban egyenes közvetítésben hallgattam A Beszédet, felkiáltottam (a kománéd mondta is, hogy már megint eltúlzok valamit): nem létezik, hogy a nyáj ezt is megeméssze, ha ez a garaszkodás sem bőszíti fel a kedélyeket, akkor semmi soha; itt a pillanat, amikor a temesvári szikrából gyulladt helyi láng másfelé is terjedjen, hisz „a zseni” éppen olajat öntött a tűzre...

Biz' isten mondom, komám, nem panaszkodni akarok, csak szeretném, ha tudnád: nagyon veletek voltunk. És nemcsak én, az „erdélyi magyar” hanem csaknem egész Magyarország.

Veletek feküdtünk, veletek keltünk, rólatok álmodtunk éjjel, érettetek szorítottunk nappal, veletek örvendtünk, sírtunk és gyászoltunk. Pizsamámat napokig le nem vettem, ez volt az éjjelim, a nappalim, sőt az ünnepi öltönyöm is, amikor pezsgőt bontottunk „hőn szeretett anyátok és atyátok” nem eléggé kegyetlen kivégeztetése láttán.

Hosszú napok még hosszabbnak tűnő óráin és végtelen percein át fülem a bukaresti rádión, szemem a tévén, kezem a telefonon. Volt is néhány rekordom: hatórás szüntelen tárcsázás után „bejött” Marosvásárhely, beszélhettem az otthon élő két gyerekemmel (pardon: a forradalmi ifjúság tagjaival); egymás után négy napig nem mostam fogat; kábé tíz másodperc alatt végeztem el a nagyobbik dolgomat a budiban; fél órán belül feldíszítettük a karácsonyfát, hisz a keresztfiad még négyéves sincs, neki meg volt ígérve, hogy jön az anyyalka... De azt, hogy mi milyen karácsonyi ajándékot kapunk, nem ígérte senki. Talán ilyen az Isten: nem szól előre, csak ad...

Mindmáig hallgatsz, Árpádom, nem tudom, ti hogyan éltétek meg a csodát. Mi az események pergőtüzében fagyos vízből a forróba, kétségbeesésből az örömbé és vissza estünk. Itt már javában ünnepelte mindenki (mi is) a forradalom győzelmét, mikor az éteren át hallom a román rádióbemondó segélykérését, amint fegyvereseket hív a rádióstúdió és a televízió épületének védelmére, melyet keményen támadnak a terror vitézei. Hívtam is rögtön a pesti rádiót, mondják már be, hogy korai az öröm, mert né, mit hallottam az imént. Nem mondták be, csak jókora késéssel a tévében. Gondolom, több ezer telefonhívást kaptak óránként, a sok hírt és rémhírt lehetetlen volt gyorsan ellenőrizni.

Más alkalommal is megkíséréltem segíteni az itteni tájékoztatást, hisz akkor hír igazán a hír, ha egészen friss, ám hiába. Hallom például a bukaresti rádióból, hogy egy perc alatt többször megismétlik: hamarosan fontos bejelentést teszünk. Majd következett a bejelentés röviden: ma egy katonai törvényszék halálra ítélte a „házaspárt”, az ítéletet végrehajtották. A Magyar Rádió lehetett volna a második a világon, amelyik közli az eseményt, mert azonnal hívtam budapesti rádiós barátomat (tudhatta tehát, hogy szavahihető és talán még normális informátorral beszél), mondom neki, mit tudok néhány másodperce, nem hitte el. Hát elég hihetetlen, ismertem el én is, de tény, hogy a román rádióban bemondták. Aztán itt is a tévében egy óra múlva...

A tárgyalásról és a kivégzés tényéről szóló film, melyet az itteni televízió egy időben sugárzott a tietekkel, nem lepett meg. Nagyonis beillett a képbe, hogy nem fogták fel, mi történik és történhet velük, képtelenek voltak elhinni, hogy nem lesz alkalmuk a Nagy Nemzetgyűlésnek titulált cirkusz közönsége előtt fellépniük, nem érték fel négyelemis eszükkel, torz tudatukkal, hogy itt percekben belül elítélhetik és kivégezhetik őket. Talán fura, amit most leírok: valamiféle szánalmat is keltettek bennem. Sokszor, igen sokszor volt alkalmam látni őket kisminkelve, kiöltözve, mániákus vezérpózban, a hatalmi mámor élvezete közben..., itt meg olyanok mutatkoztak, amilyenek voltak valójában: egy idegbeteg vénember és egy piaci kofa, „közönséges” ruhában, lecsúszott fejkendővel...

A „nagy családból” minden jel szerint egyedül a „trónörökös” árult el némi értelmet azzal, hogy összepisilte magát. Amikor bevitték a bukaresti tévéstúdióba, látszott, hogy elől csupa latyak a nadrágja, tehát legalább ő megsejthette: valami kis zűr elé néz. A nővére viszont, mint láttad és láthattuk, megmaradt a család stílusánál: hadonászott, vitatkozott, rikácsolt akkor is, amikor normális lény csak hallgatni és pironkodni lett volna képes.

A nem várt izgalmakban bővelkedő év végén mindennap beszéltem telefonon otthoni gyerekeimmel, veled sem nekem, sem nekik nem sikerült, így talán nem tudsz az én külön eseményemről. Azt kérde decembar huszonkilencedikén a lányom, mit csinálók szilveszterkor. Mondom, ülök itthon és izgulok értük. Tovább kérdez: mit szólnék, ha együtt szilvesztereznénk? Visszakérdem: kislányom, elment az eszed? Hiszen én nem utazhatok, útlevelem sincs, és a tisztázatlan jogi helyzetem meg az ottani szervek állásfoglalásának a hiánya miatt az itteni hatóság nem tanácsolja menekülteknek a kirándulást, egyelőre... Erre a lányom: nem is így gondolta, hanem ők utaznának az öccsével, mert állítólag lehet. Marosvásárhelyen (és mint a későbbiekben kiderült: csakis ott) utasítást kapott az

útlevélosztály: huszonnégy órán belül adjanak turistaútlevelet annak, aki kér. Nemrég még a hivatal zárt ablakára ez a felirat volt kifüggesztve: Magyarországra szóló útlevélkérvényt nem fogadunk el. Most meg hosszabbított műszakban, éjjel egyig dolgoztak, hajigálták kifelé a több ezer útlevelet. Még fél óra volt az újesztendő elérkeztéig, mikor kopogtatott ajtómon a két és fél éve nem látott két gyermekem...

Talán nemcsak az új év köszöntött be, hanem új életünk is. Bár vannak aggályaim, melyekről legközelebb szólnék.

1990. január 7.

KÉTELYEK PLUSZ EGY HÉT

Egy hete bizonyos aggályaim részletezését ígértem. A két és fél évtizedes diktatúra váratlan bukása fölötti öröm és a véráldozat miatti borzadály amúgy is nehezen összeilleszthető érzéseihez egy újabb, a kétség (bizonytalanság? túlzott pesszimizmus? óvatos optimizmus?) adódott hozzá akkor, amikor - még az események közepette - felmerült gondolataimban a folytatás, a megnyílt esélyek számbavétele, a várható változások iránya és mértéke.

Ha legutóbbi levelemben szólok kételyeimről, talán ünneprontónak tűnhettem volna; ma (néhány nap elteltével!) valószínű, sokkal kevesebben tartárának kedvrontónak, hiszen elmúlt az eufória s vele a mámor szemellenzője, no meg olyan hírek is érkeznek, melyek csak megerősítik kezdeti, nyilvánosan (a helyi tévében) is elmondott aggályaimat.

Egy hete még csak igen óvatos kérdésként vetettem volna fel neked is, komám, hogy ki veszi most kezébe a dolgok irányítását. Helyszíni tapasztalataim becslése szerint húsz emberből talán egy van, aki bátran állíthatja magáról, hogy ő tiszta, becsületes maradt a hosszú évek alatt, és nem biztos, hogy pont ez az egy alkalmas a vezetésre. Nem láttam és nem látom azt a becsületes, felkészült, „európai” politikus társaságot (réteget? pártot? pártatlanokat?), amely a fővárosban és a megyékben véghezvigye a még nehezebben végrehajtható forradalmat: a mindennapok gyakorlatának gyökeres változását.

Én innen úgy láttam (és sajnos, ebben erősítenek meg az elmúlt napok értesülései), az a maroknyi ellenzéki, az a néhány, politikai küzdelmekben érthetően járatlan és meg nem edzett költő, tanár, lelkész s a többi, túl kevés egy olyan csata megvívásához, mely többek között egy szétzilált nemzetgazdaság gatyába rázását, az oktatás, a tudomány, a kultúra helyretételét (megteremtését?) és - nem mellékesen! - az emberi magatartásokat alapvetően uraló rossz beidegződések kiirtását jelentené. Ezt írtam volna egy hete, s azóta hallom: hatalmi harcok dúlnak a fővárosi vezetőségben, némelyek az elnökhelyettes kizárását követelik; elhamarkodott, a népakarattal ellentétes intézkedéseket hoznak, melyeket másnap visszavonnak, illetve egyelőre felfüggesztenek az újabb tüntetések miatt; az új vezetőséget is katonákkal és páncélosokkal kell védeni, és nem a „bujkáló szekusok” elől...; a Nemzetmentő Tanácsok megyei vezetőségében is hemzsegnek a bukott rendszert lelkesen kiszolgáló, mélységesen korrupt és „tehetséges” köpönyegforgató személyek, az „újforradalmárok”; és már-már képtelenségnek tűnhet, hogy Temes megyében az új tanács elnöke nem más, mint az a volt megyei első titkár, akinek az „égisze” alatt a békés tömegbe lövettek (nyilván nem a tudta és beleegyezése nélkül).

Minden jel szerint valóban nincs kikkel betölteni az űrt... A volt fasiszta, majd kommunista történész, egyetemi rektor, aki a családi klánt több ízben is magasztos jelzőkkel dicsőítette (nyomtatásban is megjelent), most hóhérnak nevezi a bukott diktátort, és ő lett az új idők egyik bajnoka; a volt vasgárdista, majd kommunista sebészprofesszor, egyetemi rektor, a „Kárpátok génuszának” egy másik megéneklője most a forradalom „hőse”, ki - úgymond - sebesülteket mentett; volt pártaktivistából kinevezett nacionalista színházigazgatót „erősített meg” helyén a forradalmi tanács; újságíráshoz mit sem értő, csaknem analfabéta, pártfunkcionáriusi érdemeiért főszerkesztői székbe ültetett hazudozó, szolgalelkű cenzor „főszerkeszti” továbbra is - ezúttal - a forradalmi lapot... Sorolhatnám, sorolhatnád. A baj: hogy ezek nem kivételek, ez a jellemző, ezek az emberek a „biztosítékai” reményeink beteljesedésének.

Egy hete még félve és nagyon körülményesen utaltam volna arra, hogy bármily fájdalmas, én nem tudok meghatódni a „nagy összeborulástól”, a román és magyar nép hirtelen született egymásratalálásától, koraszülöttnak tűnt a bébi. Vagy: inkább a nagy hevületben felcsapó szalmalángnak, mint örökmécnesnek. Dehogyan is akartam én ünneprontó lenni, és most is a legtávolabb az uszítás szándéka áll tőlem.

Csupán azt engedd meg, komám, hogy ne lelkesedjem azonnal és fenntartás nélkül a sivatagi patakhhoz hasonlítható testvéri örömkönnyekek láttán, miközben tudom: nem két évtizede

táplálták ott a nemzetiségi ellentéteket (több oldalról is), hanem évszázada; nemzedékek millióiban, a milliók minden sejtjébe sulykolták bele a más anyanyelvűvel szembeni gyűlöletet; négy évtized alatt nem találkoztam olyan románval, akiből ne csordult volna ki egykettőre az úgynevezett kontinuitáselmélet eredményezte magasabbrendűség és különösképp a velünk szemben kinyilvánított nemzeti nagyságtudat, olyannal sem, akinek az Erdély szótól ne forrt volna fel az agya... - mindez nem múlhat el egyik napról a másikra nyomtalanul. Az asszimiláció művéből a java elkészült - hűj, mekkora nagyvonalúság kellene ahhoz, hogy ebből valamit „leromboljon” az új román vezetőség! Gondoltam mindezt egy hete... Aztán látom az itteni tévében, hogy a magyarországi riporter mikor arról faggatná a Nemzetmentő Tanács elnökét, hogy egyenlő jogai lesznek-e ezután a magyarnak és a románval, a kérdezett kitérő választ ad: nem hiszem, hogy a románoknak eddig volt joguk... Olvasom, hogy Marosvásárhelyen Király Károlynak egy „testvér” feltette a kérdést: hogyan volt mersze elvállalni a megyei elnök tisztségét egy olyan megyében, ahol többségben románok élnek? Hallom, azt nyilatkozta Király Károly egy nyugatnémet lapnak: itt (mármint Romániában) most mindenki egyenlő, de a románok egyenlőbbek; ő (Király Károly) Iliescu helyetteseként a romániai magyarság érdekeiért szándékszik cselekedni, s ha ez nem sikerül, ellenzékbe vonul...

Személyesen ismerem a nyilatkozót, tudom, lényegretörően fogalmaz. Ha ezt mondta, alapos oka volt rá. Csalódottan (ám nem váratlanul) kellett tapasztalnom, hogy Tőkés László is csupán jelképes tagja a Tanácsnak; tegnap hallottam értékelését: az emberek tudatában még nem kezdődött el a forradalom. Minap jutott el hozzám az információ egy barátomtól, aki otthon járt: az erdélyi, pontosabban a székelyföldi románság berzenkedik, többen hevesen elítélik a túlnyomó többségében magyarlakta megyék önkormányzásának gondolatát, mivel ott „románok is laknak”...

A magyarországi tömegtájékoztatót több ízben is dicsértem neked, komám, most sem tehetek másként, bár önhibájukon kívül ezúttal sikerült egy tévhitet elültetni az itteni polgár fejében. A magyar tévénezőt bombázták az egymást ölelő, egymásnak kezét nyújtó románok és magyarok képeivel (többek között Chrušinak is majdnem csókolózott azzal a román határőrrel, aki nemrég még akár le is lőtte volna), láthattunk „rendes, jóra való románokat”, akik megköszönik a magyar kenyeret és kifogásolják, hogy az ajándékot nekik miért adják pénzért a boltban; hallhattuk azt a román urat, aki megköszöni Tőkés Lászlónak, hogy lángra lobbantotta a forradalom tüzeit stb. Csakhogy a valóság képe egészen más. Az új román vezetőség is csak a magyarországi tévében szívélyes és hálás. Én hallgatom a bukaresti rádiót, eljutnak hozzám otthoni újságok. Ezekből egyszer sem derül ki, hogy például elsőként a magyar kormány ismerte el az új román kormányt. A hír, miszerint Magyarország elismerte... (hogy elsőként, arról szó sincs), az megjelenik úgy hetedik-nyolcadik hírként, mert szinte fontosabb az, hogy mondjuk, Etiópia elismerte... Lényegesebbnek tartják közölni, hogy - teszem fel - Norvégiából érkezett egy talicska gyógyszer, mint azt, hogy napok óta több tonna gyógyszer, vér, táplálék és egyéb érkezik innen oda, és hogy ez még emberáldozatba is került. Romániai lapokat olvashatsz végig, egész napos adásokat hallgathatsz meg a forradalomról, egy szó erejéig sem emlékeznek Tőkés László szerepére vagy arra, hogy ebben a megmozdulásban bizony nemcsak románok vettek részt; nekik ez nagy, nemzeti és szintiszta román forradalom...

Kikérik maguknak (hivatalosan is), hogy magyarországiak - úgymond - beavatkozzanak a belügyekbe (?). Persze előfordulhatott ilyesmi. De ha ennek a hírnek a román részről való közlése nem tendenciózus, akkor legyenek olyan kedvesek azt is közölni, hol, ki, mibe avatkozott be. Mert nagyon ismerős és visszataszító csupán ennyit tudomására hozni a román lakosságnak: magyar állampolgárok hozzájárulásával, közreműködésével az erdélyi magyarok ölik a románokat... Az informálás eme nyíltságának következményei könnyen megjövendölhetnek. Igen rövid életűre sikeredett az a bizonyos spontán, kezdeti összeölelkezés.

Nem izgatni akarlak, csak izgulok. Ne legyek okos, inkább okoskodó. Nagyon szeretném, hogy ezúttal se legyen igazam, bizonyítsad be, hogy ami nekem vihar, az számotokra bárányfelhő. Magyarázd el nekem, mindössze alkati hiányosságom miatt asszociálok rögtön a honi ígéretek az ígértetmegszegésekkel. De ne szavakat és fogadkozásokat sorolj nekem,

komám, hanem tettekről számolj be, légy szíves, a jó irányú változások kétségbevonhatatlanságát igazoló tettekről. Sokan várjuk itt ezt.

1990. január 14.

EGY AKTUÁLIS KÉRDÉSRŐL

Az utóbbi hetekben egyre többen kérdik tőlem látszólag ugyanazt. Azért mondom, hogy látszólag, mert e kérdéseket más-más megfogalmazásban teszik fel, s így feltételezhetően a formai különbségek tartalmi eltéréseket is jelenthetnek. No, nem mész haza? - érdeklődnek némelyek, és ha ezt baráti mosoly kíséretében teszik, úgy vélem, kedvesen firtatják szándékaimat az újonnan kialakult helyzetben. Miért nem mész haza? - hallok másoktól, és ha érzéseim nem csalnak, ebben már benne van egyfajta noszogatás is az ellenkező előjelű helyváltoztatásra. Hogyhogy nem mentél még haza? - szegeznek nekem ismét mások a „majdnem ugyanazt”, kifejezve egyúttal értetlenségüket is a szerintük számomra egyértelműen nyilvánvaló és kötelező lépés halogatása vagy elmulasztása miatt.

Bizony, eléggé fura helyzet ez, Árpádom, s ha a kérdezők bőrébe próbálok bújni, ha az ő észjárásuk szerint kísérelem meg látni és értékelni ittlétem abszurditását, bizonyos fokig sikerül átérezni ilyenén érdeklődésük felébredését, illetve türelmetlenségüket és elképedésüket. Mert ugyebár, otthon most „egészen más a helyzet”, megtörtént a csoda, dühöng a szabadság, tombol a demokrácia, csupa méz csurdogál a magyarságnak, kolbászból van a kerítés...

Aggályaimat ismét csak megerősíteni látszik Tőkés László újabb nyilatkozata (a nemzetiségi oktatás visszaállításának nehézségeiről) és a Cs. Gyimesi Évával január tizenkettedikén rögzített és a Magyar Televízióban nemrég közvetített interjú. A határaitokon túl eddig alig ismert, méltatlanul háttérbe szoruló kolozsvári egyetemi tanárnő, a magyarság jogaién bátran kiálló és ezért a közelmúltig üldözött és meghurcolt értelmiségi a „nagyokat”, az ismerteket megszégyenítő éleslátással és logikával tárta fel az „új helyzetet”, értékelte az esélyeket és érvelt a tudatokban ágaskodó akadályok legyűrésének különös nehézsége miatt. Az éjfél előtt fél órával kezdődő Napzártát még éberén figyelni képes néző előtt kétségtelenné válhatott a tanárnő igaza, hisz okfejtéséből és példáiból kiderült: egy az ígélet, az elképzelés és ábránd, más dolog a valóság. Mint mondta, ő mint a Nemzetmentő Front Kolozs Megyei Tanácsának tagja nap mint nap találkozik azzal a makacs mód létező szemlélettel, miszerint a nemzetiségi önérvényesülésre törekvést a többségi nemzet képviselői minduntalan veszélyesnek, fölöslegesnek avagy ártalmasnak tartják; elmesélte, hogy akárhányszor szóba hozza a tanács összejövetelein - például - a magyar oktatás visszaállításának óhaját (mind elemi, mind középiskolai, mind egyetemi szinten), a társaság tagjai csaknem egyöntetűen sütik rá a nacionalizmus bélyegét. Cornea asszony sem csinált titkot abból, hogy bármiféle székellyföldi önkormányzatot képtelenségnek tart, akárcsak a magyar anyanyelvű oktatást, mely szerinte káros is. Egyelőre ennyit adalékként a „teljesen megváltozott helyzetről”...

Hogy miért nem megyek haza?

Hát látogatóba például azért nem, meg egyelőre nem óhajtok ismét besétálni a ketrecbe, ha már egyszer nagy nehezen kiszabadultam onnan. A ti vezetésetek mindmáig csak azt garantálta, hogy a magamfajta disszidens büntetlenül visszatérhet, de azt nem, hogy onnan ki is engedik. Nyomós okaim voltak a megfutamodásra, mint ahogy nyomós okaik lennének arra, hogy hazaérkezésemet megtisztelő ölelő karjaik szorításából egyhamar ne engedjenek szabadulni.

Miért nem megyek haza, mondjuk, végleg?

Több megfontolásból is. Nem tudom az életemet szinte kétévenként újrakezdeni, s minél inkább öregszem, annál kevésbé. Kényszerből már jó néhányszor döntöttem elhamarkodottan, ugyanazt a hibát többször elkövetni igen nagy szégyen volna.

Sajnálatos-e vagy sem, úgy érzem, más ember vagyok, mint a három évvel ezelőtti. Egyik sorstársammal hasonlatosan gondolom úgy, hogy hazulról való távozással addigi életem lezártam, azt az életvitelt felszámoltam, kapukat csuktam be magam mögött, hidakat romboltam le a visszavezető úton még akkor is, ha itt szinte egyfolytában „otthon voltam”

gondolataimban és cselekedeteimben, és nem szüntem meg egy pillanatig sem „erdélyi magyarnak” lenni. Nem kellene a helyváltoztatást tragikus eseményként megélni - állítja sorstársam, és nem is lehetne, tenném hozzá, ha végre valóban szabadon közlekedhetne ember és eszme Európa valamennyi határán keresztül, bármely irányba és tetszés szerinti gyakorisággal. Ekkor valóban mindegy lenne, hogy „lakhely szerint” szolnoki vagyok-e vagy marosvásárhelyi, bécsi vagy stockholmi.

Mondják itt, otthon biztos szükség lenne most rám. Talán, mondom én, mert ti viszont nem nyilatkoztok erről. Láthattuk, hallhattuk: Tőkés László és Király Károly sokunkat hazahívott. Ettől meghatódtam ugyan, de nem kezdtem el csomagolni, mert megítélésem szerint hívó szavuk csak a sajátjuk, és nem jelenthetnek biztosítékot a visszafogadás szívélyességére. Ha a többségi nemzet visszafogadó készségének bizonytalanságát leszámítom, még akkor is marad a „kitartók”, az otthon maradók, az úgymond, végvárainkon (állítólag) küzdők érzelmeinek nagyon is érthető változatossága. Mert közületek sokan mondhatják esetleg, hogy minek mentem haza, mit akarok most beleszólni a dolgokba, dolgaitokba, hisz a nehéz időkben én eljöttem, ezt a pillanatot ti böjtöltétek ki, a lehetőséget ti harcoltátok ki... Bizony, van ebben igazság is, bár - s ez már nyilván egészen más kérdés - nem teljesen így igaz.

Látod, komám, miért nem megyek haza, ennek egyik oka pontosan ez is, hogy ti nem kérdeztek meg: miért nem jössz haza? Persze a hívásokatokra sem ugranék azonnal a fenti és egyéb okok miatt, de legalább „komoly megfontolás tárgyát képezhetné a kérdés”.

Így azonban ülök két szék közt a pad alatt, ahogy mondani szokás, ízlelgetem e fura helyzet kesernyés voltát. Az itteniek kérdéseire meg mit válaszolhatnék? Próbálja meg elnézni, hogy még itt vagyok, számomra is nehezebb az élet, a megemelt árú élelmiszereket én sem kapom olcsóbban, és minden új nehézség, drágulás s a többi rám is éppen úgy vonatkozik. Ha meg távozásra kényszerítenének, legalább a helyválasztás jogát tartsák fenn nekem, engedjék meg, hogy ne kelet felé, hanem esetleg Afrikába mehessek.

1990. január 21.

A NÉP ÉS A SZEMÉT

Kényelmes komám, nem éltél az alkalommal, hogy meglátogathatsz, ki tudja, megismétlődik-e a lehetőség. Bezzeg mások serényebbek voltak, január első felében vendégeskedett nálam olyan haver is, akihez csak laza szálak kötöttek, sőt még ismeretlen honfitársam is, elvégre ő is marosvásárhelyi... Te viszont – úgy látszik – már nehezen mozdulsz, pedig gyerekeim után (és anyám mellett) téged láttalak volna a legszívesebben. Hátha még nem késő...

Vendégeim vagy közvetlen szemtanúi vagy aktív résztvevői voltak szülővárosomban a karácsony előtti forró napok eseményeinek. (Neveket az újból szükségesnek tűnő óvatosság miatt nem említek.) Beszámolóiktól, a szolnoki lakásomban nemcsak szavakban elmesélt, hanem gesztusokban felelevenődő, heves érzelmek kíséretében újból átélt történetek áradatából olyan részleteket is megtudtam, melyekről az itteni hírközlés nem számolhatott be, te pedig – mintha ott sem lettél volna – hallgatsz.

Hallottam tehát, hogy életem fővárosában, Marosvásárhelyen akkor pattant ki a népharag szikrája, illetve vált fékezhetetlenné a düh, amikor az egyik vállalat egyik dolgozójának nem akaródzott helyeselni egy nyilatkozatot. Még emlékszem, a „felkérés a nyilatkozattételre” a diktatúra egyik kedvenc produkciója volt, mármint az, hogy bizonyos alkalmakkor a munkahelyen szerveztek „hűségeskütételt” a bölcs vezetőre és elképzeléseire. Mert volna valaki szembeszegülni vagy uram bocsá’, pofázni!... Ebben a véres-kényes helyzetben azonban a bizarrságán túl az eljárás veszélyességét is láthatta volna minden épeszű. Amint a szemtanúm meséli, az egyik művezető felállt: két lányom volt a temesvári egyetem diákja, mindkettőjüket lelőtték, most ítélem el a lányaimat, hogy lemészárolták?!... Ekkor kezdtek el követelni a szerszámgépgyár munkásai a diktátor menesztését, és éltetni a temesvári felkelőket – holott őket a gyilkosok erkölcsi aládúcolására csődítették össze és szólították föl. Aztán elindultak a szomszédos gyárhoz, hogy annak munkásaival egyesülve kezdhessék el felvonulásukat a város központja felé. Aztán több üzem dolgozói startoltak a pártház irányába a – minő véletlen! – Dózsa Györgyről elnevezett úton. Mintha csak gyerekek tréfás játékáról lenne szó, vendégeim mosolyogva emlékeztek a csiki-csukira, a bújócskára, a kergetőzésre: katonai járművekkel, tűzoltókocsikkal és fegyveresekkel torlaszolták el a főutat, a tüntetők mellékutakon kerülgették meg az eltorlaszolt szakaszokat, újabb torlaszok, újabb kerülők, még a mellékutakat is lezárták, mégis bejutott a tömeg a főtérre. A néhány kilométeres utat kábé tíz óra alatt tették meg, de megtették!...

Ahogy mesélték, a főtéren összegyűlt harmincezer emberrel mintha újabb pajkosságokba kezdett volna a hatalom: „locsolósdi” vízágyúkkal a decemberi strandidőben és („egyik szemem sír, a másik meg nevet”) könnyfakasztó gázzal. Állítólag ebből a show-ból közös ismerősünk, az egyetemi tanár Doki (akit még származása és mélynövése miatt „maroknyi székely”-ként is szoktunk emlegetni) olyan latyakosan és könnyben úszó szemekkel került haza, hogy a felesége megjegyezte: ennyire berúgva már rég voltál... Hajdani „vicclexikonom”, a Doki talán még a lövöldözést is heccelődésnek vélte, mert a legrosszabb helyre, a kamion alá feküdt be, mintha csak vaktölténnyel lödöznének, mintha nem robbanna a kocsi benzintartálya, ha találat éri; egyik vendégem mondta, hogy neki kellett kiráncigálnia barátunkat a kerekek közül és betuszkolni a kapu alá. A közel negyven halottat és a sok vérző embert látva győződhetett meg mindegyikük, hogy ennek bizony a fele sem tréfa...

Mintha sokkal nagyobb idő telt volna el azoktól a napoktól, mint valójában. Egyik vendégem még december huszonkilencedikén jött át látogatóba, nálam január huszadika körül járt, és azt mondta, most hazamegy, és ha tényleg igazak a hírek, melyeket itt, Magyarországon hallott-olvasott, fogja a feleségét és gyerekeit, és azonnal disszidál. Mert nem erről volt szó „a forradalom” első napjaiban! Nem biztattam, nem biztatok senkit semmire. Csak egyre szomorúbb leszek...

Legutóbb nem túl biztató információimhoz újabb furcsaságok adódtak. Az itt-tartózkodó Király Károllyal való találkozójukon a magyarországi vezetők aggodalmuknak adtak hangot amiatt, hogy a román fél akadályokat gördít a kolozsvári főkonzulátus és a Magyar Kultúra Házának újraindítása, illetve létrehozása elé. A magyar nyelvű oktatás újraélesztésén fáradozó tanügyminiszter-helyettest, Pálfalvi Attilát menesztették „hatásköri túllépések miatt”. A nemzetiségi jogokat emlegetők „nacionalisták” és „szeparatisták”. És mindezt az új, demokratikus elveket hangoztató román vezetőség teszi, illetve állítja. Mintha nem erről lett volna szó...

Itt, Szolnokon nagy ritkán bepillanthatok a Román Televízió adásába a fordulat óta. Bizonyára emlékszel, komám, azokban a régi csúf időkben volt egy rettenetes szokásuk, egy úgynevezett verbális sztereotípiájuk, egy olyan magatartásforma, hogy mindig mindent alaposan meg-, azaz átmagyaráznak és „agyonértelmeznek”. Például akár kis úttörővel készült az interjú, akár parasztasszonnyal, és azok bármit mondtak is, a tévés kommentátor hozzáfűzte: íme, kedves nézőink, újabb bizonyíték arra, hogy népünk teljes egységben imádja a génuszt... Ugyanaz a tévébemondó bejelenti a minap, hogy a Palota téren jelentős politikai esemény van, két különböző véleményen lévő csoport tüntet egyszerre, az egyik támogatja a Nemzetmentő Frontot, a másik támadja; de békesség van - folytatja a tévés -, íme, kedves nézőink, újabb bizonyíték arra, hogy nálunk demokrácia van”. Namármost, attól, hogy deklarálunk és ismételtetünk valamit, az - nyilvánvaló kellene hogy legyen mások számára is - nem biztos, hogy úgy igaz (lásd: a bukott „isten” egyértelmű imádata). De, Árpádom, csupán a tévébemondó rossz beidegződéseinek fennmaradásáról van-e szó, vagy másokéről is?

Hoztak nekem egy halom újságot is otthonról. Szabadnak nevezett sajtók példányaiból érzékelem, hogy most sem könnyű nektek, sőt... Örömmel pillantottam meg kinyomtatott neved a Romániai Magyar Szó egyik írása alatt, ez - ha jól számolom - hat esztendeig tartó hallgatásod végét jelenti. Megdöbbenett viszont, hogy akik a fordulatig rettenetesen lejáratták magukat, most nem hallgattak vagy hallgattattak el. Az új idők újságcikkeinek szerzői többnyire olyan perszónák, akik évekig messzemenő buzgalommal szolgálták a diktatúrát. Nekem ne mesélje senki, hogy ezek tulajdonképpen rendes, becsületes emberek, csak szakmájuknál fogva kényszerültek az elnyomó politika lelkes agitátoraivá válni, hiszen egy dolog tolmácsolnia kor szellemét (s ez talán még megbocsátható), és egészen más az, ha hűségnyilatkozatnak számító, karrierizmustól és hasonlótól indítva írásaikban „személyes véleményüket”, „meggyőződésüket” teregették az olvasó elé, melyekben dicsőítették a rendszert, a „bölcs vezetőt”, a „világkémikust”, és elítélték a magyarokat (saját népüket), az úgynevezett Magyarországról jövő irredenta beavatkozást, hazudták a romániai kisebbség jogainak hiánytalan meglétét. Szerintem ezek most ne ítéljék el a volt diktátort, ne papoljanak demokráciáról és forradalomról, hanem bújjanak el szégyenükben, de nagyon. Úgy tűnik, nincs bennük szégyenérzet, s az olvasóban sincs még elég csömör.

Nemrég megkérdeztem a változás hevében született ölelkezés időtartamát, sejteni véltem, hogy - diktatúra ide vagy oda - a nagynemzettudat, a román nacionalizmus marad. Nos, tévedtem, nem maradt, hanem *fokozódott*, a már nemcsak felülről szított, hanem alulról és belülről is táplálkozó magyarellenesség elképesztő hevességgel tört elő csupán amiatt, hogy a megígért elementáris jogok egy töredékét most békésen kéritek. Ha jól értem, te most a fővárosban megjelenő magyar lapnál vagy, talán hamarabb és többet tudok meg a marosvásárhelyi eseményekről, mint te. Nekem ugyanis állandó és igen aktív tudósítóm van ott a Gyurka végzős nagylányának személyében, hogy másokról ne beszéljek. Most csupán azokat az értesítéseimet osztanám meg veled, melyek több és abszolút biztos forrásból származnak és melyek java részét az itteni tömegtájékoztatás is megerősítette vagy érintette.

Tehát ott van Marosvásárhelyen az a több mint ötszáz éves volt református gimnázium, a mai Bolyai Farkas Líceum, amely körül - a jelek szerint - kitört a balhé. Bolyais tanulóktól (tizennyolc-tizenkilenc évesektől) szereztem tudomást arról, hogy a magyar diákok, a szüleik és a tanáraik javasolták, az iskola ismét legyen az, ami 1960 előtt volt: magyar. Ezt a „rendezési javaslatot” a magát többséginek tartó társaság nem fogadta kitörő lelkesedéssel: a román diákok

leköpdösték az iskola folyosóin a magyar érettségi tablókat, és ilyen feliratok jelentek meg előbb az iskolában, majd városszerte: noi sîntem poporul, voi sînteti gunoiul! („mi vagyunk a nép, ti vagytok a szemét!” - a gunoi szó még ganét és szart is jelent). Román röpcédulák és más úton terjesztett híresztelések is jelentek meg, miszerint a Bolyaiba nem engedik be a románokat, sőt verik a román gyerekeket. Persze ebből egy szó nem volt igaz. Az viszont igen, hogy valamelyik magyar tanuló kiírta a falra: „Tőlünk maradhattok, ha tanultok magyarul”. Még barátságosnak minősíthető vita folyt akkor, amikor ilyen feliratok alatt kártyáztak a román diákok: „Tanulni akarunk!” (Rátok is férne – jegyezte meg valaki a másik táborból), „A forradalmat együtt csináltuk!” (Észrevétel magyar részről: a forradalmat igen, de az iskolánkat nem!)

A felajzott kedélyek begyűrűztek, illetve kigyűrűztek a városba és azon túl is; a román nyelvű röpcédulán, amelyet egy, a napokban kitelepülő volt szomszédom hozott nekem, már szó sincs a Bolyairól, hanem egyebek között ilyesmikről: „románok, ne legyetek gyávák”..., „ütött az óra, cselekednünk kell”..., „nem tűrhetjük, hogy magyar vezetők kerüljenek egyetlen intézménybe sem”..., „magyarok, ne feledjétek, hogy ti itt csak a harmadik kisebbség vagytok, ha leszámítjuk belőletek a magyar cigányokat”..., „miért öltök meg bestiális mód románokat a Székelyföldön?”..., „románok, ne üljetek ölbe tett kezekkel, tudjátok, mit kell cselekedni, Kárpátokon túli testvérek, a nagy Romániában élő véreink, segítsetek!”... És a vadabb dolgokat még ki is hagyom, nehogy az uszítás vádja még engem érjen, különben is ez már jóval több, mint fasizmus. No és komám, a feltüzelt nép kiment tüntetni hasonló jelszavakkal és „szeretnemgyilvánulással”; azon a nagygyűlésen nem kapott szót a Nemzetmentő Front Marosvásárhelyi Bizottságának egyik magyar tagja, a többiek meg ilyesmiket szónokoltak: akartok magyar vért inni? - igen! (így a pár ezres gyülekezet; néhány arra csellengő magyart a mentő szállított kórházba).

Szélsőséges megnyilvánulás, mondhatnánk, de kézlegyintéssel nyilván nem intézhető el. Péntek este tudtam, hogy szombatra békés ellentüntetést szervezett az a bizonyos harmadik kisebbség, arra kértek mindenkit, hogy csendben, feliratok és szavalókórusok nélkül, egy szál gyertyával és egy magyar könyvvel a kezükben vonuljanak ki. Mit tegyek, én már ilyen borúlátó vagyok, atrocitásoktól tartottam. Szombat este izzadt tenyeremben a telefonkagyló, míg felhívtam a barátom. Hangja nyugodt volt és fennkölt: te, nagyon szép volt, nem történt semmi baj, elmondtunk egy miatyánkot, és Sütő András felkérésére mindenki békésen hazament, közel százezren voltunk, András azt mondta a tömegnek, ebből mindenki láthatta... Aztán arról is értesültem, hogy a marosvásárhelyi rendőrpáncsnok meghatottan nyilatkozta az ottani rádióban: ilyen civilizált tüntetést ő még nem látott, és el sem tudta képzelni, hogy egy eldobott papírcetli sem maradt a helyszínen... Most legyek meghatódva attól, hogy ő meghatódott? Megható az lett volna, ha előállítják az előző demonstráción verekedőket, ha az állítólagosan létező jóérezsű románok ítélik el szónokaik nemcsak emberi jóérezést, de törvényeket is sértő megnyilvánulásait. A bukaresti vezetés ezekről nem tud? Ha nem, akkor ti mit csináltok? Ha igen, akkor miért nem tesz semmit?... Persze tudom, miért, csak ezt le sem merem írni.

1990. február 11.

NAGYTAKARÍTÁS

Elcsigázottan kezdek az íráshoz. Egy rutinszerű munkának tetsző, ám utólag igen fárasztónak bizonyuló ténykedésem vége felé járok. A gubanc látszólag onnan ered, hogy ideát eddig sohasem volt egy rendes vagy akármilyen könyvespolcom. Tudod, olyan, amire mindenfélét rakhatsz, nemcsak könyveket, hanem kéziratokat, leveleket, újság- és folyóirat-kollekciókat meg egyebeket. Ismétlem: látszólag a bútordarab a bajok okozója, lényegében kényelmességem, hanyagságom, „halogató taktikám” és – nem utolsósorban – az előrelátás számomra sokszor oly fájó hiánya.

Tehát a közel három év alatt gyűjtöttem ezt-azt, egyik alkalmi menhelyemről a másikra mentettem át gyűjteményemet, végül szolnoki szobám két sarkában a földön és az íróasztalomon emelkedett egyre vészjólóbban, a bennük való eligazodás leghalványabb reményeit is szertefosztatva az immár három kiismerhetetlen eredetű, tartalmú és rendeltetésű kupac. Gondoltam egy nagyot: itt egy viszonylag nyugodtnak és üresnek ígérkező hétvége (két nap), csináljak rendet. A különböző sajtótermékeket szépen egy helyre, kollekciókba rendezem, a leveleket egy dobozba, a címeket egy másikba, az iratokat dossziékba, s így tovább. Még arra is gondoltam, hogy ami esetleg nem kell, az mehet a szemétkébe. Ez utóbbi eljárás gyakoriságát saccoltam a legvalószínűtlenebbnek, hiszen minek tettem volna félre kidobnivalót. Aztán...

Nézegetem a nyolcvanhetes-nyolcvannyolcas lapokat, miért is őriztem ezeket tizenvalahány költözésen át? Ja, mert benne van, mit mondott Grósz, mit nyilatkozott Szűrös, mit mondott Király, mi írt Lengyel és hogyan vélekedik Bihari... Érdekel ez most valakit? Kell ez nekem? Hát ha véletlenül majd kell, akkor bemegyek a könyvtárba...

Az egyik dossziében újságkivágások. Persze, két éve gyűjteni kezdtem minden itt megjelent, Romániával kapcsolatos írást, akkor még kuriózumnak (és esetleges hivatkozási alapnak) tűnt az úgynevezett szocialista tábor két szomszédos és testvéri országának viszonyában a szokatlan hang. No, de hol vagyunk már attól? Ha valami egészen kivételes esetben pontosan kellene idéznem a „zörejt”, hát majd igénybe veszem az archívumokat....

Levelek..., a világba szétszóródott és otthon maradt ismerőseim, barátaim levelei. Újraolvasom: most olybá tűnik, tartalmuk semmitmondó, személyes sikerek vagy nyavalyák értelmetlenné vált áradata. Különb is, a feladók csaknem valamennyiének megváltozott a lakcíme. Nemlétező polcomon ezekből nem nyithatnék ilyen részleget: levéltár...

Névjegykártyák, papírcetlik címekkel, telefonszámokkal... Legtöbbjükről nem is tudom, kicsodák. Itt adták nekem úton útfélen, feleúton a bizonytalanság és ideiglenesség között a bizonyára jó szándékú új ismerőseim, alkalmi beszélgetőtársaim. Ami csaknem bizonyos: néhányukkal próbáltam tartóssá tenni a kapcsolatot anélkül, hogy visszaéltem volna a lehetőséggel. Ami egészen biztos: nem sikerült, hisz ellenkező esetben tudnám, ki kicsoda. Egyszer említettem neked, Árpádom, hogy a „lerázás” egyik módszere itt a „holnap felhívlak”. A másik: „itt a névjegykártyám, majd keress meg”... Mikor keresed, minő pech, éppen nem ér rá. Nekem sosem lesz névjegykártyám, az idegenekét, az ilyenekét meg minek őrizném?...

Három szemétdombomon öt szemüvegtokot kapirgáltam ki. Ha jól emlékszem, ezek kedves kis ajándékok a szegény menekültnek. Egy szemüvegem van (ez sem használ mindjárt semmit), a többi tokba mimet rakjam?

Hoppá, kézírataim! Az egyikből könyv lehetett volna, a fiatalokú bűnözés romániai helyzetéről szól, riport, szociográfia, „társadalmi háttér”, a rendszer elemzése, mélylélektani bukfencek és amit akarsz. Ki a francot érdekelne most ez? Mármost melyik kiadó érdektelen szerkesztőjét? Sejttem, az olvasókat sem nagyon mozgatná meg, esetleg néhány szakmabelit szórakoztatna (bűnügyisekre gondolok), de annyi humorérzésem nincs, hogy a gépelt példányt nekik megküldjem. A másik kéziratom egy eleinte lelkesedéssel fogadott, aztán soha be nem mutatott hangjátékom. Itt írtam, a dramaturg azt mondta, ilyen izgalmas anyagot nem minden

évben kap a rádió, a fődöntnök pedig úgy vélte: szocialista realista. Ha az anyámba küld, nem pironkodnék ennyire már a címe láttán... És itt van egy színdarabom, a Játékszín megvette, a nyíregyháziak az Esti Hírlapban beharangozták a bemutatót..., végül az idő állítólag meghaladta a mondanivalót (bár azt is rebesgették, hogy fúrás áldozata lett a drámám). Mindegy, ha ilyen gyenge, minek törölném le róla a port?... Aztán a közelmúlt egyik sikertémájának félig kész anyaga: egy interjúsorozat jegyzőkönyvének (magnófelvételének) gépelt változata. A téma még a témán belül is kuriózumnak tűnt számomra: román nemzetiségű menekültek az általuk eddig átkosnak tartott országban. Nyilván ennek sincs semmi esélye az odafigyelésre, mire ez valahol megjelent volna, „pácienseim” régen hazafutottak a forradalom hírére...

Szórólapok a kománéd előadóestjéről, mely az erdélyi szétszóródó magyarság életérzését szándékozott tolmácsolni. A szolnoki művelődési házban tartott bemutatóra meghívták a megye valamennyi művelődési intézményének vezetőjét, én meg jó néhányat az „érintett” sorstársak közül. Egyikük sem jött el. No és a helyi színház vezetőségéből sem volt kíváncsi senki arra, hogy kit rúgott ki egy fél évad után. Szórólapok az erdélyi hasfájásról?...

Ez kell né, aktuális magyar politika: választási kampány. Ezeket a szórólapokat és újságcikkeket előbb azért tettem félre, hogy majd megküldöm neked, hátha segíti az ottani választási kampányt. Aztán észre kellett vennem, hogy nem exportálom, jobb, ha ezt nem tekintitek utánozható példának. Talán mégsem haszontalan a gyűjtemény - gondoltam itt rendezgetés közben -, majd írok belőle egy paródiát. Sajnos, ez nonszensz, paródiából nem lehet paródiát csinálni, márpedig ez a választási cirkusz ön maga paródiája...

Nicsak, fedeztem fel, okmányok: szerződések könyvekre, munkára, azaz munkaszerződések. A könyvek valahol elakadtak (nem csodálom, hétről hétre változik a divat, tegnapelőtt Erdély, tegnap Nagy Imre, ma a koncepciók perek és a leszámolás-elszámoltatás, holnap a választás, holnapután ismét Cicciolina...), a munkahelyeimre másnak volt szüksége (ez feltételezésem szerint a jobbik megközelítés; a rosszabbik: használhatatlan vagyok). Nézegetem ezeket a munkaszerződéseket, melyeket finoman szólva felbontottak (magyarán: kirúgtak), egy hónap alatt hármat (egy főállás, két másodállás). Megőrizni esetleg azért lenne érdemes, ha perelni akarnám a „másik felet” az egyoldalú döntésért. De ilyesmi nincs szándékomban. Nem erőltetném magam olyanokra, akik nemkívánatos személynek tartanak.

Meglehet, külön balszerencse, hogy Szolnokra vetődtem, mert ezt sokan mondják, sőt azt is, hogy máshol másképp mérik az embert. Az egyik halomban rábukkanok Magyarország térképére, keresgélek rajta valami rokonszenveset. Sehol semmi ismerősöm, se barátom, senkim. Mit kezdjek ezzel a térképpel?...

Így hát gondoltam most egy még nagyobbat: a három rakásból csinállok egyet. S így, ahogy van, kihajítom.

Rend van, minden tiszta...

1990. február 18.

FARSANGVÉG?

Itt a farsang komoly muri, komám, nem úgy, mint odahaza. Állítólag éppen most búcsúztatjuk, ám ebben nem vagyok biztos, mindjárt kifejtem, miért. Egyelőre még a szokásainkban meglévő különbségekről: nem emlékszem, hogy otthon valaha is részese lettem volna farsangi dínom-dánomnak, vízkeresztől hamvazószerdáig tartó mulatságnak, tréfálkozásnak - itt meg nyakig benne vagyok az ünnepi játszadozásban; sem én gyerekkoromban, sem a húsz év felé járó otthoni gyerekeim az övékben nem öltöztek ebből az alkalomból jelmezbe, hogy iskolai vagy akármilyen intézményi átvedlésen a maskara mögött vigyorogjanak, „na, vajon tulajdonképpen kit is takar a lepel?” - míg ideát legkisebb utódom már az óvodában élvezhette a nagyszerű hecc gyönyöreit.

Vagy a kománéd fantáziája szegény, vagy csak egyszerűen szerény, vagy arra gondolhatott, hogy a kissrác egyik kedvenc meséje a Zelk Zoltáné, a Mese a legokosabb nyúlról, elég az hozzá, hogy nyuszinak öltöztette a lurkót: „Egyszer volt, hol nem volt,/ egyszerű kis nyuszi volt./ A kis nyúlnak háza nem volt,/ szeme kettő, orra egy volt,/ hosszú füle, kurta farka,/ semmi furcsa nem volt rajta.”

Egy hétig készült e jelmez, a gyerek már számolta, hányat kell még aludni az orgia napjáig, aztán eljőve a nagy esemény reggele, a totális siker tudatában libegtek be feltételezett megdicsőülésük olyannyira áhított színhelyére. Most mondd meg, komám, milyen esélye lehet egy nyuszinak (még ha okos is) farkasok, királyfik, batmanek és más sci-fi-hősök között! Amikor meséli nekem a nejem ezeket és hogy még miket látott az oviban (róka, jóságos tündér, hortobágyi csikóslegény ostorral stb.), beugrik, hogy hoppá, mintha ilyesmi lenne idekinn is, ezen az országos nagy játékon, a választási hadjáraton, melyet - ismereteim szerint - nem farsangi tréfának szántak.

Kétségtelen, a választási mulatságsorozat egyik fő tartozéka szintén a jelmezviselés, a valódi én-nek a sminkes és maszkok mögé rejtése és a sunyi vagy kétkedő vigyor: na, vajon kit is takar tulajdonképpen a lepel? Kedvenc álruhák és szerepek itt is vannak: „én, az egyetlen becsületes”, „a föld embere”, „a gyerekeiért aggódó szülő”, „Hófehérke” (akit hét agg törpe támogat), „Dr. Doktor” (nem orvos)... És mindegyik az éppen divatos színskombinációban, a piros-fehérezöldben, „testvéreim”, „magyar testvéreim”, „véreim”...

Az óvodában voltak indiánok, a tévé választási műsorából értesülhettem, hogy a felnőtt táncos-zenés mulatságon is vannak, még hozzá - állítólag - vagy nyolcszázezren; viccesen mondja a képviselőjük: tehát a parlamentben minden tizennegyedik hely az övék kellene hogy legyen, de ők egyelőre (!) ezt még nem kérik. Jó vicc!... Pedig én odaadnám, legalább minden tizennegyedikről tudnám, hogy kicsoda.

Mint ahogy az óvodában a gyerekek sikerét nagymértékben befolyásolja a szülők pénztárcájának telítetlensége, ugyanúgy függ - a jelek szerint - a farsangi választás (vagy a választási farsang?) indulóinak tálalása az anyagi háttértől, különösképp - ebben a forintínséges világban - a külföldi rokonok, barátok és ismerősök tehetőségétől. Nem hiszed el, komám, lehallgatókészülék nélkül is csaknem biztosan tudom, melyik maszkurának vannak „széles körű külföldi kapcsolatai”. Akiknek az úgynevezett politikai hirdetését naponta látom a tévében, azoknak biztos. Akiknek a fényképeivel teleragasztották a farsangot ünneplő városokat, azoknak szintén. Apropos, fényképek, láthatóan a köznép is részt vesz a szabadtéri játékokban, fene nagy jókedvükben bajuszt, számfűlet, csillagot pingálnak a joviális ábrázatokra.

És most térnék vissza az első soraimban felvetett bizonytalanságomra. Tényleg búcsúztatjuk a farsangot? Ezt pontosan farsang vasárnapján kértem, körülbelül akkor, amikor véget ért a választási hadműveletek első - a talán mulatozós - része.

Ha a politikai tréfálkozás itt valóban abbamaradna, agyő farsang! Ha a választási dínom-dánom folytatódik, akkor két baj van. Az egyik, hogy valószínűleg sokan beleszédülnek ebbe az elhúzódozó táncba, görcsbe merevednek a szájak és képtelenek lesznek a mosolyra a túladaolt poénok hallatán. A másik gond (ez a borzasztóbb): el vagyunk tájolva. Tudtommal a farsang vízkeresztől hamvazószerdáig tart. Ha tovább, akkor már azt sem tudjuk, hány óra. Vízkeresztkor még megvolt a három király (Mátyás, Miklós, Rezső), belefeledkezvén a buliba húsvétra már a nevükre sem emlékszünk. Vég nélküli farsang közepette kell maskarában új hitet valló háromkirályt választania következő vízkeresztre?

A „zárórával” azért is lehet baj, mert melyik a hamvazószerda? Konzervatív körök szerint a húsvét előtti negyvenedik nap. De már több hamvazószerdánk volt, ugyanis ez a nap húshagyókedd után következik, márpedig két hónap alatt több húshagyókedd következett az áremelőhétfők után.

Zelk Zoltánnak a fiam által nagyon kedvelt meséje így végződik:

„Kis nyúl főzte le a rókát,
ő állotta ki a próbát,
az erdőben akkor egyszer,
nyuszi lett a polgármester.”

Igen, komám, ott az erdőben is választás volt, ilyen egészen meglepő eredménnyel. Ez egy vérbeli tudományos-fantasztikus mese. Egyelőre rókáknak áll a világ, farsang közben, farsang után.

1990. február 25.

AMI ÁLL ÉS AMI ÁLLNI FOG

Hallottam meg láttam is a tévéhíradóban, hogy Bukarestben, a most Szabad Sajtó terének nevezett helyről eltávolítják Lenin hatalmas szobrát, a vezetőség indoklása szerint azért, hogy ezzel is bizonyítsák: végleg eltávolodtak a kommunizmustól. Ez a szobor ama hatalmas épület előtt állt, ahol számos szerkesztőség mellett ott székelte hajdani közös ifjúsági lapunk fönöksége is. Ugye, évente átlagban vagy ötször-hatszor kellett felutaznunk nekünk, vidéki munkatársaknak is a megbeszélések színhelyére, s a többnyire álmatlanul töltött éjszakai utazások hajnalain bódultan tántorogtam el addig a bizonyos térig, és magam sem értem, miért éppen akkor kezdtem valamelyest ébredezni, amikor a szerkesztőség felé baktatva a szobor mellé értem. Ilyenkor mindig volt néhány keresetlen szavam a bronzóriáshoz, például ilyesmik: „helló, Vlagyimir Iljics! Hogy vagyunk? Csak álldogálunk, álldogálunk, és mutogatjuk egyfolytában az irányvonalat?...” Ő sosem válaszolt, de nekem határozottan az volt az érzésem, hogy „nyugtázza” érkezésem, és akár hó fedi tar koponyáját, akár a nap tüze égeti, egy futó pillanatra rám kacsint, és hamiskásan elmosolyodik kecskeszakálla fölött. Nem mintha sajnálnám a kolosszust, de el tudom képzelni, hogy közel három éve (amióta egyáltalán nem forgolódtam arrafelé) senkinek sem volt hozzá egy kedves szava. Igen, komám, bizonyos nosztalgiát ébreszt bennem ennek a szobornak az emlékképe, de ez korántsem az eszme, hanem életem egy szakaszával kapcsolatos nosztalgia, amivel most nem untatnálak.

Izgalmasabbnak vélem a fémbe öntött vagy „faragott istenek” döntögetésekor azt, hogy mennyi ebben a jelkép és mennyi a valóságos tartalom. A kérdésfelvetés jogosságát az adja, hogy a jelek szerint a talapzat „díszének” megsemmisítését nagyobbreszt azok döntötték el (netán kimondottan kardoskodtak mellette), akik a minap még „meghatódottan” koszorúztak ugyanott. A szobor dől, de ennek hány, tegnap még „meggyőződéses szoborpárti” tapsol? A kreált isten dől, és a hirtelen „hitet váltottak” maradtak? Csak a jelkép tűnik-e el vagy a szelleme is? Kérdezhetem ezt már azért is, mert nyilvánvalóvá válhatott mindenki számára: a volt diktátort kivégezték ugyan, de szelleme, elképzelései, módszerei, praktikái - különösen a kisebbség megítélésének tekintetében - maradtak...

Miközben ezt leírtam, szólt a rádió (fél füllel mindig a híreket hallgatom, hogy „naprakész legyek”), és éppen bementék, bárhog is határozott a román parlament, akármilyen buzgalommal láttak a fiúk a szobormentes téravatáshoz, támadtak daruval, kötéllal és egyéb célszerszámmal - a jelkép jelképes szétszedése nem sikerült, a jelképes látványra (vagy látványos jelképre) éhes tömeg több órás várakozás után kielégítetlenül volt kénytelen távozni. Ebben állítólag sokan új jelképet fedeztek fel, miszerint nehéz megszabadulni a kommunizmus örökségeitől. A bronzalak túl súlyos, még napokig állhat, lehet, hogy el kell majd fűrészelni - így a szakemberek. Ti meg, a főváros lakosai, mint hallom, a „Lenin élt, Lenin él, Lenin élni fog” mintájára ilyen balga tréfálkozást eszeltetek ki: Lenin állt, Lenin áll, Lenin állni fog.

Gondolom, milyen jól szórakozik Uljanov azon a bizonyos, szerinte nem létező túlvilágon meddő erőlködéseiteket látván. Szerintem téved a szoborszétszerelő brigád, nem műszaki, hanem lelki gubancról van szó: Vlagyimir Iljics ellenáll mindaddig, amíg én vagy valaki hozzám hasonló tisztességesen vagy akár emberien el nem köszön tőle. Itt, Pesten is elmismásolták nagyságának földi ábrázolmányát, talán elsőként a volt tábor fővárosai közül, és éppen ezért némi csalafintaságot kellett alkalmazni: renoválni (felújítani) viszik - közölték hivatalosan. Nem értesültem a felújítási munkák menetéről, de ha jól sejtem, elfelejtik visszahozni. Még csak nem is tudom elképzelni, Szolnokon mi a taktikai hozzáállás, a „tanító” szobra egyelőre áll, miközben az élet halad. Ha a variációk közül csak kettőt veszek figyelembe, engem az zavarna kevésbé, ha a műalkotás még évekig maradna, miközben hétköznapiaink a lehető legkedvezőbb mederben folydogálnának, mintsem a dolog fordítottja. Nyilvánvalóan vitatható véleményem szerint ugyanis, a tudatunkban régebben állított vagy újonnan emelt szobrocskák léte vagy nemléte a meghatározó, döntő fontosságú „tényező”, az alakulást (átalakulást, visszaalakulást s a többi) hordozó tartalom.

A bukaresti látványosnak ígérkező, ám egyelőre látványosan meghiúsult szimbólumrombolásról másvalami is eszembe jutott: a hír, miszerint egy kormányhatározat értelmében ismét viselhetnek jeggyűrűt a párok. (Mellesleg itt sokan most tudták meg, hogy Romániában évek óta ez a „luxus” is tiltott volt. Oly rég történt, hogy már meg sem tudom pontosan mondani, melyik évben kapkodták le hirtelen a KISZ- és pártfunkcionáriusok és a buzgó tagság java ujjairól a kis vagy nagyobb karikákat, melyeknek „szégyenteljes” helye még hónapokig ott éktelenkedett, ezért jó ideig rejtegették azt a kezüket, amely elárulta, mily „megvetendő polgári csökevény”-nek hódoltak nemrég...). Szóval hallani az új román vezetőség részéről, miként halogatják, illetve hárítják el a lakosság változásokat sürgető kéréseit: nem lehet mindent egy csapásra, egyelőre fontosabb dolgaink vannak. Ezek lennének a legfontosabbak között, a Lenin-szobor meg a jeggyűrű? Komám, lehet, hogy titeket ezek az ügyek izgatnak a legjobban, én tudnék néhány lényegesebbet, melyekre a „forradalom” hevében még ígéretet is tettek a potentátok: a lakosság élelmiszerrel való ellátása (alapvető cikkek hiányoznak, közeli hozzátartozóim és ismerőseim is jelzik, még annyi kaja sincs, mint az „átkos”-ban, bár bejelentették az élelmiszerexport azonnali leállítását), személyek és eszmék szabad áramlása a határokon keresztül (egyelőre balhé van a magyar könyvek körül, és további furfangoskodás az utazásnál: útlevél még egyelőre van, de Magyarországra szóló vonatjegyet csak forintért lehet vásárolni, lejt viszont nem váltanak be forintra), korrupt vezetők eltávolítása, kisebbségügyi minisztérium létrehozása (Marosvásárhelyen a Bolyaiból mégsem lett magyar gimnázium és Kolozsváron sem létesült újra a Magyar Konzulátus, az ígéretnek ellenére, mert - sok a fontosabb dolog)...

Az ügyek intézésének általam elképzelt sajátságosan szubjektív sorrendje nem egyezik az itteni parlament gyakorlatával sem. A nemrég véget ért parlamenti ülészen sok - szerintem fontos - kérdést nem tárgyalhattak meg, többek között az érdektelenség miatt. Így például nem került sor a román-magyar viszony aktuális helyzetének elemzésére sem, mert a honatyák hazamentek, mint akik jól végezték - és elvégezték! - dolguk, mivel egy rendkívül „sarkalatos problémát”, a pornográfia terjedését megvitatták és azonnali gátat szabtak neki. Így újszülött önreklámozó választási versikémet csak kis módosítással közölhetem veled: Hallgass a haszonra, szavazz a fülemre!

1990. március 4.

BIRKÁK ETTÉK MEG A TELET

Látod, komám, még sincs rendben a dolog...

A tavaly karácsony körüli és az azt követő napokban a lelkes „na, mit szólsz hozzá?” kérdések hallatán bátorkodtam nem lelkesedni. Csak reméltem: annyi csoda történt mostanság e térségben, hátha megtűri ezután román a magyart. No de, csoda és csoda között különbség van, jelezte agyam racionalitásokat kereső fele, és az már ellentmond minden ésszerűségnek, hogy máról holnapra imádjam azt, akit eddig utáltam, értelmi fogyatékosból legyen matematikai zseni, politikai szubkultúrából (és így még kegyes vagyok, mert inkulturáltságot is írhattam volna) civilizált demokrácia. Kettészakadt felfogóképességem ezen frakciója igyekezett megérteni látogatóim (és a helybéliek) eufóriáját: rám részletekben szakadt az áldás, előbb jött személyes szabadulásom, jóval utána a diktatúra bukása, míg titeket megszedíthetett a kettő egyszerre (illetve mit tudhatnak az itteniek a sejtekben, génekben dúló „testvéri érzés”-ről). Gondolkodásom másik, örömnünpre éhes szakadára viszont kezdett eljátszadózni azzal az ötlettel, hogy sielek a Hargitán, horgászom ismét a Marosban Vásárhely mellett, hogy újból azoknak írok, akik kíváncsiak is rá, hogy van ismét helyem valahol a világban - azaz: lehetnék akár magyar is odahaza. Mégis alapvetően kételkedő maradtam.

Mindössze néhány hét telt el, a határon túlról még mindig érkeznek vendégek - és nem az én kedélyállapotom változott meg! A friss hírekre éhesen első kérdéseim mindig a „helyzetre” vonatkoznak. Mostanság egyre keservesebb sirámokat hallok. A legenyhébb (de számomra a legszomorúbb) kijelentést azon ismerőseim egyike tette, aki a megmozduláskor a barikádokon volt, és még január elején letolt a nagy összeborulás valódi tartalmához kapaszkodót kereső érdeklődésem miatt; most (egy hete) ezt mondta: ó, hagyj békén, engem az otthoni eseményekről ne kérdezz, hányingerem van a forradalomtól, hazugság volt az egész...

Persze, komám, tudok én erről egyet és más úgy is, ha errefelé csámborgó honfitársaim nem mondanák; lényem amúgy is egyesülhet újra a racionálisabb fél győzelmével. Láthattam és hallhattam a tévében, hogy Domokos Géza, a Romániai Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke nem tudja befejezni elkezdett mondatát a román parlamentben a „legcivilizáltabb nép” azon képviselőinek a közbekiabálásától, akiknek történetesen nem a szeretettől és a testvériségtől habzik a szájuk. Láthattam a szászrégeni „magyar cigányok” leégett házait, és hallhattam a volt lakók panaszait: románok gyújtották fel, mert elterjedt a hír, hogy a bukott diktátor is cigány volt. (Szerintem nem kell sok idő - az „ész” már megvan hozzá -, hogy kiderítsék a kivégzett házaspár magyar eredetét.)

A képernyőn keresztül, közvetve részt vehettem a békés-barátságosnak önmaga által hirdetett Vatra Românească szervezet marosvásárhelyi és gyulafehérvári nagygyűlésén, ahol ilyen testvéri elképzeléseknek adtak hangot: „Le Király Károllyal!”, „Jöjjön ide Tókécs László, hogy akasszuk fel!”, „Ha nem hallgatnak a magyarok, majd eltüntetjük őket!”... Premierplánban láthattam azt a szegény szomjas testvért, aki magyar vért akar inni és itatni az „ősi, hagyományosan békeszerető nép”-pel. Elképzeltem, hogyan gyógyít magyar gyerekeket az a marosvásárhelyi orvos, aki nemzetét báránként, a magyart meg farkasként határozza meg.

A Magyar Rádióból hallottam, hogy Erdély több városában tüntetett a románság, mert tűrhetetlennek tartja, úgymond, nemzeti önérzetét sérti, hogy a magyarok csendesen mertek koszorúzni március tizenötödikén! (Szegények, még Bálcescu szobránál is koszorúztak, nehogy szó érje a ház elejét, mert állítólag fent nevezettnek is volt valami köze 1848-hoz, hát ne legyünk „szeparatisták”.) Itt már az sem titok, hogy a „decemberi forradalom” ölelkezéséből március tizenötödikére lökdösődés lett, és hogy ennek sebesültjei is vannak. Hitetlen észjárásom hihetetlennek tűnő bizonyítéka: március idusán volt egy kis nemzetiségi ünneplésforma, ma, négy nap múlva még mindig tüntet a „többség”, azóta is, és még ki tudja, meddig, mert a másik vette a bátorságot és - nemzetiszínű kokárdák és zászlók nélkül - fejet hajtott az egykori hősök elestének színhelyein...

Csak azt nem értem, hogy a diktatúra utáni vezetőség miért tűri az ily mértékű anarchiát, gyalázkodást, megfélemlítést, tettelegességet. Miért nem ültetik le azokat a vatrás és nem vatrás szónokokat, akik messzemenően kimerítették a gyilkolásra és népirtásra buzdítás bűncselekményének fogalmát? Illetve értem...

Egyébként megvagyunk, komám, hetek óta tavasz van, mindenki azt mondja, április végén szokott ilyen idő lenni, megette a farkas a telet. Namármost, ha ezt nem csupán meteorológiai értelemben elemzem, akkor is baj lehet ezzel a túl korán beköszönő tavasszal. Mert itt negyvenvalahány évig volt tél, de történetesen legutóbb nem. S az öregek szerint erre a későbbiekben rá szokás fájni... Lélekben én máris fáztam tizenötödikén. A piros betűs nemzeti ünnepet ülhető szabad Magyarország mintha szintén szenvedne a demokráciától. Mintha mindent elkövettek volna azért, hogy e napon ne a negyvennyolcas honvédek és eszméik jussanak eszembe, hanem a megosztottság, a viszály, a cirkusz. Pedig még volt tíz nap a választási „Ki mit tud?”-ra. Mégis ezen a napon itt a bohóckodás, az illuzionizmus, az idomítás, a mentőhálós akrobatika úgy elnyomta a magasztos érzést, mint odahaza, Marosvásárhelyen a Székely Vértanúk Emlékművénél rügyező szerény méltóságot a báránybőrbe bújít ordasok bégető ordítása.

Isten óvja ezt a tavaszt! - fohászkodik testben itt, lélekben ott lévő komád.

1990. március 18.

Utóirat:

A fenti sorokat még vasárnap délután írtam, ma kedd van, március huszadika, és sajnálattal kell megállapítanom, hogy már egészen pontosan tudom azt is, „hány óra” van nálatok: a visszafele pörgött mutató a történelem előtti állapotot jelzi, azt, amikor az inkább állat-, mint emberhorda, husánggal a kezében vagdalkozik vad ösztöneitől űzötten... Az önmagát a civilizáció legmagasabb fokán lévőnek, ősinek és békésnek kikiáltó nép előbb csak vért akart inni, most már ivott is. Miközben a ti órátok, komám, meg a mienk megállt, mert hiszékenyek, idealisták és hülyék vagyunk azt feltételezni, hogy ott és azokkal lehet fegyver a huszadik századvégi ráció, a párbeszéd, a csöndes felhívás a testvéri együttélésre. Nem lehet, Árpádom, az események realitása most már mindannyiunkat meggyőzhetett erről. Sütő András cizellált, észérvekre támaszkodó petícióját az ordítózásról leszokni nem tudó és nem is akaró többség botokkal és husángokkal hagyta helyben, akárcsak a szerzőt és társait. Ugyanilyen civilizált módon noszogattak távozásra, pofabefogásra, rettegésre nőket, gyerekeket, öregeket - csupáncsak azén, mert magyarok.

Nem tudom szélsőséges, nacionalista elemek akciójának minősíteni a történeteket. Ha csupáncsak „ennyi” lett volna, akkor hol voltak a többségi nép alapvetően „nem nacionalistái”, hol volt a rendőrség, a katonaság? Hol volt a magát demokratikusnak nevező román vezetőség? A magyar demokratikus szövetség marosvásárhelyi székházának ostromakor miért csak hat-hét óra múlva avatkoztak be a rendfenntartásra hivatottak, és miért olyan „ügyesen”, hogy kezükből vették ki és ütötték félig agyon a magyarokat?

Ezután sosem hazudunk! - esküdöztek a „forradalom” hevében a román tévé, rádió és sajtó képviselői. Most egy ideig elhallgatták a súlyos incidens tényét, azután meg úgy állították be, hogy magyarok provokálták ki... Iliescu is megszólalt nagy későre, türelemre, józanságra inti - a magyarokat! Mintha nem éppen a románjait, a Vatra Românească birkából vaddisznókká vált legényeit kellene csitítania. Ugyanaz a gazemberség, ugyanaz a rafinéria, mint a diktátor korában és előtte - csak most a „demokrácia” köntösében.

Sütő András az intenzív osztályon, a magyar gyerekek a szoba sarkában rettegnek, anyáik azt sem tudják, hova bújjanak. Miközben a vatrások (akiket az ottani tájékoztatás még megemlíteni is elfelejt) röhögnek véres markaikba. Borzadály...

Az Isten nem óvta meg tavaszunkat. A tavasz a legszomorúbb évszak.

FEJSZÉS DEMOKRÁCIA

Ha a honban vagy e hazában valakinek még voltak kétségei a román vezetőség és tömegtájékoztatás korrektségét illetően, hát azokat most meggyőzően sikerült ők maguknak elosztatniuk. Igazságosság, becsületesség, demokrácia, civilizáltság helyett nyilvánvaló hazugság, gazemberség, anarchia, vandalizmus. Az előbbieket hirdették és hirdetik magukról, az utóbbiakat cselekszik. És minek higgyen az ember?

Mint sokfelé a világon, itt is bemutatták a televízióban az ír tévések döbbenetes felvételeit, melyen többek között látni, hogy az aszfalton fekvő, véres fejű embert tovább ütlegetik, tapossák, rúgják a husángos legények. Az írek és mindenki úgy tudta, békés magyar tüntetőkre (az RMDSZ helyi székházának feldúlása, Sütőék bántalmazása miatt tüntetőkre) támadt rá a megszervezett, felfegyverzett és leitatott, román falvakból rendőri kísérettel felszállított románság, annak is legvadabb fajtája. Nos, az eddigi és az ezután következő, beláthatatlan következményekkel járó események egyik legjellemzőbb mozzanatának tartom, hogy ezeket a felvételeket a „többet nem hazudunk” jelszóval működő Román Televízió úgy mutatta be, hogy a következő kommentárt fűzte hozzá: íme, hogyan ölik Marosvásárhelyen a románokat! A látvány meg a szöveg okozta lelki felindulásban nagyon kevés néző figyelhetett fel arra a „csekélységre”, hogy az ütlegetők társaságában többen fehér karszalagot viseltek, s ha netán ezt észre is vették, a Kárpátokon kívüli románságból igencsak kevesen tudhatják, hogy ez a szalag a Vatra szervezet tagjainak megkülönböztető jele. De a tévések, s akik őket manipulálják (utasítják vagy uszítják) tudták! Épeszű emberek köreiben hihetetlennek tűnik ez az aljas kifordítása a tényeknek, de nekem nagyon ismerős. Amióta az eszemet tudom, a gátlástalan, pofátlan, szemrebbenés és lelkiismeret-furdalás nélküli hazudozásnak a módszerét gyakran és hatásosan alkalmazták - érvek hiányában.

A fentihez hasonlítható, szintén jellemző mozzanat: egy hajlott hátú idős embert kérdez a felfegyverzett csőcselék Marosvásárhely főterén (nyilván románul), hogy kicsoda, s mivel az öreg nem válaszol, leütik. Magyaroknak vélték, a zsebei átkutatása után derült ki, hogy román, az idioták tehát a „sajátjukat” ütötték agyon, mivel az félig süket volt, szegény... Semmi baj, annál jobb, gondolhatták a nem kis gazemberséggel megáldott szervezők - és mutogatni kezdték a tatát a már amúgy is vérszomjas tömegnek: íme, a magyarok megint megverték egy román!...

Marosvásárhelyi, harminc év körüli férfi ismerősömmel beszéltem telefonon a hét végén, meséli, hogy napok után kénytelen volt kimerészkedni a házból, kenyérért indult volna, mert a gyereke már olyan éhes volt, hogy nem lehetett magyarázkodni neki, de néhány lépést tett meg csupán odakinn, vissza kellett fordulnia. Ugyanis a város utcáin szabadon és büntetlenül „razziázó” hodáki botos-fejszés román legények szorgalmasan vertek agyba-főbe mindenkit, akiről igazoltatás után kiderült, hogy magyar. Erre fel két nap múlva - minden meglepődés nélkül - látom az itteni tévében, hogy friss, Havasalföldön megjelent román újságcikkeket mutatnak be, melyek azt állítják, hogy Marosvásárhelyen gyilkolják a románokat, és hogy szegény románok már ki sem mehetnek az utcára...

Bárhogy mérlegeljem, ez már sokkal több, mint „egyoldalú informálás”, ez már túlnő még a hazudozás fogalomkörén is - ez szándékos gyűlöletkeltés egy népcsoport ellen, nyílt uszítás a bántalmazására. A hatás máris érzékelhető: Erdélyben a magyarellenesség - ha ezt még egyáltalán lehet fokozni - még nagyobb, még vadabb formákat ölt; az Erdélyen kívüli, eddig viszonylag kevésbé magyargyűlölő románság is levadult, lásd a bukaresti magyar iskola és óvoda megrongálását (e jelszavakkal: a gyerekekért jöttünk, rajtuk akarjuk megbosszulni a vásárhelyi románokat!) és a Malév-iroda felgyújtását. Sajnos, a jelek szerint folytatás következik...

Még a fenti ominózus példák sorához tartozik az az érdekesítő szorgoskodás, amellyel a televíziókat igyekszik egyértelműen feltárni a tetteseket. Mint hallom, harminc letartóztatott marosvásárhelyi verekedőt mutattak be állítólagos fegyvereik mellett, személyazonosságai

igazolványaik közelképével együtt. Mit ád Isten: mind magyarok, még véletlenül sincs köztük egy román. Viszont - a tömegtájékoztatók szerint - az áldozatok kétharmada román. Hát komám, mese nincs, mivel több hiteles hírforrásból értesültem, tényként kell elfogadnom, hogy bizony-bizony, hála annak a drága Jóistennek, ütöttek a magyarok is. Nem voltak hajlandók mind kifeküdni a husángokkal, fejszékkel és vasvillákkal támadó részeg csürhének, hanem védekeztek, amivel tudtak, a sétányok padjairól leszedett lécekkel, az éppen közelükben lévő vaskerítésből kiszakított rudakkal és a feléjük hajított kövekkel. Mert közmondásnak ugyan szép az, hogy „ha megdobnak kövel, dobd vissza kenyérrel”, de ebben a konkrét helyzetben a megmaradáshoz kevés. A TV2 műsorának egyik késő éjszakai órájában láthattam a Fekete doboz felvételén azt, amit szemtanúk beszámolójából már hallottam, miként okozott fura fordulatot egy ilyen visszahajított kő: eltalálta annak a kamionnak a sofőrjét, amelyik épp köveket szállított a Vatra által szervezett csürhe kezébe, s így a már nem kormányzott, „önállósult” teherautó egy kidöntött oszloppal együtt a román gyülekezésben tarolt. Ennyit arról, hogyan pusztítja román a románt...

No de odakent nekik más is, most éppen ezt igyekeznek saját játékszabályaik szerint meglovagolni. Hogy ugyebár, megjelentek a küzdőtéren fejszés-kaszás nyárádszeredai és szovátai magyar parasztok is. Meg bizony, amikor meghallották, hogy Sütőéket lebunkózták, majd következő nap mészárolták e „csekély incidens” miatt békésen tüntetőket. S még azt kérdi a Magyar Rádió munkatársa, véletlenül a székeleyektől, hogy miért van fejsze a kezükben. (Ugyanezt a másik fél táborában udvariasságból vagy félelemből nem kérdezte.) Lehet, az eseményektől távoli, elfogult agyam értetlensége csupán, hogy miként válaszolhatott oly nyugodtsággal és méltósággal az ismeretlen ismerős, nem vér szerinti, annál közelebbi vérem. A célját tévesztett kérdésre (miért van fejsze a kezében?) ezt felelte egyikőjük: mert úgy látszik, csak ezzel védhetjük meg jogainkat; elég szűgyen, hogy most fejszével és kaszával kell harcolnunk, de ez nem a mi szűgyenünk...

Mikor a pogrom részleteit bemutató szörnyűséges dokumentumfilmet néztem, önkéntelenül kiszaladt a számon: hol volt Andor, és hol voltak a többiek, a hozzá hasonlóak?!... Tudniillik Andor, volt szomszédom nem az a gyerek, aki ilyenkor elfut vagy elbújik. Nos, a napokban nálam járt, és elmesélte, hol volt:

- Há' má' kérlek szépen, hol lettem vóna?! Természetesen a közepén. Végig! Reggel még bémentünk dolgozni, de az emberek már nagyon tárgyalták, hogy azért ezt csak nem lehet ennyiben hagyni, vagyis hogy előző nap ott Sütőéket félig agyonütötték. Na, és hallottuk, hogy más vállalatoktól is mennek ki az emberek a városháza elé. Fogom az embereimet, megyünk mi is. De csak úgy né, békésen. Há' összegyűltünk vagy tízezren már az elején, s mondtuk, hogy tegyék vissza Kincsest a helyére, mert azelőtt, ugye, lemondatták, és hogy várjuk Iliescut. Szóval ezt ott kiabáltuk, de szépen, fegyelmезetten...

Aztán dél felé kezdtek jövégetni a románok is, s elkezdtek ott nekünk szavalni, hogy mi vagyunk a hibások - érted? -, és hogy Erdélyt nem adják, inkább meghalnak, pedig erről szó nem vót! Látom, ember, hogy mérgesedik a helyzet, még mondtam is a srácoknak, nagy marhák vagyunk, hogy ide jöttünk üres kézzel, mondom, meglássátok, még jönnek megint a botokkal és fejszékkel a tegnapi állatok, s mi itt állunk csupasz kézzel. Erre mondja nekem az egyik, hogy mi civilizáltak - vagy mi az isten? - vagyunk, s ha fegyveresen jövünk, az proklamáció, ez a mienk egy békés tüntetés. Na, nesze neked béke, megérkeztek a kis, fekete kalaposok husánggal, vasvillával, fejszével, s nekünk estek... Na, most mondd meg, mit csinálj! A fehérnépeket s a gyermekeket valahogy bemenekítettük a városháza udvarára, de aki nem tudott futni, azok közül biza sokat leütöttek, leszúrtak, főleg az öregeket... Nem vót mit csinálni, nekünk is el kellett szaladni, befutottunk a környező kis utcákba meg kapuk alá... Mondom a srácoknak, te ember, ez tiszta szűgyen, a szűzmáriájukat! Gyertek, szerezzünk valami ütőszerszámot, s aztán lásd a magyarok istenit! Bémentünk egy udvarra, szegény öregasszony megijedt tőlünk, mondom, ne féljen mama, csak azért jöttünk, hogy adjon valamit, amivel lehet ütni. Azt mondja, jaj, istenem, mit is adjak..., jaj, ott van a szőlőlugas, vigyék a karókat, nem bánom, csak aztán kergessék el őket innen... Na, kérlek szépen, vittük is a karókat, de há' az

nem is vót elég, de már az asszonyok dobogálták is ki nekünk a városháza ablakán a vasrudakat, tudod, amivel a lépcsőn a szőnyegek le voltak fogva, hogy az elvtársak seggre ne essenek... Ezekkel a rudakkal aztán a sétány padjairól felfeszítettük a léceket. Te el sem tudod képzelni, hogy a főtéren egyetlen padon sem maradt bár egy léce. Így má' elég rendesen fel voltunk fegyverkezve, mint a középkorban, vagy a kőkorszakban, vagy mikor az istenben, mondom a srácoknak, te eisze most má' kergessük meg egy kicsit őket. Egymás mellé álltunk ügyesen, és akkor egy ilyen jelszóra, hogy „most vagy soha”, represszed! Nékiek mentünk. Há' nagy kunszt nem vót, az biztos, mert a legtöbbjük olyan részeg vót, hogy nem tudott rendesen futni, csak cikcakkban. Aztán amelyiket elkaptuk, azt szedjed!

Na, a városháza előtt rendet csináltunk, onnan kiszorultak, de két oldalról még mindig bé voltunk kerítve, csak éppen nem mertek már közelebb jönni. Aki közülek elhullott, azokat szépen behordtuk a városháza udvarára, hogy legyen dokument. Közben kezdtünk megerősödni, mert összeálltak a hidegvölgyi purdék - apám, le a kalappal! -, s szép csatasorban meneteltek elő egy mellékutcából.

Má' éppen úgy nézett ki, hogy hátrafelé nem kell fussunk többet, amikor a szülészet felől ereszkedik bé egy fejszés, husángos csapat. Na, mondom, most má' jönnek a hodákiak oldalról is! Éppen felkészültünk, hogy azért tisztességesen fogadjuk őket, amikor elkiabálják, hogy „most vagy soha!” Má' majdnem megijedtünk, s akkor derült ki, hogy ezek nyárádmenti székeltek. S kérdezték is, hogy „hol vannak az oláhok?”, mi megmutattuk az utat nékiek. Elöl vót egy öreg házaspár, egymás mellett mentek, s az öreg mutatta, hogy kell a fejszét forgatni, az öregasszony a melléhez szorítva tartotta a kisüstit, mert ha az üveg az öregnél van, nem tud nyugodtan verekedni, de ha a csatában megszomjazik, kell egy korty pálinka. Na, a nyárádmentiekkel áttörtük a frontot másodszor, az öreg a keze ügyében lévő első románba beléállította a fejszét, s mikor kivette, azt mondja, „na, Régina, öblítsed le, nehogy megfertőzzem a másikat!”...

S akkor, kérlek szépen, megütköztünk a benzinkútért. Mert akié a benzinkút, annak vannak benzinesüvegei, amit a másikra lehet hajigálni. Miközben mi bevettük a kutat, a kölykek már össze is szedtek egy rakás üres üveget a mi területünk lakóitól. Ember, olyan tűzijátékot te még életedben nem láttál! Nékiek kezdett fogyni, nekünk egyre több lett, úgyhogy már inkább mi hajigáltuk.

Na, a főtér már a miénk vót. Van ott az a hős katona szobra, annak a talapzatára kifektettük a „hős hodákiakat”, hogy ne kelljen őket keresgélni szanaszét, hogy egy fix helyről hordhassa őket a mentő. Mert ha szanaszét vannak, esetleg otthagyják őket. Mert vót olyan mentős, hogy előbb megnézte, hodáki-e a sebesült, s ha az vót, otthagya... Ne csóváld a fejed, ember, őt is meg lehet érteni, két nap disznósága után megnézi, kin segít. Különben is mentős és nem orvos... Aztán a hős katona körül fekvőket az asszonyok őrizték, s amelyik megmozdult, hogy elillanjon, jól tökön rúgták. Dokument...

S akkor, kérlek szépen, a srácokkal lementünk a Bolgár térig, ott vót két busz azok közül, amelyik behozta a hodákiakat. Az egyik má' tele vót hodáki menekültekkel, el akart indulni. Azt Feri bácsi rendezte el, valami tizenkét-tizenhárom éves gyerekekkel felgyújtották. Akik benn voltak a buszban, nem mertek kiszállni, pedig má' égett a hátuk, a hajuk. Na, akkor kiszedtük őket mi, eloltottuk rajtuk a tüzet, s aztán úgy megvertük, mint a kétfenekű dob. A másik busz sem tudott elindulni, bebújtak a vaddisznók alá, nem akartak az istennek sem kijönni. Na, ne félj, mert amikor a vasvillával, amit elvettünk tőlük, benyúltunk és beszúrtuk az oldalába, úgy mászott ki rögtön, mint a patkány. S kiabálták, hogy „vai mama, unde-i armata?”, vagyis, hogy jaj, anyám, hol a hadsereg? A többiek is, amikor meglátták, hogy jövünk, a háztetőkön keresztül menekültek, tudod, vannak azok a kicsi házak..., na, menekültek mindeneken keresztül, ott hagyták a szerszámaikat, a benzinesüvegeket, a ruhájukat, a kenyérüket, a piájukat.

Eljöttünk a srácokkal dolgunk végeztével, s mentünk a Grandhoz. Há' kérlek szépen, a Grand szállónál a hodákiak bészorultak az előtérbe, s egy csomó benzinesüveg bé vót víve

nékiek, s dobták velünk szembe. Mi megfogtuk a piásládákat, s ilyen pajzsszerűen tartottuk magunk elé s bémentünk. Na, ne félj, akkor adtunk nekik benzinesüveget! Aztán fel a lépcsőkön, mert felszaladtak a szállodába. Bémentünk minden szobába, s amelyik olyan vót, azt kenjed. S aztán hordjad őket bé a városházára, mert kell a dokument...

Bévittük, hogy adjanak nyilatkozatot, hogy há' ki hozta őket bé. Olyan is vót, hogy nem tudott írni se, a nevét se, na, ilyeneket küdtek. S mondja az egyik, hogy azért küdtek, mert akik deszkát vagy fát loptak, ötezer lejig meg vótak büntetve, s hogy így eltörlik. És vót olyan, amelyiknek adtak ötezer lej készpénzt a fejsze és a pia mellé. Aztán amelyik adott deklarációt és még tudott járni, elengedték. De amikor jöttek ki a városházából, há' olyan nem vót, amelyik legalább még egy rúgást vagy egy nyaklevest vagy egy döngőt ne kapott volna. „Hová valósi vagy?” „Hodáki.” Na, azt még jobban megverték.

A vatrásoktól elszedtek egy csomó röpcédulát, éppeg akkor érkeztem oda, amikor égették a papírjaikat. Rá volt írva, hogy „a németeket eladtuk, a zsidókat elűztük, itt vannak a magyarok és a cigányok, akiket nem vesz meg senki, és őket mi kell kinyírjuk”. Mert csak ők, a románok az okos fajzat...

Éjjel kettő után értem haza, te el sem hiszed, ember, alig álltam a lábamon. Mert hol előlük futottam, hol utánuk, hol meg kellett cipelni őket...

És most itt vagyok, eljöttem a családommal együtt, és többet vissza nem megyünk. Ha itt se lehet maradni, megyünk a francha... Mert igazunk ott sosem lesz, ember. Másnap a román újságok hozták, hogy ők nem tudják, honnét jöttek a buszok. A katonai parancsnok is azt mondta, hogy még nem tudták eldönteni, honnét jöttek a buszok... Mindenki azt mondja, nem lehet tudni, ki szervezte meg a románokat, ki pénzelte őket és hogy ki hozta bé. Az RMDSZ is átver, odahordtuk a bizonyítékot, a dokumentet vagy mi a túrót, és ők a nyilatkozatokból tudhatják. Csak nem akarják nyilvánosságra hozni. Kérdezd meg tőlük, hogy miért!

Két méterre van tőlem a román szomszéd lakása. Eddig a napig rendesen köszönt. Most megtiltotta a magyar feleségének, hogy ilyen szarokkal, mint mi, szóba álljon. Üssem agyon? Mert értsd meg, ember, most má' nem tudok ügyelni a kezemre. Előbb-utóbb agyonütnék valakit. És akkor mi lesz a négy gyermekemmel, mi?...

Na, komám, ugye, ebbe a parlagi gondolkodásmódba csak beleszédülhet az európai ember. Én viszont pontosan olyan balkáni vagy ázsiai vagy gyarló erdélyi vagyok, mint Andor, mint a többi marosvásárhelyi és nyárádszeredai testvérem. Én is odamentem volna, és odakentem volna. Bocsássa ezt meg nekem az akármilyen civilizáció, vallástudomány vagy emberbaráti szeretetre és tűrésre felszólító humánus önmérséklet eszméje. Van tűrés és tűréshatár. Van igyekezet a párbeszédre, és van ugyanerre vonatkozó kilátástalanság. Van a testvériség keresése, és annak kinyilvánított tagadása. Forradalom és puccs. Egymásratalálás és álöllekezés. Megígért jogok és megadott jogok. Nyilatkozatok és cselekedetek. Békés tüntetés és véres pogrom... A fogalmak nem összekeverendők.

Mint ahogy a támadás és védekezés tartalma sem. És éppen ezt akarják most összemosni, mondván, bűnösök és áldozatok egyaránt vannak mindkét oldalon. Igaz, bár van egy nem mellőzhető különbség: ha fegyveresek támadnak fegyvertelen, békés tüntetőkre, az egyfajta dolog; fegyverrel védekezni az orvul támadók ellen, ez valami más. Hiába is mondom, ha különbséget tenne is valaki, biztos, hogy igazunkra arrafelé csak egy következő évszázad bólinthatna - esetleg.

Komám, most érkezett meg - csodával határos mód - vásárhelyi barátom, Kutya és neje. A kutya mindenét, reszketnek és nem akarnak többé soha visszamenni. Csak megérteni lehet őket, az asszonyka terhes, a helyzet olyan, amilyen, azt mondják, hogy ott kitartani nem lehet, maradni meg nem szabad. A minap a Hősök terén szólított fel Sinkovits Imre, hogy nyeljük le a gombócot. Mi most itt ülünk, és nem tudjuk lenyelni. Sírnunk sem tudunk, és nem is akarunk. Csak egy rettenetes érzés ágaskodik bennünk: erdélyi szép reményeinknek vége...

Míg ezt leírtam, még egy család érkezett, úgy tűnik, túlélni már csak így lehet. Menekülteket fogad és próbál beléjük lelket önteni - szomorú, nemde? - menekült komád.

1990. március 25.

„NE FÉLJETEREK, MAGYARAK!”

Az események véletlen egybeesése ismét megosztotta és el-elterelgette az emberek figyelmét, legalább annyira, mint 1956-ban a magyar forradalom és a szuezi válság „találkozása”. Ezúttal szűkebb körben, e hazában tapasztalhattam, hogy kinek a magyarországi választásokból, kinek a marosvásárhelyi eseményekből, kinek mindkettőből van elege. Az úgynevezett romániai forradalom idején is tanúsított rossz szokásomhoz híven, most is igyekeztem szerény képességeimhez mérten, első kézből szerzett információimat az itteni tömegtájékoztatás szolgálatába állítani. Nem éppen kitörő lelkesedéssel, de megértéssel könyveltem el, hogy – némely kivételtől eltekintve – sokan csaknem kizárólagosan a régóta várt és rég nem volt szabad választásra összpontosítanak. Legutóbbi beszámolómból úgy tűnhet, hogy ez utóbbi viszont engem hagy teljesen hidegen, bár ez egyáltalán nem igaz.

Már csak önös érdekből sem lehetne mindegy számomra, s a hozzám hasonlóké számára, hogy mely pártok hogyan, milyen elképzelésekkel veszik kezükbe közös sorsunk irányítását – ám a legfontosabb, a politikai tettek mibenléte még igencsak a jövő zenéje. A múlt vasárnap összehordott soraimban nem számolhattam be az erőviszonyok alakulásáról, hála a modern számítástechnika itteni működésképtelenségének. Most már tudni, hogy csak az MSZDP „dőlt el” látványosan, no meg a kommunista eszme. Az MDF és az SZDSZ közötti versenyfutás tovább tart, talán a második forduló után leszünk okosabbak.

Sejtheted, Árpádom, hogy az otthoni történések fölött nem tudok napirendre térni, mert bár (állítólag) napok óta nem folyik a vér, a harc mégis „élesben megy”, mert az uszítás és az egymással farkasszemet nézők készülődése nem lankad, mert a hazudozás és a megesettek elferdítése az abszurditást többszörösen túlhaladta, mert pontosan szülővárosomból csináltak második Karabahot, mert szinte naponta beszélek új és új menekülőkkal, a pogrom áldozataival és szemtanúival...

Úgy látszik, én sem vagyok különb a Deákné vásznánál. Régóta magyarázom a kománéknak, hogy a románok legnagyobb baja onnan származik, hogy tudják: Erdély nem az övék. Értem ezalatt azt, hogy Trianon előtt sohasem volt Románia része a terület. „Csupán” az ott lakóké volt, románoké, magyaroké, szászoké, sváboké... Nos, ilyenszerű sületlen magyarázatra, hallom, más is képes, hisz a bukaresti, román nyelven megjelenő lapok értékelése szerint: most a magyaroknak az a bajuk, hogy ők csak ezer éve vannak ezen a területen, míg a románság több mint kétezer éve. Sőt a román központi sajtó jelese ennél többet is tud: a románság csak ott követett el hibát, hogy ha már beengedte (!) őket, miért nem vigyázott rájuk jobban? Az már szinte szóra sem érdemes, mit értenek arra felé a vigyázás alatt, de az fölöttébb elgondolkasztató: milyen esélye van a megbékélésnek, ha nemcsak a magamfajta „nacionalista”, hanem az ottani közvéleményt döntő mód befolyásoló hivatalos vélekedők is így közelítik meg a kérdést? Ugyanez a lekezelő arrogancia és lesajnáló, fölényes vigyor sejlik fel a kérdésük mögött: hát mit keresett Sütő az RMDSZ székházában, miért nem ült otthon és „alkotott”?... Vagyis: magára vessen, ha arra járt, ahol fejszés románok békésen vagdalkoztak...

Egyáltalán nem nyugtatott meg a vásárhelyi pogrom kivizsgálásával megbízott belügyminiszter-helyettes nyilatkozata, melyben nagy ügyességgel mossa egybe a történéseket, mondván: másnap (a Sütőék elleni támadás másnapján) viszont vagy tizenkétezer magyar kezdett tüntetni... Csak éppen azt felejtette el leszögezni, hogy ezek viszont fegyverek nélkül, békésen tüntettek a jogaikért, és követelték az előző napi vérengzés bűnöseinek felelősségre vonását. Valami fura emlékezetkihagyás miatt a nyilatkozó azt is elfelejtette mondani, hogy erre a békésen tüntető tömegre is rátámadt a fegyveres románság, és erre válaszoltak aztán hasonló mód a magyarok azzal, amivel tudtak; a miniszter-helyettes úr elintézte ennyivel: bizonyos összetűzésre került sor... Valahogy elsikkadt annak ecsetelése is ebből az értékelésből, hogy mit keresett Vásárhely főterén több román falu felfegyverzett és leitatott hordája. A rendőrfőnök is elintézte egy kedélyes mosollyal, s egy szellemesnek szánt megjegyzéssel azt a kérdést, melyet

az újságíró tett fel, hogy miért nem állították elő azokat, akik verbuválták, azaz összetelefonálták a „harcosokat”: mert a telefonálók nyilván nem mutatkoztak be...

Szerintem nem fedi éppen ekkora titokzatosság a szervezők személyét, csak nem névtelen telefonálók felszólítására indultak vért inni a kucsmás legények? Én innen, kapásból tudok mondani négy-öt olyan nevet, akik holtbiztosan főmuftik voltak a magyarellenes szervezkedésben...

Nem tudtam meghatódni a ti meg a mi tévénkben bemutatott hodáki ortodox pópától sem, aki imára kulcsolt kézzel mesélte (be) a riporternek, hogy hívei azért indultak Marosvásárhelyre öldökölni, mert a községben elterjedt a hír, hogy a városban tanuló gyerekeiket ölik a magyarok. Ha így lett volna, akkor a derék hodákiak miért nem a gyerekeiket keresték a városban, hogy meggyőződhesse nekik róla, hány hajuk szála görbült meg? Nyilván egy sem, és nyilván nem is ez érdekelte őket. A harci kedvhez és bátorsághoz számukra szükséges piát a főtéri ortodox templomban osztogatták...

A múltkor azt kérdeztem naivan, hol volt a katonaság, a rendfenntartásra hivatott szervek, hogy megakadályozzák a vérontást. A minap érkezett szovátai és székelyudvarhelyi látogatóim mondták, hogy hol voltak: ügyeltek a magyarokra és a székelyekre, nehogy be tudjanak menni Vásárhelyre ők is, és beleszóljanak a Görgény-völgyi és Felső-Maros menti deli kucsmások mulatozásába. Azt mondja a székelyudvarhelyi vendégem, hogy a két ottani nagy gyárból több ezer munkás indult volna a valamikori Magyar Autonóm Tartomány székhelyére, de harcokcsikkal zárták körül Udvarhelyt. Azt mondja a szovátai, hogy onnan s a Nyárad mentéről is indultak „felmentők”, ezek nagy része viszont a Vásárhelyt körülzárt katonaságtól nem jutott célba, mindössze két autóbusznyi szovátai, igaz, ők rendet is csináltak a Grand szálló környékén.

Állítólag az ottani többségi nép nemzeti érzelmeit zavarta az a piros-fehér-zöld szalag, ami a március tizenötödikei ünnepségen a romániai magyar nagykövetség koszorúján volt. Komám, az utóbbi héten nemcsak magyar nemzetiségű menekültek érkeznek onnan ide, hanem román csencselők is (mindjárt többen vannak, mint a lengyelek), köztük olyanok is, akik - mintha csak ki akarnának provokálni valamit - a román zászlót kocsijaik ablakán kidugva lobogtatják. És az Istennek sem bántja itt őket ezért senki!

„Pedig milyen nagy volt nálunk a csókolózás románok és magyarok között a forradalom idején” - mondja most nekem sajnálkozva a szovátai... Marosvásárhelyről menekült barátom meg egy fura szövetségről mesél. A főtérhez közel laktak, szinte minden az orruk előtt zajlott, már két napja az ágya mellé kikészített fejszével próbált pihenni, hogy legyen valami a keze ügyében, ha rájuk törnének. Este későn hallják, hogy mozgolódás van az ablakuk alatt, nem gyújtottak villanyt, a sötétben húzták el résnyire a függönyt, lássák, mi készülődik. Valami sötét alakok álltak csatasorba, a kerítést bontották, egy-egy lécdarabot fogtak a markukba. Mikor elkészültek, elindult a kis csoport a főtéren összezsúpoló társaság felé, ütemesen skandálva: „Ne féljete magyarok, itt jönnek a cigányok!” Nem tudom, komám, létrejön-e itt a Nagykoalíció, s ha igen, akkor hogyan fogok reagálni, de amikor meghallottam ennek a magyar-cigány szövetségnek a spontán megszületését, elkezdtem röhögni. A haver s a neje előbb értetlenül nézett rám, aztán belőlük is kibuggyant a nevetés, percekig hahotáztunk, még a könnyünk is kicsordult. A baj csak az, hogy barátaim szemében a könny igazi volt...

1990. április 1.

A MOZDONY NEVE: MDF

Ismét vasárnap van, amikor leülök az írógépem elé, hogy megírjam éppen esedékes leveletem. És ismét a választás napja, ami az utóbbi években ritkábban fordult elő (szabad választás évtizedek óta „nem járta” errefelé), de az elmúlt két hétben már másodszor örvendezhetünk neki. A többes szám első személy használata csak akkor nem sántít, ha hozzáteszem: csupán szemlélője vagyok az eseménynek, hisz szavazati jogom most sincs, közel három éves hűséges itt-tartózkodásom sem volt elegendő eddig az állampolgárság elnyeréséhez. (Azt hiheted, komám, rögeszmémé vált ez az „állampolgárságtalanság”. Azt hiszem én is. Bár sokan mondják itt, hogy a magyar állampolgárság megszerzése nem egy életbiztosítás...) Tehát csak figyelek...

Amit látok, az a politizálásnak, a „demokratikus fejlődésnek” egy elég izgalmas, amolyan köztes állapota. Ha a volt szövetségi tömbhöz tartozó szomszédokhoz viszonyítok, igencsak büszke vagyok új hazámra és magyarságomra, mert úgy látom, évekkel, sőt évtizedekkel járunk némelyek előtt. És sajnos, volt hazám évszázadok távlatában kullog, ha arra gondolok, hogy nálátok a „bunkókrácia”, az ököljog, a fejszés-vasvillás demokrácia, az ősi csalafintaság és a nagyhatalmi vágyálmok kergetése dívik. Ha viszont nyugat felé kacsintgatok, akkor a magyarországi politikai kultúrának van néhány évtizedes lemaradása. Nem a gazdaság fejlettségére, az életszínvonalra vagy egyéb társadalmi vonatkozásokat hasonlítgatok (mert akkor az ábra még siralmasabb lenne), hanem csakis az ezektől mesterségesen elszakított politikumot, szűkebb értelemben a pártok hatalmi versengését, az ebben alkalmazott módszerek korrektségét és nem utolsósorban az állampolgár politikai érettségét, tájékozottságának korlátait.

Az előcsatározásokról néhány hónapja eregettem el számodra rövid értekezéseket, a nagy káprázatban akkor csak annyi sejlett fel, hogy az újonnan alakult pártok inkább tudják azt, hogy mit nem akarnak, mint azt, hogy mi az, amit akarnak. Ezen túl volnánk, időközben körvonalazódtak bizonyos határozott, konkrét, jellemző elképzelések, és a több tucat párt alaposan megfogyatkozott, a kopogtatócédulás hadművelet után (vajon, mit értesz te ezalatt?) tizenketten maradtak a küzdőtéren, majd az előző választási forduló után csak hatan.

Tudom, a március huszonötödikei első nekirugaszkodásról illetet volna bővebben beszámolnom, de a marosvásárhelyi borzalmak és a vele kapcsolatos bukaresti hazudozások minden mást mellékvágányra tereltek korlátozott befogadóképességem pályaudvarán. Most a vesztglő élményekből próbálok összerakni egy „választási szerelvényt”.

Az úgynevezett első forduló számomra eléggé nyilvánvaló jelensége, hogy a szemeseknek és főleg a harsányaknak állt a világ. No meg a pénznek és a gátlástalanságnak. Volt itt reklámháború az elektronikus és a nyomtatott hírközlésben; plakátháború az utcákon, a tereken, az aluljárókban és mindenütt; felelőtlen, betarthatatlan ígéretés és rálicitálás sajtóban, rádióban, televízióban és választási gyűléseken; az ellenfél lejáratása, rágalmazása és tettleges bántalmazása is, ahol csak érték... Mindezen őszintén sajnálkoztam, de aztán nevetnem kellett. Még az első voksolás előtt, tehát a népakarat tényleges kinyilatkozását megelőlegezve én magam hallottam négy párt vezetőjétől, hogy a választást tulajdonképpen már megnyerték (vagyis: maga a szavazás csak formáság?). Sejttem én, hogy ez felfogható taktikai fogásnak is, no de azon a magabiztosságon és teatralitáson, mellyel ezt a nyilvánvalóan esélytelenek bejelentették, csak nevetni lehet. Azon az agresszivitáson már nemigen, amellyel némelyek hozzáálltak a választópolgár kegyeinek meghódításához. Ugyanazok árasztottak el a legkevésbé etikus tévéreklámokkal, akik a választást megelőző hetekben kilószámra tömködték tele postaládámat szórólapjaikkal. Választójogom nem lévén, irányomba tett kísérleteik is mosolygásra ingerelhettek volna, ám másképp kezdtek el ingerelni. A tévét ki tudtam kapcsolni, ha már nagyon idegesített a képmutató korteskedés, a szórólapokat is átpakoltam a befolyásolásra érdemes szomszédaim postaládáiba, de a nyugalmamat vagy a munkámat zavaró harsogásukkal szemben tehetetlen voltam. A március tizenötödikét követő, békésnek,

csendesnek ígérkező vasárnapon lakónegyedünkben hangszórókkal, erősítőberendezéssel, kikiáltósátorral jelentek meg, és reggeltől estig (vagyis a délutáni alvásra szánt idő alatt is - amit civilizált helyeken csendórának hívnak) ismételték ugyanazt a néhány mondatot némi zenei közjátékkal két hangra komponálva; az egyik maga a jelölt, a másik egy színésznővé avanzsált amatőr, aki ráadásul beszédhibás (azt számolhatnád meg könnyebben, hogy ennél a társulatnál melyik nem az), az „s” betűt sem tudja rendesen kimondani, így külön bosszantott, hogy tizenvalahány órán keresztül hallom, hogy teszem azt: „Csikósshhh Pisshhhta ésshhh Sshhhobri Jósshhhka választásshhi messshheműsshhhort tart esshhhte a pirosshhh isshhkolában...”

Persze sokaknál elérték a kívánt hatást, a szavazás után hallom az utcán, amin egy nagylány így szól az anyjához Sobri Jóska választási fényképére mutatva: anyu, én erre szavaztam. És jó ez nekünk? - kérdezte valami miatt kétkedve az anyuka. Nos, komám, erre a leányzó nem tudott válaszolni, csak a vállát vonogatta meg közömbösen - és ha jól sejtem, az itteni választásnak ez egy másik jellemzője: nem mindig tartalmi-lényegi szempontok vonzották a polgár rokonszenvét. Azon kívül, hogy „kommunista ne legyen”, ilyen megfontolásokról hallottam: ez túl fiatal, ennek ronda a pofája, ennek nem tetszik a neve...

Talán nem tévedek nagyot, Árpádom, ha feltételezem: a mai, sok mindent eldöntő második fordulót is jelentősen befolyásolhatja egy ilyen - különben csak a szárazság miatt nem mellékes - körülmény, hogy esik az eső. El tudom képzelni, hogy ha sütne a nap, többen járulnának az urnákhoz, „legalább sétálunk egyet a tavaszban” jelszóval; így meg esetleg azt mondja, „megy a fene ebben a vacak időben”, és inkább heverészve kortyolgatja a pálinkát...

Némi szünet után folytatom a levélírást. Az történt ugyanis, hogy magam is kortyolgatásba kezdtem, közben bekapcsoltam a tévét, és - láss csodát! - „folyni kezdtek” az eredmények, nem úgy, mint két héttel ezelőtt. Még nincs vége a számlálásnak, de úgy néz ki, szerelvényünk mozdonya, és nem is akármilyen mozdonya az MDF lesz. A részvétel körülbelül negyven százalékos, tehát vagy az érdeklődés csappant tovább, vagy tényleg az eső mosott el sokakat...

Újabb fejlemény: a magukat tegnap még győztesnek vélő vesztesek egyike az ellenfél inkorrekttségével indokolja jelöltjeik bukását. Mondják ezt azok, akik Tőkés László fényképét is felhasználták plakátjaikon annak megkérdése nélkül, sőt tiltakozása ellenére. „Nem kellene úgy felfújni ezt a dolgot” - mondják azok, akik mindent felfújtak...

Ismerős, otthonról ismerős arc a képernyőn: Király Károly. Talán szerencsésebb lett volna, ha nem közvetítik az MDF-nek gratuláló félresikeredett beszédét, „demokratikus fórumot” említ Demokrata Fórum helyett, ennyit azért illene pontosan tudni. Ráadásul sületlenségeket mond a „hagyományosan jó román-magyar viszonyról”; vagy ahogy Torgyán bátyánk mondaná: ez illuzórikus vágyálom...

Vége. Mármint a számlálásnak. Fölényes MDF-győzelem. Egy biztos: tulajdonképpen most kezdődik valami. Mert kezdődhet. De szeretne ebben a minden magyart érintő kezdetben részt venni a komád!

1990. április 8.

MÁSODIKÁN JÖTT A MÁJUS

Május elsején zavarban voltam, komám, mert vajon van-e még ilyen valójában? Meglehet, már rég nincs ez a nap, elveszett valahol, valamikor, valamiért..., csak éppen nem vettem észre, mert jó ideje állandóan mással voltam elfoglalva. Úgy az ötvenes évek végén Marosvásárhelyen még biztosan megvolt, erre határozottan emlékszem. A munka ünnepének ama bizonyos napján már hajnalhasadtakor vigyorogva és reményteljesen keltünk ránk váró élvezetekre áhítózva. „Mintamókusokként” öltöztünk ünneplőbe (igen, akkor számomra „mintamókusról” szólt az ének, csak később értettem meg a tulajdonképpeni tartalmát, hogy azt mondja, „mint a mókus fenn a fán, az úttörő oly vidám”...), és futottunk csapatgyülekezésre. Bizony, akkor gyülekező volt, most és itt pedig mintha oszolgálna...

Kinéztam az ablakon, szomorúan borús az ég, sehol pájtás, sehol „mintamókus”, sehol úttörő, azt mondták, elmentek cserkészni. Hogy hol és mit cserkésznek, nem tudni, de az hétszentség, hogy a lakótelepen semmit, innen mintha elbujdostak volna. Odalent az utcán valami csinn-bumm zenekar tett ugyan egy bátortalan kísérletet a mozgósításra, de az istennek nem mozdult senki, egy nótá után abba is hagyták, és ők is elbujdoshattak valahova... Csaknem teljesen kihalt volt ez a több tízezres lakónegyed. Olyanszerű, mint egy régi filmben az amerikai nagyváros az atomháború után: minden épület a helyén van, csak egy dolog hiányzik – az élet. Itt az a módi, hogy mihelyt össze lehet ragasztani két-három szabadnapot, uccu haza, a falujukba, túrják-forgatják a földet, és jókat esznek-isznak a hazaiból.

Közben eleredt az eső, bajtársam, és nem sikerült magamra srófolnom az ünnepi hangulatot...

(Erről az „alkalomszerűen” leírt bajtársról jut eszembe, hogy üdvözlő nevében Szőcs Gézát, ha összefutsz vele. Meggyőződésem, hogy ő most a legalkalmasabb arra, hogy kezébe vegye kisebbségi sorsotok ügyét. Tavaly, mint azt neked is megírtam, itt, Szolnokon arról csevegtünk, hogy ő hisz a feltámadásban, azaz a romániai magyarság sorsának jobbra fordulásában. És íme, most ő lett az RMDSZ főtitkára odahaza! Már éppen ideje volt félretenni a túlzott kompromisszumkészséget, a puhányságot, a tartásnélküliséggé lealacsonyult alkalmazkodókészséget. Ehhez a már-már esélytelenné váló harchoz nagyon kell Géza tisztánlátása, radikalizmusa - és nyugati állampolgársága, mely jelentős védettséget nyújt számára. Segítek én is, amiben tudok. Egyelőre nem utazhatom, mert még mindig hontalan a nevem. És ráadásul Csiki Laci ilyeneket ír nekem Pestről: „Mostanában sokat gondolok rád azzal a félelemmel, hogy talán bedölsz a hazahívó szóban, s mostani kétes helyzetet a kétségtelenül rosszra váltva visszahonosodsz... Gondolom, te is megszenvetted, ami odaát otthon történik, s erről mondanivalód is van. Küldj valami zaftos írást lapomnak, a Magyar Naplónak. Bátran írhatod, mivelhogy szerkesztőségünket a Vatra felrobbantással fenyegette, s így helyzetünkön már nem ronthatsz. Rendőri felügyelet alatt állunk. Meg vagyunk tisztelve ám.”

Tehát mi így állunk. Láthatod, „forradalmatok” egyik vívmányát, a két ország közti határ bizonyos értelemben tényleg jelképes lett: a békés, kulturális szervezet tagjai szabadon jönnek-mennek és fenyegetőznek, határoktól függetlenül. Határtalanul?...)

Amilyen dög unalmas volt a május elsejém, olyannyira eseménydúsra, izgalmasra és fantasztikusra sikeredett számomra május második. Ez a nap nejem (kománéd!) születésnapja; történelmi jelentőségű Magyarországon, mivel ekkor kezdte el alakuló ülését a sok év után először szabadon választott parlament; történelmi pillanat tágabb értelemben vett családom életében, mivel először aludt a volt feleségem és az éppen aktuális, valamint mindhárom gyermekem egy fedél alatt (a dolog pikantériáját az adta, hogy estefele váratlanul betoppantak anyósomék, így egyúttal létrejött a sosemvolt csúcstalálkozó első nejem és második anyósom között); történelmi esemény szűkebb értelemben vett családom életében, amennyiben bizonyossá vált, hogy Magornak (keresztfiadnak!) lesz „kistesója”; végül, de nem utolsósorban

személyes vonatkozású, nagy horderejű, mély benyomásokat hagyó mozzanat: új hazámban sikerült először úgy berúgnom, hogy több mint három év után először altató nélkül végigaludtam az éjszakát. No, mit szólsz mindehhez, komám? Nem hiszed? Vegyük sorjába...

A kománéddal már sejtettünk valamit, mert legutóbb (már vagy két hete) nem jött meg az a bizonyos napja, ami egy hónapban kábé egyszer esedékes. Mondom neki, miután bevittük a gyereket az óvodába, menjünk már el abba a családtervezési rendelőbe, ahol segítséget ígértek, és ahol talán bizonyosabbat tudnak mondani. (Talán emlékszel, írtam neked erről tavaly, oda kellett volna vinnem a spermát üvegben; nem vittem, ez lett belőle...) A nejem is gondolhatott erre előzőleg, mert már elő is volt készítve a friss hajnali vizeletminta. Elvittük, bement, félóra múlva jön kifele nagy vigyorogva, hogy azt mondták, kilencven százalék, hogy terhes. Itt talán sokan kételkednének az örömről, de te tudod, hogy mi tényleg akartuk és akarjuk a kistestvérkét fiunknak. Ezen túlmenten még az az érdekessége a dolognak, hogy amikor kománéd Magorral volt „áldott”, az meg az én születésnapomon derült ki. Mivel hisz az égi jelekben (és elveti a véletlent), máris kezdi jövendölgetni, hogy ez kislány lesz...

Ha már így alakult, és ha a Jóisten továbbra is megsegít, lássuk, mibe születik az a gyermek, hazaérve bekapcsoltam a tévét, éppen kezdődött az országközi közvetítés. Kíváncsian figyeltem, milyenek az új emberek, milyen új módot vezetnek be a Tisztelt Házba (no meg az országba), hogyan folytatjuk (vagy kezdjük?) a menetelést a másik épület, az Európa Ház felé (no meg a nép jólétének irányába). Hallom, a jelenlét ott is kilencven százalék körül van, és látom, a padsorokban igencsak sok a fiatal, örömdeszen csökkenhetett a képviselők átlagéletkora, és kétségtelenül éberebbek, jobb kedélyűek. A szónoki emelvényeken, a pulpitusokon, legalábbis egyelőre, mintha nem is honatyák, hanem honnagytatyák és hondédatyák nyüzsögnének. Ja, értem, ez az ülés ünnepi, mint mondják, a demokratikus hagyományok folytonosságát igyekszik demonstrálni. Ehhez viszont át kellett ugrani az egyik vonatkozásban harmincnégy, a másikban meg negyvenöt évet, vagy még többet (lásd Habsburgok). Világos, a derék öregek azokat képviselik, akik negyvenötben és ötvenhatban is valami ilyesmit akartak, mint amit kilencventől s a következő évektől várunk. Természetes: aki él és mozog az akkori előjárók közül, annak itt a helye.

Gondoltam, nem kellene elszalasztani annak a különleges eseménysorozatnak a követését, amikor egy nap alatt négy elnöke van az Országgyűlésnek. Előre lehetett tudni, hogy a leköszönő elnök rövid időre átadja a stafétabotot a korelnöknek, aki addig elnökösködik, amíg kijelölik az új parlamenti elnököt, aki - mivel ideiglenesen belőle köztársasági elnök lesz - rögvest átadja a helyét az első alelnöknek, aki ily módon ideiglenes parlamenti elnök lesz. (Elképzelem, komám, hogy számodra ez így kissé bonyolult, de hidd el, meg lehet szokni, akárcsak az összevont és elvont ünnepek alkalmával azt, hogy a szombat hétfő, a kedd pedig péntek.) Egy ideig kitartottam a tévém képernyője előtt, de aztán valahogy rájöttem, hogy a korelnök félreértette a pillanat történetiségét, és ebben saját szerepét, élete történetét kezdte részletesen ecsetelgetni; hát gyorsan kihasználtam az alkalmat - mivel ugye, rám is történelmi események vártak -, vásároltam egy (szerintem) csodálatos csokor virágot a jelenlegi nejemnek születésnapjára, és egy szál szegfűt a réginek. A szerzeménnyel hazaugrottam, a hitvesemet (szerintem) illendően felköszöntöttem, időm is volt rá, mert a korelnök hányatott élete ismertetésében még csak a cserkészéveknél tartott.

Na, elérkezik a mi kis házi történelmünk eseménye: betoppan volt nejem a két (állítólag) közös gyermekünkkel. Nem váratlan ez a fordulat sem, érkezésüket telefonon jelezték (bár önagysága egy kicsit kérleltette magát, „hogya menjek én oda?”; hát azok után, ahogy a mostani feleségemmel és velem szemben viselkedett, meg amiket keresztfiadról mondott, jogos a kérdésfelvetése, ám mi túltettük magunkat mindezen, hadd jöjjön ő is Romániából egy kicsit „világot látni”). Úgy látszik, menetelünk mi is az európai civilizált viselkedés felé, a két, nem egyidejű nőm megpuszítja egymást, most nincs „mért vetted el tőlem?” (mintha én csak egy tárgy lettem volna), nincs „mentél a fütyid után” (mintha az semlegesítette volna magát tőlem annak idején), nagy az egyetértés kettejük között (persze engem kihagynak belőle, mert én csak

a rosszak okozója voltam és vagyok), én meg abban gyönyörködöm, hogy örül a három gyermekem egymásnak.

Miközben piciny birodalmamban kitört a dupla matriarchátus, a tévén keresztül tanúja lehetek az egyelőre kétpárti triumvirátus helyfoglalásának. Mint várható volt, van három elnökünk, egy köztársasági, egy parlamenti és egy kormányzásra kijelölt. Haladnak ők is a civilizált viselkedés felé, a szónokok beszédük elején a Ház elnökét köszöntik meghajlással is, és többen csak azért szólalnak fel (már-már ezek vannak többen), hogy civilizált, méltó magatartásra intsek az éppen összeszólalkozókat, a személyeskedőket, a csupán szerepelni vágyókat. „Nyugalom, uraim, elnök úr, legyen határozottabb”...

Trónfosztottságom miatt én nem lehetek az, és különben sem tudnék szóhoz jutni zavaromban, amikor négyéves kisfiam (aki, ugye, koránál fogva a Fideszhez és annak gátlástalanságához, szókimondásához áll a legközelebb) felteszi a meredek kérdést volt nejemnek az egész társaság előtt: és neked hol a férjed? Erre most mit mondhatna az is ilyen hosszú utazás után? Figyelem, előveszi-e a régi lemezt: anyád elvette. Előveszi, de „korszerű” feldolgozásban: tudod, édesapád először engem szeretett, akkor az én férjem volt, aztán megszerette édesanyádat, és akkor az ő férje lett. Jelenkori nejem jó lenne parlamenti elnöknek, egykettőre elosztatja a feszültséget, amikor kiegészíti a Magornak szánt magyarázatot: aztán majd megszeret egy másik nénit, és akkor meg az lesz a felesége... Mondom, én itt vagy teljesen mellőzhető vagyok vagy tiszta átok. Szerencsére a lurkó „nem vevő” ez utóbbi okfejtésre, ő alapvetően jószívű, adakozó és segítőkész, visszatér a szerinte alapvető problémához, volt feleségemnek mondja: hadd el, szerzek én neked férjet, Tibi bácsit... Kománéd megjegyzi (nem a legszerencsésebben): Tibi bácsinak már van felesége. Mire kiömlik volt nejem epéje: mondd, Magor, édesanyádnak, hogy ez nem szempont... Már összeccsinálnám magam a csipés hallatán, de a házigazda-nejemnek több esze van, nem „veszi a lapot”, nevet és étellel, itallal - meg ami a legfontosabb - jó szóval kínálja vendég-nejemet. De ha cselekedhetnék, Magortól mára megvonnám a szót. Még belép ő is az ellenem szövetkezett koalícióba...

Nagykoalícióról szó sincs, hallom a tévében, úgy jött létre a megállapodás (csak sejtem, hogy Göncz Árpád személyéről van szó), hogy nincs megállapodás; alapvető dolgokban egyetértünk és alapvető dolgokban nem értünk egyet; mi vagyunk a legerősebb kormányzó párt, ők a legerősebb ellenzék, csak a köztársaságielnök-jelöltünk közös... Az imént a fiamat okította a két hölgy, miközben egymásnak szánták a mondókájukat. Elhirtelenkedett képzettársítás volna, hogy emezek meg a nagy nyilvánosságához szólnak, s nekem az az érzésem, hogy „hazabeszélnék”, hogy egymásnak üzengetnek nyilvánosan? Talán jobb lenne, ha ez ügyben megvonnám magamtól a szólás, a véleményalkotás vagy a kérdészés jogát...

Kopogtatás, ajtónyitás, anyósom és apósom szintén Erdélyből..., vagy álmodom? Talán mégsem, mert egyik vörösebb a másiknál (már amelyik nem fehér), színes álom meg nincs. Azt mondják, inkább jöttek, nem táviratoztak, nem telefonáltak... Hát akkor magára vessen anyuka, hogy összefutott hajdanvolt nejemmel, akivel a viszonya - diplomáciai nyelven szólva - még csak feszültnek sem mondható, illetve ez egy viszonylag békés állapotot jelezne. Ahányan voltak a lakásomban, annyifele néztek és futottak, kivéve a Fideszhez közel álló csemetémet. Mondom neki, na, ebből sem lesz koalíció, de még megállapodás sem, hanem valami egészen más. Próbáltuk (ketten a fiammal) függetleníteni magunkat a várható fejleményektől, Magor is csak ennyit jegyzett meg halkan (és tényleg nekem szánva): csak aztán nagyika nehogy megint kirúgja az ajtóból az üveget (tavalyi élmény). Anyósom az egyetlen kompromisszumos megoldást választotta: javasolta, hordjuk fel az ajándékokat, és ők mennek is tovább Pestre, mert ott sok dolguk van. (Mint később kiderült, úgy elbujdostak, hogy meg sem álltak az NSZK-ig.) Szerintem megfértünk volna, anyósom alszik a lányával, apósom a volt nejemmel, én a három gyermekemmel. De a marasztalásról már azért is gyorsan lemondtam, mert Magornak született egy rettenetes ötlete: édesapa alszik nagyikával. Kétségtelenül fölöttem lebegett a tripla matriarchátus veszélye (akkor pedig nekem végleg kuss), és ennek kapcsán az, hogy anyósom még összefektetne a volt nejemmel, csakhogy a lányát megszabadítsa tőlem. Úgyhogy csöndesen elfogadtam az áthidaló javaslatot, puszi-puszi, aztán jövünk...

Nos, napzárta Napzártával, a három elnökkel. Megtudtam, ők is csecsemők voltak, amikor születtek, aztán kiscsajdák, úgyhogy ők sem most szálltak le a falvédőről. Régi jó pajtások - vallják be őszintén -, bajtársak és társak, csak éppen elvtársak nem. Minden, amit eddig róluk terjesztettek, tévhit, és nem a két nagy párt szövetkezett, hanem a zsenge korban született barátság éledt újjá. Szegény anyósom már nem hallhatta, hogy a nagy, közös, magyar érdek úgy kívánja, hogy tekintsünk el rokon- és ellenszenveinktől, ő a haladást leszűkítette a helyváltoztatás fogalmára. Pedig van úgy, hogy a haladás éppen a helytállást kívánja, én csak tudom...

Most már értheted, miért lettem „fickós” éjfélre, öregem már képtelen vagyok ennyi élményt zsebrevarni. Biztos, nem a volt nejemmel aludtam, egyik feleségem sem ivott annyit...

Ennyit május másodikáról. A folytatás sem volt akármilyen, de nem részletezem. Epilógusként engedj meg annyit, hogy szóba hozzam a narancsügyet. Másnap az Országházban a képviselőket egy-egy narancs várta az asztalukon, a Fidesz figyelmességének köszönhetően. A honatyák kedvességnek, jópofaságnak vélték, ám korántsem volt csupán ennyi. Egyszer csak az elnöki monitoron sokasodni kezdtek a hozzászólni óhajtok nevei. Amikor meg szót kapnának kiderül, hogy ők nem is jelentkeztek, csupán a narancs gurult arra a fránya gombra. Másnapos észjárásommal gyanítottam, rafinált politikai célzattal időzített narancsok ezek. A fiatalok aktivizálni szándékozták az egybegyűlteket. Ha már itt vannak, beszéljenek is! Bizonyára kis szerkentyűket helyeztek a jelképes gyümölcsökbe, hogy azok egy adott pillanatban gördüljenek a „szólni szeretnék” kapcsolóra. Namármost..., anyósom - többek között - hozott nekem egy láda narancsot. A parlamenti „incidens” után nagy ívben elkerülöm. Kitudja, mi ketyeg benne?! Bár nagyon szeretem a narancsot (vodkaival), nem merek hozzányúlni. Míg ellen tud állni a kísértésnek, ölel a komád.

1990. május 6.

„TITEKET SOSEM”

(Levél a komától:

Kedves Lajos! Bizonyára meglepődsz, hogy írok, pedig nem írok. Csak azt akarom elmondani, hogy eddig nem írtam, mert nem írhattam meg azt, amit akartam volna. Most azonban nem akarom megírni azt, amit lehet. Mert minek? Mint leveleidből kiderül, te jobban tudod, hogy mi van itt. Mert mi nem nagyon tudjuk.

Egy biztos: volt egy boldog napunk. Egy! December 22., amikor mindenki üvöltötte, hogy a gazember eltűnt. Aztán lőttek. Lőttek mindennek. Ez a rettenetes tolokodás, ami itt folyik, nehezen elviselhető. Aki fenn volt (úgy középmagasam), az ragaszkodik a státusához, hőskölteményeket fabrikál magáról; aki lenn volt, igyekszik felkapaszkodni. Közös ismerősünk, aki eléggé bemocskolta magát hazafias verseivel a bukott rendszerben (nem árulom el, kicsoda, mit tudom én, kik olvassák most a leveleket), nem restell arról panaszkodni, hogy milyen kár volt eltüntetni azokat a bizonyítékokat, amelyek meghurcoltatását bizonyítanák.

A rettenetes az, hogy mindez érthető, sőt várható volt. Emberi. Hirtelen változások idején gyorsan kell megragadni az alkalmat, mert betelnek a székek, s aztán nehezebb helyezkedni. Csak az eszközök förtelmesek. A mocskolódás. Ennek kétféle stratégiája van. Aki lent volt és távol a fazéktól, amelyért érdemes lett volna bepizkolódni, az kutyát-macskát (bukaresti magyarul ez jelenti a kígyót-békát) összehord a fentiekre (középmagas). A fentiek pedig ösztönzik ezt a hadjáratot abból a megfontolásból, hogy legyen csak minél nagyobb a nyilvánosan bemocskoltak serege, mert így könnyebben meglapulnak benne. Ugye, nagy tömegből nehezebben csíphető el az egyén - ezért repülnek seregesen a seregélyek is.

És közben lassú köszörűn éleződnek a nagy ellentétek. Szerencsére nagy erőket kötött le a kommunistaellenesség, aztán a parasztpárt vadsága terelte el rólunk a figyelmet, de nem eléggé. Ami szintén várható volt, és amit én jó előre megjósoltam, lassan bekövetkezik: minden csau-vívmányt szívesen lebontanak, de a nemzetiségek eltüntetésében elért eredmények felszámolásán szívesen elgondolkoznak. Mélyen. Azt hiszem, ha nem Tőkés és Temesvár indítja el a lavinát, most nem is gondolkoznának.

Nehéz a folytatás. Azt mondják, tanév közepén osztályokat kitenni, költöztetni - forrongást szül. Bár megértés esetén ebből semmilyen probléma nem adódna, hiszen néhány napi elveszett tanórát könnyűszerrel pótolni lehetne a felszámolt hülye műhelygyakorlatok helyett beiktatott órákon. De itt az ok az akadékoskodásra és az időhúzásra, hát megragadják. Magyar részről pedig mindez fokozza a türelmetlenséget, melynek egyik jele például, hogy amióta lapunkban közöljük az MTV műsorát, nincs nyugtom a telefontól, követelik, hogy legyen átjátszórelé a Hargitán. Hiába vigasztalom őket, hogy én sem látom a közölt műsort, visszapofáznak, hogy hallgassak, még jól megy sorom, láthatom a bolgár tévét, ők még azt sem. Pedig esküszöm, december 22. óta csak akkor kapcsoljuk át a bolgárokra a tévét, amikor szapulják a törököket (félek, hogy a román szomszédaink is tapasztalatszerzés végett).

Különben mi többet hallottunk rólad, mint gondolnád. Például itt a követségi emberek valami olyasmiket suttoztak még tavaly, hogy rendszeresen kijártál a pályaudvarra az Orient expresszhez, meg a Balt-Orienthez, és üzengettél az akasztófáralónak, a volt diktátornak (megesküdtem, hogy többé nem írom le a nevét), és nem valami szépeket. Még drukoltunk is neked, nehogy kirepüljön egy vonatablaktól valami üres vodkásüveg. Mert tudjuk, hogy az üres üveg mindig elszomorító képzettársításokat idéz elő nálad.

Képzeld, itt még mindig nincs pia! Az üzletek olyan üresek, mint régen. Se kaja, se pia. Ha ezt egyszer meg tudná valaki magyarázni, hogy mitől nem döglünk éhen, és a hónap végére miből gyűl össze annyi üres üveg?...

Mikor jössz vissza? Van egy rakás üres állás. Látod, ha annak idején átmész az Előréhez, sohasem kellett volna megválnod a szülőföldtől. Mert ettől a főszerkesztőtől (nevet most sem írok, mert nincs kellően apró betű a gépemen) sosem kaptál volna útlevelet, illetve nem járult volna hozzá. Bár ki tudja? Téged kedvelt. Csillapodj, ezzel be is fejeztem. Átadom a keresztfiunk keresztanyjának (nem nevezem nejemnek, mert ez túl hízelgő lenne számára), folytassa ő a bemocskolását.

Jaj, te, még csak egyet. A napokban a büfében a pénztárszékről lehízott asszonyság zsíros derűvel az arcán ezt mondta: azt hittük, ha megszabadulunk az idiótától, minden jól alakul, most meg kiderül, hogy helyette több száz idióta pofázik. Tökéletes helyzetjellemzés!

Írjatok továbbra is, most már válaszolunk. A kocka úgyis el van vetve! Ölel komád, Árpi.

Drágáink! Árpi januárban írt levele után én képtelen voltam a magam részét papírra vetni. Többször kérdezte, feltettem-e, hazudnom kellett, mert mostanáig tartogattam-halogattam. Hogy miért? Ezt próbálom az alábbiakban kifejtetni.

Egyrészt azért, mert már az első napokban vissza (haza) akartunk hívni titeket, mert nagy szükség lett volna rátok. Vártuk a bizonyosságot, mert felelőtlenül nem akartunk biztatni. Fene tudja, de éreztük az aknamunkát, és mégis reménykedtünk. Aztán márciusban bekövetkeztek a marosvásárhelyi események. Ezzel minden rossz elszabadult, nem tudjuk, vissza lehet-e valaha is csinálni az egymásmellettséget. Jó, hogy nem hallottátok „élő egyenesben” azt a sok szennyes rágalmat, amit sortűzként ránk irányítottak. Ezekben a hetekben éveket öregedtünk.

De vissza a szerkesztőségbe, itt jön a másrészt. Annyi év kényszermunkája után Árpi nagy kedvvel és sok reménnyel dobta be magát a lapcsinálásba. Végre hasznos munkát végez! Szárnyai nőttek, megtáltosodott, mert végre azt csinálhatja (és úgy), amit szeret. A „forradalom” alatt a lövöldözések miatt több éjszakát a szerkben, egy asztalon vészelt át, de mit számított?! Talán két hétig tartott a lelkesedése. Sok külföldi újságíró, tévé- és rádióriporter kereste fel a szerkesztőséget, általában Árpi kellett hogy elbeszélgesse velük, mert olyan kérdésre, hogy eddig mit csinált, csak neki nem kellett szégyenkeznie. Őszintén mondhatta, hogy évek óta egy sort sem írt...

Aztán „sárosék” összefogtak, és minden visszarendeződött... Makróban is ez van most. Természetes, hisz ők vannak többen. A telefonunk is a régi (vagyis lehallgatják), a többiről nem is beszélve. Most már egy dologban biztos vagyok: nem fogunk titeket sosem visszahívni. Jól tettétek, amit tettetek, ezt soha ne feledjétek! Ha nem is jön ott be minden lap, gondolatok a fiatal jövőjére.

Alig várom, hogy láthassam a kis keresztfiamat és persze titeket is. De még mindig nem kaptuk meg az útlevelet. Ha Isten megsegít, és nyárig sikerül, talán megölelhetjük egymást.

Amíg írtam, Árpi kíváncsiskodott. Leleplezett és lehordott, mert hazudtam neki. Hát ez egy kicsit kellemetlen. Be is fejezem. A mielőbbi viszontlátásig millió puzsi, Imola.

Az utóíró szava: Ez van, Lajos. Nincs cenzúra, csak a közléstől tiltják el az embert. Még a családban is. Szomorú... Árpi.)

Mindig és nagyon vártam a levelet tőled (tőletek), s most hogy megérkezett és elolvastam azt kell mondanom: bár még mindig csak várnám, bár ne írtál volna! Hogy miért? Hűjha!...

Egy dolog az, ha én innen borúlátóan ítélem meg az ottani helyzetet, és egészen más, ha te otthonról lebunkózol azzal, hogy lebunkóztak. Téged, aki egyike vagy azon ritka fajtának, melyet egy január elején közvetített tévés beszélgetésemben igencsak keresgéltem: ki az a magyar (és nem csak magyar) értelmes értelmiségi odahaza, aki nem sáros? Aki - például - hitelt érdemlően írhatna most, a nagy bűdös szabadságban valamit, ami nem bűzlik. Hát számolgatás közben nem kellett mindkét kezemet elővegyem, mint a favágó, amikor öt sört akart rendelni... És eljutott hozzám az álforradalom után megjelent új lapodnak jó néhány száma, átböngésztem írásaidat, és örvendtem, hogy - végre - „helyzetben vagy”, és élsz a lehetőséggel, teszel az „ügyért”... És most bizonyosságra váltod feltételezésem, miszerint ismét azok a hangadók, az irányítók, a hatalom birtokosai, akik nem mertek ilyen kérdések elé állni a változás hevületében, hogy „mit csinált ezelőtt?”. Mindenkitől mindent számonkérni most, persze túl zseniális lenne, amolyan nimbuszgyalázása sokaknak, akiket az „anyaországban”, s talán még az Óperenciás-tengeren túl is az erdélyi magyarság hőseiként ismernek. De az, aki még a volt diktátor anyjának a születésnapjára is „szívből szakasztott” üdvözlőversikét írt és publikált, az „igazmondás” lehetőségének eljövetelekor - ha már nem sülyyed el szégyenében - ne akarjon a makulatlanság díszpéldánya lenni; vagy - ahogy írtátok, „makróban” -: aki a

hírhedt házaspárnak röplabdázás vagy karikával megkísérelt célbadobás közben adogatta a játékszereket (nem kényszerből, hanem önszántából, érvényesülése érdekében!), az most ne jelöltesse magát köztársasági elnöknek (erre a nem-indulásra különben is ígéretet tett a „forradalom” ellopása utáni napokban). Tolakodás a székekért nem csak a nálatok tapasztalható demokráciában van, hanem a civilizált Európához magát joggal közelebb érző Magyarországon is, és az eszközök itt sem kifejezetten ízlésesek. Csakhogy itt legalább „labdába rúghat” több, valóban tiszta, becsületes, rátermett ember is. A gyerekcipőben járó demokráciának itt számos tyúkszemét el tudom képzelni, de a diktatúrának azt a visszarendeződését, melyet leveled az otthoni állapotokról kétségtelenné tesz, semmiképp. A kilátások tekintetében engedj meg egy tippet: ha most Magyarország - mondjuk - ötven évvel jár Románia előtt, akkor ez a különbség tíz év múlva száz év lesz. Mert mintha egymásnak háttal, ellentétes irányban haladnánk...

Nem örvendtem a levelednek azért sem, komám, mert lapodban közölt írásaid olvasván, pontosan így képzeltem el, hogy a szerkesztőségi asztalon alszol félórát, s aztán - mit számít, hisz nincs is fáradtság! - nekiesel az írógépnak, hogy megírd friss álmaid..., szóval most kiderül, hogy csak aludtál (múlt időben), a lelkesedés - nejed szerint - két hétig tartott, te meg azt vallod, volt egy boldog napod. Ez idő alatt és ebben a vonatkozásban én még másodpercekig sem repdestem a kéjben. De ismét megkülönböztetendő saját alapvető kétkedésem és talán beteges pesszimizmusom otthoni sorskérdésünket illetően attól a rohadt állapottól, melyhez soraitok vezettek, hogy már a ti fejetekkel töprengve sem lehet reménykedni. Nem tudom, csak belekukucskáltál-e nejed „kiegészítésébe”, vagy végig is olvastad, nos, azt írta, hogy „most már egy dologban biztos vagyok: nem fogunk titeket sosem visszahívni”. Komám, ez fáj a legjobban. Ez volt a legnagyobb bunkó, talán olyan, mint Marosvásárhelyen a hodáki... Sok-sok órán át tartó beszélgetések után ismerem annyira Imolát, hogy meggyőződéseim: nem pillanatnyi hangulata diktálta, miben biztos.

Nem arról van szó, hogy vártuk volna a hívást, arról még kevésbé, hogy azonnal csomagoltunk és mentünk volna. Itt esetleg még, ott viszont már nem vagyunk otthon. Az állapot végérvényességét már-már elfogadtam, a kegyetlen sosem-et végül Imola írta le. Azért néha jó volt játszadozni a csalóka ábránddal, hogy talán megéljük...

Talán megéljük, ötlött fel bennem néhány éve odahaza, mikor teljesen magamon kívül voltam..., talán megéljük a „zseni” és „világtudós” harcos-, elv- és élettársa bukását. Meglehet, furcsa, de öröm és elégtétel nélkül szemléltem a tévében véres-tragikomikus végüket. Egyrészt azért, mert szerintem nincs kitalálva a kínhalálnak az a változata, melyet megérdemeltek volna több millió ember sok éves kínzásáért. Másrészt: nincs az a szadizmus, melyet érzékelni képesek lettek volna, az a megaláztatás, melynek felfogták volna a súlyát. Szánalmasan degeneráltakról készült a dokumentum.

Aztán meg valamiféle büntudatom is volt, mert valójában kijártam többször a pályaudvarra a nemzetközi vonatokhoz tavaly is, tavalyelőtt is, és tényleg üzengettem nekik. A tőlem telhető változatos formában, de jobbára ugyanazt... S aztán innen az újabb agyrém: vajon nem az átkaim fogantak meg valahol, s tulajdonképpen nem az azóta öngyilkossá vált bíró ítélte őket halálra, hanem én szuggeráltam a dolgot? Ne félj, annyira nem estem kétségbe, mint az ítélethirdető, csak esz a fene, hogy mindjárt kezdhetem előlről az akciót. Különben a vonatablakból felém röpködő vodkásüvegekkel magam is számoltam. Veled ellentétben azonban, meg sem fordult a fejemben, hogy üresen érkeznének, hanem tele. Az egyik változat: vodkával (dobják a velem egyetértők); másik: benzinnel (ajándék a szekuritátétól).

Szóval kezdhetem előlről, mondom, ha összegzem a karácsonyotok utáni fejleményeket, beleértve a szabadnak és demokratikusnak meghirdetett, éppen folyamatban lévő szavazásokat is.

A leveledről még ennyit: első olvasatra azon sopánkodtam, hogy nem vagyunk, nem lehetünk egy csapatban, talán mi ketten megválthattunk volna egy világot, csak hol az a világ? Ezt a közép-kelet-európaiat mintha nem nekünk találták volna ki. Avagy tényleg csak

haditudósítóknak vagyunk jók - mint mondtad egyszer -, a békével, a viszonylagos szabadsággal nem tudunk élni?... Ez - hangsúlyoznám - első olvasatra vetődött fel. A második után már nem kell a kérdőjel, igen, elnyomattatásra, kisemmizettségre születtünk.

És tudod mit? A fentiek ellenére íráj még! Mert harmadik olvasatra már a hülye humorodon - bár kesernyésen, de - mosolyogni is tudtam.

1990. május 20.

TISZTELETLEN HÁZ

Néha bosszankodtam, hogy neked szánt tudósításaimban ide-oda csapongok, hogy például nemrég anyósom jelenéseinek szüneteiben voltam kénytelen említeni a történelmi eseménynek számító új országgyűlés első partiját. Kénytelen, mondom, mert az inkoherenciát szívesen kenném a változatos események záporozására s az ebből adódó kényszerre. Kezdek megnyugodni, a jelek szerint az összefüggéstelenség, a kapkodás nemcsak a magamfajta „halmozottan hátrányos helyzetű” (tanulgom az itteni hivatalos bikkfanyelvet) kisemberen hatalmasodik el, hanem megesis a „helyzetben lévő” profikkal, hisz például a tévések a parlamenti közvetítés szüneteiben értekeztek a romániai választásokról, egy adott pillanatban pedig egyszerre kísérelték meg közvetíteni az ország házából az új kormány bemutatását, a tévéhíradót és egy focimeccset (hogy miként sikerült, lásd a későbbiekben).

Miután legalább kétharmados többséggel egyedül is megszavaztam jelen levelem napirendi pontjait - elsőként a választásokat nálatok és a kormányátalakulást nálunk -, külön-külön szólnék hozzá az egyszerre általános és részeges vita keretén belül, melyet ezennel megnyitok. (Eddig érted?) Szólnék, tehát csak megpróbálom; hogy mi lesz belőle, lásd a végén.

Tisztelt koma-képviselőtársam, én úgy gondoljuk (parlamenti nyelvtan), hogy sikerült úgy összeügyeskednünk a helyzetet, hogy én-mi sem itt, sem ott nem voksolhattam-tunk. Ezen keresztény hazában elsődlegesen azért nem, mert nincs meg az állampolgárság; másodlagosan, de elsősorban döntő szempont (stílus ugyanonnan), hogy bár bőven több mint kétszer tizennyolc évesen sem vesznek felnőtt-emberszámba; mert ha annak vennének, akkor származásomat tekintve, ugyanakkor figyelembe véve, miszerint három esztendeje parkolok itt hűségesen, akár magyar is lehetnék Magyarországon. (Tisztelettel ajánlom töretlen figyelmedbe, hogy ezzel a logikai bukfcem-cünk köre bezárult.) Azon pogány világ hatalmasságainak szertartásos fölkenésében pedig azért nem vehettem ki tényleges-tevőleges részem, mert onnan számúztam magam. Noha hitetlen vezetőök üzente, hogy menjek nyugodtan haza vasárnap, aztán békésen visszajöhetek, de neki meg én nem hiszek. Ugyebár azt mondta minap, hogy a „forradalom” után kilátásba helyezett kisebbségi minisztérium (akárcsak a nemzetiségi jogok elismerése) elhamarkodott ígéret volt csupán, alaposan át nem gondolt kijelentés. (A másik főkolomposotok meg egyenesen le is tagadta az ígéreteket.) Namármost mi a garancia arra, hogy miután békésen leszavaztam (őt meg a pártját), hogy engem nyugodtan távozni? Jellegzetes ravaszdi mosolya kíséretében mondhatja, hogy elhamarkodott ígéret volt csupán (a másik meg letagadja)... Még egy lehetőség lett volna, hogy a budapesti román követség néven emlegetett erődítményben járuljak a szentély elé. Sok ezren oda is zárandokoltak, de hiába az egész napos ostrom, csak töredéküknek jutott osztályrészül a kéj, hogy részt vehettek a színjátékban. Mert a helybéliek hiába bocsátottak rendelkezésükre a magyar népünnepevényen alig használt sok-sok szavazófülkét és urnát, szavazóbizottság csak egy volt a követségen, és ők alaposan, körültekintően dolgoztak. Körültekintettek, és amikor meglátták, hányan álldogálnak az épület körül, aggódni kezdtek: ha valaki netán mégis komolyan veszi az itt összehajtogatott cédulákat, a bukaresti 41-es választóközvetben (csak ennek jelöltjeire lehetett tippelni) - kész csúfság - az RMDSZ győz. Hogy végül is győzött-e, nem jutott tudomásomra. Az viszont igen, hogy ha Budapesten választják az elnököt, akkor az nem Iliescu elvtárs-úr, hanem Mr. Campeanu, aki nyolcvanvalahány százalékos, gyanúsan elsőpró diadalt aratott. Tényleg, miért nem választják a román fővezért külföldön, mint az már annyiszor bevált? Egyszer bízták rájuk a történelemben, akkor is negyedszázados diktatúra következett... Ja, hogy én miért nem tülekedtem a követség kapujánál? Legalább nyolcadrendű szempont, de azért, mert a tisztelt ház ilyen feltételt is szabott a rendezvényen való részvételhez: az illetőnek érvényes útlevéllal kell rendelkeznie. Az enyém meg két éve nem érvényes. Sem oda, sem ide, sehova...

Azt hihetné, sajnálkozom a „kétszeres kirekesztettség” miatt, és hogy megveszek azért, hogy szavazhassak. Bár még sohasem próbáltam ki, hogy milyen érzés, sokkal különb

ejakulációkat tudok elképzelni magamnak. Egyetlen egy alkalommal kísértett meg a dolog, még egyetemista koromban adva volt a lehetőség, s el is határoztam, hogy csak a hecc kedvéért elmegyek, megnézem közlő. De elnyúlt a házibuli, még reggel is úgy véltem, túl jól rockozik a csajom, kár lenne abbahagyni, s mivel neki is hasonló volt az álláspontja, hát ennél maradtunk. Aztán ebből láttam, hogy az eredményhirdetésekor nem hazudnak, a körzetben 99,99 százalék volt a részvételi arány (pontosan ennyien szavaztak a pártra és bölcs vezérére), az a hiányzó egy század voltunk mi, mármint én és a csaj... Most képzeld el, ha nem egymást választjuk és elmegyünk: idejekorán evidenciát nyer számomra (stílus a fenti) a hatalmi turpisság, hisz hiába jelentik be a százszázalékos részvételt, azt csak nem ismerhetik el, hogy volt két ellenszavazat.

Nos, nem-szavazatótárs komám, a nálatok sietve nyélbe ütött nagy, népi döntéshozatalból való kimaradásom miatt nem lettem mélabús. Az egyetemi évek után az otthoni politikai szokásokban-viselkedésekben (is) elmélyedve, a turpisság kifejezés túlságosan hízelgő lenne arra, ami ott folyik. Még most is. Ha a győztes kilétét és sikerét nem épp a közelmúlt (fenti) abszurd arányában, de a végül hivatalosan közölt formában csak az álmodozó meg a naiv politikai totózó nem látta előre. Profi politológusok, avatott szakemberek magyarázták ezt előtte is, utána is. Én-mi úgy vélem-jük, hogy mindenik meglátásban van valami... Az éppen hatalmon lévők manipulálták a szavazópolgárt és a szavazást - már az manipuláció, hogy nem halasztották el, nem hagytak időt a még gyengélkedő pártok talpraállására; mondták, eleve kész szavazatokkal megtöltött urnákat vittek a helyszínekre, hogy egy óvatlan pillanatban kicserélhessék a valódiakkal; láttam a tévében a titkos videofelvételt, úgy estefelé hordták be egy szavazóhelyiség hátsó bejáratán nagy titokban a rendeltetését illetően aligha kétséges ládákat, míg egy másik helyen a szavazóbizottság pecsételt-szavazott a bugyuta (?) nénikék helyett; ellenzéki szónokokat vertek meg „spontán”, és a kis pártok székhelyeit dúlták fel (hogy kik, az rejtély, akárcsak a marosvásárhelyi pogromok szervezőinek kiléte); szabad tévétek nyilvánossága csaknem kizárólag az új diktátoroknak volt szabaddá téve; lehetett szavazni személyazonosságival, katonakönyvvvel, hajtási jogosítvánnyal, születési anyakönyvi bizonyítvánnyal, gyári igazolvánnyal (talán még védőoltási igazolvánnyal is) – tehát elvileg annyiszor kedvelhettetek valakit, ahányszor akartátok...

Talán a manipulációkat ellensúlyozandó az itteni tévések is beletenyeltek a „választási csendbe”, pénteken és szombaton toboroztak híveket az RMDSZ-nek. Ráadásul hogyan!? Azt mondatják az egyik nagyváraddal: rongy ember az a magyar, aki most elmegy szavazni, és nem magyarra szavaz! Jujújj... Hát megmondom őszintén (ez a stílusfordulat még az itteni pártállamtól ragadt rám), csodálkoztam is, hogy még nem tiltakozott a román vezetőség a Panoráma megnyilvánulása ellen. Mert a „csöndháborításon” kívül ez a kijelentés (még ha így is érzi az ember) nem éppen diplomatikus. Mondanánk, nacionalista ízű, ha román mondja a román változatát. És hányan „szívják fel a vizet”, ha az itteni választási hadműveletek közepette hangzik el ugyanez?...

Ezzel rá is térnék a mi kormányunk megalakulására, hiába járt le a felszólalási időm és a honatya-tyák is fáradt-ak, folyamatosan ülésezünk. Tiszteletlen házi parlamentünk második napirendi pontját szabad elnökként felvetem. Komatársam! Muszáj haladnom a korral, kénytelen vagyok átvenni az új szokásokat, különben még lemaradok ebben a hirtelen változásban. Ezért használtam ezt a talán számodra meglepő megszólítást, mert ez most és itt így dukál, a parlament ideiglenes elnöke is így indítja az ülést, hogy azt mondja: „Tisztelt képviselőtársaim, honfitársaim, a mai jegyzőtársaim...” stb. (A következőkben az idézőjelben található stílári gyöngyszemeket mind a parlamenti közvetítések élvezete közben csipegettem fel, a többi formai-tartalmi idétlenség csak úgy, észrevétlen ragadt rám.) Szóval mostanság e hazában mindenféle társnak ildomos lenni, csak elvbélinek nem. (Pfúj! Csökevény a „zsákutcából”!)

Remélem, hozzászólásom két eddigi napirendi pontját nem tetted magadévá. (Ugyanis itt elhangzott, hogy „a tárgyalási rendet az országgyűlés magáévá tette”, s úgy látszik, szennyes a fantáziám, mert az jut eszembe, hogy a „magáévá tesz” kifejezés a két személy közötti aktus

lebonyolításának tényét idézi.) Nos, ha a felvetettekkel nem tettél ily csúfságot, talán „meghallgatást nyer” nálad tiszteletlen fejtegetésem a Tisztelt Házban megesett kormányalakítási aktusról..., ha már belebonyolódtunk a szexuálpatológiába...

„Történelmi pillanatokat élünk.” (Ezt már két éve számtalanszor megállapították, csak azt tudnám, melyik az igazi sorsforduló.) Eseményekben nem szűkösködünk tehát, mégis a magasztos másodpercekre éhesen, kifejezetten jó étvággal ültem a képernyő elé falatozni a Rendszerváltás fantázianevet viselő úri muri menüjéből, melytől nem-polgártárs honfitársaim is mindmáig csak képtelenesen lakhattak jól, amúgy gyakorlatilag vajha... Más ez a parlament, mint a régi, látni már az elején: ki hiányzik igazoltan? – ez itt a kérdés, és jegyzőtársunk felolvassa magyarul! (Talán véletlen, hogy a jelenléti ellenőrzés ilyenszerű procedúrája velem még kisiskolás koromban esett meg: „továriscsá pripodovatyelnycá, dákládivajú vám, sto szivódnjá átszusztvujet...”) Hát a Fidesz az Istennek sem akar hiányozni! Jelenlétük aktív változatát veszik nagyon komolyan, míg a házi etikett merevségeit egyáltalán nem. Azt a micsodát, amit a kijelölt miniszterelnök előterjesztett, némelyek (a tiszteletudók) kormányprogramnak neveztek, mások (a valamivel realistábbak) irányelvtervezetnek, a fiatal demokraták pedig már-már szemtelen következetességgel iskolás fogalmazványnak, melyet - az egyszerűség kedvéért - amúgy egészében elfogadhatatlannak tartottak. Nehogy majd „érdemben módosítsam elképzelésem” (a ház elnökétől loptam), „leszögezem”: a kifogásoknak van némi alapja...

Közben árgus (majdnem az írtam, hogy Árkus) szemmel figyelem az újdonságokat. Régebben is volt az Országházban tapsolókórus, bólogatókórus, nevetőkórus, hümmögőkórus... Mindegyikből egy. Most mindezekből hat van - íme a többpártrendszer egyik áldása. Pártállásra való tekintettel lehümmögik a másikat, megtapsolják a párttársat; más klubok szószólóját csakis akkor, ha figyelmeztetni akarják, hogy letelt a felszólalási ideje. A nevetőkórusok is csaknem kizárólag a klubtárs szellemességeit, jó megmozdulásait avagy odadurrantásait honorálják, általános derűtséget csak a kivételes tehetségeknek sikerül kiváltaniuk, amilyen például Torgyán mester. Mikor azt mondta: „nem szabad hagynunk, hogy a szabad demokraták szomorúan távozzanak erről az ünnepnapról”, még az érintettek vezérszónoka is derült, azonban arcára fagyott a mosoly, amikor jeles szónokunk így folytatta: „csupán csak azért, mert önhibánkon kívül (!) nem értették meg a kiskaszda agrárprogramját”...

Nézem a tévé jóvoltából ezt a szabadon választott, kiváló társaságot, és egyre jobban irigylem őket, kedves komatársam. Mert bizony, irigylésre méltó, hogy ők ott milyen nagyszerűen megvannak, szórakoznak, nevetgélnek, puszilóznak, ajándékokat osztogatnak egymásnak, feredőznek saját leveikben – miközben úton-útfélen egyre több a szomorú, éhes, enervált vagy kifejezetten dühös ember. (Hogy a munkanélkülieket, a hajléktalanokat, az alkoholba menekülőket, a bűnözőket, a kétségbeesetteket, a disszidálókat, az öngyilkosokat s a többi boldogtalant ne is említsem.) Egyetlen sértődött pártot leszámítva, a képviselőtársak - miként látni is, nemcsak hallani - tréfás kedvükben, „fölöttébb humorzérzéküknel” vannak. Szexisre fogták a figurát, ezt a gondolatot sehogy sem sikerül elhessegetnem. Elnök: „megkérem az államtitkár urakat, akiknek nem működik a nyomógombja, jelezze!” (Há-há! Mit szólnának ehhez a képviselőnek?) Képviselőtárs: „a bentlévőségünk kint van”. (Ez biztos. Bár ha csak az övéről van szó, ebből a kameraállásból nem látni.) Az alelnök (mintha örvendene neki, vagy csak dicsekedne): „tegnap a parlamentben hosszú és terméketlen volt az ülés” (hiába hosszú, ha terméketlen); egy képviselőtársa (csaknem leplezetlen örömmel): „az e napi produkciónk cirkuszi mutatvány” (magunkat kigúnyoljuk, ha kell, de hogy más gúnyoljon, azt nem tűrjük el...). Korosabb kiskaszda képviselő(társ): „nálunk a népszaporulat mínusz..., és ezt a Fidesz figyelmébe ajánlom”; súgnak: „ez egy testhezálló feladat számukra..., hogy végre csináljanak is valamit, ne mind csak szövegeljének”... (erotikus célzások, kétségtelenül; a parlamenti közvetítések elején ezek után esetleg be lehetne mondani, hogy csak tizennyolc éven felülieknek).

No, nem sorolom, szerintem a Magyar Televíziónak teljesen felesleges szórakoztató kabaréműsorokra pénzt és energiát áldoznia, ha a Tisztelt Ház mutatványait élő egyenesben sugározza hétről hétre ezután is. Ha a parlamenti dramaturgia az előre sejtető irányban halad,

a különgondoskodás szükségtelenné válik olyan műfajok tekintetében, mint a krimi, a horror (a szexet már említettem), a sport, a szellemi vetélkedők, a Bumm, a Torpedó s a többi. Feszültségből, izgalomból például számomra bőségesen elegendő az a drukk, az a szorítás, mellyel jó néhány honatya szózatát kell kísérnem: drága jó istenem, vajon be tudja fejezni a mondatot?! Igen, mert a kezdeti két-három szó hevülete utáni elbizonytalanodásból látom, utolérhetetlenül elillant a gondolat (?) menete...

Vissza az izgi-tragikomikus nap csúcsához: válaszol a kijelölt miniszterelnök az elhangzottakra. Örvend, hogy a magyar Főnarancs kemény volt, „ha nem ezt teszi, attól tartottam volna, hogy beteg”. Boldog, hogy ízekre szedték a kormányprogramot-fogalmazványt, s nem tudom megállapítani, hogy a szélszedett ízekből éppen melyiket nyeldesi: az édeset vagy a keserűt? Mindegy. „Döntéshozatal következik. Most.” Azt kell épp eldönteni, hogy elfogadják-e a kormányt programostul-fogalmazványostul, szőröstül-bőröstül. El van az már döntve. Az új idők új szóhasználatával élve, ezt most nem pártfegyelemnek hívják, hanem lojalitásnak. A koalíciós pártok képviselőinek mindegyike igennel, az ellenzékiek csaknem mindegyike nemmel szavazott. (Elhanyagolható kivétel: hat tartózkodás.) A kormány bemutatását, felesketését már nem láthattam, mert focimeccs közvetítése következett. Mégpedig BEK-döntő! Ebből pedig egy évben csak egy van, míg - ki tudja? - egy év alatt hány kormány esküszik Magyarországon?

Az ülést ezennel berekeszteném, „mivel több feljelentő nincs”. (Ez Szűrös Mátyás nyelvújítása; mint sejtethed, a felszólaló és a jelentkező szavak igen szerencsés összevonása, mivel eljött a szókimondás ideje.) De a bentlevőségem még mindig bent van, hát folytatom a parlamenttel, hiába kezdődött meg a labdarúgó-világbajnokság. Jó szurkolást kíván nekem a sportriporter, de én már annyira kiizgultam magam a hétfői és keddi országközi ülések követése közben, hogy könnyed lazítást jelenthet csupán a fiúk - állítólag - ádáz csatája a kerek labda birtoklásáén. Gondoltam, hátha nem alszom el, leültem megnézni a nyitómeccset. Közben hallom, hogy a szomszédom - négy gyermekes meglelt férfi - nagyokat nyerít, pedig a pályán nem történik semmi mulatságos. Lehalkítom saját készülékem, tőle más hangok jönnek; átkapcsolok a kettesre, hát ez az, ő Tom és Jerry-n mulat. Ebből láthatod, hogy a Tisztelt Ház avagy Itália '90 dilemmájára van alternatív megoldás, illetve hogy van olyan magyar állampolgár - talán nem is egy -, akinek a politikából is, a fociból is elege van, és a legszívesebben azt nézi, hogyan tol ki az egér a macskával.

Mint a rendszerváltás lelkes híve és az ebbéli politizálás igyekvő tanulója, egyben mint parlamenti különtudósítód, én az Országház állatmeséire összpontosítok, ez is mindinkább macska-egér harcra kezd hasonlítani... Kedvenc házmasterem továbbra is Szűrös Mátyás. A másik túl lassan, túl körülményesen, fölöttébb szabadosan és sokat beszél (egy fiatal képviselő javasolta is, hogy mérettesse saját szövegeléseinek idejét is), a harmadik meg alig-alig. Nos, egy miskolci levélíró ötletét felkarolva, Szűrös javasolta, hogy a képviselő urak lehetőleg beszéljenek magyarul, mert a választópolgárok nem nagyon értik, mit akarnak mondani a „szabadon választottak”. De hiába a prezidenciális instrukció deklarálása, többen változatlanul olyan választékosan fogalmaznak, mint én jelen mondatom elején. Hiába na, mint mondják, kiszorították a munkásosztályt és az egyszerű magyart az ország házából, most hemzsegek az ügyvédek, jogászok, tudós népek és politológusok. Ha az „átlagembereket” egyszerre mind az kezdené érdekelni, miről is csevegnek életük alakítói, az Idegen szavak szótára lenne a legnagyobb könyvsiker széles e hazában...

Na és ha az az afrikai törzs (azt hiszem, kameruni válogatottnak illene neveznem) legyőzte az argentin világbajnokot?! Mi ez ahhoz a meglepetéshez (meglepetéshez? szenzációhoz!) képest, hogy Pozsgay Imre csak Orbán Viktorral tud egyetérteni, hogy az MSZP egyetlen parlamenti támasza a Fidesz?! Az alkotmány módosításának törvénytervezetéről szóló módosítások vitájában (ha nem érted, ne búsulj, én is alig kapiskálom) sejtethető volt az MDF és az SZDSZ álláspontjainak közeledése, ettől nebulóként sem estem hanyatt. Egyrészt jelezték ezt a vezető pártokhoz közelálló hapsik, másrészt már egyszer eltátottam a számat, amikor az addig egymásra tüzet okádó két párt olyan ügyesen megegyezett az ideiglenes köztársasági

elnök személyében. Volt is egy nyerő, de nem sokat érő tippem (olyan, amikor a totón több száz 13+1-es találat van): a „főellenzék vezérszónoka” alá fogja dúcolni a „fő-fők” javaslatát, azaz Tölgyessy tart egy csinos kormánybeszédet még a „politikai váltógazdaság” váltásának beállta előtt. (Képzelem, hogy kapkodod a fejed, sajnállak is, de el kell követnem mindent, hogy te is kikupálódj: így mondják „politice”, hogy szerva itt, csere ott.) Mondta is szegény Király Zoltán (azért szegény, mert állandóan más padba ültetik), mennyire sajnálja, hogy az egypárti diktatúra után most jövőgetni látszik a kétpárti diktátum, és emiatt ő a néphez fellebbez, aláírásgyűjtést kezdeményez a népszavazásra. Joggal teheti, vélem (miközben eszem meg a körmöm, hogy sikerül-e neki), hisz a tavalyi autogramm-akción az elnökválasztás elhalasztása és nem annak módja volt a gond. Most meg házon belül akarják elintézni azt, ami már el van intézve.

Ekkor következett volt honfitársunk, Gazsi, itteni hivatalos nevén Tamás Gáspár Miklós. (Izgalmas név, nehéz megjegyezni, még az „átkos” parlamentjében történt, hogy mindenféle változatban előfordult, az egyik alházmester például Gáspár Miklós Tamásként is szólította. És vele heccelődnek sokan, hogy most éppen tamáskodik, gáspárkodik vagy miklóskodik; pedig nyilvánvaló, melyik a vezetékneve.) Tehát, jelzi Tamás, mely fertályról érkezett a javaslat a népszavazásra, hogy a terem azon szűk részében nyüzsögnek az elnökjelöltek... Hát bizony, Zoltánhoz közel ül Imre és Miklós (a másik), Mátyás meg csak azért nem, mert éppen a szót osztogatja az emelvényről. A kényszer összehozza az embereket. A Gazsi igaza abban sántít, hogy erről megfeledkezik: a szükségből nemrég még szűk körben lévők mostani fennkölt terpeszkedéseik közben talán nemcsak a nemzetiségi, etnikai vagy vallási kisebbségeket tarthatnák megtisztelő figyelmük körében, hanem a politikait is. Már a fair-play is ezt kívánná (hogy azért a focivébéről se feledkezzünk meg teljesen)...

Egy másik elnyomott, egy fiatal demokrata (elbambulásom közben nem figyeltem a nevére, csak azt tudom, hogy fehér ing és csokornyakkendő volt rajta ugyan, de a zakója alól kikandikált a rajta felejtett pizsamája vagy a nagyapja házikabátja) azt mondja: szerintem itt munkamegosztás volt, az MDF készítette a javaslatot, az SZDSZ az indoklást vagy fordítva... Nagy Attila (MSZP-s színész) pedig nem tartja felemelő érzésnek, hogy a lényeges dolgok titkos egyezkedéseken dőlnek el, míg a plénumon „egy-egy megjegyzés után tehénbögés hangzik fel”... Még sorolhatnám az idézeteket, de talán ennyiből is érted, hogy a terméketlen (ők mondták), de órákon át tartó, rendkívül izgalmas viták közben egyáltalán nem mindegy, mikor megyek ki pisilni. Nem akarok senkit megsérteni (mit tudom én, kik olvassák most a leveleket), de ennyit kijelenthetek: ha a Fidesz vagy az MSZP képviselője következik szólásra, inkább összecsinálom magam, de a tévé elől nem mozdulok!...

Persze, ilyen kínoknak nem vagyok egyfolytában kitéve. Volt már olyan ülésnap, hogy egyik szünet után bejelentették a másikat, majd erről is csak azért jöttek vissza, hogy közöljék: következik a harmadik. Végezhettem nyugodtan a dolgomat...

Máskor meg kénytelen vagyok megállapítani, hogy a tisztelt honatyák unják az egészet, a szavazáskor derül ki, mennyire foghíjasak a padsorok, több mint százán hiányoznak. Tőkés László hiába adta áldását a magyar parlamentre, a képviselő urak egyik legkedvesebb kifejezése az „öncsöd” (a kimondott szó hangzása nekem is tetszik, a tartalma annál kevésbé).

És közben folyik az ajándékozás (a narancsok után adományoztak még - minő célzás! - töltényhüvelyből készült golyóstollat és gabonakoszorút Torgyán mesternek, hogy lássa, más is meg tudja különböztetni a búzát, az árpát és a rozst), nemkülönben a pornográfia: „nem állt fel a kormány”, „felmerült a köztársasági elnök és a kormányfő viszonya” stb.

Minden ülés után (még akkor is, amikor délután fél háromkor ér véget a szeánsz) az éppen elnöklő főúr bejelenti: a mai fárasztó nap után berekesztem..., egy hét múlva... Árpádok, ha nem rekesztenek be, verítékkal írt beszámolómat talán még folytathatom.

1990. június 10.

IPIAPACS ÉS STIPSTOP

Mint bizonyára veszed észre, folyik a labdarúgó-világbajnokság. Párhuzamosan. Van, amit látni, mert a tévé közvetíti, és van, amit nem, mert nem. Éppenséggel előfordulhat, hogy aminek tanúi lehetünk, kevésbé érdekes, a másik viszont, a rejtett, sokkal izgalmasabb. De ha fordítva is lenne, egy vérbeli helyszíni kiküldött nem fojthatja magába azt, amiről neki tudomása van, és közlési ingere arra készteti, hogy megossza velünk jólinformáltságát: né, amott meg közben ez történik. Ám - állítólag - sokan tiltakoztak: inkább az utólagos összefoglalót élveznék úgy, hogy nem tudnak semmit a történetekről, jelen időben izzadnák át azt, ami már rég a múlté. Mit tehát a hivatásos tudósító, kinek célja a gyors és pontos informálás? Elképzeled, hogy akad talán olyan néző, akit a láthatatlan hír is izgat, és kitalálja a megoldást: aki nem akarja hallani, most dugja be a fülét varázsszóra. Vitray Tamás azt ötlötte ki az argentin-román mérkőzés alatt, hogy az egy időben játszott, többek szerint abszolút mindegy mérkőzésről, a kameruni-szovjet műbárhé fejleményeiről úgy szól, hogy előtte felhívja a figyelmet: „Amikor azt mondom, ipiapacs egy-kettő-három, dugják be fülüket”. Knézy Jenő pedig a brazil-skót lagymatagon alkalmazta az eljárást a svéd-Costa Rica-i izgalmak közben: „Stipstop, ne figyeljenek, mondom a másik meccs eredményét”. Ebből aztán az lett, hogy a dögunalmas, döntetlenre játszó harciatlanságok békésen-altató közvetítései alatt mindegyre a másikon történt valami. Például Vitray harmadik „mellékes megmozdulása”: „Hűjha, ipiapacs, megint változott az eredmény”..., de mi a francnak figyeljek oda, ha egyszer be kell dugnom a fülem?!

Megtetszett a figura. Folyik az életünk. Párhuzamosan. Van, ami „egyenest” történik velünk, és van, ami nem. Éppenséggel előfordulhat, hogy aminek a tömegtájékoztatás jóvoltából tanúi lehetünk, kevésbé izgalmas annál, ami mellékes. Tökéletesíteném a módszert: tisztelt érdektelen személyedre nem kényszeríték semmit, semmi sincs „egyenest”; saját belátásod szerint választhatsz, mikor mi nem érdekel. Amikor jelzem, hogy „ipiapacs”, akkor arra ne szíveskedj figyelni, amikor meg előre szólok, hogy „stipstop”, akkor meg amazt méltóztass teljes mértékben mellőzni.

Érted, ugye: érzékszerveid működésbe hozatalára érdemtelen ez is, az is. Mert foci van!...

Ipiapacs, egy-kettő-három:

Négy nullra vezetnek a szovjetek. De ez nem jelent semmit, mint mondják, most már akár tíz gólt is löhetnek, késő! Korábban fontos ütközeteket vesztek, hamarabb kellett volna felébredniük. Továbbjutásuk nemhogy kétséges, hanem egyenesen kizárt. A szövetségi kapitány lemondott már az összecsapás-sorozat előtt, a főtítkár is hasonlókat rebesget. Úgy tesznek sokan, mintha ez is mindegy lenne. Pedig közel sem az...

Stipstop:

Nőnek a sorok a munkaerő szolgálati irodáknál, az ingyenkonyhánál, a hajléktalanok szállásai előtt. Abszolút mellékes jelenségnek kell elfogadnunk, hisz a honatyák is legfontosabbnak, legsürgősebbnek azt tartják, hova kerüljenek a vesszők az ország zászlajának kinézetét megfogalmazó mondatban, koronás legyen-e a címer vagy Kossuth (nagy harc volt, aztán döntetlenre adták: maradt a „kádári”), ki és mikor válassza a köztársasági elnököt? Ez utóbbi dilemmában alapkérdés: erős legyen-e az illető vagy gyenge? Ha már a „stipstop”-nál tartunk, csak úgy mellékesen felvetném az áthidaló alternatívát: kell nekünk egyáltalán elnök?

Ipiapacs:

Nem tudom, ki volt a rémhírterjesztő, aki elkezdte, hogy a magyarok nem jutottak be a focivébe huszonnégyes döntőjébe. Hallom, ilyenek játszanak a pályán: Rácz, Zsák, Vermes, Lakatos, Bálint, Szabó..., az edző pedig Jenei Imre! A „történelmi Magyarországra” tekintve, bizony ott vagyunk És talán nem is játszanánk csapnivalóan...

Stipstop:

A román főmuftit ki kellene állítani. Már a kétszázötvenkettedik utolsó figyelmeztetésben részesült fölöttébb durva belemenései miatt (lásd: a legutóbbi bukaresti „bányászbunkó”). Lehet, ellenőrizték a stopliját, a lábszárvédőjét és - az új követelmény értelmében - azt, hogy az ingét ne a nadrágján kívül hordja, de mindeddig mindenki figyelmét elkerülte, hogy sorozatosan bunkósbotlással lép pályára. Ő ugyan most próbálja a szerszámot mankóvá átminősíteni (hogy állítólag demokráciájuk kétoldali rokkantsága miatt kénytelenek erre támaszkodni), azért legalább egy sárga lapot megérdemelne.

Ipiapacs:

Victor, a narancssárgák előretolt éke rendkívül gólveszélyes (a gyengébb idegzetű és lassúbb mozgású hátvédek számára meg egyenesen életveszélyes). A pergő ritmusú játékát mindegyre széttördelő, fékező bírónak - joggal! - rendkívül zabos. A legutóbbi alkalommal több játékos (ebből-abból a csapatból vegyesen) parti, illetve napirend előtti szájalással késleltette az érdemi mérkőzés kezdetét, amit Victor (gondolom, a Győzőből magyarosította nevét) igencsak zokon vett, és azt merészelte mondani, hogy ha a bírónak engedi, ő is szólna a napirend előtt. A játékvezető - mintegy a sportszerűség szellemében - kijelentette, hogy megteheti, mert ő senkit sem akar korlátozni a mellébeszélés lehetőségében. Elég baj! - vetette közbe a virgonc csatár, mert itt valóban elvekről van szó.

Stipstop:

Miközben a négerek egyenrangú tagjai lettek a futballtársadalomnak, Kelet-Európában tovább lánghat a nemrég felélesztett faji megkülönböztetés. A diktátorutód beiktatásakor alig érintette a kisebbségek személyes jogait, a közösségeikről meg mélységesen hallgatott. A parlamentben úgy intik le az RMDSZ vezetőit, mint a hülyéket, még annyi szavuk sem lehet, mint az MSZP-nek a magyar parlamentben. Úgy tűnik, a hódáki románokat nemzetiséggé változtatták, mert egy vatrás képviselő kijelentette: márciusban Marosvásárhelyen „nemzetiségi államcsínykísérlet volt”. (Ezek után értékeltem, hogy a románok kikaptak Kemeruntól.)

Ipiapacs:

A Tisztelt Házban „döntéshozatal van”, működik a „szavazógép” rendesen (amit a bizottságok támogatnak, mind jóváhagyták), nyomogatják a gombokat. Nem érdekes, nem kell odafigyelni. Valaki mégis odafigyelt: élelmes képviselő nyomogatja a más gombját is. Ajjaj!..., az új szabályok értelmében szándékos kezezésért azonnal sárga lap jár. Ez meg négykezes volt. Vajon, mit kap érte?...

Na, stop, te apacs, egyelőre ennyit mellékes dolgainkról. Ha majd a másik pályán (pályákon) ismét érdektelen dolgok történnek (amire mérget vehetsz), játszunk tovább.

1990. június 24.

A FÉLELEM TESTKÖZELBEN

Éppen nálam van egy haver, akiről egyik regényem főalakját mintáztam, szavai és egész viselkedése bizony eléggé meggyőző jelzései annak az életérzésnek, annak a helyzetnek, melyet innen azzal szokás elintézni, hogy „feszült”.

Marosvásárhelyen magyarként élni manapság is jóval több, mint szörnyűség. Rettegve mennek még bevásárolni is az elementáris, napi szükségleteket, hisz sosem lehet tudni, ki mikor köt beléjük, mivel provokál. Nem hiszem, hogy nektek ott, Bukarestben sokkal könnyebb lenne, de képzelj el azt, hogy a barátom (és más vásárhelyi magyar szülő is) naponta elkísérte és hazavitte kisiskolás gyerekeit a suliból március huszadika óta az évfáráig. Mert a gyerekek egyszerűen nem voltak hajlandók egymaguk az utcára lépni, megfélemlíttetésük érthető, hisz a véres dráma a szemük előtt zajlott. Nyilván, ha a gyereket kíséretet, akkor elkíséri a munkahelyéről, és a román csoportvezetőkkel meg művezetőkkel megvan az újabb kellemetlenség.

A felnőttek is félnek, féltik gyerekeiket, kerülnék az újabb tetteges konfrontációt. A két tannyelvű iskolák (Marosvásárhelyen magyar oktatás csak ilyen intézményekben folyik ugyebár) magyar osztályainak tanárai szép csendben, és csak az érdekelt szülőket tájékoztatva, két-három héttel a szünidő beköszönése előtt megtartották a tanévzárási ünnepélyeket külön, nehogy majd „nemzeti érzéseikben sértse” a román szülőket a kis ünnepségen elhangzó magyar vers vagy bemutatott magyar néptánc. (A diktátor koránál rosszabb ez a helyzet, hisz akkor volt annyira „rend”, hogy kinyilvánított ellenérzés nélkül viselték el egymás dalait, verseit, táncait a közös rendezvényeken.) A pedagógusok attól tartottak, hogy netán belefütyül a hallgatóság magyar szóra kényes része a megtértek produkcióiba, amit esetleg majd a csemetéje szereplését figyelő kisebbségi szülő venne olyannyira zokon, hogy elcsattanna néhány pofon... Így aztán a hivatalos, rendes évfárási a boldog többségi anyukák-apukák elégedetten élvezhették a színromán műsort...

Szintén ez a becsületes munkás barátom meséli, hogy a márciusi események után a munkahelyén igencsak nemzetiségre való tekintettel különültek el az addig békésen egymásért és együtt dolgozó emberek, köszönni már nem volt szokás egymásnak, heves szóváltások közepette nem termeltek. Ebben a műhelyben sokszor nehéz tárgyakat kell emelgetni, éveken át anyanyelvre, nemzetiségre való tekintet nélkül segítették egymást - ez azóta kizárt dolog.

Ideérkezésemkor sokszor magam is észrevettem, hogy amint az otthoni helyzetre terelődik a szó, kapkodok a fejem az ajtó meg a telefonkészülék felé: vajon elég messze vannak-e tőlem? Bár lassan, de - úgy tűnik - ezt a beidegződést levetkőztem. Ülök most a haverral szolnoki lakásomban, dumálgatunk, egyszer csak hirtelen és riadtan fordítja fejét az ablak felé. Hamarabb figyelt fel valamire, ami kettőnk közül csak számomra nem jelentett semmi vészt. Cirkusz érkezett a lakótelepre, hangosbeszélővel hívogatták a közönséget. Mint kiderült, a vatrások is ezzel járnak a várost, amikor cirkuszolni akarnak. (Talán mondanom sem kell, hogy bár harmadik napja folyt a közönségtoborzás, ugyanúgy összerendezte a vendég, mint első alkalommal.)

Egyik reggel látom, hogy a barátom fordítva vette fel a cipőjét, cigarettájáról a hamut nem a hamutartóba, hanem a kávéscsészéjébe rázza..., vagyis feltűnően zaklatott. Kérem, mitől ilyen ideges. Azt feleli, az este még nem tudott elaludni, meghallgatta az éjjeli híreket, és bementek: tiltakozásként amiatt, hogy az új román vezetés engedményeket tett a romániai magyarságnak, és mivel az iskolai felvételi vizsgák a román gyerekek hátrányos megkülönböztetést szenvedtek el, a Vatra tömegdemonstrációt tart aznap - a változatosság kedvéért - Marosvásárhelyen.

Barátomnak meg ugye, ott van a felesége és a gyerekei... Fél, nehogy újabb véres összetűzés legyen, nehogy megint kiprovokálja a husángos hadjáratot. Hát ez elég nagy disznóság, töprengtem el magam is, mivel addig még nem hallottam a hírt. Hiszen engedményekről az új

vezetőség részéről egyáltalán nem tudok, csak újabbnál újabb korlátokról, ígéretésről és letagadásáról, hazudozásról és hamisságról.

Azt meg sehogyan sem tudom elképzelni, hogy a „testvérek” gyerekei bármilyen hátrányos megkülönböztetés szenvedői lettek volna. Persze a Vatra célja, hogy a diktátor által még meghagyott anyanyelvi oktatást is legalább (és egyelőre) a felére csökkentsék. És egy újabb balhé is jól jönne, amivel - a realitást kifordítva - bizonyítani lehetne, hogy gazember és agresszív a magyar, ki velük az országból!...

Ezeket a gondolataimat nem osztottam meg vendégemmel (őt minden eszközzel nyugtatgatni próbáltam, a végén már azzal, hogy biztos elszenderedett és azt álmodta, hogy a rádió híreit hallgatja), csak magamban morfondíroztam. De letargiámat alig tudtam leplezni.

1990. július 15.

VALUTÁS PERCEK

Jó ideje nem írtam kedvenc tévéműsoromról, a parlamenti közvetítésekről. Talán arra gondoltál, hogy a Tisztelt Házban szünetel a munka, avagy az én érdeklődésem csappant meg az eseménysorozattal kapcsolatosan. Ilyesmikről szó sincs, a képviselők önfeláldozóan lemondtak nyári szabadságukról, én pedig továbbra is megeszem kezem-lábam a képernyő előtt, amikor kapcsolják az arénát. A témával kapcsolatos hallgatásom oka egészen más: gondoltam, néhány hétig nem kommentálok a fejleményeket, a kormány száz nap türelmi időt kért az ellenzéktől (melynek emezek nem nagyon örvendtek), hát magam is egyöntetűen megszavaztam fele ennyi türelmi (mindent elnéző) időt az igen tisztelt képviselőtársaknak. No de a türelemnek is van határa, különben is lejárt az ötven nap. És a parlamentarizmus cipője továbbra is némelyeknek szűk, némelyeken lötyög, mások meg nem is a lábukra akarják húzni...

Ki járátja le a parlamentet? - vetették fel közben a kérdést többen is, és a leginkább érintettek előszeretettel mutogattak bűnösként a sajtóra (nyomtatottra és elektronikusra egyaránt). Lehet, egyben-másban vétkes a sajtó is (már amennyire vétek előszeretettel a fonáságokra és ballépésekre célozni az állítólagos erények háttérbe szorítása mellett), de szerintem inkább igaz az önlejárás, a szép számmal előforduló botcsinálta politikus parlamenti dilettantizmusa, az amatőr demokráciásdi. Mint ők maguk is sűrűn emlegetik, a politizálást, a demokráciát tanulni kell - de mintha az istennek sem tudnának felsőbb osztályba lépni. Vagy nem is akarnak?...

Olvastam a lapokban, hallgattam a rádióban, követtem a tévében az igen komoly elemzéseket parlamentarizmusunk izmosodásáról, a rendszerváltott gépezet alkatrészeinek egyre összecsiszolódottabb működéséről - szóval nem lehet minden rosszat csak a sajtóra kenni. Igaz, a szatirikus kiadványok a tudományos értékelést mellőzve elég alaposan kifigurázzák a tiszteletre méltó honatyákat-anyákat, de mintha nem alaptalanul tennék. Én szeretnék büszke lenni nagyjainkra, e kis ország jobb sorsra érdemes népének vezetőire - egyelőre nem tehetem. Megkockáztatom: a közvélemény nem a sajtó tálalása miatt elégedetlen a „megfeszített” munkával, hanem azért, mert képtelen érzéklni azt az örömet, amitől „eldobhatná magát”; az állampolgár nem azért röhög „szabadon választottjainak” megmozdulásain, mert vicces nép vagyunk, hanem azért, mert gyakorta tényleg tiszta röhej az egész.

Már majdnem könnyeztem, amikor megrendülten közölték, hogy a képviselők lemondanak idei pihenőszabadságukról, és a kánikulában is egyvégtében rendkívüli üléseznek, és beláttam, a haza talán tőlem is elvárja a tántoríthatatlan, töretlen odafigyelést. Eldöntöttem, a tévékészülékem sugarainál napozom ezen a nyáron is, nem megyek horgászni (nincs kivel és nincs hova), nem megyünk családommal üdülni (nincs pénzünk és nincs időm, mert mindketten munkanélküliek lévén igencsak dolgoznom kell, hogy legyen ennivalóra), nézem tehát a kupola alatt hősiesen izzadó atyákat, anyákat, fiúkat, lányokat. Aztán - sajnálatos mód - tapasztalnom kell, hogy amíg én (nyilván kényszerűségből is) állom a szavam, az ügyeink rendezésére vállalkozók jócskán tekeregnek. Az ülések kezdetén akkurátusan ismertetik azt a tíz-tizenöt „előre bejelentett távollévőt”, és a jelenlét-ellenőrzésnél kiderül, még tízszer annyian hiányoznak a teremből idejében nem jelzetten, de talán előre megfontoltan. A vita hevességét és a témák fontosságát minősíti a szemmel látható tény: ki-bejárkálnak a megjelentek is; ha meg bent ülnek, akkor többjük oda sem figyel a „rendszerváltás legsürgősebb kérdéseire”, előszeretettel csevegnek a szomszédal, újságot olvasnak vagy tántoríthatatlanul hácsikálnak. Pedig nagyon izgalmas hírt feszeget egy képviselő, akinek az apró részletekre is kiterjedt figyelme: kezeljék-e kisebbségként a homoszexuálisokat? Bár én - hála Istennek! - nem vagyok érintett az ügyben, toleranciával és megértéssel viseltetem a kérdésfelvetés iránt. És megdöbbenek: bár az érdekeltek odafigyelhetnének!

Több hónapos tapasztalatom szerint a képviselő urak annak örülnek nagyon, ha kiderül, az elnöki monitor rosszul jelezte, hogy valaki hozzá akar szólni - tehát egy unalommal kevesebb. Ennél nagyobb, gyakorta tapssal is jelzett boldogságuk az, amikor a ház elnöke így szól:

bejelentem, a vita lezárult. Vajon? – kérdem magamtól majd’ minden alkalommal, mert jó-jó, hogy sürgős döntéshozatal szükségeltetik, haladni kell..., de a lezárttsággal kapcsolatban van némi hiányérzetem.

Egyszer már említettem neked, komám, hogy komolytalanul, összevissza nyomogatják a gombokat. Azóta sem változott sokat a helyzet, egy ízben a táblán összesen jóval több szavazat jelent meg, mint ahány képviselő lenne (ha lenne) a parlamentben. Mondta is Szabad György nagy mérgesen: „Nem engedhető meg!... Hotty!... Egy képviselő zavarba hozza a gépet!...” Ideges a házelnök. Felnőtt egyik elődje, Stadinger elvtárs színvonalára. Minden bizonyonnyal ludas ebben a Fidesz és a nyakatekert körülményeskedésekre fölöttébb allergiás frakcióvezetőjük. Mint rakoncátlan nebulók iskolában a tanárukat, úgy heccelik a fiatal demokraták a professzor urat.

Jut eszembe, hogy néhány éve odahaza egy főorvossal és egy, civilként Sándor névre hallgató tiszteletes úrral kártyáztunk ez utóbbi lakásán. Preferánszoztunk, ami ugye, egy intelligens, úri játék, nem olyan, mint az ulti. A tiszteletes bement a félkéz pirosat (nem babra menta parti), amikor leszakadt a csillár, és - mint az Úr figyelmeztetése - a házigazda fején koppant, csattant, tört össze. Csodáltam: megállta káromkodás nélkül. Orvos, ugye, volt a helyszínen, elsősegély után a vérző fejű szenvedő javasolta játszmája folytatását. Két lehívás után már bukásra is állt, ráadásul a felesége hideg vizes pakolást tett a fejére. Ekkor hangzott el a tiszteletes szájából valami olyasmi, ami idegen a ház szellemétől, és ami nem éppen új keletű házasságuk alatt eddig soha nem fordult elő. Az asszonyka néhány másodpercig értetlenül bámult, aztán a világ legnaivabb hangján megkérdezte: Sándor, csak nem vagy ideges?

Azt mondja itt a ház megbízott elnöke roppant ingerülten: „Kérem, akinek a gúnyos közbeszólásokra ingere van, az ezt a folyosón tegye meg! Kérem, amennyire lehet, a nevetés ingerének ellenállni! Felkérem képviselőtársaimat!... Hotty!... Ha mindenáron távozni akarnak..., azt is tegyék halkabban!”

Csak nem tetszik ideges lenni?!

Kiszámították, mennyibe kerül a plenáris ülések egy perce, és több ezer márkát emlegetnek. Ennek tudatában már nem mehetünk el érzéketlenül az időfecsérlés jelensége mellett. Így már fölöttébb izgalmas a kérdés: miért kellett annyit gatyázni - például - a címerrel? Azzal bizonyára egyetértesz, hogy fontos a dolog, egy ország általában nem sokszor cserélgeti nemzeti jelképét (bár ebben Magyarország kivételnek számít, itt csereberélték jó párszor még ebben az évszázadban is). No de épp azokban az igencsak drága, valutában mért percekben kellett megtartani a kisebb és nagyobb heraldikai előadásokat? Képzeld el, ezt az igen értékes időt még arra sem sajnálták, hogy felvessék: mit fognak szólni a szomszédos országok (főleg a tiétek) a koronás címerhez?! És hogy mielőtt döntenének a képviselők, vegyék figyelembe azt is, milyen Andorra címere!... Szerencsére a ház korelnöke, Kéry Kálmán úr megelégedte a civakodást, és megfenyegette a társaságot, hogy a szavazásra felveszi tábornoki egyenruháját. Tényleg felvette, aztán nem tudom, ettől rettentek-e meg vagy attól, hogy döntés híján marad a „Kádár-címer”, de végül is a tábornok óhaja szerint dőlt el nagy nehezen a kétharmados többség a korona felé, amely - Szabad professzor urat idézem - „heraldikai értelemben nem része a címernek” ...

Telik a kemény valutás idő azzal is, hogy a felszólalók egyre-másra idézgetnek magyar költőt és volt brit miniszterelnököt, Mari nénit (választókerületük egyik polgárát) és Széchenyit, az előttünk szólókat és saját magukat. Tudod, komám, én ezt nem is tartanám fölöslegesnek, hisz a jó képviselő is holtáig tanul (már akiben megvan az igyekezet erre, és nem csak okítani akarna másokat), és a tudás anyja - egy másik kifacsart közmondás szerint - az ismétlés (netán az önismétlés) is. De nem tekinthetem másnak, mint túlzott nagyvonalúságnak az órákig tartó személyeskedést, a propagandisztikus szónoklatokat, az önmutogatásnak és a szereplési mániának az Országházban és az ország színe előtti, kierőszakolt kiélését. Például a színész-főrendezőből lett képviselő megdorgálja a Tisztelt Házat, hogy - úgymond - „rossz közönség” (ő csak érti), nem akkor kacag és tapsol, amikor személyes dramaturgiai elképzelései szerint

kellene, majd közli, hogy ő civil munkahelyén a belügyminiszter feleségének a főnöke (ki kérdezte?! - döbbenek meg már azért is, mert ennek a tényállásnak semmi köze a vitatott kérdéshez); majd egy következő felszólalásában megjegyzi, hogy ő esetleg játszhatna az ellenfél táborában hadakozó író képviselőtársa darabjában... Vicces, mondhatnám, ha ezek a kijelentések egy színházi büfében, a folyosón vagy egy kabaréelőadáson hangzanak el. De a Házban mennyibe is kerül egy perc?...

Némi plusz időráfordítással jár az, hogy - elnézést a kivételektől - a tisztelt képviselők nem profi politikusok, és eredeti foglalkozásuk sallangjai fölöslegesen tolják előre az óra mutatóját. Jogásztúltengést emlegetnek, sajnálkoznak is fölötte többen, ám a tömörség és a tiszta, célratörő fogalmazás szempontjából ők a legkevésbé hibázathatók. Annak ellenére, hogy nem ismered őket, magad is ráhibáznál egykettőre, ki mitől nem tud politikus lenni: a színész teátrális és az érzelmekre akar hatni, a pedagógus fölöttébb körülményes és szájbarágós, a történész állandóan emlékszik, a közgazdász a kelleténél is többet számol, az író (kedvelt műfaja válogatja) vagy túlontúl epikus, lírikus vagy drámai, a pap kenetteljes, imádkozik a volt pártfunkcionárius (meg azok, akiknek van vaj a fején)...

Ha a parlamenti demokrácia azt jelenti, hogy a bekerült pártok püfölik egymást, akkor itt már tombol a demokrácia. A kereszténydemokratákat leszámítva már mindenki kapott mindenkitől, és - ha tehette - adott is, még a függetlenek sem maradtak ki! Miután az MSZP alaposan megszenvedett az elmúlt négy évtized minden hibájáért (és ráadásként a gombnyomogatási botrányt is túlélte), úgy tűnik, hogy a front egyik fő vonala az MDF és az SZDSZ között húzódik (erre egy időben lehetett számítani, egy másikban meg nem), a másik - meglepetésre - a kisgazdák és a fiatal demokraták között kezd feszülni. Ez utóbbi elég vérfagyasztóan alakult, már hallani véltem a mentők szirénázását. Amennyit én értek belőle, az úgy azzal kezdődött, hogy Torgyán mester, a fő kisgazda hiányozni volt kénytelen. (Mikor ezt tudomásul vettem, le is tettem arról, hogy igazi ülésnap lesz, hogy egyáltalán történik valami izgalmas. Hisz ki emlegeti majd egyhuzamban a bolsevizmus átkait, ki fogja kilakoltatni a Rózsadombot és kiegyenlíteni a nyugdíjakat?!...) Szóval a frakcióvezető nem volt ott, és egy helyettes szónok, egy párttárs kevésbé rafináltan vetette el a súlykot a hatalomátvétellel kapcsolatos, nem kifejezetten békés elképzelések „tárgyában”. Már gyűltek is a ráncok a fiatal demokraták amúgy derűs ábrázatán, amikor rögtön ugrott egy „koalíciós partner”, egy fórumos, és azon igyekezetében, hogy elhessegesse a gyülekező felhőket, legyermetegezte az előbbi megnyilvánulást. Mindhiába, mert a bulit és résztvevőit egyre komolyabban vevő (és egyre felelősebben politizáló) fiatalok azon figyelmeztető reményüknek adtak kifejezést, hogy a tisztelt képviselőtársak mindenike tisztában van saját szavainak súlyával, mert a felelőtlen kijelentéseknek nem lenne itt a helye... Jó kis balhé lett belőle, a kamerák élethűen adták tudtunkra, mennyire fogy el a levegő a tereméből.

Különben az „égető kérdésekben” (önkormányzati törvény, helyhatósági választások, a sajtó ügye stb.) sok haladás nincs, tehát döntés sem született. Bár most kezd körvonalazódni valami, és ezzel kapcsolatban említtem, hogy talán frissebben-gyorsabban tudlak majd téged is tájékoztatni a fejleményekről. Ugyanis már szépen berendezkedtek a hétfő-keddi menetekre, amikor változik a műsor, nekem is át kell programoznom az életem. Hirtelen közölték, hogy módosítják a munkarendet: hétfőn plenáris, kedden-szerdán bizottsági ülések, majd csütörtökön és pénteken ismét plenáris; aztán - mintegy megfeledezve ígéretükről - rövid (?) nyári szabadságra mennek, és valamikor szeptemberben folytatják a sürgősséggel megszavazott ügyek tárgyalását. Nyilván a menetrend formai változása okozza a kisebb gondot (és ehhez való idomulásom teljesen mellékes), sejtethető azonban itt egy lényeges tartalmi változás is, melynek a jelei nem új keletűek. Tehát: hétfőn felvetik a problémákat, kedden-szerdán bizottsági üléseken és hatpárti egyeztetéseken meghozzák a döntést, aztán hétvégén működik a szavazógép, és ami eldöntetett, azt törvényerőre emelik. Vagyis a lényeg nem a plenárison és nem a nyilvánosság előtt történik. Az alakulófélben lévő magyar demokráciában mintha ismét ez lenne a járhatóbb (rokonszenves? egyetlen lehetséges?) út, hogy a kulisszák mögött

szülessenek érdemben a határozatok, azon csupán faricskál-csiszolgat valamit a parlament, és tudomásul veszi a nép.

Vagy mindenütt így csinálják, és a parlamentarizmus meg a demokráciásdi csupán porhintés?... Majd meglátod, ha kitörlöm szememből a port...

1990. július 29.

ELCSENCELT HONFOGLALÁS

Hallom, hogy nálatok a Front vezetőségétől a menet közben kiszálltak hiába hangoztatják, hogy álforradalom volt a „tiétek”, hiába bizonygatják a kommunista hatalomátmentés napnál világosabb tényét, hiába figyelmeztetnek a nacionalizmus veszélyére, hiába... Szépen rendeződik a diktatúra a hatalom kezében, akiknek nem érdekük a demokrácia. Hallom, legutóbb nem bányászokkal és bányászbőrbe bújt szekusokkal (ezt az adut már kijátszották), hanem rendőrökkel verték szét az újabb bukaresti diáktüntetést... Miközben Iliescu és Roman etetik a világot demokratikus szándéknyilatkozataikkal. Már akit lehet.

Egy, az ügyeinkre figyelő kedves szolnoki lakos felhívta a figyelmem Phillippe Malaud, volt francia miniszter írására, amely a Le Figaróban jelent meg. Mivel kétlem, hogy ezt nálatok terjesztenék, idéznék belőle néhány érdekes részt: „Ki is pontosan ez a Petre Roman: a nomenklatúrának az a tipikus képviselője, akinek kivételezett helyzete megengedte, hogy Toulouse-ban végezzen tanulmányokat olyankor, amikor a románoknak semmi lehetőségük nem volt, hogy elhagyják hazájukat, ahol nyomorogtak az emberek. Ez a személy annak a Walter Roman tábornoknak - KGB - a fia, aki a Spanyolországban harcoló nemzetközi brigád veteránja, s aki 1944-ben a Vörös Hadsereg furgonján tért vissza honába; belügyminiszter, akit a demokratikus pártok felszámolása és Mihály király menesztése terhel..., röviden: ez egy sztálinista figura... Ami pedig a fiúcska playboy magatartását és toulouse-i akcentusát illeti, gyakorlatilag Ceausescu veje, mivel éveken át élt együtt annak lányával... Íme, a derék fiatalember, az apolitikus technikai szakember, akit mint hőst próbálnak eladni nekünk...”

Hallom, komám, hogy - talán épp a derék Petre közreműködésével - kiengedték a börtönből a Ceausescu-gyerekeket.

Hallom, a második bécsi döntés évfordulóján, „nemzeti gyászuk” napján, nacionalista románok magyarellen es akciókat készültek tartani, többek között élő láncot akartak kialakítani a vágyálmaikban szereplő Nagy-Románia merészen meghúzott határai mentén, azaz a Dnyesztertől a Tiszáig. Elhatároztam, csütörtökön átmegyek a Tisza túlsó partjára fogadni őket. Aztán hiába vártam rájuk a Tisza-híd túlsó végén, nem jöttek el a „nyugati határunkra”. Akik érkeztek, azok simán áthajtottak a hídon, és nem jelképesen mindenfelé csencseltek.

Elgondoltam, hogy nekik biztos nem is kellene a Tiszántúl, sőt Magyarországot sem szívesen anektálnák, mert akkor ugyan biza, hol élnék ki zsbvásáros hajlamaikat? (Más országba szinte be sem engedik őket vízum és szájkosár nélkül.) A különben nem kifejezetten kedvelt Magyarország erre jó nekik: piacnak. Amíg a szolnoki piac lengyel piac volt, még nézett ki valahogy. Amióta kiszorították őket a románok, „tisza kos” és gané az egész. Mintha nem ismernék a nyilvános vécét, ott végzik a dolgukat, ahol éppen rájuk jön. Akik például a saját személygépkocsijaikban hálnak, úri szokásként mintha csak éppen kidugnák a feneküket az ajtón és az ablakon, elegánsan körbeszarják az autójukat, aztán másnap reggel szidják az országot, hogy itt mennyi légy van...

És az még hagyján, ha csak a piacot tisztelnék meg ily módon jelenlétükkel! De elárasztották az egész várost, árulnak a vasútállomáson és az autóbuzson, parkokban és áruházak előtt meg velem szemben is itt, a lakótelepen, román szótól hangos magyarországi környezetem. Hacsak csencselnének, nem is zavarna, mint azokat az állampolgárokat sem, akik bizonyos holmikát viszonylag olcsón tudnak tőlük megvásárolni. De szemetelnek, hangoskodnak és szemtelenek, mint az a bizonyos lengyel piaci légy. Ott a szemeteskuka két lépésre tőle, ő a banánhéjat, újságpapírt, üres üveget, uzsonnamaradványokat oda dobja, ahol áll: saját maga alá. Nemzeti gyászuk ide vagy oda, én bizony rászóltam az egyikre, hogy az a valami tőle egy méterre nem más, mint a szemétláda. Olyan csúnyán nézett rám, mintha Erdélyt akarnám tőle elvenni. (Azon meg sem lepődött, hogy ékes románsággal intéztem hozzá szózatot, mert - bizonyára - hite szerint az övé világnyelv, és azt igenis illik tudni erre mindenkinek.) Mivel ez a mindenholárusítás tilos, hát néha jön a rendőr és szól, merre van a KGST-piac; végignéztam:

néhány társaságot négyszer-ötször kellett hogy figyelmeztessen, csak akkor voltak hajlandók szedelőzködni. Bezzeg otthon, ahol a rendőr nem ennyire udvarias és türelmes, serényen csipkednék magukat.

Bosszant az is, komám, hogy ezek, akik szinte hetente fordulnak áruikkal a határon, egyfolytában ócsárolják állapotainkat: hogy nem is olyan szép ez a város (más kérdés, hogy én sem vagyok elragadtatva), hogy nagyon szemetes (ehhez történetesen ők járulnak hozzá nem kis mértékben), hogy hiába van minden az üzletben, nagyon drága (ez az észrevétel sem nélkülöz minden alapot, de tudok számukra egy jobbat; itt, a mi határunktól egy kicsit keletre minden roppant olcsó, ám semmit sem lehet kapni)... És látom, hogy ilyen szörnyű, áldatlan állaposok közepette ruhácskákból, cipőcskékből, zoknicskákból s egyebecsskékből kiárulták a színes tévére és videóra valót - mert azért figyelem, miket pakolnak el hazafelé menet. Vacak egy hely az, ahol nekik „csak” ilyesmikre futja...

Visszatérve a „nagy évfordulóra”, megúszták. Igen, megúszták és nem megúsztuk, mert ha valami balhé lett volna odaát, azt a világ közvéleménye előtt „ők viszik el”. Nincs az a rafinéria, amivel azt ki lehetett volna magyarázni.

És végül jelentem: itt a Tiszában sem fürdött senki.

1990. szeptember 2.

ÁTMENET KÖDBEN

Azt mondják, rendszerváltás van, szerintem átmenet valamiből valamibe, ami kacifántos tud ám lenni. Odafele az új vezérek gyomrozzák egymást (földtörvény-cirkusz, külügyminiszter-lemondatási botrány és egyebek). Természetes, érvelnek, hiszen csak most tanulják a politikát, eddig ki voltak szorítva, nincs tapasztalatuk. Igen, most a kiszorítottak, az eddig semmibe vettek, a sokáig elnyomottak vezényelnek. Csakhogy közöttük is sok-, de legalább kétféle ember van: 1. tehetséges, aki valóban csak elvei miatt maradt a háttérben és 2. a tehetségtelen, aki amúgy is képtelen lett volna az érvényesülésre, s most egy ideig abból él, hogy nem volt párttag. Nyilván eltart bizonyos ideig, míg ez utóbbiak kiszűrettetnek.

Lent még bonyolultabbnak tűnik a helyzet, és azt hiszem, az elképzelés sem teljesen reális, hogy a helyhatósági választások után minden egy csapásra leegyszerűsödik. Az alacsonyabb régiókban (is) még idejében jól összebogozódott minden. Jó esztendeje tapasztalom, mire képesek az emberek, hogy ebben a nagy riadalomban megőrizhessék székeiket (akiknek még megadatik erre a lehetőség), hogy hitüket feladva új hadállásokat építsenek ki maguknak. Bajban vannak a székekbe kapaszkodók, mert eddig csak egy irányba kellett figyelniük, egy Isten előtt kellett „jó fiúnak” lenniük, most meg kapkodhatják a fejüket, hogy ezt se, azt se sértsék, hisz a fene tudja, kitől függ majd „pozícióban maradásuk”. Se szeri, se száma azoknak a kisebb-nagyobb vezetőknek, akik bíznak az emberi emlékezet kihagyásaiban. Ismerek néhány olyan igazgatót, aki - maga is kommunista párttag lévén - két éve még naponta látogatta önszántából a pártházat, most meg (uram, milyen nagy lehet a fizetése!) a legharsányabb antikommunista. A megyei apparátus egyik tagját itt napok alatt támadta meg a kóros amnézia (vagy újult ki alapvető gerincbántalma), új munkahelyén sokunk füle hallatára karcsikázott meg möszmöpözött, ülepét mutogatva eddigi hittársainak és tegnapi önmagának. S még azt mondják némelyek, hogy itt lent, földközélen hemzseg a határ a volt rendszer híveitől! Én alig találkozom olyannal, aki most is híve lenne. Olyanokkal gyakrabban, akik a múltban a régi rendszert szidták, ma meg a mostanit; ezek az örök ellenzékiek, akikből sohasem lesz senki (ha a „valakin” az érvényesülni képest értjük).

Bombahírként emlegették, hogy X településen közös jelöltet támogatnak a parlamentben ellenzékben, illetve kormányzáson lévő pártok. Mit kell ezen csodálkozni? Hát nem ott legfeljebb mutattak erre példát a köztársasági elnök kiválasztásakor? Az már érdekesebb összefonódás, hogy valahol a helyhatósági választáson közös jelöltre bukkant az SZDSZ és az MSZMP (nem tévedés, ez utóbbi parlamenten kívüli párt), más pártokkal együtt. Ne hidd, Árpád, hogy ez a hön áhitott megbékélés jele volt, talán közelebb járunk az igazsághoz, ha azt feltételezzük, ez a jelölt egy igazán képlékeny, sokoldalúan fejlett személy, ha már ennyire kibékíthetetlen erőik rokonszenvét tudhatta maga mögött.

Tegyük fel, az új polgármester rátermett lesz, és tiszta lappal indul a becsületes önkormányzat. Mi lesz a munkahelyi főnökkel, főnököcskével? Azokkal, akik a letűnt rendszer tehenét fejték zavartalanul, és az átmenetiség zűrzavarában is gátlástalanul harácsolnak össze vagyionokat... Nem vak és nem idióta ez a nép, mondják mindenütt, még nekem is, hogy egyelőre a változásból ők annyit érzékeltek, hogy a gazdagok még gazdagabbak lettek, a szegények még szegényebbek. Tehát: nincsenek újjazdagok. Ergo: nincs még rendszerváltás. Átmenet van...

Ha jól emlékszem, valamelyik francia híresség állapította meg bölcsen: semmi sem tart oly soká, mint az átmeneti állapot. Ez itt a kérdés: mennyi az a soká? Nem vagyok ellendrukker, szeretném, hogy minél rövidebb idő alatt sikerüljön átkelni. Remélem, a ránk váró Kánaán élvezetét öt éves fiam megéli.

Aztán jócskán zavarba hoztak engem is a helyhatósági választással: kikézbcsítették a kopogtatócédulát. Azt hittem, tévedésből kopácsoltak nálam, különösen amiatt, hogy a nejmemnek is küldtek cédulát, pedig róla illene tudniuk, hogy politikailag (is) teljesen el van

tájékozva. No nem mintha én nagyon otthonosan mozognék az átmeneti labirintusban, ezért is gazoltam be a kezdetben még kérdőjeles feladattól.

Nem volt az kérdőjeles, Árpádom, szavazhattam. Előbb a rádióból tudtam meg, hogy ez esetben nem a bürokrácia természetes velejárója, a figyelmetlenség küldette el nekünk a papírkát. Egy hallgató kérdezte a rádiósoktól - nem pontosan ebben a fogalmazásban, de nyilvánvalóan ilyen felhangok kíséretében -: hogy a túróba engedték meg, hogy ezek az állampolgárság nélküli erdélyiek is szavazhassanak?! A válaszadó érthette a kérdés életét: megnyugtatta a kérdezőt, hogy nem csak a romániai menekültek szavazhatnak, hanem minden más külföldi állampolgár, aki e hazában lakik (tehát a kevésbé irritáló arabok, dél-amerikaiak s a többiek is); másodszor meg nyugi-nyugi, csak passzív szavazati jogot kaptunk, vagyis választhatunk, de minket nem választhatnak. Úgyhogy ebben a hirtelen rám szakadt áldásban külön öröm, hogy az istennek sem lehetnek - mondjuk - polgármester Szolnokon.

Elég gond volt nekem, komám, hogy szavazhatok. Mert mondd meg, kire! Néztam a jelöltek listáját, nekem egyik név majdnem ugyanannyit nem mondott, mint a másik. Ha a helyi tapasztalatokban nyilván bővelkedő „utca népe” egy kalap alá vette a pártokat („mindegyik csak dumál, én meg a munkámból nem bírok megélni”), milyen eligazítást adhatott volna a magamfajta tájékozatlannak akár az az utalás is, hogy X-et csak Y párt indította?

Reméltem, majd segítenek az eligazodásban maguk a jelöltek. Érkezett is a segítség, találtam a postaládámban egy akkora önreklámozó fecnit, mint egy autóbuszjegy kétszer. Az illető neve, lakcíme és pártja mellett volt egy Kölcsey-idézet (az idézgetést az alkalmazza, akinek eredeti ötlete nincs): „Hass, alkoss, gyarapíts: s a haza fényre derül!” Hát köszönöm szépen! Vagyis megint engem - próbáltam beleélni magam a szerepbe -, az állampolgárt szólít fel jövőendő helytartóm, hogy hassak, alkossak. Hasson és alkosson ő - ezért voksolnék rá!... Ja, még hozzátette a sajátját: „Az Önök részvételével én is ezt akarom”. Tegyük fel, nekem tényleg csak valamicske részt és nem oroszlánrészt kellene vállalnom a „programjából”, nekem akkor is túl általános ígéret ez a haza fényre derülése. Olyasmit nyilván nem helyezhet kilátásba, amiről csak a kormány meg a Jóisten tehet, de ha már kerületem képviselője, ne a hazát derítse fényre megfoghatatlanul és számonkérhetetlenül, hanem „hasson” oda, hogy ne legyen több csótány a lakásomban (a nejem hiába irtja őket, ha a helyhatóság nem indít lépcsőházakra kiterjedő irtóhadjáratot), ne kelljen kéthetenként órákat sorban állnom egy egyszerű orvosi receptért, legyen több óvó néni az óvodában, hogy bár hetente egyszer foglalkozzon valaki a fiammal is (nekem már a megtasztatására is alig jut időm), legyen rendőr a lakótelepen (mert minden este és éjjel „esemény” van: betörés, verekedés, hangoskodás, telekakilják a lépcsőházat stb.), és legyen csendóra, amikor nem fúrnak, nem kalapálnak, hanem úgy tesznek, mintha a tömbház lakóház és nem kisiparosok műhelyeinek gyűjteménye lenne. És ne vándoroljon a pénzem (mert adót állampolgárságra való tekintet nélkül fizetek) henyélők és ügyeskedők zsebébe, hanem azt valóban a köz javára fordítsák. Na, ezt ígérje és főleg valósítsa meg valaki!

Ennek a helyhatósági választásnak sok vesztese lett. Ezt előre „borítékoltam”, amikor arra gondoltam, hogy - a lista szerint - egy-egy helyen heten-nyolcan pályáznak arra az egyetlen polgármesteri élvezetre, így ezekből hat-hét szomorú, netán nagyon kiábrándult lesz, hisz már képzeletben nagyon benne ült abban a székben. Talán sértő az igazság, de őket sajnálom a legkevésbé. Az Isten azt mentse meg, akinek a megválasztásához az az egyetlen szavazat kellett, amit én adtam neki...

Az utóbbi napokban egyre többször nézek ki az ablakon, és alig látok valamit. Köd van. Mindennap sűrűbb. Mondhatnád, ez természetes, az évszakkal együtt jár, különben sem vársz tőlem meteorológiai jelentést. Ezért rögtön tisztázom, miért említettem a ködöt: mert nekem úgy rémlik, nemcsak az időjárást jellemzi, hanem azt az időt is, amelyik telik - életünket. Köd van körülöttünk és bennünk, bizonytalanul tapogatózunk a szürkésfehér semmiben.

Az anyagiak vonatkozásában a látótávolság nagyon leszűkült, általában nem látni fizetésnaptól fizetésnapig. Emlékezetből még elbotorkálna az ember ezen az egy hónapos kacskaringón, ha a félsötétben nem csempésznének újabb és újabb akadályokat a különben sem

aszfaltozott ösvényre. Már szállóige: ha hétfő, akkor áremelés. Rájöhetnél, vasárnap érek rá veled levelezni, nos, a holnap sem kivétel a „hétfő-szabály” alól. Hogy mi köze az áraknak a ködhez? - joggal kérdezhetnéd, mert ha az ár köd lenne, akkor nem emelkedne, hanem leereszkedne. Elárulom, koma: ezek az áremelések úgy jelennek meg, akár a ködben, gépkocsid vezetése közben egy villanypózna, hogy már se fékezni nem tudsz, se kikerülni azt. (A benzinár-emelést is remekül ködösítették, két nappal előtte még azt nyilatkozta az „illetékes úr”, hogy nem emelik a benzin árát.) Most is csak annyit tudni, hogy holnaptól megbotlunk valamiben, de hogy az egy kisebb fadarab vagy egy nagyobb tuskó, még a körvonalaiból sem sejthető, egyelőre eldugták a homályban. Annyit közöltek ugyanis, hogy „többek között” emelik a bor, a pezsgő és a Tomi mosószer árát. De hogy mennyivel, és mik azok a többek, legyen meglepetés a ködben.

Üsse kő, ha már ilyen nagy pácban vagyunk, azt még tudomásul veszi az ember, hogy hétfőtől nem borozik, nem pezsgőzik, nem tomizik, de nyilván többről lesz szó, illetve kevesebb megvásárolható jóról, s ez megint sokkolni fogja a társadalmi idegrendszert. Elég világos tapasztalataim vannak arról, mi minden megtörténhet a félsötétben.

Most már egy tapasztalattal több, mert alig tettem pontot az előző mondat végére, csengettek. Ezennel tudod meg, hogy mifelénk szintén vasárnap ügyködik az önkéntes lakbérgyűjtő. És akármilyen sűrű a köd, megtalálta a házunkat. Nem hiszem, hogy léteznének annyira rossz látási viszonyok, hogy a pénzbehajtáskor címet tévesztenének. Számomra már teljesen mindegy, minek nem megy fel az ára holnaptól. Miután remegő kézzel lepengettem a 4549 forintot, becsempészttem egy kis sugarat az agyamat elborító ködbe: sebj, a fizunap jövő vasárnapra esik, így csak péntekig kell vakaróznom, ha igaz. Ha el nem tűnik valaki a pénzzel, mint számár a ködben.

Közeljövönket is elég sematikusán vetítik elénk, a legderűlátóbbak is azt jósolják, hogy jövőre az életszínvonal a köd mozgásirányát követve - átlag tíz százalékkal fog ereszkedni. Ha magam is optimista vagyok, lelkesülten számolhatom ki, hogy akkor az enyém minimum harminc százalékkal süllyed a béka popsija alá. Elég sok helyen megfordultam az utóbbi hónapokban, láthattam, sokan máris abból a bizonyos tíz százalékból élnek, a lét „legminimumából”... Fokozottabban kell támogatni a nyugdíjasokat, a szociális segélyből élőket, a gyerekeket. Mivel az ország szegény, az „állam bácsi” adós, hát a szociális védőhálótagadók, elvonások és áremelések formájában - a bérből és fizetésből élők forintocskáiból szövögetik. Legalább egy nyugdíjast és egy gyereket az én jövedelmemből fognak anyagilag aládúcolni - innen ez a „csekélyke” harminc százalékos lejtőm. De lesz az meredekebb is, jövendőlik a legtöbben, és belelegyintenek a homályba.

Ketten beszélgetnek egy büfében, azt mondja az egyik: nézd, száztíz forint egy kiló banán, hol vannak azok a szép idők, amikor harmincra felemelték negyvenre, és sokallottuk?! Mire a másik nevetve: majd azt nézd meg, hogy jövőre, amikor kétezer lesz kilója, mennyire visszaírod ezt a szép má! Bizony, Árpádom, derűs a magyar a ködben, mert nem tudja, vagy nem akarja elhinni, hogy holnap vagy fejjel megy a falnak (s azon koppan a kobakja), vagy gödörbe suppan (és nyakát töri.) Így volt ez a lakberek és a fűtési díjak emelésének bejelentésekor is. Hazánk többi fiához hasonlóan én is legyintettem a távolba vesző, bizonytalan rosszra („majd lesz valahogy”), és ittam rá egy sört. Most fájó közelségből érzékelem, hogy jobb lett volna nem meginni.

Nem szeretnék nyavalyogni, mert igen magas helyről szidják a kedvüket veszítetteket, mondván, hogy az ilyenek csak tetézik a bajt. Állítólag most derűre, bizalomra, lendületre és hasonlókra van szükség, akár az elmúlt fél évszázad összes nyavalyája közepette. Hát derűben nincs is hiány, komám, amíg pia van, mulatoznak, félre bánat, félre bú, mulatunk a ködben...

Én kevésbé, mert előttem sűrűbb a homály. Ezt a homályt jobban láthatod, ha végre elárulom: mint várható volt, engem is „elpateroltak” a pesti vendégmunkásoknak fenntartott teátrumból. Persze infantilizmusra vallott volna, ha csak erre a csapdára építem jövőnket, még kezdetben felmértem, hogy van ezen a délibábos síkságon napilap, hetilap, irodalmi folyóirat,

helyi rádióstúdió, városi tévé, művelődési ház és egyéb, ahol esetleg helyünk lehet. Nagyot nem tévedtem, egy biztos dolog tényleg van: a délibáb. Munkanélküli párom, akárcsak én, hiába fogadtuk el – féléves „külsős bedolgozás” után - a rádiónál felkínált „munkakönyves állást”, mindenkit felvettek (volt KISZ-titkárt, volt MSZMP-s aktivistát, a helyi laptól távozó újságíró), csak minket nem. Első a helybéli, utolsó a jövevény. Városi tévénél, művelődési háznál ugyanaz a helyzet, tele vannak zsenikkel. A nagy kapkodás közepette észre sem vettem, mekkora balgaság volt megpályázni az irodalmi folyóirat éppen megüresedett szerkesztői állását. Előbb a volt megyei pártbizottság agitprop titkára „nyert”, majd a fővárosba távozása után egy tősgyökeres karcagi, aki a megyében lakók közül - rajtam kívül - az egyedüli tagja a Magyar Írószövetségnek. Én mintha csak véletlenül avagy formálisan lennék tagja ennek az írószövetségnek. Erősebbnek tűnik egy másik, egy felsejlő érdek- és dacsövetség velünk szemben, akik a szerintük teljes sötétből jöttünk a félfomályba.

Mindegy... Beálltam kapálni a helyi napilaphoz. Kegyesen felvettek egy év próbaidőre. Hiába próbált ki engem odaát tizenöt esztendőn át a nem is akármilyen újságírás, hiába volnék többkötetes író, hiába... A lelkemben régen kész regényem megírása így a kiszámíthatatlan jövő sötét leplébe vész, hírlapíróként lehetetlen összehoznom. Az írás mellett sok mindent lehet csinálni, csak írni nem.

Nagy fene köd van, komám, és nyilván nem a hátsó részedre gondolok, hisz te oly sovány vagy, mint a bukszám egy héttel a fizetés után. Titeket talán kevésbé zavar az ottani „árliberalizálás”, mivel az üzletek üresek, a semminek ment fel az ára a négyszeresére. De mi itt nagyon sokat fizetünk majd valamiért. Hogy mennyit és miért, ilyen mostoha látási körülmények között nem tudhatom.

1990. szeptember 23.

ANYÁM SZEMBEN A HIVATALLAL

Mintha éreztem volna, hogy valami még vár rám a ködben...

A múlt hét közepén hívtak telefonon Marosvásárhelyről: anyám haldoklik, és nem hajlandó meghalni addig, míg még egyszer nem lát. Nem tőlem és nem a szolnokiaktól függ anyám utolsó kívánságának teljesítése. Útlevelem nincs, mert még magyar állampolgárságom sincs, a tényleges befogadást bizonytalan időre halasztották. (A minap telefonált egy ismerősöm Münchenből, hogy az egy hete odamenekült szász öccse, mivel német, három nap alatt kapta meg a német állampolgárságot.) Évek óta fekszik valahol a honosítási kérelmünk, melyet most, „ebben a bizonytalan politikai helyzetben” (mikor nem lesz az?) nem lehet elővakartatni, azt tanácsolták, forduljak a román követséghez. Odafordultam (bár azt hittem, soha többé nem találkozom azzal a hivatallal, amelyik mindegyre leköpni készül), kilátásba helyezték, hogy nem kell - mint másoknak - két hónapot várnom a konzuli útlevélre, a „helyzetre való tekintettel”. Hanem csak néhány napot, mert „meg kell telekezzük Bukarestbe, lássuk, mit szólnak hozzá a fiúk otthon”. Képzelted...

Naponta telefonálok haza, hátha... Hátha már felesleges az igyekezetem, temetni később is ráérnék. Hátha hallgatott a mennyei hívó szóra, ám ő az Istennek sem akar meghalni addig... Az orvosa szerint csoda (szakmailag lehetetlenség), hogy még él. Amilyen makacs az anyám, nem óhajt tekintettel lenni a hivatal objektív nehézségeire. Neki már csak a „szubjektuma” maradt és abból is csak egyetlen, napok óta több százszor elmotyogott üzenet: mondjátok meg neki, hogy megvárom, még egyszer látni akarom, nem megyek el addig...

Mit tehetek? Egyelőre itt ülök a telefon mellett, és a tehetetlenség görcseit feloldó üzenetre várok.

1990. szeptember 30.

AZ ÁLOM

Csütörtök este későn feküdtem le, sokáig félig ébren hánykolódtam, aztán hajnalfele elszenderedtem és azt álmodtam, hogy cseng a telefon, felveszem, Marosvásárhelyről keresnek, mondja egy hang, majd egy másik, a lányomé bejelenti: anyám meghalt. Valószínűtlen lezserséggel és álmosan (úgy látszik, az ember álmában is lehet álmos) mondom erre: nyugodjék békében! Aztán felrémlik, hogy nemsokára indulnom kell Pestre, hisz – mintha visszatértek volna az „elintézés idők” - egy barátom közbenjárására olyan hír érkezett a fővárosból, hogy bő háromszázötven órás várakozás után ripsz-ropsz megszületett a magyar állampolgárságom. Sőt mivel a tudatalatti világban minden lehetséges, egy másik barátom éppen meg a kocsijával Budapestre, és engem is elvisz.

Szóval álmomban ülünk a kocsiban és száguldunk észbontóan. Az út közepén haladunk majdnem mindvégig, bár sűrű a szembejövő forgalom is, akárcsak az előttünk haladó, a haver leegyszerűsíti a dolgot, „háromsávosítja” az M4-es Szolnok-Budapest szakaszát, néhány perc (?) múlva kiszállok a megadott cím előtt.

Nézek, s ha ébren lennék, dörzsölhetném a szemem: a Belügyminisztériumban járok szabadon, igazolvány vagy belépőcédula nem kell, mondom egy bűvös nevet, és mehetek is az emeletre. Egy rendkívül kedves hölgy fogad, azt mondja, régen kész a honosításom, csak azért nem küldték, mert várták, hogy több összegyűljön és egyszerre postázhassák. Két perc alatt kezemben a zárt (leragasztott, lepecsételt) boríték, álmomban én voltam a futár, a saját honosításom okiratát szállító küldönc.

Hirtelen változás: a Skála Metró aluljárójában vagyok (hogyan kerültem ide? - kérdezhetném, ha magamnál lennék), mindenütt román szót hallok (hogyan kerültek ide! - kérdeztem, mert nem voltam magamnál), a Drink Bárban szinte románul kértem a vodkát.

Vodkára sör (ezt már a vonaton iszom), hónom alatt féltett kincsem, a boríték, amit rám bízta. A büféskocsi utasai furcsán néztek álmomban, jaj, igen, mert eszembe jutott, hogy álmomban meghalt az anyám, és erre fel kicsordult a könnyem. Nem is azért, mert elment, hanem mivel álmomban úgy ment el, mint egy kutya: egyedül, szegényen, jogaiból kisemizetten és kiverten, akinek még az utolsó kívánsága sem teljesülhetett, hogy fiát még egyszer láthassa és rendesen elbúcsúzhasson... Szörnyű álom...

Na, itt megszakadt a kép, majd egyből azzal folytatódott, hogy a városi tanács épületében vagyok, mellettem a nejem és a kisfiam (hogyan kerültek ezek ide?), amint tesszük le az állampolgársági esküt - minő fura ötlettársítás, valószínűtlen asszociáció - a barátom előtt. Valami valóságos emlékkép is keveredik a jelenetbe: a nejem pityereg (mint az utóbbi években egyre gyakrabban teszi), a fiam meg felnőttesen érti a szituációt, csendben van és rendesen viselkedik (mint mindig a „nagy pillanatokban”). Jellemző, hogy nem emlékszem az eskü szövegére. De arra igen, hogy semmi olyasmit nem ismételtetek el velem, amit magamtól is ne vállalnék és tennék szívesen. Csak a lényeg maradt meg, ami nem más, mint régi vágyam: a magyar haza teljes jogú polgára vagyok, és amíg élek, ezért a hazáért, ezért a népért élek. Isten engem úgy segítsen!... Közben a feleségem közli, hogy a társadalombiztosítási akármilyen fél órája kézbesítette az elmaradt családi pótlékot kamatmentesen!

Eskü után pezsgőzés, a barátom egyszerre gratulált és fejezte ki őszinte részvétét, ez utóbbi anyám halálának szólt, mert álmomban a barátom tudta, hogy azelőtt mit álmodtam. Az anyakönyvvézető, akárcsak néhány pillanattal (?) azelőtt a belügyis hölgy, sok szerencsét és boldogságot kívánt a régi-új hazában (rég, mert lelkemben mindig ide tartoztam; új, mert hivatalosan most szentesítették az együvértartozást). Az anyakönyvvézető azt is mondta, hogy mostantól hadköteles vagyok, s valami megmagyarázhatatlan örömmel vettem tudomásul, hogy végre ezen az oldalon. A kisfiam talán felfogta, én alig-alig, hogy mostantól számítunk magyarnak...

Az abszurd örvénylés valamelyest kézzelfogható kronológiájában a rendőrség következett, papírokat adtunk be, hogy papírokat kapjunk, azaz az állampolgárokat megillető személyi igazolványt és útlevelet; az előbbi ideiglenes, az utóbbira néhány napot várakozni kell..., egy álmotól sem várhat el mindent az ember. Nem is ez a lehetetlen történet poénja, hanem az, hogy álomban lefeküdtem és elaludtam... Így végződött: befejezetlenül.

Bizonyára sejtet már, Árpádom, hogy másnap felébredtem. És álomtalan éjszakára ébredtem, azaz - szó szerint - nem álmodtam. Arcomon ott sajog a le nem törölt könny, testemben a válótanként megélt utazás fáradalma, lelkemben meg az a lassanként megszokottá váló érzés, hogy szívből örvidenem valaminek ezután már sohasem lehet. Mert tény - hisz előttem! - a Honosítási Okirat Göncz Árpád aláírásával, és ez az igazán hihetetlen, hogy nem tudok neki tiszta szívemből, felszabadultan vagy - ahogy valamikor elképzeltem - eszemet vesztetten örvideni...

Hátha csak a fele igaz, felhívtam a lányom. Igen, „kicsi mama” meghalt, sajnos, ez is stimmel, a lányom fogta le a szemét, mosdatta meg, öltöztette fel (vajon mibe?) és vitte ki a halottasházba. Mi más ez, ha nem az életnek az álmok gátlástalan szabadságán is túlmutató szimbóluma: nem teljesíthettem anyám utolsó óhaját, hát teljesítette ő az enyémét. Távozása után mintha rögtön intézkedett volna odafenn az érdekenben. Az érdekenben... Hogy odautazhassak és legalább a sírjára, a frissen hantoltra tehessek virágot..., immár „magyarként”, viszonylag biztonságban. Remélem, sikerül. És remélem, látja majd onnan, ahol van, hogy menyével és nagyra nőtt kisunokájával ebben a lehetetlenül és hihetetlenül kurva világban megállunk egy igaz percre picire aszott teste mellett, melyből könnyörülettel távozott nagy lelke...

Hiába csipkedem magam, ébren vagyok, és ami volt meg van, nem álom. Ami lesz, sem érhet meglepetésként. Úgy tűnik, én már nem álmodhatok olyat, ami ne történhetne meg, és bármi történjék, olyan, mint egy álom. Szóval, kezdem nem látni a nem létező határt...

Mielőtt teljesen belegabalyodnék, tisztáznám, hogy a létezőt viszont feltételezhetően nemsokára átlépek. Ez nem mond ellent azon fogadalmamnak, hogy önszántamból sose... Az anyja akaratából kényszerül erre a komád.

1990. október 7.

A LÁTOGATÁS

Elindultunk hát a szülőföld felé, nehéz szívvel, szomorú lélekkel, izgalommal és fáradtan. Szerencsére egy szolnoki barátom vállalta a nehezét, az ő kocsijába ültünk, ő vezetett, így biztonságban tudhattam a hátsó ülésen utazó fiamat és nejemet, én meg locsolgathattam összeszoruló torkomat egy kis itallal. Képzelheted, komám, hány kusza gondolat kergette egymást az agyamban széleseben és összefüggéstelenül. Még a határ előtt számoltam ki, hogy egy nap híján három éve és három hónapja szabadultam a szorításból, mely felé most - egy villámlátogatás idejéig - magyar állampolgárként haladok.

Közben a kisfiam nagy elszántsággal készült, hogy majd szülőhazája földjére érve az első hivatalos személynek bemutatja román nyelvtudását, amiért én nem lelkesedtem különösebben, mivel ezek válogatott csúnya szavak a beszélőtársnak címezve (persze mindet tőlem tanulta, és fogalma sincs, mit is jelentenek). Aztán megúsztuk incidens nélkül, mert ki sem kellett szállnunk a kocsiból, a határőr csak az ablakon bepillantva „azonosított”, a vámos meg intett, hogy menjünk, ki sem nyitotta a csomagtartót; úgy látszik, befele szabad bármit vinni, vagy pedig megérezte, milyen kedvességeket kap a fiamtól, ha kíváncsiskodik.

Attól a hitvány határtól indulhatott meg nejem nedvelválasztása. Régi (hároméves és három hónapos) szokásához híven rögtön eleredtek a könnyei, amint fizikai értelemben átkerült egyik országból a másikba. Néhány kilométer után pedig pisikálnia kellett. Nem feledvén a honi szokásokat, én egy bokrot ajánlottam neki, ő - mint a civilizációhoz szokott - egy vendéglői toalettet választott. Nem valami derűsen tipegett vissza, mint mondta, csak nagy nehezen sikerült az akció, ugyanis a tett színhelyét borzalmasan nehéz volt megközelítenie a bokáig érő hűgylétől. Hazaérkeztünk, állapíthatta meg magában az első konkrét élmény birtokosaként, és oszladozni kezdett megghatódottsága. Aztán vissza-visszatért benne is, éledezni kezdett bennem is, amikor a rég látott tájakat fedeztük fel ismét. Amíg lakott területen kívül gurult a kiskocsi, még csak-csak örvendtünk Erdélynek, még el-elhittettük magunkkal, hogy maradt belőle valami. De a lerobbant falvak és a lerombolt, feltúrt városok látványa ordította, hogy ez már nem az...

Kolozsváron a központot megkerülő rövidített utat választottuk volna, a Torda felé mutató táblát követve azonban zsákutcába kerültünk; fiatal gyalogosok mellett lassított a barátom, előbb megnéztem őket, aztán kérdeztem anyanyelvükön, hogyan haladhatnánk tovább; ők is előbb megnézték a gépkocsink rendszámát, aztán mondták, hogy nem tudják; egy néni hessegette el őket, mint a legyeket szokás, és a konkrét helyzetünkön túlradó kedvességgel mondta magyarul, hogy „kedveskéim, itt menjenek balra, aztán jobbra és tovább egyenesen, jó utat, az Isten áldja meg magukat!”

Marosvásárhely... Hányszor jártam itt az utóbbi három esztendőm álmaiban félve, bujkálva, nehogy felismerjenek, nehogy ne tudjak ismét megszökni!... Megmagyarázhatatlan: itt vagyok életem városában újra, és sehol semmi nosztalgia, azon lepődöm meg csupán, hogy a viszontlátás örömeének még a csírája sincs bennem, és csakis azon hatódom meg, mennyire nem az enyém. Szinte hihetetlen, mily hatalmas a változás még a közelmúltból tartogatott emlékképeimhez viszonyítva is. Csupa mocsok és rendetlenség mindenütt. A buszmegállók mindegyikében több száz ember; ha az út egyik sávja járható, a másikon az aszfalt felbontva; három évvel ezelőtti utcák eltűnve, régi épületek teljesen vagy félig lebontva, helyükön üresség. földkupacok vagy félig felhúzott tömbházakrecek; az utakon-tereken ide-oda rohangáló fura külsejű idegenek és szemét, szemét mindenütt...

Leparkoljuk a kocsit, a barátom is bekap egy sört, majd - hogy a hosszas ülés után megrázzuk egy kicsit magunkat - teszünk egy rövid sétát a városközpontban, kettesben. Megmutatom a törvényszéket, a Teleki Tékát, a Bolyai Farkas Líceumot (melyért hiába csatáztak) előtte a Bolyaiak szobrával, a közvetlen szomszédságban lévő három templomot (az unitáriust, a katolikust és a reformátust), a Köteles Sámuel utcában a „Szentgyörgyi István”

Színművészeti Intézetet (teljesen kihalt, mintha megszűnt volna), a Kultúrpalotát, a Városházát, a színházat, majd elsétálunk a vár meg a benne lévő református vártemplom mellett, a Bulevárdon, és megállunk egy percre Kőrösi Csoma Sándor szobránál, megmutatom, melyik épületben volt a magyar nyelvű Pedagógiai Főiskola és hol vannak a temetők, melyekben a feliratok mind magyarok...

A barátom viszonylag szűkszavú, de egyébként is elhinném, amit mond: ennyi műemléket egész Szolnok megyében életében nem látott, mint most Vásárhelyen félórás sétánkon. Bizony, ezeket mind leradírozni nehezen lehetne, könnyebb „átfesteni” és ősi román ereklyéknek kikiáltani.

Nemcsak szeme, szimata is van szolnoki barátomnak. Az mondta még séta közben (úgy öt perc elteltével), hogy ő messziről megtippeli a főtéri forgatagban, hogy melyik a magyar és melyik a román. Nem hibázott, amikor közelebb értünk, már megtudhattuk a beszélgetésükből is. A mieink olyanok, amilyenek. A nem magyarokon rögtön látszott a más milyenség: nagyobb csoportokba verődve, jobbra cigarettázva, másoknál gátlástalanabban mozogva, lendületesen igyekeztek valahova mindenkit fürkésző tekintettel, amolyan „csináljunk egy jó balhét” hangulatban. Sötétedni kezdett, kérde a barátom, miért vannak még ennyien az utcán. Neki meg kellett magyaráznom: a „lendületes legények” kivételével azért, hogy munka utáni két-három óras futkorászással beszerezzék a vacsorájukat.

Aztán a barátom benézett a boltokba, és elhitte azt is, hogy igyekeznünk kell. Besötétedett, mire hazaértünk, és sehol egyetlen helyen sem láttunk utcai világítást; csak a közlekedő autók fényét és ami a nem kellőképp lesötétített ablakok mögül kiszivárgott.

Ami még nem változott: a református temető... A hatalmas sírkövek a helyükön, akárcsak a fák, és az ösvények között is eligazodtam. Egy aprócska - mégis mily hatalmas - változás van csupán: az egyik gesztenyefa alatti sírban apám mellett most már ott nyugszik anyám is, családommal együtt már csak az emlékezés virágát vihettük neki. Nem tudom, mennyi ideig álltunk ott kisfiammal és feleségemmel, akinek a szíve alatt nagyon mocorgott a kicsi, a „legkisebb unoka”, szegény anyám még értesült „készülődéséről”, de már csak fentről csodálhatja meg. Próbáltam megmagyarázni ott, a sír mellett anyámnak, miért történt így...

...Szomorú apropója volt tehát ennek az első hazautazásomnak. Sem időm, sem erőm, sem egészségi állapotom nem tette lehetővé a hosszabb maradáást és hogy felkeressem a még ott lévő barátaimat, ismerőseimet. Különben még itthon elhatároztam, hogy otthon csak a család, a temető és egy telefonhívás neked Bukarestbe... (Veszem észre magam is, mennyire furcsa ez az „itthon-otthon” helyhatározó határozatlansága, de meglátod, ez az út már a tisztulás - legalábbis érzéseim tisztulása - felé mutat.) Igyekeztem tartani magam elhatározásomhoz.

A városba tett másnapi kis kirándulás engedélyezését azzal magyaráztam önmagamnak, hogy szolnoki barátomnak (aki először járt Erdélyben) meg kell mutatnom, hogy Marosvásárhelyen együtt található a „hegyvidék” és a „tengerpart”. A központban található néhai lakhelyemtől kocsival öt percre a Somos-tető, ami számunkra egy nagyobb domb sűrű cserfaerdővel, állatkerttel, gyerekvasúttal, szabadtéri színházzal, vendéglővel, kilátóval s egyebekkel; alföldi ember viszont nézheti akár hegynek is, csendes, tiszta levegőjű és bársonyos avarú kirándulóhelynek. Az is volt. No, nézzük meg, milyen most...

Már az indulásnál van egy kis gond (kicsi, már ami az útvonalunkat illeti, különben elég nagy a baj): fegyveres katonák és rendőrök zárták le a törvényszék utcáját, nem engedik, hogy behajtsunk, kerülőt kell tennünk. A lezárás oka (amint erről az előző nap is hallottam valamit, a későbbiekben még többet): éppen folyt a rögtönítélő bíróság előtt annak a néhány magyar fiatalnak a pere, akik néhány napja - állítólag - meg akarták gyalázni a főtéri Avram Iancu-szobrot, azaz ki akarták venni - ahogy a román sajtóban olvastam - a Hegyek Királyának kezéből a román zászlót. A törvényszéki sietséget, a tömegtájékoztatásban felkorbácsolt hisztérikus hangulatot figyelve nagyon úgy néz ki az egész, mint a koncepciók perek felélesztése. Nemcsak a vádlottak tagadják, hogy ilyen szándékuk lett volna (ugyanis nem

tetten, hanem úgymond, készülődésen érték őket), de a román szemtanúk sem írták alá az „eseményről” felvett jegyzőkönyvet, így a gyorsanítélő eljárás eleve jogtalan. Közben azonnali hatállyal leváltották a városi rendőrség egyik – magyar – parancsnokhelyettesét „románellenes ténykedése miatt”, így az indoklás, és az is a helyi román újságból derül ki, hogy az illető tulajdonképpen annyit tett, hogy a szoborügyet még a vádemelés előtt alaposan ki szeretete volna vizsgálni. Mert alapos a gyanú, hogy a fiatalok semmi egyebet nem tettek, csak arra sétáltak és közben – magyarul – beszélgettek. Előfordulhat, hogy ez az egyetlen helytálló következtetés: magyarnak még megközelítenie sem szabad a Hegyek Királyának földi mását...

Tehát egy kis kerülővel fel a „Somira”, szépen kiültünk a hegyi vendéglő teraszára, gondoltam, megkóstoltatom szolnoki barátommal a szerintem igen ízletes mititei nevű ételkülönlegességet, ezt még a legnagyobb ínség idején is legalább tíz marosvásárhelyi étteremben (a Somos-tetőiben biztos) lehetett kapni. Most nem volt, és a pincér felvilágosítása szerint hónapok óta nem szolgálták itt a parázson sült húsroládkák illatát. Sétáltunk egyet az erdőben. Már azt hittem, teljesen kihalt, amikor – talán nem véletlenül – az állatkertből kijött egy századnyi katona kétféle egyenruhában. Kékek és sárgák, állapította meg a fiam, és megkérdezte, melyik a jók. Mondhattam volna azt is, amit gondoltam, de így feleltem: mindegyikük jó bácsi, hát nem látod, hogy beszélgetnek és egymás mellett haladnak, nem egymással szemben?...

Kanyargós serpentinén ereszkedtünk le néhány perc alatt a víkendtelepre, a „vásárhelyi tengerpartra”, a hajdani takaros hétvégi házak, az úszómedencék, a strandok, a csónakázócsatorna városrésznyi területére... Éppen vágják ki a hatalmas, egészséges jegenyét (ki tudja, miért?), a víz kevés, és azt kérde a barátom: mindig ilyen koszos? Hát nem volt ilyen... Megtalálom a vendéglő parti részét, de a hajóétterem sehol. Az asztalok mind foglaltak, csapolt, savanyú sört isznak az újonnan betelepültek. Roston sütik a mititeit, a pincér arca ismerős, magyarul kérde: hol a hajó? Szétnéz, halkán, láthatólag félve válaszol: a hajó, kérem, az rég elment. A kérdésemből nyilván már ő is tudja, mióta nem jártam erre felé; a sört nem ajánlja, a roston sültből azonnal, soron kívül kiszolgál, és saját asztalánál talál. Sietve bekapjuk, ez már nem az...

A valamikori Rózsák és Parkok Városa tele szeméttel erre is, a parkokat felvonulási épületek díszítik, a levegőben, a város közmondásosan tiszta levegőjében sűrű a por. Mennyi köpés van a járdán, szól a kisfiam ámulva, várandós nejem undorodva elfordul és rászól a srácunkra: ne nézzed! Azért nézem, okoskodik a még ötödik évében járó kicsi, hogy bele ne lépjek...

Ülök a lányoméknak lakásában, előttem a telefon. Nem, nem hívom fel a barátokat, ismételtetem magamban, hogy el ne felejtsem betartani a fogadalmam. Bekapcsolom a tévét, épp a magyarokat szidják. Minek nézed, miért nem kapcsolod ki?! - szól a nejem, s mi mást mondhatnék, mint a fiam: azért nézem, hogy bele ne lépjek. A képernyőn egy vatrás vezér hosszú szónoklatot intéz a nézőkhöz, melyben kifejti, hogy az RMDSZ csak egyelőre a második számszerűleg a parlamentben, és hogy túrhetetlen meg elfogadhatatlan a viselkedésük, mert kivonultak a teremből „csupán azért, mert elhangzott a román szó”. Persze a tájékozatlan és elfogult közönségnek máris habzik a szája, mert a szónok „elfelejtette” ecsetelni, milyen kontextusban hangzott el a „román”. Nem „lépek bele” a csapdába, mert tudom: egy képviselő kijelentette, hogy minden magánvállalkozásnak Romániában csak román lehet a vezetője. Vagyis ez sértette az RMDSZ-t és nem egyéb. Csakhogy a néző nem figyel a köpésekre... Indulásom előtt egy héttel találkoztam Szolnokon Szócs Gézával, az RMDSZ főtitkárával, és megkérdeztem, miért hagyják lehurrogni és kifütyülni magukat a parlamentben. Azt mondta, az a parlament tiszta operett, ha egyszer lesz ideje megírni, hát Ilf és Petrov elbújhat mellette. Úgy látszik, Gézáéknak elégük lett a „műfajból”...

Nem, nem keresem meg a barátokat, szuggerálom magam... Bár egy kivételt tehetnék... És még egyet muszáj..., no de többet tényleg nem. Megkerestem az egyetemi tanár orvosbarátomat és azt a munkáscsaládot, amelyiknek eléggé belemásztam az életébe. Helyes volt-e engedni az érzelmeknek? Most sem tudom...

Előbb be kell vallanom, hogy mindannyiunk ideje megengedte volna, hogy maradjunk még egy napot. Vasárnap délben is indulhattunk volna vissza, de - közös elhatározás alapján - már szombat reggel összekapkodtuk kevés csomagunkat, és beültünk szolnoki barátom kocsijába. A három nap alatt előttem felvonuló képek és képtelenségek készítették erre, no és az az idegi feszültség, amely többek között abban is megmutatkozott, hogy éjjel az ágyban is virrasztottam, három éjszaka összesen ha aludtam négy órát...

Hogy miért? Több évtizedes edzettségemnél fogva a legkevésbé olyasmikért, amiken a szolnoki útitársam a legjobban felháborodott, hogy például a tévében egy román politikus gúnyos mosoly kíséretében imigyen „szabadkozott”, amiért nehezen tudta kimondani egy ottani magyar politikus nevét: „higgyék el kedves nézőim, európai embernek képtelenség kiejteni egy ilyen ázsiai nevet”. Tudod, Árpádom, az ilyesmi már lepereg rólam, rólunk; ha ezt a kesztyűt felvesszük, nagyon alacsonyra nyúlunk. Az eddig említetteken kívül inkább az sokkolt engem, amibe fentebb belekezdtem: hogy fogadkozásaim ellenére mégis felkerestem két marosvásárhelyi barátomat. Amit náluk láttam és hallottam, több volt, mint szívszorító...

Miután - infarktusukat megelőzendő - odatelefonáltam, előbb a munkáscsaládhoz indultunk, szolnoki kísérőm, akár egy hivatásos testőr (megvan vagy két méter magas), mindenhova velem tartott. Bár a felvonó rossz volt (ugyebar ez ott a természetes állapota és az számít kivételesnek, ha véletlenül működik) és barátomé a nyolcadik emeleten laknak, a két gyerek édesanyja a tömbház előtt várt pityeregve. Már azt hittem, valami „éppen aktuális” baj van, de megnyugtattott: csak azért érzékenyült el, mert nem hitte volna, hogy velem még egyszer találkozok Vásárhelyen valaha. Felbaktattunk a nyolcadikra (ettől majdnem én kaptam szívrohamot), odabent a szobában, az asztal mellett ülve következett a kiadósabb zokogás „csak” azért, hogy milyen az életük, „csak” azért, mert veszve minden reményük, „csak” azért, mert magyarságuk miatt mindennapos támadások érik őket a munkahelyen, az utcán, a lépcsőházban, a gyerekek iskolájában... Mivel a férje épp nem volt otthon, elmondhatta nekünk, hogy élete párjára a legjobb esetben is a diliház vár: nem lehet vele beszélni, rángatja a lábát, vagy hallgat vagy kiabál vagy bezárkózik és le-fel sétál a szobában, súlyos üldözési mániája van, bármilyen neszt hall vagy hallani vél a folyosó felől, rögtön összerezzen és kijelenti, hogy most jönnek érte vagy kiirtani mindnyájukat. Orvoshoz nem hajlandó menni, így az asszonyka járja az ideggyógyászati rendelőt, hordja haza a felírt gyógyszereket és csempészi be férje ételébe, italába... Persze hogy próbáltam megnyugtadni az asszonyt, bár tudom, míg az alapvető, a kiváltó ok létezik, addig férje állapota sem javulhat. Gyenge vigasz, megbízhatatlan fogódzó mindannyiunk számára...

Mindig kiegyensúlyozott, általában jó kedélyűnek ismert doki barátom lakása következett, és az a még borzasztóbb, komám, hogy ő is könnyekkel várt, mi több, végigsírta majdnem egész beszélgetésünket. Attól tartok, magyarországi barátom arra gondolhatott, hogy itt mindenki idegbajos, és sajnos, ebben csak megerősíteni tudnám ennyi pontosítással: súlyos depresszió borult sok erdélyi magyarra. Nem szeretnék általánosítani, de ezt láttam, ottani gyerekeimnek, volt szomszédaimnak, munkásnak és orvosnak csak a sírás maradt egyetlen lélekmentő, védekezési reakcióként; csak a félelem a támadások közepette, csak a rettegés szeretteikért... A volt diktátort két évtizeden át együtt szidtuk a dokival, együtt imádkoztunk, hogy vége legyen. Most meg azt kérdi tőlem (?) ugyanő: azt a drága jó embert miért kellett megölni?! Megkérdeztem, hogy érti a „drága jó embert”, ezt felelte: „Én az életemet Ceausescu idejében szenvedésben éltem le, de nem féltem; most félek, mert megfenyegettek, hogy megölnék; és féltem a gyerekeim meg a feleségem, aki gyerekgyógyász, és amikor beteghez hívják és közben beesteledik, frászom van...”, ezt egy normális ember, aki más világban él, nem hiszi el; nem hiszi el, ami itt folyik!...” Sejtheted, komám, hogy a normális emberre utalás szolnoki barátomnak szólt, aki immár testközelségből kapiskálta a helyzet komolyságát, és értetlenkedni csak afőlött tudott, hogyan lehet így élni?! Mire a doki: „Sehogy sem lehet! Mosolyszünet van. Tudjátok, mi a mosolyszünet? Az, hogy nem is nézünk egymásra. Ez nem hidegháború, ez melegháború. Uszítás, hazudozás, az egész nép becsapása. Itt a román újság, megmutatom. Azt írják, hogy Románia nem megy Európához, jöjjön Európa ide, mert a román a legcivilizáltabb nép, már

egymillió éve itt vannak. Igaz, hogy az emberiség története körülbelül tizenötezer éves, de ők már egymillió éve vannak, tessék, leírták! Itt olyan tokány lesz hamarosan... Két tokány is! Az egyik a magyarok és a románok között, a másik meg az inflációtokány. Hát nézzétek meg, hogy néz ki a román lej! Mint a kapcám."

A doki mondókájának azért is idéztem inkább azt a részét, amikor épp nem bőgött, mert a legfrissebb hírek szerint az egyik jóslata, ami az inflációs tokányra vonatkozott - máris bevált, mi is hallottuk itt a rádióban a nálatok életbe léptetett általános és drasztikus áremeléseket, meg láttuk is a tévében a miatta kirobbant heves tiltakozást. A sorrendiség felborulása miatt talán a másik „tokány” nem készül el. Hátha...

Szóval szombat reggel elindultunk Marosvásárhelyről. Ismét eszembe jutott, hogy kábé három éve és három hónapja startoltam innen feleségemmel és kisfiammal, én súlyos depressziós állapotban voltam, már a diliház süllyesztőjének szélén. Akkor, végső elkeseredésünkben elindultunk valahova Nyugat felé a nagyvilágba, remélni sem mertük, hogy maradhatunk Magyarországon. Miközben elméláztam ezen és közeledtünk a határ felé, egyre erőteljesebben körvonalazódott bennem ennek az utazásnak a más milyensége. Az útvonal ugyanaz, az utazás mégis teljesen más. Akkor bizonytalan volt az úticél, most Magyarországra megyünk. Akkor hazulról menekültünk, most mintha haza menekülnénk. Nem mond ennek ellent a két utazás egyetlen ismétlődő, jelentős mozzanata: akkor a másfél éves fiam nyugtalanul ficáinkolt a hátsó ülésen, ám rögtön elaludt, amint magyar földön gurult a kocsí - most is pontosan ezt tette, ezen a földön végig békésen aludt, csak itthon ébresztettük fel.

Igen, *itthon*. Mintha én ezután már csak itt lennék *otthon* - éreztem meg igazán először. *Bocsássátok ezt meg, ha lehet...*

1990. október 28.

Átkelés sűrű csöndben.....	2
A fogadtatás szívélyességéről.....	4
Nyelvi nehézségekről.....	7
Nem a Széchenyi hibás.....	10
Díszítem a karácsonyfát.....	14
Arról, amit takarni nehéz.....	16
Válasz egy fel nem tett kérdésre.....	21
Lehet-e honvágyunk?.....	25
Ünnepözön.....	28
Szín-játék-szabályok.....	33
A mű elvégeztetett?.....	35
Zavart gyász.....	45
Géza és a feltámadás.....	48
Anyóst festettem a falra.....	52
A gyermekcsinálás tudományáról.....	57
Nehezen megszólaló hegedűinkről.....	61
Két vigadalom között.....	64
Miatyánk, ki vagy a tévében... ..	66
Káprázatban.....	69
Megbékélés?.....	77
Hogyan nem lettem svéd?.....	81
Hát nem fantasztikus?!.....	84
Etetések nagy héttől nagy hétig.....	86
A vesztett pezsgővel nyert reményről.....	89
Kételyek plusz egy hét.....	92
Egy aktuális kérdésről.....	95
A nép és a szemét.....	97
Nagytakarítás.....	100
Farsangvég?.....	102
Ami áll és ami állni fog.....	104
Birkák ették meg a telet.....	106
Fejszés demokrácia.....	108
„Ne féljete, magyarok!”.....	113
A mozdony neve: MDF.....	115
Másodikán jött a május.....	117
„Titeket sosem”.....	121
Tiszteletlen ház.....	125
Ipiapacs és stipstop.....	130
A félelem testközelségben.....	132
Valutás percek.....	134
Elcsencselt honfoglalás.....	138
Átmenet ködben.....	140
Anyám szemben a hivatallal.....	144
Az álom.....	145
A látogatás.....	147